STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10862

DOS GETO IN FLAMEN

Samuel Golburt

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שמואל גאלבערט

דאס געטא אין פלאמען

אַרויסגעגעבן דורכן פאַרבאַנד פון ליטווישע יידן אין דייטשלאַנד

מינכען — 1948

THE BURNING
GHETTO

Published under EUCOM
Civil Affairs Division
Authorization Number
UNDP 236. — Responsible
publisher: Obadia Feld

דעם אנדענק פון מיין ברודער

משה׳לע

וועלכער איז אין בליענדן עלטער
געשטארבן אין קאוונער געטא
דעם 15־טן סעפטעמבער 1942.

געווידמעט

הילע און שער־בלאט
געצייכנט דוד ווייכמאַן

* *

*

אַ בלוטיקער שטורעם האָט צעשמעטערט יידישע היימען, קהלות און שטעט. דער אשמדאי פון גיהינום האָט צעשפּרייט זיינע שוואַרצע פליגלען איבער יידישע קעפּ. יידן זיינען געטריבן געוואָרן פון זייערע הייזער אין געטאָ אריין און פון דאָרטן צום טויט...

די יידישע קאָוונע האָט געטיילט דעם שוידערלעכן גורל פון פיל הונדערטער יידישע שטעט אין די נאַצי־יאָרן.

ש מ ו א ל ג אָ ל ב ו ר ט, אַ באַקאַנטער ציוניסטישער עסקן און העברעאישער פּעדאַגאָג פון ליטע, שילדערט אין זיין האַזיקן בוך אָט די טראַגישע עטאַפּן פון חורבן קאָוונע און דעם בלוטיקן לעבנס־גאַנג פון אַ יידישן יונגנמאַן, וואָס האָט דורכגעמאַכט אַלע גילגולים פון געטאָ־לעבן און איז שפּעטער אַוועק אין וואַלד קעמפן מיט געווער אין די הענט קעגן די פאַרשאָלטענע רוצחים.

וואָס איז זיין בוך? אַ ראָמאַן?

יאָ, לויט דער ליטעראַרישער פאָרם. אָבער אין תוך איז עס מעמואַרן.

דער העלד פונעם ראָמאַן הייסט אָשר זעלווער, אָבער דאָס איז ש מ ו א ל ג אָ ל ב ו ר ט. ער באַשרייבט זיינע אייגענע איבערלעבענישן, יסורים און אויפטרייסלונגען. זיין שילדערונג איז ניט קיין דיכטערישע

פאנטאַזיע, ניט קיין אויסגעקליגלטע נאָוועלע. דאס איז אַ טריי איבער־געגעבענע כראָניק פון ווירקלעכע געשעענישן, אַן אמתער סיפור המעשה.

די מעשה קלינגט אַפטמאָל פאַנטאַסטיש, אומגלויבלעך, ווילד. אָבער דאס איז ניט די שולד פונעם אויטאָר. אזוי אומוואַרשיינלעך און פּאַראַדאָקסאַל איז געווען דאס טראַגישע לעבן פון קאָוונער יידן.

אַזוינע ניסים האבן באמת פּאַסירט מיט זעלווער — גאַלבורט.

וואָרום יעדער ייד, וואָס האָט איבערגעלעבט די געטאָ און קאַצעט־עינויים, איז אַ לעבעדיקער נס אויף צוויי פיס...

דער אויטאָר שילדערט זיין געטאָ־געשיכטע איינפאַך, קלאָר, דורכזיכטיק. און טאַקע די דאָזיקע פּשוטקייט און ערלעכקייט פון זיין אופן שרייבן האַלט דעם לייענער אין גרויס שפּאַנונג פון אָנהויב ביזן סוף.

זיין מי איבערצוגעבן די קלענסטע, אבער וויכטיקע פּרטים פון דעם קנויל געשעענישן, וואָס פאַלן האַמערדיק און גרויליק אויף זיין קאָפּ, שטאַמט פון זיין עצם שטרעבונג צו שילדערן גענוי און פּינקטלעך די אמתע פּאַסירונגען.

נאָך אַ וויכטיקער פּרט פון היסטאָרישער באַדייטונג: דער מחבר דעקט אויף די מערדערישע מיטהילף פון די ליטווינער אין דער פאַר־פאָלגונג און אויסראָטונג פון די ליטווישע יידן — אַ הימל־שרייענדיקער פאַרברעכן, וואָס די אין בלוט אָפּגעטונקטע ליטווישע טוער באַמיען זיך איצט צו פאַרלייקענען און צו פאַרטושן.

מיט אומגעדולד וועט דער לייענער וואַרטן אויף די איבעריקע חלקים פון אָט דעם ווערק, וואָס איז אָנגעזאַפּט מיט אזוי פיל ליידן און צאַפּלעניש פון אַ געפּייניקטער יידישער נשמה.

ראובן רובינשטיין

פאָרזיצער פונעם פאַרבאַנד פון די ליטווישע יידן

אין דער אַמעריקאַנער זאָנע אין דייטשלאַנד.

מינכען, דעם 10־טן אָקטאָבער 1948.

פאָרוואָרט

די יידישע ליטע, וועלכע איז געווען באַרימט מיט אירע מוסדות פון תורה און השכלה, מיט אירע גאונים און שרייבער, מיט איר נאַ־ציאָנאַלער יידישקייט און קולטור־שעפערישקייט, איז במשך פון בערך 3 חדשים, נאָכן באַזעצן ליטע דורכן נאַציש־דייטשן אָקופּאַנט, דער־טרונקען געוואָרן אין בלוט און איז אָפּגעווישט געוואָרן פון דער ערד.

אַ הייפל ליטווישע יידן איז צוזאַמענגעטריבן געוואָרן אין צוויי געטאָס — אין קאָוונע און שאַוול.

דער מחבר האָט זיך געפונען ביזן 12־טן נאָוועמבער 1943 אין קאָוונער געטאָ. שפּעטער איז ער אַוועק מיט אַ גרופּע פּאַרטיזאַנער אין וואַלד.

דער מחבר האָט פאַרצייכנט זיינע טראַגישע איבערלעבונגען אין געטאָ גופא און איז פאַראַנטוואָרטלעך פאַר יעדן פּרט פון זיינע שיל־דערונגען.

„דאָס געטאָ אין פלאַמען" איז דער ערשטער באַנד פון אַ טרי־לאָגיע און באַשטייט פון 4 טיילן. די איבעריקע צוויי בענדער הייסן: „אין וואַלד" און „איבער גרענעצן".

דער ערשטער טייל פון „דאָס געטאָ אין פלאַמען" נעמט אַרום אַ פּעריאָד פון קאַרגע צוויי חדשים פון מלחמה־אויסברוך (22־טן יוני 1941) ביזן אָפּשליסן דאָס געטאָ (15־טן אויגוסט 1941).

דער מחבר ווייס גאַנץ גוט, אַז זיינע שילדערונגען זיינען נור אַ שוואַכע אָפּשפּיגלונג פון די שרעקלעכע געשעענישן פון יענע גרוי־ליקע טעג.

צו שווידערלעך און גרויזאַם זיינען געווען יענע טעג, אַז אַ מענטש־לעכע פעדער זאָל בכלל זיין אימשטאַנד זיי צו באַשרייבן.

דער מחבר האָט געשטרעבט אין זיינע שילדערונגען צו בלייבן טריי דעם אמת, דעם ריינעם אומגעפעלשטן און ניט צוגעפוצטן היס־טאָרישן אמת.

זאָלן אונדזערע מיטצייטלער און די קומענדיקע יידישע דורות זען, ווי דאָס יידישע פאָלק האָט זיך געצאַפּלט אין גסיסה־יסורים צווישן מערדער און מענטשן־פרעסער, וואָס האָבן פאַרטיליקט אָן שום רחמנות און אייגזעעניש יידישע מענער, פרויען און קינדער.

און זאָל אייביק געדענקען די יידישע אומה ווי מאָדערנע מענטשן־חיות פון 20־טן יאָרהונדערט האָבן אָפּגעטאָן די ווילדעסטע רציחות און שרעקלעכע געמיינהייטן און זאָל זי אָפּלערנען דערפון דעם נויטיקן מוסר השכל.

ז כ ו ר א ת א ש ר ע ש ה ל ך ע מ ל ק!

ש. ג.

ערשטער טייל

אלקים, זדים קמו עלי ועדת עריצים
בקשו נפשי...

תהילים פו, יד.

סבוני כמים כל היום הקיפו עלי יחד.

תהילים פח, יח.

ערשטער קאַפּיטל

ס'הויבט זיך אָן

אַ שטאַרקער קלאַפּ האָט אויפגעוועקט אָשר זעלווער זונטיק דעם 22־טן יוני 1941, 4 אַ זייגער באַגינען אין זיין קליינעם צימערל אויף פרעזידענט גאַס. אָשר קריכט פויל אַרויס פון זיין בעט. שטעקט אַרויס דעם קאָפּ דורכן אָפענעם פענצטער. אַ ריח פון בלומען, — וועלכע וועקן זיך אויף פון זייער נאַכטיקן שלאָף אַנטקעגן דעם ערשטן שטראַל פון דער אויפגייענדיקער זון, — פאַרשיכורט אים — אַך, וואָס פאַר אַ פראַכטפולער פרימאָרגן! — וווּנדערט ער זיך, פאַרמאַכט דעם פענצטער און לייגט זיך ווייטער שלאָפן...

אָשרס צימער געפינט זיך אויפן ערשטן שטאָק. זיין מעבל: אַ טיש, אייניקע שטולן, אַ בעט און אַ קליידער־שראַנק. אָשר'ס בעלי־בתים — צוויי אַלטיטשקע, וואָס ווינען אָן קינדער. ער אַ געוועזענער בעל־מלאָכה, געווען אין אַמעריקע, געמאַכט פיל געלט, געקומען צוריק קיין קאָוונע, געקויפט צוויי גרויסע הייזער נעבן פרעזידענטס פּאַלאַץ און געלעבט פון דירה־געלט. זי — אַ שטאָלצע, קלוגע אַלטיטשקע. אויף איר פנים זיינען נאָך קענטיק די שפּורן פון איר אַמאָליקער שיינקייט. פון איר מאַיעסטעטישן גאַנג און גראַציעזער האַלטונג איז ניט צו זען, אַז זי איז אַ טאָכטער פון אַ בית הקברות־מאַן.

ביידע זיינען זייער קאַרג ביז לעכערלעכקייט. אָשר וווינט ביי זיי אַ יאָר צייט זינט די רויטע אַרמייער האָבן אַריינגעמאַרשירט קיין ליטע. נאָך איידער זייערע הייזער זיינען נאַציאָנאַליזירט געוואָרן, האָבן די אַלטיטשקע באַשלאָסן צו פאַרקלענערן זייער וווינונג, וואָס איז באַשטאַ־

נען פון 6 צימערן מיט אַ קיך, אָנגעהויבן זוכן קוואַרטיראַנטן, וועלכע האָבן גוטע רעפערענצן. אָשר האָט אַזעלכע רעפערענצן געהאַט און ער האָט זיך באַזעצט אין איינעם פון זייערע צימערן.

די אַלטע האָבן זיך שנעל צוגעוווינט צום נייעם קוואַרטיראַנט און געזוכט אים צופרידנצושטעלן מיט וואָס נאָר מעגלעך. דער אַלטער פלעגט זיך אַפילו ניט שטערן צו ציילן זיינע דאָלאַרן פאַר אָשר'ן און די אויגן און די אַלטע האָט זיך געפילט גליקלעך, וואָס זי האָט וועמען צו דער־ציילן וועגן אַמאָליקע דערפאָלגן.

מיט אַ האַלבע שעה שפּעטער האָט זיך אָשר אַ צווייטן מאָל אויפ־געכאַפּט: אימיצער האָט אָנגעקלאַפּט אין זיין טיר. עס איז אַריינגעקו־מען דער בעל־הבית. אָשר וואַרפט אַ בליק אויפן זייגער: האַלב פינף, — וואָס טוט זיך דאָ? פרעגט ער זיך. דער אַלטער זעצט זיך שווער אַוועק אויפן שטול, וואַקלט זיך משמעות אויף די פיס. זיין פּנים איז צושראָקן.

— איר האָט גאָרניט געהערט? וווּנדערט ער זיך צו אָשר'ן.

— וואָס געהערט? — פרעגט אָשר האַלב גענעצנדיק.

— נו, די שרעקלעכע קלעפּ! אַ טייל זאָגן, אַז עס קומען פאַר מאַנעווערס, אָבער אַנדערע מיינען, אַז דאָס זיינען דייטשע באָמבעס.

אָשר גיט אַ שפּרונג פון בעט, ווי אַ שלאַנג וואָלט אים אַ ביס גע־טאָן.

— קומט! — זאָגט ער צום בעל־הבית.

— איר זייט דאָך אין אַ כאַלאַט, וווּהין ווילט איר גיין?.

אָשר ענטפערט ניט. און איידער דער בעל־הבית באַווייזט זיך אויפ־צוהויבן פון שטול, זיצט שוין אָשר אין צווייטן צימער. ער דרייט נער־וועז דעם קנאָפּ פון ראַדיאָ און גלייך הערט ער קלאָר און דייטלעך פון דייטשלאַנד וועגן אויסברוך פון אַ קריג מיט רוסלאַנד.

דעם גאַנצן זונטיקדיקן טאָג האָט אָשר געאַרבעט אין קאַנטאָר. אַלס בוכהאַלטער אין איינער פון די גרעסטע פאַבריקן איז ער באַפולמעכ־טיקט געוואָרן צו מאַכן רשימות פון די אַרבעטער, וועלכע זאָלן ביינאַכט היטן די פאַבריקן אין קאָוונע. אין די הימלען האָבן געקעמפט דייטשע און רוסישע פליער. די זעניט־אַרטילעריע האָט אָן אויפהער געדונערט.

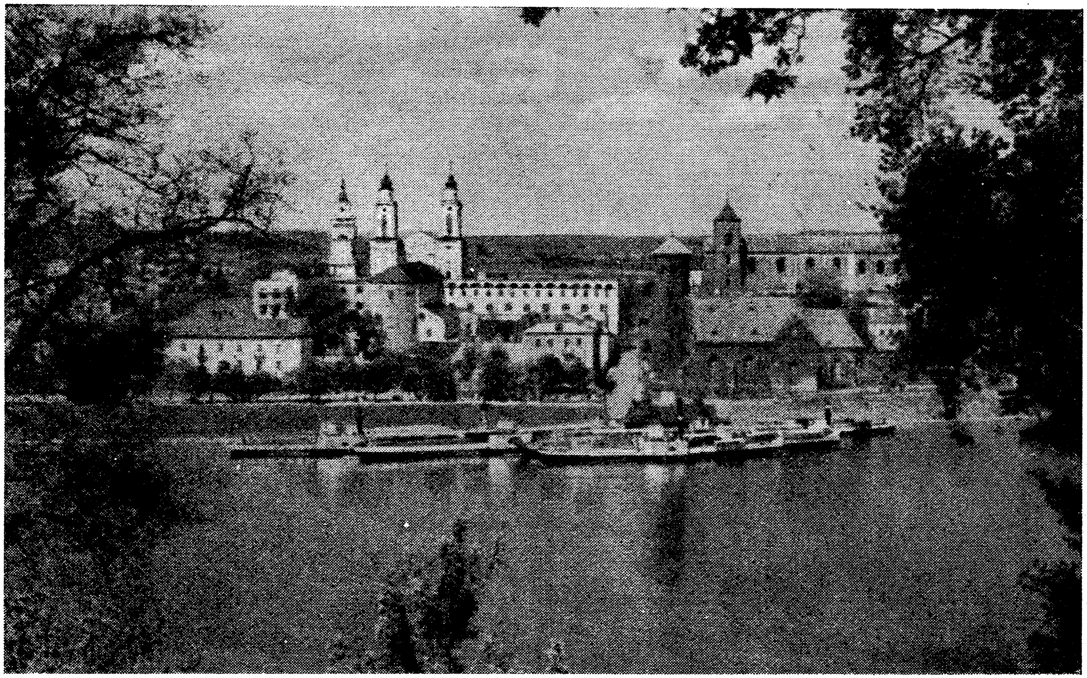

קאָוונע, אַלטשטאָט.

צ. ה. ק.

קליינע גרופּעס מענטשן האָבן זיך גערוועז דורכגעריסן דורך די פּראָ־טואָרן נאָכשפּירנדיק מיט האַרץ־קלאַפּעניש דעם פאַרצווייפלטן קאַמף צווישן די פּליער. די געשעפטן זיינען געווען איבערפולט. פרויען האָבן געשלעפּט פון פאַרבונדענע קניפּלעך אָפּגעשפּאַרטע גראָשנס און גע־קויפט אַלץ וואָס מען האָט נור באַקומען. דורכן טאָג זיינען די גע־שעפטן אויסגעליידיקט געוואָרן און די פּוסטע פּאָליצעס האָבן אָנגעזאָגט, אַז עס דערנענטערט זיך אַ הונגער.

נאָכמיטאָג האָט מען אין פאַרשיידענע ערטער פון שטאָט אָנגע־הויבן גראָבן אָקאָפּעס. אַפילו אַלטע לייט און קינדער האָבן שווער און עקשנות'דיק געאַרבעט, בכדי צו שאַפן זיך אַ באַהעלטעניש אויף דער צייט פון סכנה.

שוין אין ערשטן מאָמענט פון קריגס־אויסברוך האָבן זיך איינגע־פונען אָפּטימיסטן און פּעסימיסטן, וועלכע האָבן פאַרשפּרייט פאַרשיי־דענע קלאַנגען. יעדע מינוט פלעגט מען הערן נייעס: די רוסן זיינען אַריבער די דייטשע גרענעץ, טעמעל איז פאַרנומען...

אַ ווײַלע שפּעטער — די דייטשן מאַרשירן פאָרויס. זיי רינגלען אונדז אַרום...

שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די פּעסימיסטן זיינען געווען גערעכט. עס זיינען געקומען אַנטלאָפענע פון די גרענעץ־שטעט, הונ־דערטער פורן מיט זאַכן האָבן זיך געצויגן איבער קאָוונער גאַסן, די פּראָווינצער זיינען געווען שרעקלעך פאַרצווייפלט.

זיי האָבן דערציילט וועגן גרויסע שריפות, וועגן אַעראָפּלאַנען און באָמבעס. זיי האָבן דערציילט, אַז זיי זיינען באַשאָסן געוואָרן פון דייטשע פּליער, וועלכע זיינען געפלויגן גאַנץ נידעריק איבער די וועגן, אַז זיי האָבן זיך געראַטעוועט אין די וועלדער און גריבער, אַז פיל זיינען דער־הרגעט געוואָרן אָדער זיי ליגן פאַרוווּנדעטע אין די זומפּן אָדער אויף שאָסייען...

טראָץ דעם וואָס די פּראָווינצער זיינען געווען שרעקלעך מיד, דורשטיק און הונגעריק, האָבן זיי דאָך באַשלאָסן זיך ניט אָפּצושטעלן אין קאָוונע, נאָר פאָרן ווייטער, וואָס ווייטער פון דער דייטשער גרענעץ.

די זוגטיקדיקע נאַכט איז געווען אַ שרעקלעכע. די מערהייט איינ־ווויגער פון קאָוונע זיינען געלעגן פארשטעקט אין די קעלערס און פלעגן אויפגעציטערט ווערן פון יעדער באָמבע אָדער אַרטילעריע־שאָס.

מאָנטיק פרי האבן זיך באשטעטיקט די קלאנגען, אז די רוסן ציען זיך שנעל צוריק און די דייטשן מאַרשירן פאָרויס און פאַרנעמען איין שטאָט נאָך דער צווייטער...

מענטשן האבן זיך געפּאַקט און געלאָפן צום וואָקזאַל. די גאסן זיי־נען שוואַרץ געוואָרן פון מענטשן און פעק. די מערהייט זיינען געווען יידן: זיי האבן פארשטאַנען וואָס זיי קענען דערוואַרטן פון היטלער־דייטשלאַנד...

געדיכטע רייען מענטשן האבן זיך געצויגן צום שאָסיי, וואָס פירט פון קאָוונע איבער ווילקאָמיר צו דווינסק.

אין דער זעלבער צייט האבן אָנגעהויבן בושעווען די ליטווישע פּאַרטיזאַנער. זיי האבן זיך אָרגאַניזירט אין די אזוי גערופענע „פּאַר־טיזאַנער־אָטריאַדן". מאָנטיק האבן זיי פאַרכאַפּט די קאָוונער ראַדיאָ־סטאַנציע.

— וואָס רעכנט איר צו טאָן ? — פרעגט די אַלטע אָשר'ן, ברעכנ־דיק די הענט פון פארצווייפלונג.

— איך לויף ניט, איך האָב אַ ברודער דאָ אין קראַנקענהויז און אַ מוטער אין דער פּראָווינץ, — ענטפערט אָשר אַנטשלאָסן.

— און מיר ? און מיר ? אָשר ! זאָגט, גיט אַן עצה, ווי זאָלן מיר טאָן ? זאָלן מיר לויפן ? — פרעגט די אַלטע מיט אַ וויינענדיקן קול.

— איר, איר ? — חזר'ט איבער אָשר פארטראַכט: — איך מיין, אַז איר, אַלטע לייט... איך גלויב ניט, אַז איר זאָלט זיין ביכולת צו לויפן, זיך צו ראַטעווען, איך גלויב ניט... איך מיין, אַז איר מוזט בלייבן אויפן אָרט — ניט לויפן...

אָשר'ן האט באַגאַסן אַ שוויס און ער האט זיך געמאַכט אַ פאָר־וווּרף, וואָס ער דערלויבט זיך צו זיין אַ פוסק אחרון אין פראַגן פון לעבן און טויט.

און ער רעדט צו די אַלטע ווייטער:

— אויב איר באשליסט דאך צו לויפן, איז איצט די צייט, איצט און נים שפּעטער, איצט און נים אין אַ שעה אַרום. איר פאַרשטייט?

די אַלטע האָבן שוין נים געהערט זיינע לעצטע ווערטער, זיי האָבן באשלאָסן נים צו לויפן... וואָלט אָשר פאַרויסגעזען די צוקונפט, וואָלט ער געשריען: לויפט, לויפט! ערגער וועט איר יערנפאלס נים מאַכן. אויב איר וועט אפילו פאלן פון אַ קויל אָדער הונגער לויפט אַלץ איינס, בכדי נים אריבערצולעבן גרויזאַמע טעג, וואָס ס׳האָבן צוגעגרייט פאַר אייך די ציוויליזירטע מערדער פון 20-טן יאָרהונדערט.

נים איינמאָל האָט געטראַכט אָשר זעלווער אין די שפּעטערדיקע יאָרן, אַז די אַלטע האָבן אים פאַר זייער אומקום געווים געשאָלטן, וואָס צוליב אים זיינען זיי נים געלאָפן.

דעם גאַנצן מאָנטיקדיקן טאָג איז אָשר ארומגעגאַנגען ווי פאַר-חלום׳ט. פאַר זיינע אויגן איז געשטאַנען די געשטאַלט פון זיין מוטער, וועלכע איז איבערגעבליבן אין דער פּראָווינץ, און פון זיין קראַנקן ברו-דער, וועלכער ליגט אין קאָוונער קראַנקנהויז. צייטנווייז פלעגט ער אריינגעמען דעם קאָפּ אין ביידע הענט און זיצן פאַרקלערט לאַנג-לאַנג. וואָס ער האָט געטראַכט, איז שווער צו זאָגן. מעגלעך גאַרנישט. מעג-לעך בשעת גרויסע געשעענישן שפּירט זיך דער יחיד שוואַך און הילפ-לאָז, און אַ ווירוואַר באַהערשט זיינע געפילן און אפשר איז עס אַ מין נירוואַנאַ, דער געשפּענסט פון טויט, וועלכער דרינגט אַריין אין אונדזער נשמה...

מאָנטיק נאָכמיטאָג איז געקומען אַ קראַנקן-שוועסטער, אַ פריינט פון די אַלטע, זיך געזעגענען מיט זיי פאַר איר אָפּפאָר צו אירע עלטערן אין דער פּראָווינץ. אָשר זעלווער, וועלכער איז דאַן גראָד געווען דערביי, האָט געפונען פאַר גויטיק איר אָפּצורעדן. — קיין פּראָווינץ גאָר? לויפט בעסער זיך ראַטעווען! — שרייט ער צו דער קראַנקן-שוועסטער אָן אויפגערעגטער.

— ווי וואָלט איר געהאַנדלט, ווען איר האָט אַ געלעגנהייט צו פאָרן צו אייערע עלטערן אין דער פּראָווינץ? — פרעגט זי אָשר׳ן און שטעכט אים דורך מיט איר שאַרפן בליק.

— איך וואָלט אפשר אויך אזוי געהאנדלט ווי איר — שטאַמלט אָשר אין פארלעגנהייט: — אָבער האָך וואָלט עס געווען נישט ריכטיק.

— ריכטיק אָדער נישט ריכטיק, פסק'נט דער שכל אָבער נישט די געפילן, — זאגט זי און קוקט אויף אים. זי שווייגט אַ ווײַלע, אָבער גלייך גיט זי צו:

— שכל און חשבון זיינען גוט אין אַ נאָרמאַלער צייט. אין אַן אומנאָרמאַלער צייט קען דער שכל זייער אָפט פירן אין אַ פארקערטער ריכטונג. זוכסט לעבן און באגעגנסט דעם טויט. גייסט פאלש און נישט אויסגערעכנט און דו בלייבסט לעבן...

שטיל. אַלע אין צימער שווייגן ווי זיי וואָלטן מסכים געווען מיט איר. אויך אָשר האָט מער נישט פרובירט זי צו איבערצייגן, אָבער דאָך האט ער געפילט, אז איר שריט איז ביי דעם מאָמענט פאַלש און לעבנסגעפערלעך. ער האָט געקריגן אויף איר מיטלייד... ווען זי האט אים געגעבן די האַנט זיך צו געזעגענען, האָט ער צו איר שטיל געזאָגט:

— פאָרט נישט!

— פאַרוואָס? — האָט זי געפרעגט און אויסגעשטעלט אויף אים אַ פאָר בלויע, גרויסע אויגן. אָשר'ן איז געוואָרן הייס. ער האָט קוים אַרויסגעשטאַמלט:

— ווייל... נו, ווייל אין דייטשלאנד זיינען די יידן מיט יארן צוריק געלאָפן פון דער פראווינץ קיין בערלין... דאס ווייזט, אַז אין גרעסערע שטעט איז זיכערער...

— איך פאָר נישט זוכן קיין זיכערקייט! — האָט זי אים אַנטשלאָסן געענטפערט: —אויב עס וועט מיר זיין באַשערט, וועל איך בלייבן אויך דאָרט לעבן. ווען נישט, וועל איך שטאַרבן צוזאַמען מיט מיינע עלטערן אין דעם שטעטל, וווּ איך בין געבוירן געוואָרן...

דעם זעלבן טאָג איז די קראַנקן־שוועסטער אָפגעפאָרן צו אירז=עלטערן אין דער פראָווינץ.

צווייטער קאַפּיטל

אין געראַנגל

אַ טויטע שטילקייט האט געהערשט אין קאָוונע דינסטיק דעם 24־טן יוני 1941. דעם פאָריקן טאָג און די גאַנצע נאַכט האבן זיך געצויגן דורך דער שטאָט אָפּטרעטנדיקע רוסישע אַרמיי־טיילן. עס האט אויסגעזען, אַז עס וועט גאָר קיין סוף צו זיי ניט נעמען. דאָך איז דינסטיק פרי שטיל געוואָרן. קיין לעבעדיקן מענטשן האָט מען ניט געזען אין די גאַסן: עס האָט אויסגעזען ווי אַ שטילקייט פאר אַ שטורעם. פּלוצלונג איז די שטילקייט איבערגעריסן געוואָרן דורך אַ שאָס פון אַ ביקס. אַ מענטש איז געפאַלן נעבן פּרעזידענטס פּאַלאַץ. צוויי פערזאָנען, ווייזט אויס זיינע מערדער, האָבן זיך אַוועקגערוקט אין אַ צווייטער גאַס. אין אַ ווילע אַרום איז אָשר זעלוואָר אַראָפּ פון די טרעפּ פונעם הויז אין וועלכן ער האָט געוווינט. ער האָט זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן און איז שנעל פארבייגעגאַנגען פארביי דעם טויטן. זיין רעכטע האַנט האָט ער געהאַלטן אין דער הויזן־קעשענע, מען זאָל מיינען, אַז ער האָט געווער.

ער האָט דורכגעשניטן די גאַס און איז ארויף אויפן צווייטן טראָטואַר. מיט שנעלע טריט האט ער זיך געלאָזט אין דער ריכטונג צו זיין קאַנטאָר. נעבן קאַנטאָר איז אויך געלעגן אַ דערשאָסענער.

לאַנגזאַם האָט ער אויפגעשלאָסן די טיר און איז אריין אינעווייניק. אַוועקזעצנדיק זיך שווער אין אַ פאָטעל ביים שרייב־טיש, האָט ער גענומען דאס טרייבל פון טעלעפאָן, געדרייט פיבערהאַפט די נויטיקע ציפערן.

— אוניווערסיטעט־קליניק? ביטע אָפּטיילונג „צ"! ווער רעדט? די אַמטירנדיקע שוועסטער? ביטע זעלווערן פון פּאַלאַטע 7 צום טעלע־

פאָן. ער קען נישט ? ער האָט הויכע טעמפעראַטור ? דאָ רעדט זיין ברודער, איך בעט אים איבערגעבן, אז איך וועל אין ערגעץ ניט לויפן, ב׳וועל זיך אָנשטרענגען צו זיין נעבן אים.

ער לייגט אַוועק דאס טרייבל און אַ מידער, ווי נאָך אַ שווערער אַרבעט, שפּאַרט ער זיך אָן אָן טיש און פאַרזינקט אין געדאַנקען...

די פרימאָרגנדיקע זון־שטראַלן גנב׳ענען זיך אַריין דורכן פענצ־טער, שלייכן איבער די קאַנטאָר־ביכער, וועלכע שטייען אויף דער פּאָ־ליצע, און דערגרייכן אָשר׳ן ווי זיי וואָלטן אים געוואָלט וואַרעמען אין זיין איינזאמקייט און פארפראַרנקייט... ווען אָשר גייט ארויס פון זיין קאַנטאָר פאַרכאַפּט אים אַ פראַכטפולער זומערדיקער פרימאָרגן און אויף זיין געדאַנק קומען ארויף ביאליק׳ס ווערטער: „השמש זרחה השטה פרחה והשוחט שחט”... פאָגראָמען... יאָ, די צייט איז פּאַ־סיק פאר דעם... ער גייט שנעל, שליידערט נערוועז מיטן קאָפּ אויף אַלע זייטן. שטיל איז אַרום. ער טרעפט קיינעם ניט אויף זיין וועג. ער גייט פאַרביי נעבן פרעזידענטס פּאַלאַץ. דער טויטער ליגט נאָך אַלץ אין דער זעלבער פּאָזע, אָבער פאר דער צייט האט שוין אימיצער באוויזן אַראָפּ־צוציען פון אים די שטיוול.

אָשר גייט ארויף אויף די טרעפּ. ער קלאַפּט אָן. די בעל־הבית׳טע לאָזט אים אַריין. זי מוסר׳ט אים אויס, פארוואָס ער דערלויבט זיך אין אַזאַ סכנות׳פולער צייט צו גיין אין קאַנטאָר. אין צווייטן צימער האבן זיך פאַרזאַמלט אירע קרובים, וועלכע וווינען אין זעלבן הויז.

— אָט איז זעלווער ! — רופט אויס דער בעל־הבית און אלעמענס אויגן ווענדן זיך צו אים.

אָשר גייט גלייך צו צום ראַדיאָ און שטעלט אָן אויף קאָוונע. מען הערט וועגן דער ניי־געשאַפענער ליטווישער רעגירונג, וועגן די העלדנטאַטן און גבורות פון די „פּאַרטיזאַנער”. צום סוף ווערט איבערגעגעבן פאָלגנדע מעלדונג: פאר יעדן דערהרג׳עטן דורך יידן דייטשן סאָלדאַט, וועט מען זאָפּאָרט דערשיסן 100 יידן.

— בעל הבית ! — שרייט אויס אָשר — איר הערט וואָס זיי מעלדן ? דאָס זוכן זיי אַן אויסרייד אָנצוהויבן פאָגראָמען אויף יידן. איר

האָט שוין אַמאָל מיר געפּאָלגט און צוגעמאכט אייערע שווערע, מאַסיווע טירן מיט אייזערנע שטאַבן. פאלגט מיר אויך איצט, פארשליסט אלע טירן און אליין וועלן מיר אריבערגיין אין פינפטן צימער. ברעכן אַזעלכע פינף טירן, גלויב איך, וועלן זיי ביי דעם מאָמענט קיין געדולד ניט האבן.

— איר זענט אַ שוואַרצזעער! — רופט אויס איינער פון די שטוביקע צו אָשר'ן, — איר זענט דאך געווען זיכער, אַז מאָנטיק וועלן די דייטשן שוין זיין אין קאָוונע, היינט איז שוין דינסטיק און זיי זיינען נאך ניטאָ. מען קען גארניט וויסן. מעגלעך, אַז פאר דער צייט האבן זיי שוין געכאַפּט אַ מפלה.

— וואָס דארפט איר זיך אַמפּערן? — מישט זיך אַריין דער בעל־הבית, — וואָס שאַדט עס, אַז די טירן וועלן זיין פארמאכט און מיר אַלע וועלן זיך געפינען אין לעצטן צימער?

אָשר העלפט דעם בעל־הבית פארריגלען די טירן. שפּעטער פרעגט ער אָשר'ן:

— וואָס איז געווען דער שכל צו לויפן אין קאַנטאָר? איר האָט דאָך געשטעלט אין סכנה דאָס לעבן.

— אַז אייער פרוי האט זיך פארעקשנט און ניט געלאזט מיך רעדן דורכן טעלעפאָן מיט דעם קראַנקנהויז. זי האט געזאָגט, אַז זי האט אין אַזאַ געפערלעכער צייט מורא, איך זאל רעדן פון איר הויז מיט אַ קריסטלעכן אַנשטאלט. עס האבן ניט געהאלפן מיינע טענות. זי האט פשוט געבעטן רחמנות האבן אויף איר. מיט מיין קראַנקן ברודער האב איך דאך געמוזט רעדן. בין איך אַוועק אין קאַנטאָר.

— אַך די ווייבער! אין אַלע נאַרישקייטן גלויבן זיי און ווי עפּעס וויכטיקעס — גיבן זיי אַ מאַך מיט דער האנט.

ער פארטראכט זיך אַ ווײַלע, דער אַלטער, און דאַן זאָגט ער שטיל צו אָשר'ן:

— זעלווער! די לאַגע איז גאַנץ ערנסט, מיר מוזן זיין זייער פאָרזיכטיק...

שפּעטער זיינען זיי אריבערגעגאנגען אין לעצטן צימער. אָשר האָט

פרייער אָפּגעאָטעמט ווי ער וואָלט פאַרענדיקט אַ שווערע ארבעט. די פארזאמלטע זיינען געזעסן פארטראכט מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, עס האָט אויסגעזען, אַז יעדער פון זיי שפּירט די ערנסטקייט פון דעם מאָמענט. געווים האט דערצו מיטגעווירקט די לעצטע מעלדונג פון ראַדיאָ, אַז די דייטשע אַרמיי מאַרשירט אין די פאָרשטעט פון קאָװנע. אַלע זיינען געזעסן טרויעריקע, דערשלאָגענע און געפילט, אַז זיי שטייען פאר גאָר גרויסע געשעענישן. נור דאס איין יעריקע קינד, וואָס איז מיטגעבראכט געוואָרן דורך איינעם פון די קרובים, האט קיין זאך ניט געשפּירט. עס איז געלעגן אין וועגעלע און לוסטיק זיך געשפּילט...

פלוצלינג האט אַ שטאַרקער קלונג איבערגעריסן אַלעמענס געדאנקען.

— איך וועל גיין אַ קוק טאָן, ווער איז דארט, — האט געזאָגט די אַלטע און זיך אויפגעשטעלט.

— ניין! — שרייט אוים אָשר, — ניין, איר זאלט ניט גיין! מען דארף זיך ניט אָפּרופן...

— פאַרוואָס ניט? — פרעגט די אַלטע פאַרוואונדערט.

— אַדרבה, מען דארף פרעגן, ווער קלינגט דארט, אפשר האט אַ שכן געבראכט אַ גוטע בשורה, רופט זיך אָפּ איינער פון די קרובים.

עס הויבט זיך אָן אַ שטאַרקע אַמפּעריי. דער אַלטער, וועלכער שטעלט זיך צוערשט אויף אָשר'ס צד, לאזט זיך צום סוף באַווירקן. די טירן ווערן אויפגעריגלט. דערוויי"ל קלינגט דאָס גלעקל אָן אויפהער...

— ווער איז דארט?—פרעגט די אלטע מיט אַ ציטערדיקער שטים.

— איך, מאַריאַ, אייער דינסט, — קומט אַ תשובה פון יענער זייט טיר.

— דו?... איצט... צו וואָס?... פרעגט די אלטע מיט אָפּגעהאַקטע ווערטער.

— משוגע זייט איר! — ענטפערט די זעלבע שטימע. צוואָס האט איר זיך פאררינגלט? פאר וועמען האט איר מורא? איר זייט דאך נישט קיין קאָמוניסטן... זאלן מורא האבן די קאָמוניסטן... עס איז ווידער געשאַפן געוואָרן אונדזער ליטווישע רעגירונג... סמעטאנא דער

פרעזידענט האָט זיך צוריקגעקערט... מען האָט אַרויסגעיאָגט פון לי־
טע די קאָמוניסטן! פרייט זיך אַלע, אַנדערע דאַרפן מורא האָבן, זאָלן
זיי מורא האָבן. פאַר אייך וועט עדות זאָגן דער גאַנצער הויף אײַנוווינער
און איך די ערשטע...

די דינסט האַלט אין איין שרייען און אינעווייניק קומט פאַר אַ
געפּילדער. אָשר זעלווער מיטן אַלטן שרייען, מען זאָל זי נישט אַרײַנ־
לאָזן און די אַלטע מיט די קרובים טענה'ן, אַז מען דאַרף זי יאָ אַרײַנ־
לאָזן, מען דאַרף איצט מיט איר זיך נישט אײַנרייסן.

דער אַלטער ווערט פאַרשריען:

— דאָס קינד וויינט, מען דאַרף אויפקאָכן טיי! — שרייט זיינס
אַ פּלימעניצע.

— זעלווער איז אַ שרעקעוודיקער האָז, — שרייט אַ צווייטע.

די אַלטע ווענדעט זיך צו אָשר'ן:

— איר ווייסט אַליין נישט וואָס איר ווילט! פאַר אַ ווײַלע זייט איר
געגאַנגען אין קאַנטאָר און אײַנגעשטעלט דאָס לעבן. און איצט ציטערט
אויף אייך די הויט. בערואיקט זיך, זעלווער, פאַר דער דינסט האָבן מיר
נישט וואָס מורא צו האָבן...

אָשר זעט, אַז ער האָט פאַרשפּילט. קיינער הערט אים נישט. ער
וויל רעדן, אויפקלערן, איבערצייגן, אָבער דער טומל ווערט גרויס...
דאָס קינד וויינט און פון יענער זייט טיר ליאַרעמט נאָך אַלץ די דינסט.
ווען דער אומזיסטער שרעק... די טיר ווערט געעפנט. די דינסט
רייסט זיך אַרײַן און זידלט אויס די אַלטע. גלייך מאַכט זי דעם סאַמאָ־
וואַר. אַ ביסל שפּעטער זעצט זיך דער עולם טרינקען טיי. די פּנימער
ווערן פרייַלעכער, עס פאַרשווינדט די פריערדיקע פאַרצווייפלונג. נאָר
איין אָשר זיצט טרויעריק. זיינע געדאַנקען לויפן שנעל פון איין פּלאַן
צום צווייטן... אפשר לויפן אין קאַנטאָר? אפשר וועט אים געלינגען
זיך דאָרט צו פאַרשטעקן?... ניין, ס'איז שפּעט, איך האָב פאַר־
שפּעטיקט, געווים איז לעבנס־געפערלעך אַראָפּצוגיין אין גאַס, נישטאָ
קיין עצה. ער גייט אַריין אין זיין צימער, פאַרשליסט די טיר און נעמט
אַרוים דעם שליסל. ער באַווייזט זיך נאָך נישט אַוועקצוזעצן, ווי אין די

איבעריקע צימערן ווערט אַ טומל. ער הערט גוישע שטימען... באַפעלן, דראָאונגען און צום סוף הערט ער דייטלעך: „אַלע יידן מוזן זיך צוזאַמענקלייבן אויף „ראַטושע פּלאַץ"...

— מען דאַרף מיט זיך מיטנעמען די דאָקומענטן?

— שנעלער! מאַרש!

אָשר נעמט שנעל אַראָפּ דאָס טרייבל פון טעלעפאָן, דרייט נומ. 91.

— אינפאָרמאַציע? ביטע דעם נומער פון שטאָט־קאָמיסאַר. דער קאָמיסאַר האָט נאָך קיין נומער נישט?... יאָ, יאָ, פאַרבינדעט... ה' קאָמיסאַר! (מען קלאַפּט אין אָשר'ס טיר) ה' קאָמיסאַר, איז דאָ אַ באַפעל, אַז אַלע יידן מוזן זיך צוזאַמענקלייבן אויף ראַטושע פּלאַץ?...

דער בעל־הבית קלאַפּט: — זעלווער לאָזט אַריין! איר דאַרפט קיין מורא ניט האָבן, מען דאַרף גיין אויף ראַטושע פּלאַץ ווייזן די דאָקומענטן, דאָרטן וועט מען אויספאַרשן, די נישט קאָמוניסטן וועט מען גלייך...

— ניין, עס איז נישטאָ אַזאַ באַפעל! — הערט אָשר דורכן טעלעפאָן אַ תשובה.

— אָבער אַהער זיינען געקומען עפּעס באַוואָפנטע מענער! שרייט אָשר אַריין אין טעלעפאָן: — זיי ברעכן מיין טיר... ה' קאָמיסאַר!...

מען האָט איבערגעריסן די פאַרבינדונג, צי דער קאָמיסאַר אַליין האָט איבערגעריסן דעם געשפּרעך, האָט אָשר נישט געוווּסט. די טיר האָט געקרעכצט פון די קלעפּ (די טיר פון זיין צימער איז געווען אַ דינע) און איידער זעלווער באַוויזט אַוועקצולייגן דאָס טרייבל, ווערט אויפגעבראָכן די טיר מיט אַ שטורעם. פיר „פּאַרטיזאַנער" מיט ביקסן אין די הענט רייסן זיך אַריין אין צימער. זייערע פּנימער זיינען פול מיט רציחה, די אויגן פאַרלאָפן מיט בלוט. אָשר וואַרפט אַ בליק צום אָפענעם פענצטער. ער איז גרייט צו ריזיקירן און שפּרינגען פון צווייטן שטאָק, אָבער די אויסגעשטעלטע צו אים ביקסן מאַכן אים קלאָר, אַז עס דראָט אים אַ זיכערער טויט. מאָמענטאַל באַהערשט ער זיך און מיט אויסערלעכער רואיקייט בלייבט ער שטיין אומבאַוועגלעך.

— פאַרוואָס האָסטו אונדז נישט אַריינגעלאָזט אין צימער? —

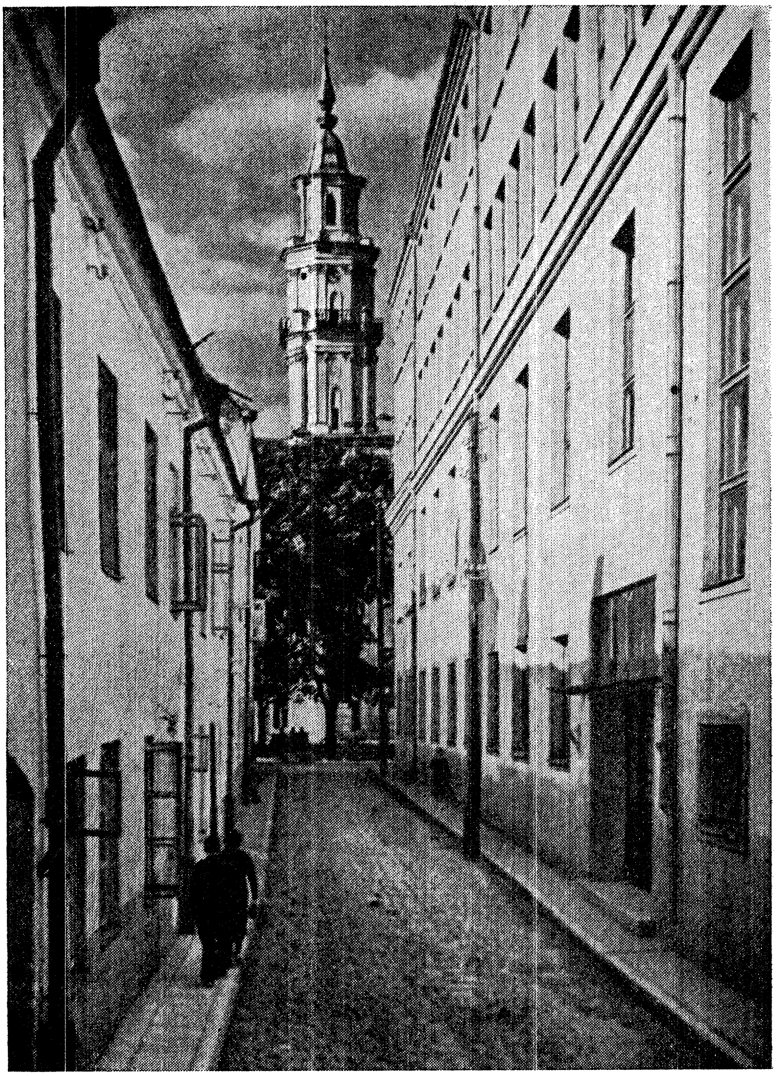

קאָוונע, יעזואיטן־גימנאַזיע (רעכטס), נעבן ראַטושע־פּלאַץ. זאַמל־פּונקט פון די ארעסטירטע יידן אין די ערשטע מלחמה־טעג.

צ. ה. ק.

פרעגט איינער פון די פּאַרטיזאַנער, האַלטנדיק אויסגעשטעלט די ביקס קעגן אָשר'ן. און איידער אָשר באַוויזט צו ענטפערן אויף דער פראַגע, באַקומט ער מיט דער שווערער ביקס אַ זעץ איבערן רוקן.

— מיט וועמען האָסטו געדעדט טעלעפאָניש ? — פאַלט אַ פראַגע פון אַ צווייטן און אַ דריטער איז מוסיף: — זאָג, זשיד, דעם אמת, ווען נישט וועל איך דיר אַרויסרייסן דיין צונג.

אָשר שטרענגט זיך אָן, אַז זיין שטימע זאָל נישט ציטערן פון אויפרעגונג :

— איך האָב גערעדט מיטן קאָמיסאַר, ער האָט מיר געזאָגט, אַז עס איז נישטאָ קיין באַפעל, אַז אַלע ייִדן זאָלן זיך זאַמלען אויף ראַטושע פּלאַץ...

— צוויי מאַן זאָלן בלייבן באַוואַכן אָט דעם פויגל ! און איך מיט נאָך איינעם וועלן גיין צוזאַמענגעמען די איבעריקע זשי= דעם פון דעם הויף ! באַפעלט איינער פון די פיר, וואָס ווייזט אויס, זייער עלטסטער. פאַרן אַרויסגיין זאָגט ער צו די צוויי, וועלכע בלייבן איבער, אַז אויב דער זשיד וועט פּרוּוון לויפן, זאָלן זיי אים גלייך דערשיסן ווי אַ הונט.

אָשר לייגט אַריין אויטאָמאַטיש אין זיין פּאָרטפעל אַ ברויט. „וועד ווייס וווּ עס וועט נאָך אויסקומען זיך צו וואַלגערן ?" טראַכט ער ביי זיך און ציט אַרויף זיין ווינטער=מאַנטל. ביידע פּאַרטיזאַנער לאָזן פון אים ניט אַראָפּ די בייזע היה'שע אויגן. יעדן ריר זיינעם פאָלגן זיי נאָך מיט זייערע בליקן.

— מאַרש !

צוויי ביקסן באַגלייטן אַרויס אָשר'ן פון זיין צימער...

ביי דער טיר אויף דער גאַס שטייען שוין אַלע ייִדישע איינוווינער פון דעם הויף.

פרויען האַלטן די קלענערע קינדער אויף די הענט. אַלעמענס פּנים'ער זיינען טויט=בלאַס און דערשראָקן. אין די הענט האַלטן זיי פּעסט זייערע דאָקומענטן, מיט וועלכע זיי האָפן זיך צו רעהאַביליטירן.

אַנדערע פּרוּוון באַרואיקן :

— מען וועט ווייזן די דאָקומענטן און מען וועט גיין אַהיים. — אָבער אַן אינסטינקטיווע מורא שפּירט זיך אין זייערע ווערטער און דאס באַאומרואיקט נאָך מער דעם עולם.

אָשר זעט קלאָר זיין מצב. זיין מוח אַרבעט אַן אויפהער. איין פּלאַן יאָגט דעם אַנדערן. אַן אינערלעכע שטימע שרייט אין אים: לויף, לויף!... אָבער וואוהין? ער דרייט אויס דעם קאָפּ, וויל זיך אַרומקוקן, באַטראַכטן... גלייך קריגט ער אַ קלאַפּ אין קאָפּ מיט דער ביקס. אַ ווילע ווערט אים פינצטער אין די אויגן. פון גאָר נאָענט הערט ער אַ שטימע:

— צו וואָס רייסט איר זיך, זשעלוווער, מיט די יוונים? איר וועט ערגער מאַכן מיט ביין, פאָלגט וואָס זיי זאָגן אייך!

אָשר'ן דוכט זיך, אַז דאס איז די שטימע פון זיין בעל־הבית'טע. ער לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ און פאַרזינקט אין געדאַנקען:

— אפשר גאָר אַנטלויפן פון דער ביקס אין דעם לעצטן מאָמענט? וואַרטן?... עס קען שפּעט זיין!... לויף, לויף!... שרייט אין אים ווייטער אַ באַפעלערישע שטימע.

ער הויבט אויף דעם קאָפּ און קוקט מיט פאַראַכטונג אויף די פאַר־טיזאַנער, וועלכע שטייען פון ביידע זייטן. זיי וואָרנען אים ער זאָל נישט דרייען מיטן קאָפּ, אויב ער וויל ניט דערשאָסן ווערן...

אַ שייגעץ פון אַ יאָר 14 לויפט אַרויס פון הויף. באַלד נאָך אים פירט אַ פאַרטיזאַנער אַ ייד אין מיטעלע יאָרן, וועמען דער הויז־וועכטער האָט געפונען אַ באַהאַלטענעם אין קעלער.

— מאַרש! — הערט זיך אַ באַפעל און די מאַסע רירט זיך פון אָרט.

איבער 50 מענטשן ווערן געהיט פון פיר פאַרטיזאַנער און דעם שייגעצל. צוויי מיט די ביקסן אין די הענט גייען נעבן אָשר'ן.

מען גייט פאַרביי די ערשטע קוואַר־גאַס. די גאַס איז אינגאַנצן ליידיק. קיין שום באַוועגונג.

— נישט גוט! — טראַכט אָשר, — דאָ איז אוממעגלעך צו פאַר־שווינדן. דער עולם באַוועגט זיך לאַנגזאַם, דאַ הערט זיך אַ קרעכץ פון אַ פרוי, דאָרט אַ געוויין פון אַ קינד...

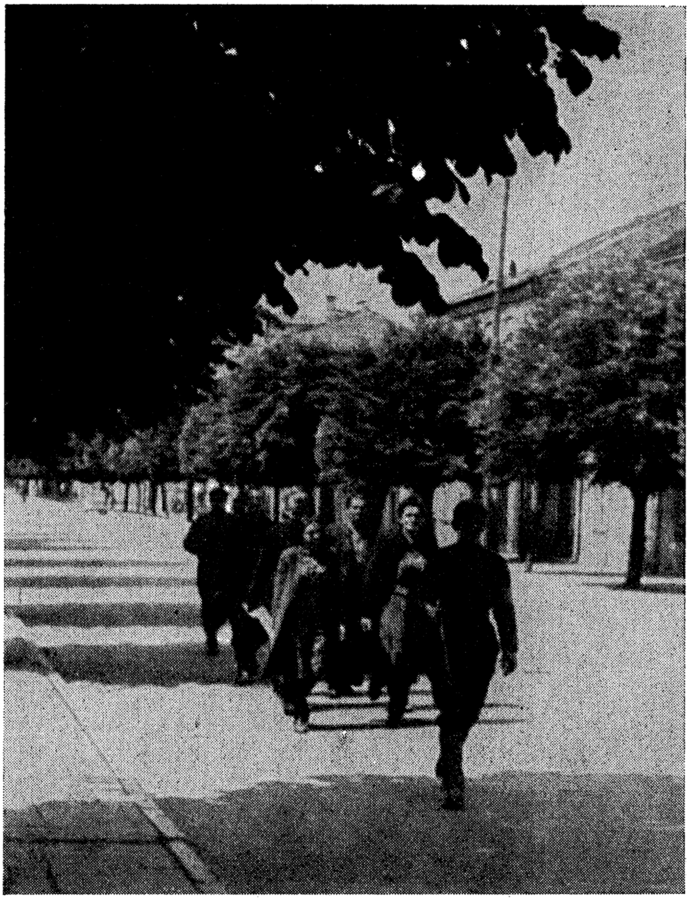

קאָוונער יידן ווערן געפירט דורך ליטווישע „פאַרטיזאַנער“ איבער פוטווינסקיאָ גאַס

צ. ה. ק.

פלוצלונג ווי פון דער ערד וואַקסט אויס אַ צווייטע גרופּע „פּאַר־טיזאַנער". זיי שטעלן זיך אָפּ, איינער משמעות זייער עלטסטער שטעלט אָפּ דעם עולם און האַלט אַזאַ רעדע:

— איר, זשידעס, הינט, איר האָט אונדזער בלוט יאָרנלאַנג גע־זויגן. איצט מיינט איר, וועט איר שטאַרבן מיט אַ לייכטן טויט פון אַ קויל? ניין, דאָס וועט אייך ניט געלינגען! מיר וועלן אייך אָדערווייז שניידן, קיין איינער פון אייער הינטיש־פאָלק וועט אונדזער גרויזאַמע נקמה ניט אויסמיידן.

— גיט אַכטונג אויף זיי! — באַפעלט ער די פּאַרטיזאַנער וועלכע פירן די יידן. — יודאַ! — שרייט ער אויס און הויבט אויף אַ פּאַר־ביילטן פויסט.

ער גייט מיט זיינע לייט אַוועק. דער עולם רירט זיך ווייטער. מען וויינט, מען קלאָגט, די ווייבער יאָמערן, די קינדער שרייען און דאָס אַלץ ווערט פאַרשלונגען אין דער ברענענדיקער לופט.

די זון שיינט מיט איר פולער פּראַכט. די מויערן אויף ווילנער גאַס באָדן זיך אין אירע שטראַלן, ווי זיי וואָלטן זיך געריייצט מיט די אומגליקלעכע:

— איר האָט דורות־לאַנג ווי מוראַשקעס געאַרבעט, אייערע פע־איקייטן און ענערגיע האָט איר אַוועקגעגעבן בכדי מיר זאָלן באַשיינען די גאַסן פון אייערע מערדער.

... כאַ, כאַ, כאַ... באַלד וועלן די מערדער זיצן אין אייערע וואַרעמע הייזער אין שטאָט און שטעטל, אויסגעפּוצטע אין אייערע שבת'דיקע און יום־טוב'דיקע קליידער ביי פלעשער אַלטן וויין, וואָס איר האָט אָנגעגרייט צו בר־מצוה'ס און חתונות פון אייערע קינדער, און יובלען איבער אייער הינטישן טויט. אַרויסגעוואָרפן וועט איר זיין אויף מיסט־קאַסטנס, ווו הזירים וועלן נישטערן...

לאַנג איז נאָך אָשר געגאַנגען דעם טויט־גאַנג וואָרפנדיק זיין בליק צו יעדער קווער־גאַס, ניט קענענדיק זיך אַנטשלים צו לויפן.

פלוצלונג האָט זיך דערהערט אַ געוויש פונדערווייטנס. וואָס ווייַ־טער ווערט דער טומל שטאַרקער. צום סוף איז געוואָרן קלאָר, אַז דייטשן מאַרשירן אַריין אין קאָוונע.

טויזנטער זייגען זיי געפארן אויף וועלאָסיפעדן. א חזק־שמייכל האבן ארויסגערופן אויף זייערע ליפן די עטלעכע צענדליק דערשראָקענע אומגליקלעכע און פאריאושטע יידן, וועלכע זיינען געטריבן געוואָרן.

פאר אָשר'ס אויגן שוועבט אַ געדיכטער נעפל. ער זעט מער קיין זאך ניט. עס ווערט אים שרעקלעך הייס...

מען גייט אלץ ווייטער און ווייטער ביז מען קומט צום „ראטושע פלאץ". די נאענטסטע קוואַר־גאַס איז דיין לעצטע האָפענונג זיך צו ראטעווען, — קלאפט אים ווי מיט אַ האַמער, אַ געדאנק אין קאָפּ. ער פארגעסט אלעמען: די פארטיזאַנער, וועלכע טרעטן פון אים ניט אָפּ, דאָס מיליטער, וואָס מאַרשירט און פארפולט די גאַסן. פאר זיינע אויגן זעט ער נור אַ פינטעלע וואָס לאָקט און ציט אים און דאָס פינטעלע איז — אַ קוואַר־גאַס, וועלכע איז שוין גאָר נאָענט... אָט באַלד... אָבער פלוצלונג: האַלט! דער עולם בלייבט אויטאָמאַטיש שטיין. פון צווייטן טראטואר הערט אָשר באַפעלן. ער זעט דאָרט דייטשן. ס'בליצט אויף אַ פאָטאָ־אַפּאַראַט...

די צוויי פארטיזאַנער, וועלכע שטייען פון אָשר'ס ביידע זייטן, שטעלן זיך אין אַ פאָזע בכדי ארויסצוקומען וואָס אימפּאָזאַנטער אויפן בילד.

אָשר נוצט אויס דעם מאָמענט. ער דרייט דעם קאָפּ אויף אלע זייטן. די זון באַקט אומ'רחמנות'דיק, די שטראַלן שטעכן ווי מיט שפּיזן זיינע אויגן, אָבער ער שפּירט עס כמעט ניט. ווי ראַטעוועט מען זיך? עגבערט אים אין מח, אָן אויפהער, דער זעלבער געדאנק.

פּלוצלונג פאַלט זיין בליק אויף אַ שוי־פענצטער נעבן אים. אַ פּוס־טער צימער! ווייזט אויס, געווען דאָרט אַ קליינע קראָם, וואָס איז אין די באָלשעוויסטישע צייטן ליקווידירט געוואָרן. עס שטייען נאָך איגעווויי־ניק אַ געוועלב־טיש און אַ פּאָליצע. מער איז דאָרט קיין זאך נישט פאַראַן. מיטאַמאָל זיינען אָשר'ס אויגן ליכטיק געוואָרן. ער ווערט איג־גאַנצן ווי עלעקטריזירט. ער האָט קלאָר און דייטלעך געזען איגעווייניק אַ טיר, וועלכע פארבינדט געוויס די קראָם מיט אַ וווינונג...

אייניקע סעקונדן האָט געדויערט זיין גאַנצע באַטראַכטונג. מאָ־

מענטשאַל באַשליסט ער, אַז איצט איז געקומען דער פּאַסיקער מאָמענט זיך צו ראַטעווען. פון דער נשמה־טיפעניש ברעכט אויס אַ פלאַם, וועל־כער פאַרכאַפּט זיין גאַנצן וועזן און שמידט אויס אין אים ענערגיע, אַנטשלאָסנקייט און ריזיקן כח... דאָס האָבן זיך צעפלאַקערט אין אַ העליש פייער די פונקן, וועלכע ער האָט געירשנט פון זיינע אבות.

... נור אין קאַמף איז ער גרייט צו שטאַרבן... נקמה פון די גוים־מערדער פאַר זיין פריציייטיקן טויט וועט ער נעמען!

אַך, ווען ער וואָלט געהאַט געווער!... ער וואָלט מיט עטלעכע שאָסן אַוועקגעלייגט די בלוטגיריקע חיות, וואָס לויערן דאָ אויפן לעבן פון די אומשולדיקע מענטשן, פון די פיצלעך קינדער, וואָס פאַרגייען זיך אין אַ ביטער געוויין... אַלץ שמייכלט ארום אים, אַלץ איז אָנגע־גאָסן מיט ליכט... שויבן קראַכן...

פּלוצלונג האָט פּאַסירט עפּוואָס אויסערגעוויינלעכעס. ביידע פּאַר־טיזאַנער, וועלכע זיינען געשטאַנען נעבן אָשר'ן, זיינען אַוועקגעשליידערט געוואָרן אין די זייטן. עס הערט זיך אַ שטאַרקער קלאַפּ און גלאָז פון אַ צובראָכענעם שוי־פענצטער צושפּרינגט זיך אין אַלע זייטן... דאָס האָט אָשר זעלווער, מיט זיין גאַנצער קראַפט אַוועקגעשטויסן ביידע פּאַרטיזאַנער און ווי אַ שטורעם זיך דורכגעריסן דורכן שוי־פענצטער. איידער דער עולם האָט באַגריפן, וואָס דאָ האָט פּאַסירט און איידער די פּאַרטיזאַנער זיינען געקומען צו זיך פון איבערראַשונג, איז שוין אָשר געווען אין קראָם. ווי פאַרשטיינערט בלייבט ער שטיין אויף זיין אָרט: ער זעט, אַז קיין אינעווייניקסטע טיר איז ניטאָ. די נאַטור האָט אים גרויזאַם אָפּגענאַרט. די זון־שטראַלן זיינען זיינע מערדער. זיי זיינען גע־פאַלן אויף דער פּאָליצע און געוואָרפן אַ שיין אויף דער וואַנט און אים האָט זיך געדוכט פון דרויסן, אַז עס איז אַ טיר... און אפשר דער ווילן, די קראַנקע פאַנטאַזיע, די פאַרצווייפלונג אָדער דאָס אַלץ צוזאַמען האָט אָשר'ן געמאַכט קורצזיכטיק. אַ סעקונדע, און אפשר דאָס אויך ניט, איז ער געשטאַנען אין זיין פאַרגליווערטקייט. ער האָט זיך אַ פאַרצווייַ־פלטער געוואָרפן מיט די פויסטן צו דער וואַנט. ביי דעם אומגליקלעכן האָט זיך נאָך געפונען אַ שטראַל האָפענונג: אפשר איז די וואַנט פון

ברעטער? אפשר וועט ער דורכברעכן די וואַנט און ראַטעווען זיין לעבן? אָבער ליידער זיינע פויסטן זיינען געפאַלן אויף אַ געמויערטער וואַנט, וועלכע האָט ווי מיט חוזק אָראָפּגעקוקט אויף זיינע פאַרצווייפלטע צאַפּלענישן. נאָך איין פינצטערן בליק וואַרפט אָשר ארום זיך:

פיר מויער־ווענט, אַ טיר און אַ פענצטער, דורך וועלכן ער איז געשפּרונגען. ביידע ארויסגענג ווערן געהיט דורך די פּאַרטיזאַנער...

מיט אַן אויסערגעוויינלעכער שנעלקייט גיט אָ רוק אָשר דעם געוועלב־טיש צום פענצטער און אַהין, אין ווינקל וואַרפט ער זיך אנידער אויפן דיל.

און תיכף הויבן אָן פליען קוילן, איינע נאָך דער אַנדערער דורך דער אויסגעבראָכענער שויב איבער זיין קאָפּ און זיי שניידן זיך אריין אין די ווענט.

אַ ווײַלע שפּעטער האָבן די פּאַרטיזאַנער אָנגעהויבן ברעכן די טיר און מיט שטורעם זי אויפגעריסן...

— גייט אריין אינעווייניק! — הערט אָשר אַ באַפעל פון דרויסן.

— דער טייוול מוז האָבן געוועט! — ענטפערן די פּאַרטיזאַנער, גיט אָפּשטעלנדיק די שיסעריי.

ביסלעכווייז ווערן זיי דרייסטער, לאַנגזאַם און פאָרזיכטיק רוקן זיי זיך פאָרויס. זיי דערזעען ווי אָשר ליגט פאַרשטעקט אונטערן געוועלב־טיש און זיי שיסן דירעקט אויף אים. קוילן פליען פון אַלע זייטן. ער פאַרלירט די האָפענונג זיך צו ראַטעווען. ער איז פאַרלוירן...

פּלוצלינג גיט אָשר אַ שרעקלעכן געשריי און נורעט זיך אַיין אין דער פאַרלאָגע.

— פּאַרטיק! — רופט אויס דער עלטסטער מיט אַ טאָן פון אומגעדולד. עס איז אים ניט געווען אָנגענעם, אַזוי לאַנג זיך צו פאַרנעמען מיט איין ייִד, ווען עס וואַרטן פיל הונדערטער...

— מאַרש! הערט זיך אַ באַפעל און גלייך נאָכדעם אַ קלאַנגעריי און יאָמעריי.

— ווייַ איז צו אונדז! מען פירט אונדז אַלע שיסן...

— מאַרש! — הערט זיך אַ צווייטער באַפעל.

די געשרייען און געוויין הויבן זיך אָן דערווייטערן...

אָשר הויבט אויף דעם קאָפּ און קוקט זיך אום אין אלע זייטן.

— דוכט זיך, אז איך לעב — רעדט ער ווי צו זיך. ער פּרוּווט באַוועגן די הענט מיט די פיס. אלץ איז אין אָרדנונג. — זיין פּנים איז פייכט, ער פירט אריבער מיט דער האנט — בלוט! אַך, גארנישט, דאס איז דאך פון גלאָז...

פון ווייטן הערט זיך נאך אַ שטילער געוויין. דאס ווינטל ברענגט צו אָשר'ס אויערן אָפּגעריסענע געשרייען און ווערטער: זעלווערן האט מען... איצט פירט מען אונדז שיסן...

ס'ווערן אלץ שוואַכער און דומפּיקער די געשרייען. ווייטע קלאַנגען, וועלכע ווערן באַלד פאַרשטומט.

אָשר גיט זיך אַ שטעל אויף, נעמט זיין פּאָרטפעל אבער גלייך קומט אים אויף אַ געדאַנק: — וווּהין זאל איך גיין? די גאַסן זיינען געווים פול מיט מערדער, וועלכע כאַפּן יידן. ער בלייבט שטיין פאַר־טראַכט; וואָס זאל ער ווייטער טאָן? נאָר איינמאָל פּאַסירט אַזאַ נס. אָבער בלייבן דאָ הייסט אומקומען.

ניט לאַנג איז אויסגעקומען אָשר'ן זיך צו איבערלייגן. די געשעע־עניש זיינען געפלויגן ווי אין אַ פילם.

אָשר האט ניט געקענט וויסן, וואָס פאר אַ רושם זיין שפּרינגען דורכן פענצטער און די שיסעריי האבן געמאַכט אין גאַס. די גאַסן זיינען שוין געווען פול מיט קריסטן, וועלכע האבן מיט פרייד און באַ־גייסטערונג זיך צוגעקוקט, ווי דייטשן מאַרשירן, ווי די פאַרטיזאַנער פירן יידן צום שיסן און דאָ פּלוצלינג, אין צענטער — אַזאַ בילד...

וואָלט עס אָשר אויסגערעכנט, וואָלט ער געווים געבליבן ליגן אויפן דיל כלומרשט אַ טויטער ביז אָוונט און ניט געשטאַנען נעבן דער טיר.

פּלוצלינג ווערט אָשר אויפגעציטערט. ער הערט גאָענט נעבן זיך אַ שטימע:

— איר זעט, דאָ ניט לאַנג האט אַ פאַרפלוכטער ייד...

שלעכט! אַ פאַרטיזאַנער האט אים באַמערקט.

— ער לעבט! קומט אַהער! — שרייט דער פּארטיזאנער צו זיי־נע חברים מיט אַ שרעקלעכן קווימש, וואָס קלינגט אין אָשר'ס אויערן ווי אַן אָנזאָג אויף טויט.

— צוויי ביים פענצטער, דריי אינעווייניק! — הערט זיך אַ באַפעל.

דריי פּאַרטיזאַנער גייען אריין מיט ביקסן אין די הענט. ביי אָשר'ן שווינדלט דער קאָפּ. ער פּרוּווט צו זיי רעדן:

— וואָס האב איך אייך געטאָן אַז איר גייט צונעמען מיין לעבן?

— ווייל דו ביסט אַ פארשאָלטענער זשיד, דארפסטו ניט לעבן!

— ענטפערט איינער פון די דריי.

— וואָס גייט איר מיט אים אריין אין דיסקוסיעס? דערשיסט אים, דעם הונט און פארטיק! — הערט זיך פון דרויסן אַ שטימע.

ניט האָבנדיק קיין אנדער ברירה, פּרוּווט אָשר זיך צו ראַטעווען אויף דעם זעלבן וועג ווי דאס ערשטע מאָל.

דריי ביקסן שיסן אוים. מיט אויסערגעוויינלעכער פלינקייט און מיט אַ שווידערלעכן געשריי פאלט אָשר אויף דער פּאָדלאָגע מיטן פּנים צו די מערדער. אַ טעמפּער ווייטאק נעמט אים דורך. זיין קערפּער איז ווי געליימט געוואָרן. ער בלייבט ליגן אויסגעצויגן אויף דער ערד. דער קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף די הענט. ער, אָשר, שפּירט נאך אָנגעשטרענגט דורך די האלב פארמאכטע אויגן איטלעכע באוועגונג פון די „פּאַרטי־זאַנער".

— פארטיק! — רופט אוים איינער.

— מיר דוכט זיך, אַז ער לעבט נאך, — רופט זיך אָפּ אַ צווייטער.

די צוויי „פּאַרטיזאנער", וועלכע זיינען געבליבן הינטן דעם פענצ־טער, גייען אריין אינעווייניק. זיי לאָכן זיך פאנאנדער: — איר זייט די אמתע שיסער! מיט דריי קוילן ניט פארטיק צו מאכן, דאס איז שוין אַ קונץ. מיר האבן ווייניק קוילן און מען דארף זיי אומזיסט ניט אוים־ברייננען.

— איר זעט דאך, אַז ער איז טויט! — רופט זיך אָפּ איינער פון די דריי. קענטיק ער פילט זיך געטראָפן, גיט ער אָשר'ן אַ בריק מיטן

שטיוול. אָשר'ן ווערט פינצטער אין די אויגן. אַ שנײדיקער ווייטאק נעמט אים דורך, ער דערשטיקט אין זיך דעם געשריי, וואָס האט גע־שפּאַרט פון האלדז און האלט איין דעם אָטעם.

— מיר דוכט זיך, אַז ער לעבט נאך! — רופט זיך אָפּ אַ צווייטער און ציט ארויס אַ רעוואָלווער. אָשר ליגט אַ פארצווייפלטער און טראכט:

— אָט לעב איך. איך הער, איך פיל, איך באַנעם, איך פארשטיי. און אָט פארשווינדט פּלוצלינג אלץ אין מיר ווי קיינמאל ניט געווען. שווידערלעך! מען וויל ביי מיר דאס לעבן אוועקרויבן און איך האב ניט קיין געווער, איך קען זיך ניט ראנגלען.

מיט האלב אָפענע אויגן קוקט ער מיט שרעק אויף דעם צו אים אויסגעשטעלטן רעוואָלווער. זיין שרעק ווערט מיטאַמאָל פארוואַנדלט אין נייגיר ווי אזוי פארשווינדט דער „איך" פונם פינטעלע מענטש. אַ מין משוגעת באַהערשט אים: ס'ווילט זיך אים שפּירן, זען, ווי אזוי אַ מענטשלעכע נשמה גייט אוים ווי אַ ליכט און —

דער רעוואָלווער האט אויסגעשאסן. אָשר האט אויטאָמאַטיש עט־וואָס דעם קאָפּ צוריקגעצויגן.

די קויל איז אַדורך הארט פארביי זיין קאָפּ און עטוואָס פאר־וווּנדעט דעם אויבערשטן טייל פון לינקן אויער...

— משוגע ביזטו! — שרייט זייער פירער, אומזיסטע קוילן פטר'סטו אויף אַ טויטן זשיד!

— איך וועל אַ קוק טאָן צי ער האט געלט? — רופט זיך אָפּ איינער.

— געווים האבן שוין די פריערדיקע פון אים אלץ צוגענומען, — ענטפערט אים אַ צווייטער.

— נו, געגאַנגען! — קאָמאַנדעוועט דער פירער. זיי פארלאָזן דאס צימער. אָשר הערט, ווי עס דערווייטערן זיך זייערע טריט און שפּירט זיך גליקלעך. ער האט זיך אַ צוויים מאָל געראַטעוועט.

ליגט אזוי אָשר און האט מורא זיך צו רירן. אפשר קוקט ווער? ער שפּירט שרעקלעכע ווייטאקן. „האב איך זיך אזוי שטארק צו־

קלאַפּט ?" פרעגט ער זיך. מיט גרויסע שוועריקייטן שפּאַרט ער זיך אָן אויף דער רעכטער האַנט און וויל דערגיין פאַרוואָס ער קען ניט רירן מיטן אונטערשטן טייל קערפּער. ער באַמערקט אַ גרויסע לאָך אין דער לינקער זייט פון די הויזן. פון דאָרט שטראָמט בלוט.

אָשר ציטערט אויף: — איך בין דורכגעשאָסן! וואָס וועט איצט זיין מיט מיר? מורמלט ער אין ווייטאָק און פאַרצווייפלונג. אַך, ווען זיי וואָלטן פאַרענדיקט מיטאַמאָל...

אָנמעכטיק לאָזט ער אַראָפּ די הענט. דער ווייטאָק ווערט שטאַרקער. אָשר פּרוּווט פאַרקוועטשן די וווּנד מיט די הענט, דאָס בלוט זאָל אַזוי שטאַרק ניט שטראָמען. אָבער ער האָט ניט געפילט, אַז דאָס בלוט שטראָמט אויך פון אַ צווייטער וווּנד...

די מינוטן ציען זיך ווי אַן אייביקייט. ער ליגט אין יסורים אין אַ קאַלוזשע בלוט און האָט מורא אַ קרעכץ צו געבן, אַז די גוים זאָלן ניט דערהערן און ניט קומען אים אָוועקפּטר'ן איינגאַנצן.

דער קאָפּ איז פריש, ער דענקט לאָגיש: ווער קען אים ראַטעווען? יידן? אין בעסטן פאַל געפינען זיי זיך אין די טורמעס. דער ניט ייד, זיין בלוט=שונא וועט נאָך קומען חוזק'ן איבער זיינע ווייטאָקן און הנאה האָבן פון זיינע שמערצן.

פאַר אָשר'ס אויגן שוועבט פאַרביי זיין קראַנקער ברודער, וועלכער ליגט אין אַ גוישן שפּיטאָל. געווים צאַפּלט ער זיך אויך, אויב ער לעבט נאָך, אין די הענט פון די מערדער. ווייט=ווייט שוועבט אַ פאַרבלוטיקטע געשטאַלט פון אַ פרוי... מאַמע! — קרעכצט אַרויס אָשר און פון זיינע אויגן גיסן זיך טרערן... פּלוצלונג גיט זיך אָשר אַ ריס פון זיין אָרט. עס באַהערשט אים אַ שטורמישער דראַנג חרוב צו מאַכן אַלץ און אַלעמען מיט זיינע לעצטע כוחות אָט ווי שמשון הגבור אין זיין צייט, און מיט זיין טויט כאָטש טיילווייז נקמה נעמען פון זיינע בלוט=פאַרגיסער און פייניקער...

אָבער אָנמעכטיק פאַלט זיין קאָפּ אויף צוריק און זיינע יסורים ווערן פון אָנשטרענגונג גרעסער.

— איך וועל דא שטארבן ווי אַ הונט, — מורמלט ער. קיין אויס־וועג איז ניטאָ. מיטאַמאָל דערהערט ער טריט. ער פארמאכט די אויגן און פארהאלט דעם אָטעם. ער הערט צוויי מענער רעדן:

— דאָ איז אַ זשיד היינט פרי דורכגעשפרונגען דורכן שוי־פענצ־טער, ער ליגט דא אַ דערשאסענער.

— ער ליגט נאך דאָ? מען דארף אים פארבייפארנדיק מיט דער פור מיטנעמען. אין אַזעלכע היצן איז געפערלעך צו לאזן ליגן אַ טויטן. קערפער.

אָשר זעט דורך די האלב פארזשמורעטע אויגן צוויי פארשויגען. איינער ציוויל געקליידט און דער צווייטער — אין פארטיזאנער־בגדים. דער ציוויל־געקליידטער גייט צו צו אָשר'ן. אָשר אָטעמט ניט.

— ער טראגט אַ גוטן מאנטל!

— נארישקייטן! ענטפערט דער „פארטיזאנער". ס'איז דאך אויס־געשמירט אין בלוט.

— אפשר אים דאך ארונטערציען?

— עס וועלן דיר פעלן מאנטלען? היינט בייגאכט וועסטו האבן מאַנטלען אין די צענדליקער. געלט און גאָלד וועלן אויך נישט פעלן. די זשידעס זיינען געגנוג רייך. אויך זשידוווקעס וועלן מיר זיך אויסקלייבן די שענסטע.

אָשר ליגט און עס הויבט אים פון אָרט. וואָלט ער איצט געהאט גע־ווער! ער וואָלט געקענט נקמה נעמען און רואיק שטארבן. ווי אָנגענעם וואָלט אים געווען אַזאַ נקמה איבער די סאדיסטן. אָשר פארשטייט, אַז דאָס איז אַ נארישע פאנטאַזיע פון אַ פארצווייפלטן, שטארבנדיקן מענטשן...

לאנגזאם דערווייטערן זיך די טריט פון די מערדער און אָשר בלייבט ווייטער ליגן אַליין. — זיי וועלן מיך נאך לעבעדיקערהייט באַ־גראָבן, — קרעכצט ער. העלף מיר גאָט!

מיט די לעצטע כוחות ניט ער זיך אַ זעץ אויף. מיט איין האַנט כאַפט ער זיך אָן געשווינד פארן געוועלב־טיש, אבער ער שרייט אויס

פון וויטאַק און פאַלט גלייך צוריק. זיין קאָפּ גיט אַ טעמפּן קלאַפּ אין דער פּאָדלאָגע און ער בלייבט ליגן אָן באַוווסטזיין...

אין דער זעלבער צייט ווען אָשר זעלווער האָט פאַרלאָרן זיין האָפנונג זיך צו ראַטעווען, האָבן די פּאַרטיזאַנער געבושעוועט אין שטאָט. זיי פלעגן אַריינלויפן אין יידישע הייזער און אונטערן אויסרייד, אַז פון דאָרט האָט מען געשאָסן, פלעגן זיי אַרויספירן אויפן הויף, מענער, פרויען און קליינע קינדער און אויסשיסן ביז איינעם.

נאָך במשך פון אייניקע טעג און נעכט האָבן זיך געהערט די יאָמערלעכע געוויינען און געשרייען פון יידישע פרויען, קינדער און אַלטע לייט, וועלכע זיינען גרעסטנטייל האַלב נאַקעט אַרויסגעשלעפּט געוואָרן פון די הייזער און צעשלאָגענע, פאַרבלוטיקטע אָפּגעפירט געוואָרן אין די פאַרשיידענע פונקטן. פון דאָרט זיינען זיי איבערטראַנספּאָרטירט געוואָרן אין די טורמעס, וועלכע זיינען געווען איבערגאַנגס=פונקטן צום 7=טן פאָרט — די ערשטע פאַרניכטונגס=שטעלע פון יידן אין קאָוונע. אויף „לייסוועס" (קאָוונער הויפּט=גאַס) זיינען דעמאָנסטראַטיוו דורכגעפירט געוואָרן גרופּעס יידן פון סלאָבאָדקע, וועלכע זיינען צוזאַמענגענומען געוואָרן פון די בתי=מדרשים און ישיבות. צווישן די געפירטע האָט מען געזען פיל יידן אָנגעטוענע אין טלית און תפילין.

די האַזיקע שחיטה=פּראָצעסיעס זיינען באַגלייט געוואָרן מיט קלעפּ פון נאַגייקעס און שרעק=שאָסן פון די באַגלייטער.

דאָס שיסן יידן איז געווען אַ כבוד און אַ פאַרגעניגן פאַר די ליטווישע רוצחים.

אין די ערשטע קריגס=טעג איז פאָרגעקומען אַ באַסקעט=באַלמאַטש צווישן אַ ליטווישער אויסוואַל=מאַנשאַפט און אַ דייטשער. נאָכן מאַטש האָט מען די זיגער, די ליטווינער, מכבד געווען מיטן דערשיסן אַ גרופּע פון עטלעכע צענדליק יידן אויפן זיבעטן פאָרט. ס'זיינען צוזאַמענגעכאַפּט געוואָרן צענדליקער יידן פון דער אַרום=יער געגנט און זיינען געבראַכט געוואָרן אין הויף פון אַ גאַראַזש אויף וויטאַוווט=פּראָס=

פעקט. דאָרט זיינען זיי אויף אַ שוידערלעכן אופן פאַרפייניקט געוואָרן צום טויט. ווי עדי־ראיה פון די דערבייאיקע הייזער האָבן איבערגעגעבן, זיינען עטלעכע צענדליק פון די דאָזיקע יידן דערהרג'עט געוואָרן דורך לאָפּאַטעס און אויטאָ־רעמאָנט־געצייג. ביי אַ טייל פאַרפייניקטע האָט מען אין די מיילער אַריינגעשטופּט די שלויכן, וואָס דינען צום וואַשן די אויטאָס, אַריינגעלאָזט דורך די שלויכן וואַסער און די קערפּערס פון די געפּייניקטע זיינען צעזעצט געוואָרן. די עטלעכע לעבןגעבליבענע האָבן געמוזט אויסשמירן אין בלוט פון זייערע דערהרג'עטע חברים אַ טוך און טאַנצן אַרום דער „רויטער פאָן", ווי די פּאַרטיזאַנער האָבן דאָס אָנגערופן. צום סוף האָבן די מערדער זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ הויפן הרוגים און געשפּילט אויף אַ האַרמאָניקע סאָוויעטישע לידער...

אַזוי האָט דער ליטווישער גוי אומבּרחמנותדיק געשלאָגן, געממיתט און געשאָכטן יידן, זיינע מיטבירגער במשך פון יאָרהונדערטער און האָבן אונטערגעטראָגן אַ מתנה פון יידיש בלוט זייער האַר און מאַיעסטעט דעם דייטשן טיראַן... עס בלייבט נאָר אַ רעטעניש, צוליב וואָס איז דערלויבט געוואָרן צו אַרבעטן דער יידישער סאַניטאַר־אָפּטיילונג? פאַרוואונדעטע יידן פלעגן אַוועקגעפירט ווערן אין יידישן קראַנקןהויז „בקור־חולים", וווּ עס האָט נאָך געאַרבעט דער גאַנצער יידישער פּערסאָנאַל.

דאָס האָט לגמרי זיך ניט געקלעפּט מיט די אָפיציעלע פּאָגראָמען.

אפשר האָט דערמיט דער ליטווינער געוואָלט באַווייזן, אַז ער איז „קולטורעל" און ער מאָרדעט יידן אַנדערש ווי אין מיטלאַלטער. און אפשר איז געווען דערביי אַן אַנדער מיין. ווי עס זאָל ניט זיין האָבן דאָך פיל יידן זיך צייטווייליק געראַטעוועט פון טויט, ווי מיר וועלן עס זען אין די ווייטערע קאַפּיטלען.

אָשר האָט זיך אויפגעכאַפּט, זיינע אויגן האָבן געבלאָנדזשעט איבערן צימער. ער האָט בשום אופן ניט געדענקט ווי אַזוי ער קומט אַהער. ער האָט געוואָלט זיך אויפשטעלן. דער ווייטאָק האָט אים מאָמענטאַל

דערמאָנט, וואָס עס האט מיט אים פּאַסירט — אַך, ווען איך וואָלט איינ־געשלאָפן אויף אייביק!... זיי קענען צו יעדער מינוט קומען מיטן וואָגן מיך צונעמען... זיי וועלן מיך באַגראָבן אַ לעבעדיקן...

ער האט אויפגעציטערט.

— וואָס זאָל איך טאָן? — האט ער געמורמלט אין זיין פאַר־צווייפלונג. ער האט זיך גענומען זיך צו האלטן רואיק און קאַלטבלוטיק.

ער שטייט פאַר דער דילעמע: אָדער ליגן און וואַרטן ביז זיי וועלן קומען מיטן וואָגן אָדער גלייך רופן נאָך הילף.

ער איז זיכער געווען, אז ער וועט די מערדער פאַרשאַפן פרייד, ווען זיי זאָלן קענען אים באַגראָבן אַ לעבעדיקן. קיין רחמנות פון זיי קען ער געוויס ניט דערוואַרטן. אין צווייטן פאַל — דער באַלדיקער טויט און... אפשר?... זיינע געדאַנקען האָבן אָנגעפאַנגען בליץ שנעל אַרבעטן...

אפשר?... אפשר וועט זיין געשריי דערהערן אַ צופעליקער פאַר־בייגייער, ניט קיין אויסגעשפּראָכענער יידן־פיינט?.

אפשר וועט יענער מסכים זיין אים צו העלפן? אין וואָס קען זיך אויסדריקן יענעמס הילף, האט אָשר ניט געטראַכט. ער האט אויפגע־כאַפּט דעם קליינעם שטראַל האָפנונג. און געמורמלט צו זיך: דאָך איז דאָס דער בעסערער וועג... ס'איז אים ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. זיין פאַנטאַזיע האט זיך צעשפּילט. ער איז געווען זיכער, אז ער האט געפונען דעם ריכטיקן אויסגאַנג. ער לעגט זיך אָן אויף דער רעכטער האַנט און מיט דער לינקער שטופּט ער אָפּ מיט כוח דעם געוועלב־טיש פון דער וואַנט. גרויסע טראָפּנס שווייס גיסן זיך פון זיין שטערן. דער בלוט־אָפּפלוס און די שמערצן פאַרשטאַרקן זיך דורך זיין אָנשטרענגונג. אָבער ער לייגט אויף קיין זאַך ניט קיין אַכט. מיט אַ ווילדער עקשנות טוט ער זיין אַרבעט און צום סוף געלינגט אים עטוואָס אָפּצורוקן דעם געוועלב־טיש.

ער זעט דורך דער אויפגעבראָכענער טיר אַ קליינעם פּאַס טראָ־טואַר. אָשר איז זייער צופרידן און נעמט זיך אויספירן זיין ווייטער־דיקן פּלאַן: שרייען און בעטן הילף ביי די פאַרבייגייער.

ווען איינער וועט אריינקומען צו אים, וועט ער אים אָנקוקן מיט האַלב פאַרמאַכטע אויגן. בעטן הילף וועט ער נאָר ביי אַזעלכן, וועלכער וועט אים שיינען צו זיין אַ שטילער מענטש. ווען ניט — וועט ער זיך מאַכן גוססדיק און ער וועט כאָרכלען...

מיט אַן אויסערגעוויינלעכער מאָדנער רו איז אָשר געלעגן אַ שעה און אפשר נאָך מער און אָנגעשטרענגט געקוקט אויף די פאַרבייגייער אויפן טראָטואַר. פיל מאָל האָט ער געשריען און גערופן נאָך הילף. אָבער יענע זיינען פאַרביי און האָבן זיך אפילו ניט אומגעקוקט...

צום סוף האָט אָשר אָנגעהויבן צווייפלען אין זיין פּלאַן. אַ ווילדער שרעק איז אים פּלוצלונג באַפאַלן. ער האָט געשפּירט, אַז ער ווערט משוגע. אַ געדאַנק האָט אים אָנגעפאַנגען עגבערן דעם מוח, אַז דאָס אַלץ איז נור אַ בייזער חלום. ער וועט זיך נור אויפכאַפּן און דער גאַנ־צער שווינדער וועט פאַרשווינדן.

אָשר האָט אָנגעהויבן ווילד שרייען. ער האָט שוין ניט געקוקט צי דער פאַרבייגייער איז אַ ציווילסט. זיינע געשרייען האָבן אָפּגעקלונגען אין דעם פּוסטן צימער נאָך אימה׳דיקער.

פּלוצלונג איז אָשר שטיל געוואָרן: פּעמטע טריט האָבן זיך דערנענטערט צו דער טיר... אַ מענטש איז אריבערגעטרעטן די שוועל און איז אריין אינעווייניק. אָשר עפנט האַלב די אויגן און פון זיין האַרץ רייסט זיך ארויס קעגן זיין ווילן אַ שטילער קרעכץ.

אָשר האָט דערזען פאַר זיך אַ פאַרטיזאַן. אַ טויטע שטילקייט האָט געהערשט אין צימער. אָשר איז געלעגן ווי פאַרשטיינערט. ער האָט גע־וואַרט אויף דאָס ערגסטע, ווי עס וואַרט דאָס לעמעלע אויפן לעצטן שפּרונג פון טיגער.

ער האָט געוואַרט. קיינע געדאַנקען האָבן אים ניט געפּלאָגט. זיין מוח האָט אויפגעהערט טראַכטן. געווים איז געווען דערין אַ הויך פון דער אייביקייט, ווען געדאַנקען ווערן צעשמאָלצן ווי זאַלץ אין וואַסער...

זיין נשמה איז געווען האַלב אויסגעלאָשן. ס׳האָט זיך אים געדוכט, אַז אַ געהיימע האַנט גלעט זיין פאַרשטאַרטן קערפּער.

עפּעס אומענדלעך ווייטע מרחקים האבן אים געזונגען אַ טרויעריק ליד אזוי קלאָר, אזוי דייטלעך און הערלעך! ...

אַשר וויל אויסשטרעקן זיינע הענט צום אומבאַקאַנטן און אַנט־רונען ווערן אויף שטענדיק אין דער זיסער פאַרגעסנקייט...

אָבער אַ מחיצה שטייט פאַר אים און אים פעלט דער מוט אריבער־צוטרעטן די שוועל.

פון דער צווייטער זייט שטייט אַן אויסגעהונגערטע רויב־חיה, וועלכע מעסט דעם מהלך פאַר איר שפּרונג. זי איז שוין זאַט פון בלוט, אָבער דאָך וועט זי ניט אָפּלאָזן איר רויב. זי וועט ניט זיין באַפרידיקט, כל זמן זי וועט ניט זען דעם לעצטן צאַפּל פון איר קרבן און כל זמן זי וועט זיך ניט אָנזעטיקן מיט זיין וואַרעמען זידנדיקן בלוט...

— אַך, דו זשיד, דו מאַכסט זיך טויט? ניט לאַנג האסטו דאָך געריטשעט ווי אַ ווילדער אָקס. כאַ—כאַ—כאַ... איך וועל באַלד עפע־נען דיינע אויגן! — הערט אַשר אַ הייזעריקע פאַרשיכורטע שטימע, וועלכע קומט פון דער קאַלטער ווירקלעכקייט און וועקט זיינע חושים און גלידער...

פלוצלונג גיט אַשר אַ שרעקלעכן געשריי. ער האט באַקומען אַ קלאַפּ מיטן שטיוול...

— דו לעבסט? עפן דיינע זשידאָווסקע אויגן! איך וויל זיך מיט דיר אַ ביסל דורכשמועסן און הנאה האבן, פאַרשאָלטענער זשיד, פון דיינע ווייטאָקן... כאַ—כאַ—כאַ.

דער שכור האט זיך געהאַלטן פאַרן בויך, ווי ער וואָלט ניט וועלן, אַז ער זאָל אים פּלאַצן פון גרויס געלעכטער.

אַשר רייסט אויף די אויגן, הויבט אויף דעם קאָפּ און וואַרפט אַ בליק פון שנאה און פאַראַכטונג צום פאַרטיזאַן. פון זיין האַלדז רייסט זיך אַרויס קעגן זיין ווילן אַ ווילדער געשריי: „הונט! מערדער! האָב איצט הנאה פון מיינע יסורים, אָבער דער טאָג וועט קומען, ווען מיינע ברידער, וועלכע וועלן בלייבן לעבן, וועלן"...

אַשר בלייבט שטום און פאַרענדיקט ניט. דורך זיין לייב גייט דורך ווי אַן עלעקטרישער שטראָם. עס גיט אים אַ שוידער. דער קאָפּ הויבט

אים אָן צו שווינדלען, דאָס האַרץ ווערט אים געריסן ווי דורך צוואַנ־גען און שטיל וויינט אין אים זיין נשמה...

ניין, עס איז ניט ריכטיק. קיינער פון מיינע ברידער, וועלכע וועלן בלייבן לעבן, וועלן ניט האָבן דעם מוט און אויך ניט דעם ווילן נקמה צו נעמען פאַר מיינע יסורים, פאַר מיין בלוט...

לאַנגזאַם לאָזט ער אַראָפּ דעם קאָפּ. זיינע אויגן בלייבן ווי איינגע־געסן אין פּרצוף פון זיין דם־שונא...

— נו, פאַרענדיק — רופט אויס דער פאַרטיזאַן מיט אַ טייוולשן שמייכל, — דיינע ברידער וועלן פון מיר קיין נקמה ניט קענען נעמען, ווייל קיינער פון זיי וועט פון אונדזער האַנט ניט אַוועקגיין קיין לעבע־דיקער. איינער פריער, אַ צווייטער שפּעטער, אַלע וועלן זיי האָבן דיין סוף! כאַ—כאַ—כאַ!...

מיטאַמאָל האָט זיין פּנים זיך פאַרענדערט. ער האָט געשטעלט אַ טריט נענטער צו אָשר'ן און לאַנגזאַם אַקצענטירנדיק יעדעס וואָרט, האָט ער אים געזאָגט:

— דו פאַרשאָלטענער זשיד! דו דערלויבסט זיך נאָך מיר צו זיד־לען? די קאַלוזשע בלוט, אין וועלכער דו ליגסט זאָגט עדות, אַז דו וועסט לאַנג ניט לעבן, אָבער...

— מערדער!—שרייט אָשר ווי אַ באַנומענער, שיס מיך אויפן אָרט! ווען ניט וועל איך דיר ווייטער רופן ביי דיין ריכטיקן נאָמען. פאַרגאָסן בלוט וועט ניט רוען, וועט ניט שווייגן. איך ווייס ניט איצט, ווי עס וועט די נקמה איבער אייך קומען. אבער איך בין זיכער, איך בין פעסט אי־בערצייגט, אַז זי וועט דאָך קומען!...

די לעצטע ווערטער זיינען אַרויסגעזאָגט געוואָרן דורך אָשר'ן מיט אַזאַ פעסטער איבערצייגונג, אַז זיי האָבן אַ ווילע געווירקט אויפן פאַר־טיזאַן. ער איז געבליבן שטיין ווי פאַרטראַכט, האָט באַלד אַרויסגעכאַפּט דעם רעוואָלווער, אָבער גלייך אים אַריינגעלייגט צוריק אין טאַש.

— ניין, איך וועל דיך ניט פאַרענדיקן, כ'ווייס, אַז דו ווילסט עס. דו ווילסט באַפרייט ווערן פון דיינע ווייטאָגן. ליג דאָ אין דער קאַלוזשע בלוט, קוק אויף דער גאַס, אויף די שפּאַצירנדיקע, שריי וויפל דו ווילסט,

קיינער וועט זיך צו אַ זשיד ניט צורירן. אויף ווידערזען! איך האב מער קיין צייט ניט. איך דארף גיין צו אייערע ווייבער... פאר זיי לאז איך איבער די ווייניקע קוילן, וועלכע זיינען מיר געבליבן. איך זאָג דיר אָבער צו אויף מיין מיליטערישן ערנוואָרט, אַז איך וועל דיך נאך ביינאכט באזוכן. שטאַרב נאך ניט אַוועק דערווייל, ווייל דאַן וועט דאך זיין אומזיסט מיין גאנג.

— הונט, מערדער! — שרייט אָשר און קראצט פון גרויסער אויפרעקונג מיט זיינע הענט דעם דיל. איך האב ניט קיין מורא פאר דיינע פייניקונגען, אייער ארמיי באשטייט פון מערדער און בלוט-פארגיסער, פונקט ווי דו...

ער האט ניט פארענדיקט, ווייל דער פארטיזאַן איז צו אים צוגעשפרונגען. אַ שווערער קרעכץ האט זיך ארויסגעריסן פון אָשר׳ס הארץ און ער איז געבליבן שטיל.

עס איז שווער צו זאגן, ווי לאנג איז אָשר געלעגן אַ פארחלשטער. ווען ער האט זיך צום סוף אויפגעכאַפּט, האט ער באמערקט, אַז יענער שטייט נאך אַלץ ניט ווייט פון אים. ער האט ווייטער פארמאכט די אויגן. די שמערצן האבן זיך פארשטארקט און ער האט זיך געפילט זייער שוואַך. זיין קאָפּ אָבער האָט טראָץ דעם געאַרבעט אָן אויפהער און געוועבט געדאנקען וועגן טויט... ער האט באַשלאָסן ארויסצובריינגען דעם פארטיזאַן פון זיין געדולד, בכדי ער זאל אים דערשיסן. דאך מאָדנע, אין אָשר׳ס אונטערבאוווסטזיין האט געגעסטעט אַ ווילן צום לעבן — ער האט מורא געהאט פאר דעם פארטיזאנס געוואַר און איז געווען צופרידן, וואָס יענער משעפעט אים ניט מער... ער האט זיך געמאכט אַ פאָרוורף פאר זיין שוואכקייט און ער האט עס אויך צום סוף באזיגט. מיט גרויס אָנשטרענגונג האט אָשר קוים ארויסגעשטאמלט:

— קענסט ניט אַוועקגיין פון מיר, מערדער! ווייל ניט דו קענסט מיך שיסן, ניט דו קענסט מיך לאָזן לעבן...

— איך בין ניט קיין מערדער. איך האב פארבייגייענדיק געהערט

געשרייען, בין איך אריינגעגאנגען. אין דער מיר האב איך געטראָפן אַ פּאַרטיזאַן. ער האט געווים אין דיר געשאָסן ?

— אָ? — משוכעט זיך אָשר אוים ווי פון שלאָף. ער הערט אַן אנדער קול. איז עס אַ חלום ? ער רייסט אויף די אויגן און פאַרוואונדערט קוקט ער זיך אַרום.

פאַר אים שטייט אַן איינפּאכער באַאַמטער, ער וואָלט זאָגן, אַ בריוו־טרעגער. ער שיינט צו זיין ווייט איבער די מיטעלע יאָרן. זיינע אויגן זיינען וואַסערדיק און זאגן ניט קיין גוטס און ניט קיין שלעכטס.

— ניין, — ענטפערט אָשר, — דער פּאַרטיזאַן האט מיך ניט גע־שאָסן. ער איז נור געקומען זיך לוסטיק מאכן איבער מיינע ווייטאקן.

— ווער ביזטו אייגנטלעך און ווי אזוי קומסטו אַהער אין קראָם ?

— ווער איך בין ? — ענטפערט אָשר טרויעריק. — איך בין דער, וועמען דו פאַראַכטעסט. איך בין דער, וועמען דיין פאלק אין די דייטשן זוכן אויסצוטאָרדן אָן רחמנות — איך בין אַ ייד... דו אַנטלויפסט גארניט ? דו בלייבסט נאך שטיין ? — פרעגט אָשר מיט גרויס פאַרוואונ־דערונג : — אויב אַזוי וועל איך דיר דערציילן : פּאַרטיזאַנער האבן מיך געפירט, האב איך זיך פון זיי געוואָלט ראַטעווען. בין איך דאָ, דורכן שויפענצטער דורכגעשפּרונגען. האבן זיי אין מיר געשאָסן...

— דו ביזט מסתמא אַ קאָמוניסט, אַז דו האסט געפּרוווט אַנט־לויפן און מורא געהאט פאַר אַן אויספאַרשונג ?

— ניין, איך בין ניט קיין קאָמוניסט. דאס קענסטו זיך איבערצייגן פון די דאקומענטן, וועלכע געפינען זיך ביי מיר אין טאַש. געשפּרונגען בין איך דורכן פענצטער נור דערפאַר, ווייל איך בין געווען זיכער, אַז זיי וועלן מיך אַלס ייד דערמאָרדן.

— קענסטו מיט אַ צווייטנס הילף זיך אויפשטעלן ?—פרעגט ווייטער דער באַאַמטער. אָשר, ווי אַ קליין קינד, וואָס האט זיך פאַרזינדיקט ביי זיין מוטער, לאזט אַרויס אַ טרער. זיין האַלדז ווערט אים פאַרלייגט און ער קען ניט אַרויסרעדן קיין איין זילבע. דאס בלוט שלאָגט אים אין געזיכט. אָ, גאָט ! שרייט אַלץ אין אים. איז עס מעגלעך ? איז עס מעגלעך, אַז איך זאל ניט שטאַרבן ווי אַ הונט ?... דער באַאַמטער

שטייט געדולדיק און וואַרט אויף אַ תשובה. אָשר פרווט זיך באַהערשן און מאַכט אַלע אָנשטרענגונגען צו רעדן. צום סוף שטאַמלט ער ארויס וויינענדיק מיט דער האַנט אויף זיינע דורכגעלעכערטע הויזן אייניקע אָפּגעהאַקטע זאַצן : דאָ אין איין אָרט... מעגלעך, אַז עס זיינען פאַראַן מערער... איך קען זיך ניט רירן און כ׳וועל שוואַכער מיט יעדער מינוט... אויפשטעלן זיך אפילו מיט עמיצנס הילף קען איך ניט. ווען איך וואָלט געקענט וואָלט איך שוין דא לאַנג ניט געווען.

אָשר שטרענגט זיך אָן און מיט זיינע לעצטע כוחות זעצט ער פאָר : — ווייל דו ווייזט מיר ארויס אַ געפיל פון מענטשלעכקייט און מיטלייד, וועל איך זיך דערלויבן דיך צו בעטן עפּעס...

— וואָס ווילסטו בעטן ? — פרעגט דער באַאַמטער.

— כ׳וויל דיר בעטן — פאַרן טויט דערפילט מען דאך אפילו די לעצטע בקשה פון אַ מערדער — מיך אריבערצופירן אויב מעגלעך אין אַ קראַנקנהויז, אויב דיר איז עס אוממעגלעך, פאַרענדיק דאָ מיין לעבן. איך זאָל ניט דאַרפן ווייטער זיך מוטשענען. אַזוי צי אַזוי וועל איך דיר זיין דאַנקבאַר...

טיף אין האַרצן האָט אָשר געטראַכט, אַז ער האָט דאַ געזאָגט אַ ליגן. ער וועט ניט דאַנקבאַר זיין פאַר די לעצטע קויל. גיכער וואָלט ער שטאַרבן מיט אַ קללה אויף די ליפּן.

דער באַאַמטער איז אַ ווײַלע געשטאַנען ווי ער וואָלט זיך איבער־לעגט און פּלוצלינג האָט ער פאַרלאָזט אָן שום תשובה דאָס צימער. אָשר איז געבליבן פול מיט ספקות. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז דער באַ־אַמטער האָט ארויסגעוויזן צופיל מיטלייד און דאָס איז ניט נאַטירלעך אין אַזאַ צייט בנוגע יידן. אויך איז אים ניט געווען פאַרשטענדלעך, פאַרוואָס יענער האָט געוואַרט, ביז ער וועט זיך אויפכאַפּן. און צום סוף זיין פּלוצלינגער ארויסגיין, ניט אויסרייידנדיק קיין וואָרט. אין אָשר׳ס מוח האָבן אָנגעהויבן קעמפן צוויי געדאַנקען : איין געדאַנק האָט אים געזאָגט, אַז דער באַאַמטער איז אַריין אין קראָם נור צוליב נייגיר. דער צווייטער געדאַנק : דער באַאַמטער האָט אים געוואָלט העלפן, נור ער האָט ניט געקענט און דעריבער איז ער ארויס.

און אפשר ? אפשר איז דאָ אַ דריטער פאַל ? פרעגט זיך אָשר און גיט זיך צו מוט. אפשר איז ער ארוים זוכן אַ מיטל ווי אַזוי מיך צו ראַטעווען ? ער האט דאך געפרעגט, צי איך קען מיט עמיצנס הילף זיך אויפשטעלן . . . אַ ווייטער, אָבער דאך אַ ליכטיקער, שטראַל, אַ שטראַל פון האָפנונג דרינגט אריין אין אָשר'ס אַנגעווייטאַקטער און געפייניקטער נשמה. אָבער פונקט ווי אַ וואָלקן פארציט דעם קלאָרן הימל, אזוי פארפינצטערט אַ נייער געדאַנק זיין מוח.

אפשר איז אויך דער באַאַמטער געקומען אויסהערן אַ יידנס ווידוי ? אפשר איז ער אויך געקומען זיך זעטיקן מיט מיינע ווייטאקן און יסורים ? און נאר כדי איך זאל רעדן וואָס מער און עפענען פאר אים מיין הארץ, האט ער זיך פארשטעלט פאר אַ מיטפילנדיקן.

אזוי האבן אָשר'ס ספקות געשליידערט זיין געפייניקטע נשמה צווישן ליכט און פינצטערניש, האפענונג און אַנטוישונג, גלויבן און אומגלויבן, לעבן און טויט . . . דאך האט אָשר געוווסט, אַז זיין איצטיקער מצב איז ניט אָפּהענגיק פון געדאנקען, גיכער פון מזל, וואָס לויט זיין איבערצייגונג שטראַמט עס ארוים פון אַ העכערער מאַטעריע, פון דער השגחה אליין . . . דאס האט אָשר'ן עטוואָס צוריקגעהאלטן אין זיין פארצווייפלונג, געגעבן אים דאס גלייכגעוויכט און געווען ווי באַלזאַם אויף זיין וווּנד.

אָבער זיין שוואַכקייט האט אלץ מער געווירקט אויפן הארצן. דער בלוט=אָפּפלוס איז געווען געוואלטיק גרויס, די ווייטאקן שרעקלעכע און די פיבערדיקע געדאנקען האבן געטאָן זייערס, ווער ווייס ווי לאנג וואָלט נאך אָשר זעלווער אויסגעהאלטן, ווען זיין גורל וואָלט פלוצלונג ניט געקראָגן גאר אן אנדער ווענדונג.

ווי אין אַ זיסן חלום האט זיך אָשר געפונען, ווען דאס צימערל, אין וועלכן ער איז געלעגן, איז פארשוווּמען געוואָרן פון צארט=ווייסע כאַלאַטן און קאָפּ=טיכלעך. פון ווייטן איז אויך געשטאנען דער באַאַמטער און געשוויגן. ער האט געהאָלפן די סאַניטארקעס אָפּצורוקן דעם געוועלב=טיש, וואס האט געשטערט צוצוקומען צו אָשר'ן. זעקס סאַניטאַרקעס פרוון אָשר'ן ארויסטראָגן פון צימערל און אַוועקלייגן

אויפן טראָג־בעטל, וואָס איז געשטאַנען אין דרויסן (זיי האבן דאָס טראָג־בעטל ניט געקענט דורכנעמען, געווען אַ שמאָלע טיר). ווען זיי פרווון אָבער אָשר'ן רירן פאר די פיס און הענט ווערן זיינע שמערצן שרעקלעך. זיי באשליסן אים ארויסצוטראגן פון קראָם אויף אַן אנדער אופן: דריי סאַניטאַרקעס נעמען פאר איין זייט מאַנטל, דריי פאר דער צווייטער און אזוי טראָגן זיי אים ארויס און לייגן אים ארויף אויפן טראָג־בעטל...

ווען אָשר ווערט צוריק געטראגן דורך דער גאס, איבער וועלכער ער איז געפירט געוואָרן דורך די פארטיזאנער, פלאָנטערן זיך אין זיין מוח אָפּגעהאַקטע געדאנקען:

הימל... זון... מענטשן... און.... שלעכטס און גוטס זיינען ווי צוויי פאַרבן פון רעגנבויגן...

אין שלעכטס איז דא אויך אַ פינטעלע גוטס. ווייזט אויס, אַז אויך דער גיהנום איז ניט ריין פון אַזעלכע פינטעלעך, — טראכט ווייטער אָשר. פאר זיינע אויגן שוועבן פארביי צענדליקער מענטשן, אויף זייערע רואיקע געזיכטער איז קענטיק אַ חוזק־שמייכעלע. ניט ווייט פון זיך הערט ער אַ שטים, פול מיט פאַראַכטונג: אַ דערשאָסענעם זשיד טראגן זיי!...

אָשר טראכט ווייטער: אין סדום האבן זיך ניט איינגעפונען קיין צען צדיקים, אָבער דאך האבן זיך צוויי — דריי געפונען... און גבעה האט דער איינצלנער מענטש, וועלכער האט אריינגעלאזן דעם פרעמדן נעכטיקן צו זיך אין הויז, ארויסגעוויזן אפילו אַ געפיל פון קרבנות־גרייטקייט. ווייזט אויס, אז אויך מיר האט דער צופאל צוזאמענגעפירט מיט אַזאַ איינעם. מעגלעך, אַז איך וועל נאך בלייבן לעבן, — פליט דורך ביי אָשר'ן אַ געדאנק, ווען ער וויגט זיך אויפן טראָג־בעטל אונטערן שמייכלדיקן העל־בלויען הימל.

— — — — — — —

דער דאקטאר, צו וועלכן מען האט געבראכט אָשר'ן, האט אים קיין מעדיצינישע הילף ניט געגעבן. ער האט אים אָפּגעשיקט אין יידישן קראַנקנהויז.

ליגנדיק אין דער מאַשין פון רויטן קרייץ, וועלכע איז שנעל גע־

פלויגן צום קראַנקנהויז, האָט זיך אָשר געשפּירט זייער שלעכט. די שטאַרקע אויפטרייסלונגען האָבן נאָך מער צערייצט זיינע בלוטנדיקע ווונדן. אָבער די האָפענונג האָט אָשר'ן ווי פאַרשיכורט... הייסט עס, דער „ביקור־חולים" אַרבעט! עס האָט זיך אים ניט געלייגט אויפן שכל: אויב זיי מאָרדעווען, צו וואָס האָבן זיי איבערגעלאָזט דאָס קראַנקנהויז? ער האָט באַשלאָסן צו זיין געדולדיק. אין קראַנקנהויז וועט ער זיך געווים אַלץ דערוויסן.

אין די מאָמענטן איז אָשר געווען זיכער, אז אויב ער וועט זיך אויסהיילן פון זיינע ווונדן, וועט ער אין „זייערע" הענט מער ניט אריינפאַלן. ווי נאַאיוו איז ער דאַן געווען! ער האָט ניט געוווּסט, אַז דאָס איז נור דער אָנפאַנג, אַ קליינע התחלה און אַריינפיר צו גאָר גרויסע געשעענישן, וועלכע ער וועט מוזן דורכמאַכן פיל יאָרן און ניט איינמאָל וועט ער שטיין ביים ראַנד פון קבר. וואָלט אָשר געוווּסט דאַן באַטש אַ טייל פון די גרויסע ליידן און פּיין, וועלכע ער וועט נאָך דאַרפן דורכמאַכן, אַז ער וועט נאָך כסדר זען, ווי זיינע ברידער און שוועסטער ווערן פאַר זיינע אויגן געפירט צום טויט, אַז ער וועט מוזן לעבן אין אַן אָרט, וואָס די מערדער האָבן אַ נאָמען געגעבן „געטאָ", אַז ער וועט מוזן דאָרטן אריבערלעבן אזוינס, וואָס צורייסט די נשמה און פאַרוואַנדלט דעם מענטשן אין אַ הונט — וואָס איז פיל ערגער ווי דער טויט — וואָלט ער געווים ניט געווען צופרידן פון דער מעגלעכקייט אויסגעהיילט צו ווערן פון זיינע ווונדן, אָבער אָשר איז געווען יונג, ענערגיש, לעבנס־דורשטיק און זיין איינציקער פאַרלאַנג איז נאָר געווען געזונט צו ווערן.

דאָס איז געווען זיין איינציקע שטרעבונג, ווען מען האָט אים אריינגעטראָגן אין יידישן קראַנקנהויז — „ביקור־חולים".

ד ר י ט ע ר   ק אַ פּ י ט ל

אין קראַנקנהויז

ווער האָט אין ליטע נישט געוווּסט פון קאָוונער „ביקור=חולים״? דאָס איז געווען דער איינציקער יידישער הייל=אַנשטאַלט, ווו עס האָבן געפונען הילף אַלע שיכטן פון דער יידישער באַפעלקערונג. אין יעדער שטאָט און שטעטל האָט מען געקליבן נדבות פאַרן „ביקור=חולים״ און יעדער ליטווישער ייד, וויסנדיק די וויכטיקייט פון דעם אַנשטאַלט האָט גערן געגעבן זיין נדבה. עס איז געגוג געווען, אַז אין שטעטל זאָל ארויפגיין דער באַפולמעכטיקטער פון „ביקור=חולים״ אין בית=המדרש אויף דער בימה און אַ זאָג טון: „רבותי, אייער שטעטל האָט לעצטנס ניט גענוג אָנטייל גענומען אין אונדזער הילפס=אַקציע״, פלעגן יידן אויפגערודערט ווערן און די אַקציע פלעגט דורכגיין מיטן בעסטן דערפאָלג.

צווישן מעדיצינישן פּערסאָנאַל פון „ביקור=חולים״ זיינען געווען די בעסטע יידישע מעדיצינישע קרעפטן פון ליטע, פון האַלב=אַסימילירטע ביז ציוניסטישע טוער.

אין די באָלשעוויסטישע צייטן איז דער „ביקור=חולים״ פאַרמלוכה׳שט געוואָרן און געקראָגן אַן אַנדער אויסזען, אָבער דאָך האָט זיך דער ייד געשפּירט בעסער ווי אין יעדן אַנדערן קראַנקנהויז. דער אַנשטאַלט ווו ס׳איז שטענדיק געווען שטיל און רואיק, האָט דינסטיק דעם 24=טן יוני 1941 פּלוצלונג פאַרלאָרן זיין רו און אָרדענונג. דאָקטוירים און קראַנקן=שוועסטער זיינען ארומגעלאָפן אַהין און צוריק צעמישטע און דערשראָקענע. די עטלעכע קריסטלעכע קראַנקן=שוועסטער און סאַניטאַרקעס זיינען ארומגעגאַנגען שטאָלץ, די קעפּ פאַרריסן און אויף זייערע פּנימער איז געלעגן צוגאָסן עפּעס אַ מין זיגערישער שמייכל און אַן אויסדרוק פון צופרידנקייט...

מען האָט אָן אויפהער געבראַכט שווער און לייכט פאַרוווּנדעטע פון פאַרשיידענע נאַציאָנאַליטעטן. די פּלאַטעס פון דער כירורגישער אָפּטיילונג זיינען שוין געווען איבערפולט. מען האָט געשטעלט בעטן אין די קאָרידאָרן און ווו עס האָט זיך נור געלאָזט. מען האָט אויך געבראַכט עטלעכע פאַרוווּנדעטע „פּאַרטיזאַנער", וועלכע האָבן געקעמפט קעגן די אָפּטרעטנדיקע רוסן. פאַר די „טייערע קינדער" איז אָפּגעגעבן געוואָרן די בעסטע פּלאַטע. אין די איבעריקע פּלאַטעס זיינען געלעגן אין יסורים די צווייטראַנגיקע בירגער.

— — — — — — — —

— אָשר זעלוּוער! — האָט אויסגעשריען איינע פון די קראַנקן-שוועסטער, וועלכע האָט דערקענט אין דעם ניי-אריינגעטראָגענעם אירן אַ באַקאַנטן. זי האָט געציטערט מיטן גאַנצן קערפּער. אין אירע אויגן זיינען געשטאַנען טרערן. זי האָט ניט אַראָפּגעלאָזט אירע אויגן פון אָשר'ס פאַרבלוטיקטן געזיכט.

— אַך, דו, מרים! — פליסטערט אָשר.

— ווי ביזטו דורכגעשאָסן? זאָג! — פרעגט זי אים אַ צעשראָקענע.

דער יידישער כירורג באַטראַכט אָשר'ס וווּנדן. איין וווּנד איז אַ לייכטע, די צווייטע אַ שווערע. די קוילן זיינען ניט געבליבן אין קערפּער, אָבער עס איז גאַנץ מעגלעך, אַז זיי זאָלן האָבן באַשעדיקט אַ ביין. ווען אָשר וועט פאַרבאַנדאַזשירט, באַמערקט דער דאָקטאָר, ווי צושראָקן ס'איז די קראַנקן-שוועסטער מרים. ער באַרואיקט זי, אַז אָשר וועט פולקאָם געזונט ווערן.

אין לאַנגן קאָרידאָר האָט מען אריינגעבראַכט אַ בעט פאַר אָשר'ן.

— ווער איז דער קראַנקער דיינער אַ קרוב? — האָט געפרעגט ביי מרים'ען אַ צווייטע קראַנקן-שוועסטער שרה, וועלכע האָט באַמערקט מרים'ס בלאַסן געזיכט און צורודערטקייט.

— ניין, שרה, דער קראַנקער איז ניט מיינער אַ קרוב. ער הייסט אָשר זעלוּוער. מיר זיינען פון דעם זעלבן שטעטל און צוזאַמען האָבן

מיר פאַרבראַכט די קינדער־יאָרן. זיין פאָטער איז געווען דאָרט מיין לערער. שפּעטער איז אָשר...

דאָס גלעקל האָט אָנגעהויבן קלינגען און איבערגעריסן זייער גע־שפּרעך. שרה האָט זיך געאײַלט צו אַ קראַנקן, וועלכער האָט גערופן נאָך הילף. אָשר איז אַ מידער און צובראָכענער באַלד איינגעשלאָפן.

— — — — — — —

ווען אָשר האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין געווען נאַכט. דער זייגער האָט געשלאָגן 12. ער האָט זיך געשפּירט זייער שוואַך און געהאָט גאָר הויכע טעמפּעראַטור. שטיל איז געווען אַרום. דאָס עלעקטרישע לעמפּל האָט שוואַך שימערירט.

דאָס שוואַכע ליכט איז נישט געווען בכוח דורכצוברעכן די פינצ־טערניש. שאָטנס האָבן געטאַנצט פאַר אָשר'ס אויגן מיט זייער גאַנצער שוואַרצקייט און מאוים'דיקייט... אין זיין נשמה איז נאָך פינצטע־רער געוואָרן. דאַרטן ראַנגלען זיך מיט דער פינצטערניש נאָך שוואַכע שטראַלן פון האָפענונג און גלויבן, דאַרטן טאַנצן אַרום אַנדערע שאָטנס שוואַרצע און שרעקלעכע...

און אַזוי ליגט אָשר מיט אָפענע אויגן און פייניקט זיך. די טיר עפנט זיך. מרים גייט פאַרביי, זי זעט ווי אָשר ליגט מיט אָפענע אויגן, ווי ער וואָלט געטרוימט אויף דער וואָר. זי גייט צו צו זיין בעט און פרעגט אים גאַנץ שטיל:

— אָשר, דו קענסט ניט איינשלאָפן?

— ניין, ענטפערט אָשר, און זיין בליק בלאָנדזשעט אין חלל פון צימער.

— אָשר, פרעגט מרים אַ באַנומענע — האָסטו גרויסע שמערצן?

— זי זעצט זיך אויף זיין בעט און נעמט אים פאַר דער האַנט צו קאָנטראָלירן דעם פּולס.

—אָך, דו ביזט עס, מרים?—פרעגט אָשר, ווי ער וואָלט דערוואַכט פון שלאָף. ער דרייט אויס צו איר זיין קאָפּ און זאָגט שטיל:

— די פיזישע שמערצן, מרים, קען איך אַריבערטראָגן, אָבער די נשמה טוט וויי. אַ שרעקלעכער וואָרעם גריזשעט דאָס האַרץ. פינצטערע

געדאַנקען האָבן פּלוצלונג מיך אָנגעהויבן פּייניקן. מרים, דו וועסט דאָך מיך פאַרשטיין, דו ביזט דאָך יעקב גוטמאַנ׳ס אַ טאָכטער... אַ שרעק איז מיך דאָ באַפאַלן. מיר דוכט, אַז מיט אונדז ווערט פאַרניכטעט דער יידישער קבוץ פון פּוילן און ליטע. דער יידישער צענטער, דאָס האַרץ פון אייראָפּעאישן יידנטום גייט אונטער, שטאַרבט אָפּ פאַר אונדזער פאָלק. ווער וועט בלייבן? דער קאָמוניסטישער ייד פון סאָוויעט־פאַרבאַנד אָדער דער האַלב און גאַנץ אַסימילירטער ייד פון מערב אייראָפּע.

— אָשר! רופט אויס מרים אַן איבעראַשטע: — דו — אַ פּעסימיסט? דו זאָלסט פאַרגעסן ארץ ישראל? איז עס איצט ניט דער אמת׳ער יידישער צענטער?

אויף אָשר׳ס געזיכט באַווייזט זיך אַ שוואַכער שמייכל. ער רעדט טרויעריק:

— ארץ ישראל איז נאָך דערווייל אַ קעסל וואָס קאָכט, אַ שמעלץ־טיגל, וועלכער גיסט איבער, וועלכער פאַרמירט נאָך אויס. עס דאַרף נאָך לאַנג דויערן ביז דער קעסל וועט אויפקאָכן און ביז ס׳וועט אויסגעגאָסן ווערן אין פאָרעם אַ זעלבסטשטענדיקער יידישער יישוב, וועלכער וועט ניט מורא האָבן פאַר קיינע שטורעמס. דאָ אין גלות האָבן מיר אַן איינהייט, אמת, אַ פאַרקריפּלטע, מיט זייער פיל נעגאַטיווע זייטן אָבער דאָך אַן אויסגעפּרוּווטע און אויסגעהאַלטענע. ביז ארץ ישראל וועט קענען זעלבסטשטענדיק שטיין אויף די פיס איז זי אָפּהענגיק פון דער מאַראַלישער און גייסטיקער קראַפט פון גלות, פון אונדז, וועלכע ווערן איצט פאַרניכטעט. פאַרשטייסט, מרים, פאַרוואָס איך בין אַזוי פּעסימיסטיש, פאַרוואָס עס טוט מיר אַזוי וויי דאָס האַרץ?...

קוים, קוים האָט אָשר אַרויסגערעדט די לעצטע ווערטער. עס האָט אים פאַרפעלט אָטעם. ער האָט זיך באַנגאָסן מיט אַ שווייס און איז אַנט־שוויגן געוואָרן. מרים האָט מיט מיטלייד צערטלעך געגלעט זיינע האָר און טרויעריק געשוויגן. פּלוצלונג האָט זי זיך אָוועקגעשטעלט און געזאָגט:

— אָשר, איך האָב זיך קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט, אַז דו זאָלסט

קענען זיין אזוי פּעסימיסטיש, אזוי פאַרצווייפלט. גלויבסטו טאקע באמת, אַז זיי וועלן אויסשעכטן אלע מענער, פרויען און קינדער פון פיל מיליאָניקן יידישן פאלק אין פוילן און ליטע? ניין, דאס וועט זיי קיינ־מאל ניט געלינגען! איך בין פעסט איבערצייגט, אַז נאך אלע קרבנות, וואָס מיר האבן שוין געהאט און וועלן נאך ליידער האבן, וועט דאך דער גרעסטער טייל אריבערלעבן די פּאָגראָמשטשיקעס און מערדער. ניין, אָשר, דיין מורא איז איבערטריבן. דער יידישער קבוץ אין מזרח־אייראָפּע וועט בלייבן. דאס זיינען ניט די ערשטע פּאָגראָמען אויף יידן. יידן וועלן עס אריבערטראָגן. איך פארשטיי, פארוואָס דו ביזט אזוי פאַרצווייפלט, ווייל דו ביזט קראנק, ווייל דו ליגסט איצט מיט אַ הויכער טעמפּעראַטור, ווייל דו האסט גרויסע שמערצן... אַגב, יעדער קראַנ־קער שפּירט זיך ביינאכט ערגער. אינדערפרי וועלן פארשווינדן דיינע פינצטערע געדאנקען און דו וועסט דאן גאנץ אַנדערש רעדן. איצט וועל איך דיר געבן רפואות צו באַרואיקן זיך, זאָלסט גלייך איינשלאָפן.

ניט וואַרטנדיק אויף אָשר'ס תשובה איז זי פארשוואונדן אין לאנגן טונקעלן קאָרידאָר...

— — — — — — —

8 אַ זייגער פרי האט אָשר זיך אויפגעכאַפּט. די שרעקלעכע אי־בערלעבענישן פון פאריקן טאג האבן זיך אויסגעוועפּט. ער האט אויפ־געריסן די פארשלאָפענע אויגן און מיט פארוואונדערונג אָנגעקוקט דעם קאָרידאָר, אין וועלכן ער איז געלעגן. אַ חוץ עטלעכע בעטן, וועלכע זיינען געשטאנען נאָענט איינע צו דער צווייטער, האט ער דאָרט קיין זאך ניט באמערקט.

קראנקן־שוועסטער, סאַניטאַרקעס און סתם מענטשן, אָנגעטאָן אין ווייסע כאַלאַטן מיטן צייכן פון רויטן קרייץ, זיינען ארומגעלאָפן אַהין און אַהער ווי צעמישטע. אויף זייערע פּנים'ער זיינען געלעגן שרעק און פארצווייפלונג. שפּעטער האט זיך אָשר דערוווּסט, אַז דאס זיינען פאַ־מיליע־מיטגלידער פון היגן פּערסאָנאַל און פריוואַט־דאָקטוירים פון דער שטאָט, וועלכע האבן געגלויבט צו געפינען זייער רעטונג צווישן די ווענט פון קראנקנהויז. די מעדיקער האבן זיך נאָכגעשלעפּט ווי אַ פינפ־

טער האָד ביי וויזיטאַציעס און די איבעריקע האבן פרייוויליק זיך גע־שטעלט צו שווארץ־ארבעט.

אָשר האט זיך אויסגעמאסטן די טעמפּעראַטור. זי איז געווען ני־דעריקער ווי ביינאכט. זיינע שמערצן האבן אים אויך נאכגעלאזן. ער האט צוליב די ווונדן נור געקענט ליגן אויף דער רעכטער זייט און האט פארשטאנען, אַז אין אַזאַ מצב וועט ער זיך נאך מוזן געפינען פיל וואָכן. אַ טרויעריקער שמייכל האט זיך באוויזן אויף זיינע ליפּן. ער האט זיך געזען אין דער לאגע פון דעם נביא יחזקאל בן בוזי...

אַ סאַניטאַרקע האט צוגעשטעלט אַ שטול צו זיין בעט און אַוועק־געשטעלט פאר אים פרישטיק. טראָץ דעם וואָס ער האט שוין אַ מעת־לעת נים געהאט געגעסן, האט ער נור אויסגעטרונקען די טיי און דאס איבע־ריקע געלאזן.

אַ ווײַלע שפּעטער קומט אריין מרים מיט אַ צווייטער קראנקן־שוועסטער. זיי גייען צו גלייך צו אָשר'ס בעט.

— שרה האט דיר געבראכט אַ גרוס פון דיינע בעלי־בתים, — זאגט מרים און ווייזט אויף דער קראנקן־שוועסטער.

— איך בין נעכטן אָוונט צופעליק געווען ביי אייערע בעלי־בתים. זיי פרייען זיך וואָס איר זייט געבליבן לעבן און לאזן אייך הערצלעך גריסן — זאגט די קראנקן־שוועסטער און קוקט אויף דעם איבעראשטן אָשר'ן.

— זיי לעבן? — רופט אויס אָשר פריידיק פארוואונדערט. זיינע אויגן ווערן פארנעפּלט, מיד לאזט ער אַרונטער דעם קאָפּ.

פון איין זייט פרייט אים, וואָס די אַלטע זיינען געבליבן לעבן, פון דער צווייטער — מאכט ער זיך אַ פאָרוואורף, וואָס ער האט אָן אַ פאר־וואָס און אַ פאַרוואָס ריזיקירט. ווען די שוועסטער דערציילט אים אבער אַלץ וואס עס האט פאסירט מיט די אַלטע — פארשטייט ער שוין, אַז נור זיין אנטלויפן פון די פארטיזאנער האט אים געראטעוועט זיין לעבן.

די שוועסטער האט דערציילט:

— ווען די גרופּע, פון וועלכער איר זייט אַנטלאָפן, האט זיך דער־

נענטערט צום ראַטושע־פּלאַץ, איז אייער בעל־הבית געפאַלן (געהאַט
־יי פּאַליקע) מען האָט אים איבערגעלאָזן ליגן און מען איז געגאַנגען ווײַ־
טער. אויפן ראַטושע־פּלאַץ האָט אַ דײַטשער אָפיציר אָפּגעטיילט די
מענער און אונטער אַ שטאַרקער שמירה פון פּאַרטיזאַנער זיי אַוועק־
געשיקט. די פרויען און קליינע קינדער האָט ער אָפּגעלאָזן אַ היים.
גייענדיק צוריק האָבן זיי געפונען דעם אַלטן און אים מיטגענומען מיט
זיך. דאָס אַלץ האָבן מיר דערציילט די אַלטע און ווען זיי האָבן זיך דער־
וווּסט פון מיר, אַז איר לעבט איז זייער איבעראַשונג געווען געוואַלדיק
גרויס. זיי האָבן געוויינט פון שמחה, ווי זיי וואָלטן געווען אייערע על־
טערן. זיי האָט זיך ניט געגלויבט, אַז דאָס איז אמת.

די שוועסטער בעט אָשר'ן דערציילן, ווי אַזוי ער האָט זיך געראַ־
טעוועט.

— דערצייל, אָשר, איך האָב נאָך אויך ניט געהערט ווי דו האָסט
זיך געראַטעוועט — האָט זיך אָפּגערופן מרים.

אָשר לאָזט זיך לאַנג ניט בעטן און דערציילט זיי ווי ער איז ע"פּ
נס געראַטעוועט געוואָרן צוויי מאָל כסדר פון טויט.

— איך וואָלט געוואָלט זען — ענדיקט ער — ווי עס קומט ביי־
נאַכט דער פּאַרטיזאַן פייניקן דעם יידן און דערוויסט זיך, אַז מען האָט
אים אַוועקגעפירט אין קראַנקנהויז...

ווען די קראַנקן־שוועסטערס זיינען אַוועק, האָט זיך אָשר דערשפּירט
מיד און שלעפעריק. עס האָט לאַנג ניט געדויערט און טראָץ זיינע
שמערצן און דעם ארומיקן טומל איז ער דאָך אַרייַנגעפאַלן אין אַ
דרעמל...

— — — — — — —

שרעקלעכע קרעכצן און ווילדע געשרייען האָבן אָשר'ן אויפגע־
וועקט פון זיין דרעמל. ער האָט געעפנט די אויגן און דערזען ניט ווייט
פון זיין בעט אַ טראָג־בעטל. אויף אים איז געלעגן אַ שווער־דורכגע־
שאָסענער. ער האָט געשריען און געקריצט מיט די ציין. צייטנווייז האָט
ער געקרעכצט און געשאָלטן. ער האָט אויסגעזען צו זיין אין די מיטע־
לע יאָרן. אונטער זיין שווערן קערפּער האָט דאָס טראָג־בעטל גע־

קרעכצט. פון די בעטן האט איינער פון די קראנקע אים צוגעוואָרפן
א פראגע :

— ווער האט אייך געשאָסן ?

— הערט א משוגעגעם ! — שרייט דער חולה מיט כעס : הערט
א פראגע ! ווער האט מיך געשאָסן ? ווער, אז ניט זיי ? ווער, אז ניט די
פּאַרטיזאַנער? געלעבט א גאנץ לעבן מיט זיי און זיי ניט געקענט. הערט,
הערט א שאלה — קען זיך אַלץ ניט באַרואיקן דער חולה — ווער האט
געשאָסן ? זיי זאָלן דערשאָסן ווערן ! אז איך קען ניט אריבערטראגן
די ווייטאָקן, איך האַלט עס ניט אוים ! איך וואָלט קיינמאָל ניט גע-
גלויבט, אז זיי זיינען אַזעלכע גזלנים. איך האב מיט זיי געטרונקען פון
איין גלעזל, זיך געקושט און דאך זיי ניט געקענט ! אי, די ווייטאָקן, אי,
איך קום אום ! .. אויב איר זייט א קאָווגער, דאַרפט איר מיך דאך קע-
נען, איך בין דאך אברהמ׳עלע דראשקעניק ! ווער האט מיך אין קאָוונע
ניט געקענט ? נאך בעסער ווי דעם רב. פרעגט וועמען האב איך
שלעכטס געטאָן ? אלעמען נור טובות. אי, איך וועל עס ניט אריבער-
טראָגן ! איך וועל עס ניט אויסהאלטן ! עס איז מיר א בראַנד אין
בויך ! ...

— שלעפּט מען מיך פון סלאָבאָדקער בריק. איך גיי צו מיין ווייב
און קינדער, שלעפּט מען מיך און איך וויים ניט וואוהין. געלאָזט דאס
ווייב מיט די פינף עופה׳עלעך אליין אין שטוב ... בעט איך זיך ביי
זייער עלטסטן : אנטאנאס, דו דערקענסט ניט אברהמ׳לען ? לאָז מיך
אָפּ, איך גיי דאָך צו מיין ווייב, צו מיינע קינדער ... לאַכט ער, אנטא-
נאס, אין דער ערד זאָל ער נור גיין, לאַכט ער און זאָגט :

— אברהם ! דו ביזט דאך א זשיד און זשידעס שיסן מיר היינט
ווי משוגענע הינט. קיין זשיד וועט ניט בלייבן לעבן. ווו וועסטו קענען
לעבן אַליין ?

— מיר, אברהמ׳לען ? — בעט איך זיך ביי אים און פאַל אים צו
די פים, — מיר האָבן דאך פּוצן יאר געלעבט אין סלאָבאָדקע אין איין
הויז. איך האב דאך דיר אלע מאָל טובות געטאָן. זאָג, האסטו וואָס צו
מיר ? האב איך דיר וועגן געטאָן שלעכטס ?

— האב ניט קיין מורא, אברהמ'ל, — ענטפערט ער מיר דער הונט: כ'האב ניט פארגעסן, אז מיר האבן געלעבט גוט־ברודעריש. דו וועסט זיך ביי מיר ניט דארפן מוטשען, ווי די איבעריקע זשידעס. דיר וועל איך געבן אַ קויל גלייך אין הארצן און דו וועסט זיך אויף שנעל אריבערפעקלען צו אבראמען.

— נו, איז דאָ אַ גאָט אין הימל? אי, איך וועל עס ניט אריבערטראָגן דעם בראנד אין בויך. אוי, געוואלד, ראטעוועט, גיט וואסער צו לעשן דעם פייער!...

די געשרייען זיינע אריבער אין אַ קלאָגעריי: — כאטש נאך איינמאל זען דאס ווייב, די קינדערלעך. וווּ זייט איר קינדערלעך? ווּ זייט איר מיינע עופה'עלעך? אייער פאטער שטארבט און איר זייט ניטאָ... שוועסטער, שוועסטער! ברענגט מיר מיינע קינדער, איך וועל זיי ארומנעמען און קושן פאר מיין טויט...

אַ ווײַלע שפעטער באַרואיקט ער זיך און דערציילט ווייטער:

— עס גייט פארביי יאזאס און זעט, ווי מען פירט מיך. ער איז אלעמאל געווען מיין בעסטער פריינט און איך האב אים שטענדיק געהאלפן, מיט וואָס איך האב נאר געקענט. מאכט ער זיך ניט זעענדיק און וויל פארבייגיין. שריי איך צו אים:

— יאזאס, טייערער יאזאס, ראטעווע! זע, זיי פירן מיך דאך שיסן.

— איך האב ניט קיין צייט, אברהמ'ל, — ענטפערט ער מיט אַ שכורער שטימע: — עס איז פאראן אזוי פיל ארבעט. נעכטן איז געווען די „לאנגע נאכט" (יום הכפורים) און איך האב אין אייער סינאַגאָגע די ליכט פארלאשן און היינט גיי איך צו אייערע ווייבער...

און ער גייט אַוועק...

— אי, ראטעוועט, ברייננט דעם דאקטאר! איך ווער פארברענט... גיט מיר וואַסער, שוועסטער! גיט אַ טרונק וואַסער, האט רחמנות!...

ווען ער ווערט אנטשוויגן, פרעגט אים איינער פון די קראנקע:

— וואָס איז געווען דער סוף?

— דער סוף? — ברומט ארוים דער פורמאן, — איר זעט דאך דעם

סוף! אַ קויל אין בויך און אַזעלכע שרעקלעכע ווייטאָקן. זיי האָבן מיך אַרייַנגעשלעפּט אין אַ הויף און געשאָסן אין מיר... איך האָב זיך אויפגעכאַפּט דאָ אין קראַנקנהויז. איך וועל עס במילא ניט אַריבער־טראָגן. ברענגט מיר גוטע מענטשן, פאַר מיין טויט די קינדערלעך, דאָס ווייב!.. דער פורמאַן ווייַנט זיך ביטער פונאַנדער און קלאָגנ־דיק בעט ער זיך:

— נעמט אַרויס דעם בראַנד פון מיין בויך. גיסט וואַסער, לעשט דעם פייער. איך ווער פאַרברענט, ווו זייַנען די דאָקטוירים? ווו זייַנען די קראַנקן־שוועסטער? ראַטעוועט! ראַטעוועט!..

עס האָט לאַנג ניט געדויערט און מען האָט אים אַרויסגעטראָגן אין אָפּעראַציע־צימער...

אָשר איז געלעגן און געקוקט ווי מען טראָגט אַרויס אַבֿרהם'ל דעם פורמאַן, געקוקט און געטראַכט: דער פורמאַן האָט ניט געוווסט, קעגן וועמען צו פּראָטעסטירן פאַרן שרעקלעכן אומרעכט, וואָס זייַנע שכנים און מיטבירגער זייַנען קעגן אים באַגאַנגען. עס איז אים ניט פאַרשטענד־לעך, צוליב וואָס, „זיי" האָבן אין אים געשאָסן. ער האָט דאָך קייַנעם קיין שלעכטס ניט געטון. ער איז געגאַנגען צו זיין ווייב און קינדערלעך, וועלכע זייַנען געבליבן אַליין אין שטוב.

צוליב וואָס האָבן זיי געוואָלט אַוועקרויבן זיין לעבן? ער איז אַ ייד? ייד — קריסט, עס איז דאָך ביי אים ניט געווען קיין נפקא־מינה. ער, — ניט ווי ס'רוב זייַנע יידישע חברים — האָט אין גאָט ניט גע־גלויבט, פון פאָלקס־טראַדיציעס גאַנץ ווייניק געוווסט. געלעבט צווישן גוים פיל מער ווי צווישן יידן. וואָס האָבן זיי געוואָלט פון זיין לעבן?

— — — — — — —

אין אָוונט איז מרים געזעסן ביי אָשר'ן אויפן בעט. זי האָט טרויע־ריק געקוקט אויף זיין פלאַמיקן פּנים און געשוויגן. זי האָט אים ניט געהאַט קיין פרייַלעכעס צו דערציילן. אָשר קוקט אויף איר און דערמאָנט זיך זייַנע קינדער־יאָרן: זיין פאָטער, מוטער, ברודער — פאַר זייַנע אויגן שוועבט פאַרביי זיין שטעטל, דאָס טייכל, די לאָנקע ווו ער האָט זייַנע בעסטע קינדערשע יאָרן פאַרבראַכט. אַ בענקשאַפט פילט אָן

אָשר'ס האַרץ נאָך יענע גליקלעכע טעג. וואָס איז איצט געוואָרן פון זיין פאַמיליע? דער פאָטער טויט. די מוטער, אויב זי לעבט נאָך, איז ביי די מערדער אין די הענט. דער ברודער אין אין קראַנקנהויז און ער אַ דורכגעשאָסענער אין אַ צווייטן.

אָשר רייסט איבער זיינע געדאַנקען און זאָגט צו מרים'ען:

— ווען מיר וואָלטן כאָטש דאָ געהאַט אונדזערע עלטערן!

— איז עס ניט גאַנץ גלייך? — ענטפערט זי אים טרויעריק.

— ניין, — זאָגט אָשר פאַרטראַכט, — דוכט זיך, אַז דאָ איז זיכערער, דאָ וועט זיין מער מעגלעכקייטן זיך צו ראַטעווען.

זי שאָקלט צו שטום מיטן קאָפּ, אָבער אין האַרצן חוזק'ט זי געווים פון זיינע ווערטער. וואָלט ער געוווּסט, אַז דאָס קראַנקנהויז שטייט שוין אויך אין סכנה, אַז די פּאַרטיזאַנער גרייטן זיך אויך דאָ צו פּאַרטיזאַנ־קען אַליץ אין בלוט, וואָלט ער אַנדערש גערעדט.

ס'ווייזט אויס, טראַכט זי, אַז דאָס וואָס מ'האָט אָפּגעלאָזן זיינע בעלי־בתים האָט אויף אים גוט געווירקט. זי שווייגט, און וויל עס אים ניט דערציילן. איר האַרץ ברויזט פון שמערץ.

די נאַכט האָט זיך אָשר געשפּירט זייער שלעכט. טראָץ די באַרו־איקונגס־מיטלען האָט ער אַ לאַנגע צייט ניט געקענט איינשלאָפן און ווען ער איז צום סוף אַנטדרעמלט געוואָרן, האָבן זיך ביי אים געפּלאָנ־טערט בייזע חלומות. באַגינען איז ער איינגעשלאָפן.

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פון אַ קינד'ס געשרייען.

ער האָט ניט געעפנט די אויגן, ווייל עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז עס איז אַ נייער חלום. די געשרייען פון קינד האָבן אָבער ניט אויפ־געהערט. ער האָט געהערט דייטלעך: אוי, מאַמע! אוי, עס טוט וויי...

אָשר האָט צום סוף געעפנט זיינע מידע, פאַרשלאָפענע אויגן.

אין קאָרידאָר איז שוין געווען גוט ליכטיק. אַ פּראַכטפולער זומער־דיקער פרימאָרגן האָט אַריינגעקוקט דורכן פענצטער. אַן אויפגייענדיקע זון האָט באַפאַרבט דעם ווייטן האָריזאָנט מיט בלוט־רויטע קאָלירן...

אָשר האָט אָפּגעריסן זיין בליק פון פענצטער. ניט ווייט פון אים האָט ער געזען אַ בעטל, דאָרט איז געלעגן אַ קינד פון אַ יאָר ניין. דאָס

איז געווען אַ מיידעלע. זי האָט ניט געוויינט, נור פון צייט צו צייט אויסגעשריען: אי, עס טוט מיר וויי, אי, מאַמע!

די טיר האָט זיך שטיל געעפנט. עס איז אריינגעקומען אַ קראַנקען־שוועסטער. — אי, עס טוט מיר זייער וויי, אי, מאַמע! — די קראַנקען־שוועסטער איז צוגעגאַנגען צו דער קליינער, זיך געזעצט אויף איר בעטל, זי געגלעט און צוגעזאגט, אַז גלייך וועט מען שטילן אירע שמערצן. די קליינע איז אַנטשוויגן געוואָרן. ס'איז געווען קענטיק, אַז זי דער־שטיקט אירע וויי־טאָקן אין זיך און שטרענגט זיך אָן ניט ארויסצו־לאָזן אפילו קיין קרעכץ.

— דערצייל, מיין קינד, וואָס מיט דיר האָט פאַסירט... — האָט געזאָגט צו איר די שוועסטער און מיט רחמנות געקוקט אין אירע אויגן, אין וועלכע ס'האָבן זיך געשפּיגלט וויי־טאָק און שרעק.

— איך האָב מורא, שוועסטער, איך האָב מורא דיר צו דערציילן. „זיי" קענען נאָך דאַ אריינקומען. „זיי" וועלן הערן, אַז איך דערצייל, וועלן „זיי" מיך ווידער שיסן, איך האָב מורא...

— האָב ניט קיין מורא, מיין קינד, אַהער וועלן זיי ניט קומען, דאָ וועט קיינער ניט שיסן. דאָ זיינען פאַראַן נור דאָקטוירים און קראַנקען־שוועסטער, וועלכע היילן די קראַנקע און זאָרגן וועגן זייער געזונט. האָב ניט קיין מורא. אויב ס'פאַלט דיר ניט שווער, קענסטו, מיין קינד, דערציילן, וואָס מיט דיר האָט פאַסירט.

ווען די קליינע האָט אָנגעהויבן דערציילן, האָט אָשר אָנגעשטרענגט זיין גאַנצע קראַפט וואָס העכער אויפצוהויבן זיין קאָפּ, וואָס בעסער צו הערן. זיינע אויגן האָבן געגלאַנצט מיט אַ מאָדנעם ווילדן גלאַנץ... תמימות־דיקע קינדישע ווערטער האָבן געשניטן, ווי מיט אַ מעסער זיין האַרץ און פאַרגיפטעט אויף אייביק זיין בלוט מיט שנאה און עקל צום גוי. פון די שוועסטער'ס אויגן האָבן זיך געגאָסן טרערן.

— אין מיטן נאַכט האָבן מיר זיך אויפגעכאַפּט פון שטאַרקע קלעפּ אין אונדזער טיר. מיר וווינען אויף קאַנטאַ גאַס אויפן צווייטן שטאָק. דער פּאַפּאַ, די מאַמע און איך האָבן זיך פון די שטאַרקע קלעפּ זייער דערשראָקן. דער פּאַפּאַ האָט אָנגעצונדן דאָס ליכט. די קלעפּ זיינען

געוואָרן נאָך שטאַרקער, נאָך אַ ווײַלע און זיי וואָלטן אויפגעבראָכן די טיר. דער פּאַפּאַ האָט שנעל אויפגעשלאָסן און ס׳זײַנען אַרײַנגעקומען דרײַ פּאַרטיזאַנער. דער פּאַפּאַ האָט זיי גלײַך אָוועקגעגעבן דאָס געלט, גאָלד און זייגערס. זיי האָבן אַ לאַנגע צײַט געזוכט אין בופעט און קליידער־שראַנק. איינער פון די פּאַרטיזאַנער האָט מיר געהייסן אַרויס־קריכן פון בעט און צו גיין צו מײַן פּאַפּאַ. איך האָב מורא באַקומען און איס געפּאָלגט. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיטן ביקס אין האַנט און געהיטן מיך מיטן פּאַפּאַ און די איבעריקע צוויי... איז מיאוס צו דערציילן...

— דערצייל, מײַן קינד, שעם זיך ניט — האָט געזאָגט די שוועס־טער און געגאָסן מיט טרערן — דערצייל אַלץ...

די קליינע האָט אַ ווײַלע געשוויגן. ווי זי וואָלט זיך מיישב געווען אויב זי דאַרף עס דערציילן. אַ ווײַלע שפּעטער האָט זי אַרײַנגעשושקעט דער שוועסטער אַ סוד: זיי האָבן די מאַמען געשלאָגן, פאַרשטאָפּט איר דאָס מויל, עפּעס זיך מיט איר געפּאָרעט... זי האָט זיך ביטער גע־האַנגלט. איינעם האָט זי צודראַפּעט דאָס פּנים. דער פּאַפּאַ איז גע־שטאַנען נעבן מיר, געהאַלטן פאַרמאַכט די אויגן און מורא געהאַט צו קוקן. איך האָב אָנגעפאַנגען צו וויינען און זיך געבעטן בײַ די פּאַרטיזאַ־נער זיי זאָלן ניט שלאָגן מײַן מאַמען. פּלוצלונג האָט דער פּאַפּאַ גע־עפנט די אויגן און אָנגעהויבן גיין... דער פּאַרטיזאַנער, וועלכער האָט אונדז געהיט האָט געגעבן אַ געשריי: בלײַב שטיין! וועט ניט שיס איך! און ער האָט אויסגעשטעלט די ביקס אַנטקעגן מײַן פּאַפּאַ. דער פּאַפּאַ איז שטיין געבליבן און ווייטער פאַרמאַכט די אויגן. טרערן האָבן אָנגעהויבן רינען איבער זײַנע באַקן, פּונקט ווי איצט פון דײַנע אויגן, שוועסטער! צום ערשטן מאָל האָב איך געזען דעם פּאַפּאַ וויינענדיק.

שפּעטער האָבן זיי די מאַמען באַגאָסן מיט וואַסער און אַרויסגע־שלעפּט אַ נאַקעטע פון בעט. דער פּנים איז איר געווען אינגאַנצן פאַר־בלוטיקט.

כ׳האָב זיך דערשראָקן און אָנגעהויבן שרײַען. די מאַמאַ האָט אַ ווײַלע געעפנט די אויגן, אַ קוק געגעבן אויף מיר און דעם פּאַפּאַ,

געגעבן אַ קרעכץ און ווייטער זיי צוגעמאַכט. די פּאַרטיזאַנער האָבן איר גענומען פאַר די הענט און געשלעפּט פון צימער דורך די טרעפּ אין הויף. איך און דער פּאָפּאַ האָבן געמוזט נאָכגיין. אין דרויסן האָט שוין אָנגעהויבן טאָגן. מיר איז געוואָרן זייער קאַלט. פּלוצלונג האָט די מאַמע געעפנט די פאַרבלוטיקטע אויגן, ארויסגעריסן די הענט פון די פּאַר־טיזאַנער, צוגעלאָפן צו מיר, ארומגעכאַפּט און אָנגעהויבן שטאַרק מיך צו דריקן צו זיך — מיר האָט אַזש וויי געטאָן. זי האָט אָנגעהויבן לאַכן און פון איר מויל האָט זיך געגאָסן בלוט, זי האָט מיר געוואָלט אַ קוש געבן, אָבער אנשטאָט דעם האָט זי מיך אָפּגעגאָסן מיט בלוט.

— מאַמע, האָב איך געוויינט, פאַרוואָס האָבן זיי אַזוי שטאַרק דיך געשלאָגן ?

פּלוצלונג האָט געגעבן עפּעס אַ קלאַפּ... ווייטער געדענק איך ניט, וואָס עס האָט פּאַסירט. אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפּט איז שוין געווען ליכטיק. ס׳האָט מיר זייער וויי געטאָן. איך האָב זיך ניט געקענט רירן. נעבן מיר פון איין זייט איז געלעגן דער מאַמעס קאָפּ און פון דער צווייטער זייט אַ ביסל אָפּגערוקט דעם פּאָפּאַ׳ס קאָפּ. איך האָב אָנגע־הויבן וויינען און שרייען, אַז ס׳איז מיר שרעקלעך קאַלט, אַז כ׳טוט מיר זייער וויי. זיי האָבן אָבער מיר ניט געענטפערט. איך האָב געזען, אַז ביי דער מאַמען זיינען די ציין און אַן אויג אויסגעהאַקט. איך האָב זיך דערשראָקן און אומגעדרייט דעם קאָפּ צום פּאָפּאַ און זיך געבעטן ביי אים, ער זאָל זיך אויפכאַפּן, אָבער ער האָט מאָדנע געקוקט אויף מיר... זיי זיינען ביידע געשטאָרבן. איך האָב שטאַרק מורא געקראָגן און אָנגעהויבן נאָך העכער צו שרייען.

— שפּעטער זיינען געקומען קראַנקן־שוועסטער און ארויפגעלייגט מיך אויף אַ טראַג־בעטל און מיך געבראַכט אַהער אין קראַנקנהויז. ס׳טוט מיר שרעקלעך וויי! זאָג מיר, שוועסטער, פאַרוואָס האָבן זיי געשלאָגן מיין מאַמען ? זי איז דאָך שטענדיק געווען זייער אַ גוטע און פאַרוואָס האָבן זיי אין אונדז געשאָסן ? מיר האָבן זיי דאָך מיט קיין איין וואָרט ניט באַליידיקט. אי, עס טוט מיר זייער וויי...

די קראַנקן־שוועסטער האָט געגאָסן מיט טרערן און געשוויגן. ניט ווייט איז געלעגן אָשר זעלווער מיט צוזאַמענגעבײַלטע פויסטן. פּלוצלונג האָט ער אַרויסגעבראָכט:

— און דײַן פּאַפּאַ איז געשטאַנען און געהאַלטן פאַרמאַכט די אויגן ?...

— שוועסטער ! — האָט דאָס מיידעלע אויסגערופן מיט אַ ציטערדיקער שטימע — פאַרוואָס איז יענער קראַנקער אַזוי אין כעס ? איז ער בייז אויף מײַן פּאַפּאַ ?

— ניין, מײַן מלאכ'ל, — האָט געענטפערט, ווײנענדיק אויפן קול די קראַנקן־שוועסטער. דער קראַנקער איז אויף קיינעם ניט אין כעס. ער איז קראַנק, רעדט ער אַזוי...

— פאַרוואָס ווײנסטו, שוועסטער ? האָסטו רחמנות אויף מײַן פּאַפּאַ און מאַמען, וועלכע זײַנען געשטאָרבן ?

— ניין ! — שרייט אָשר ווי משוגע פון זײַן געלעגער — די שוועסטער האָט רחמנות אויף זיך אַליין, ווײנט זי...

— שוועסטער, וואָס וויל יענער קראַנקער ? איך האָב מורא, ער רעדט אַזוי מאָדנע...

— האָב ניט מורא, מײַן קינד, דעם קראַנקן טוט זייער וויי, רעדט ער אַזוי מאָדנע, — האָט די קראַנקן־שוועסטער זי געגלעט און באַרואיקט.

— פאַרוואָס ענטפערסטו ניט, שוועסטער, אויף די פראַגן, וואָס איך האָב דיר געפרעגט ?

— איך ווייס ניט, מײַן קינד, איך ווייס ניט, מײַן גאָלד, וואָס דיר צו ענטפערן. איך ווייס אַליין ניט...

— אפשר ווייסט יענער קראַנקער, זאָל ער מיר דערקלערן, אָבער זאָל ער אַזוי מאָדנע ניט שרײַען. איך האָב מורא, ווען ער שרייט...

אָשר'ן איז געוואָרן פאַרלייגט דער האַלדז. ער האָט ניט געקענט אַרויסברענגען קיין איין קלאַנג. אינעווייניק אין האַרצן האָבן געטריפט טראָפּנס בלוט. פאַר זײַנע אויגן האָט געשוועבט אַ פאַרבלוטיקטע געשענדעטע יידישע פרוי. זי קוקט אויף אים מיט איר געזונטן אויג, קוקט

שטאַלץ און לאַכט. און נאָך איר שלעפּט זיך נאָך אַ קליין מענטשעלע, וועלכער האַלט פאַרמאַכט די אויגן, וויינט און בעט זיך: לאָזט מיך לעבן, לאָזט מיך לעבן!... דעם מענטשעלעס פּנים האָט אויסגעזען אַשר'ן צו זיין זייער באַקאַנט. יענער דאַרף נור עפענען די אויגן און... אַשר האָט אַ ציטער געגעבן. דורך זיין קערפּער איז אַדורך ווי אַ עלעקטרישער שטראָם... צו וואָס שרייט ער? דאָס מיידעלע זאָגט דאָך, אַז זי האָט מורא פאַר זיין שרייען. דוכט זיך, אַז ניט ער רעדט עס: אַ גילגול פון אַ שטאָלצער יידישער נשמה שרייט אין אים, מאָנט איר רעכט, אָבער יענער ייד, דער טאַטע פונעם אומגליקלעכן קינד, איז דאָך ניט שולדיק. ער גייט אין אַן אויסגעטראָטענעם וועג פון דורות. ער איז געבונדן מיט זייערע קייטן. ער איז אָנמעכטיק צו צערייסן אָט די קייטן, אין וועלכע ס'האָט געשמידט זיך אַליין יעקב דער יושב אוהל. געוויס, אויב יענער ייד וואָלט נאָך אַלעמען בלייבן לעבן, וועט ער ניט זוכן קיין נקמה. גיכער וועט ער זוכן אַלץ צו פאַרגעסן. ער וועט לויפן אויף די בית־עולמ'ס וויינען אויף די קברים, אין בתי־מדרשים, בעטן ביי גאָט מחילה...

— אוי, עס טוט מיר וויי! — האָט אויפגעוועקט אַשר'ן פון זיין פאַרגליווערטקייט דעם קינד'ס געשריי. ער הייבט אויף די אויגן און זעט, אַז די שוועסטער זיצט פאַרטראַכט אויפן בעטל ביים קינד, גלעט איר קעפּעלע און שווייגט...

ס'קומט אריין ד"ר זאַכאַרין. אויפן אייז־קאַלטן פּנים פון אַ דאָק־טאָר, וועלכער טוט זיין אַרבעט מעכאַניש, ווי אַ קצב, וואָס ווייסט ניט פון געפיל און מיטלייד, האָט זיך באַוויזן אַ שמייכל. ער איז צוגעגאַנגען צום קינד און עס געגלעט. צום ערשטן מאָל פאַר זיין לאַנגער פּראַקטיק איז ער סענטימענטאַל געוואָרן ביז טרערן. צום ערשטן מאָל ציטערט זיין האַנט.

— אוי, עס טוט מיר שרעקלעך וויי, ה' דאָקטאָר!

— מיין קינד, מיר וועלן גלייך באַרואיקן דיינע שמערצן: ציטערט ניט ווילנדיק דעם דאָקטאָר'ס שטימע.

— ה' דאָקטאָר, וועל איך ניט שטאַרבן, ווי מיין מאַמע און פּאַפּאַ?

— ניין, מיין קינד, דו וועסט ניט שטאַרבן, מיר וועלן זיך באַמיען דיך געזונט צו מאַכן — ענטפערט דער דאָקטאָר און באַוועגט מאָדנע זיין גרויסן קאָפּ.

— פאַרוואָס, ה׳ דאָקטאָר, האָבן זיי אין אונדז געשאָסן ? מיר האָבן דאָך קיינעם קיין שלעכטס ניט געטון ?

— דאָס זיינען, מיין קינד, געווען שלעכטע, זייער שלעכטע מענטשן.

— ה׳ דאָקטאָר, מיין מאַמע פלעגט מיר פאַרבאָטן זיך שפּילן מיט קריסטלעכע קינדער. זי פלעגט מיר זאָגן, אַז זיי האָבן אונדז יידן פיינט. פאַרוואָס האָבן זיי אונדז פיינט און פאַרוואָס זיינען זיי אַזעלכע שלעכטע מענטשן ?

דער דאָקטאָר האָט זיך פאַרטראַכט. דאָס קינד האָט געשטעלט אַ משונה׳דיקע פראַגע, וואָס ספּעציעל פאַר אים דעם האַלב-אַסימי-לירטן יידן איז געווען שווער צו געפינען דערויף אַ תשובה.

— מיין קינד, דאָס רעדן שטרענגט דיך אָן. אַז דו וועסט געזונט ווערן, וועסטו אַליין אַליין דערגיין...

ער האָט לאַנגזאַם און זייער פאַרזיכטיק אָוועקגעזעצט דאָס קינד און אויפמערקזאַם באַטראַכט די ווונדן.

אָשר זעט פאַר זיך אַ קליין צאַרט קערפּערל, ווי פון אַ מלאך׳ל, וואָס איז אַרונטערגעפאַלן אויף אונדזער בלוט-דורשטיקער ערד. אויף דעם שניי-ווייסן רוקן שפּיגלט זיך אַ רויטער צייכן ווי אַ בלימעלע, ווי אַ קליינע ראָזע, ווען זי אָטעמט איין זון און לופט...

אויף רוסיש זאָגט דער דאָקטאָר דער שוועסטער, אַז מען מוז דאָס קינד גלייך אָפּערירן און אַרונטערנעמען אַ העמטעלע...

ווייך זיינען דעם דאָקטאָר׳ס ווערטער צום קינד, פאָטערלעך גלעט ער איר קעפּעלע, פאַרזיכטיק לייגט ער זי מיט דער שוועסטערס הילף צוריק אַוועק... ער רעדט נאָך, דער דאָקטאָר, אָבער אָשר הערט שוין ניט... פאַר זיינע אויגן שוועבט דאָס קליינע קערפּערל מיטן רויטן צייכן און ער מורמלט צו זיך אַליין ווי ער וואָלט ווידוי געזאָגט:

— מיר זיינען שולדיק אין דעם קינד׳ס ליידן. די קומענדיקע דורות וועלן עס אונדז ניט מוחל זיין.

דער דאקטאר איז שוין ניט געווען. נור די שוועסטער איז נאך אלץ געזעסן און געגלעט די קליינע און אירע אויגן האבן פארחלומט גע־קוקט אויף איין פינטעלע אין סופים.

— טייער קינד — האט זיך פלוצלונג דערהערט א ווייבע, מיט וויטאק אָנגעזאָפטע שטימע — שטרענג זיך אָן אריבערצוטראגן דיינע וויטאקן פונקט ווי דיין העלדישע מאמע, וועלכע האט דיך ארומגע־נומען און געלאכט פארן טויט...

אָשר'ן האט זיך געדוכט, אז די שטימע איז זיינע און די שוועסטער האט געוואָרפן אויף אים א מאָדנעם בליק.

— ווי קען איך לאַכן, אז עס טוט מיר זייער וויי? מסתמא האט מיין מאמען ניט אזוי שטארק וויי געטאן, אז זי האט געלאכט...

— ניין, טייער קינד, דיין מאמע האט געהאט שרעקלעכע שמערצן און דאך האט זי געלאכט. דיין פאָפאָ האט קיינע שמערצן ניט געהאט און דאך האט ער געוויינט.

באלד האט מען די קליינע אוועקגעטראגן אין אָפעראַציע־צימער.

די קראנקן־שוועסטער איז צוגעגאנגען צו אָשר'ס בעט און מיט פארוואורף אים געזאגט:

— אָשר זעלווער, א הערציער און פעדאַגאָג, רעדט צו א שטאַר־בנדיקן קינד אומפארשטענדלעכע ווערטער. האט איר, הער זעלווער, הויכע טעמפעראַטור?

אָשר'ן איז הייס געוואָרן. די שוועסטערס ווערטער האבן אים גע־געבן ווי מיט א האמער איבערן קאָפּ. ער האט זיך אָנגעשטרענגט ניט צוזאמענצוברעכן און ארויסגעשטאמלט:

— ווער זייט איר אזעלכע, וועלכע רעדט פון פעדאַגאָגיע אין די לעצטע מינוטן, ווען ס'הויבן אוים אונדזערע נשמות, ווען עס ווערן פארלאשן די לעצטע פונקען פון אונדזער גלויבן און אונדזער נשמה איז פול מיט יאוש בנוגע אונדזערע הייליקייטן?...

ער האט אָנגעהויבן רעדן ווערטער אָן אינהאלט און טעם. די שוועסטער איז געשטאנען און געקוקט אויף דעם אומגליקלעכן, וועל־

בער פייניקט זיך אומזיסט אומגישט. דער דאקטאר פארבייגייענדיק האט געהייסן ארייננעבן אָשר'ן אַ שפּריץ און ער איז איינגעשלאָפן.

אין אָוונט איז די קראנקן־שוועסטער שרה געזעסן ביי אָשר'ן אויפן בעט, געמאָסטן אים די טעמפּעראטור און געשוויגן. אָשר האט זיך געשפּירט פיל בעסער. דער קאָרידאָר איז געווען ווי שטענדיק האלב באַלויכטן און ארויסגערופן טרויעריקע געדאנקען. דאס שווערע אָטעמען פון די קראנקע האט אָנגעטריבן אַ מרה שחורה אויף די צוויי יונגע מענטשן.

פלוצלונג האט זיך שרה צוגערוקט גאר נאענט צו אָשר'ן. ער האט דערפילט די ווארעמע נאָנטקייט פון איר קערפּער. זי האט אַראָפּגעבויגן איר קאָפּ. אירע האָר האבן געגלעט זיין שטערן און אירע שווארצע אויגן האבן אין דער טונקלקייט אזוי טרויעריק און מיט בענקשאפט געקוקט, אַז אָשר'ן האט זי אויסגעזען עפּעס ווי אַ ניט־ערדישע... אין ווייסן כאַלאַט האט די יונגע שרה אים אויסגעזען, ווי אַ וואונדערבאַרע שיינע געשטאַלט פון אַ יידישער טאָכטער. ער וואָלט זאָגן, פון יענע יידישע מיידלעך, וועלכע פלעגן טאנצן אין בית־המקדש, אָנגעטאָן אין ווייסן, אין דעם הייליקן טאָג פון יום הכפורים...

— שרה! איר זייט אַן אמתע יידישע טאכטער! — האט אָשר געפליסטערט אין אַ שטילן עקסטאז.

זי האט ניט געענטפערט.

ער האט זי צוגעצויגן צו זיך, געגלעט איר קאָפּ, זי האט געשוויגן. פלוצלונג איז אָשר איבערראשט געוואָרן. טרערן זיינען געפאלן אויף זיין האנט. ער האט געפילט, אַז זי לעבט איבער אַ טראַגעדיע, אַז איר נשמה איז אָנגעווייטאקט. זי איז געווען פאר אים אַ רעטעניש. ער האט ניט געקענט וויסן, אַז מיט זיין קאָמפּלימענט האט ער אין איר הארצן אַ טיפע וואונד באַרירט. אַ געהיימע קראפט האט אים געצויגן צו דעם סודות־פולן מיידל. אָשר האט זיך מער קיין חשבון ניט אָפּגעגעבן. ער האט צוגעדריקט די קראנקן־שוועסטער צו זיך און ליידנשאפטלעך זי געקושט. זי האט אים אָפּגעשטויסן. ער האט איר געוואָלט עפּעס זאָגן, אָבער זי האט אים מיט כעס איבערגעריסן:

— מענער וואָלטן פאַרבראַכט מיט אַ פרוי אפילו אויפן קבר פון טאַטע־מאַמע. אויך איר, זעלווער, ווילט אַ פלירטעווע טון, ווען צענדלי־קער שוועסטער און ברידער דאָ נעבן אייך גוסס'ן...

אָשר האָט זיך געשפירט ווי אָפּגעגאָסן מיט אַ קאַלטן שטראָם. ער האָט זיך געפילט שולדיק ווי אַ פאַרזינדיקטער חדר־ייִנגל.

שרה האָט אים אנגענומען פאַר דער האַנט, אַ ציטער איז אים אַריבער איבערן לייב. ער האָט געקוקט אויף איר מיט אויפגעריסענע אויגן...

— און אפשר זייט איר גערעכט? — האָט זי ווי פון שלאָף גערעדט — אפשר עקזיסטירן איצט ניט קיינע געזעצן און כללים? אפשר דאַרף מען איצט לאָזן ווילגיין דעם קערפּער, נאָכגעבן די תאוות, ווייל נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג, במילא איז אויס... אפשר וואָלט עס זיין די שענסטע נקמה לגבי גאָטהייט און גערעכטיקייט, אויב אַזעלכע זיינען פאַראַן... — דאַן זאָל צו זיי דערגרייכן צוזאַמען מיט די גסיסה־קרעכצערייען אויך אַ קרעכץ פון תאווה און געניס — כאַ, כאַ, כאַ... אַן עדות דערצו וואָלט מען געדאַרפט ברענגען דאָס דורכגעשאָסענע מיידעלע...

אָשר וויל זיך פאַרענטפערן, אָבער זי לאָזט אים ניט:

— און אפשר איצט, טאַקע איצט, ווען דער טויט האָט זיך אריינ־געריסן צווישן אונדז און פאַרניכטעט יונג און אַלט, קליין און גרויס, זאָלן מיר זיך פירן ווי אונדזערע עלטערן. ווען אַ מגפה פלעגט אויס־ברעכן צווישן זיי, פלעגן זיי שטעלן חופות און מאַכן חתונות אויפן בית־עלמין. דער בית־עלמין איז ווייט, אָבער דאָס מתים־שטיבל איז דאָ אונטן. אפשר זאָל מען דאָרט מאַכן אַן אָרט פאַר די ווילדעסטע אָרגיעס?

אָשר איז געבליבן געפּלעפט. אירע לעצטע ווערטער האָבן אים שטאַרק געטראָפן. זיין שולד איז אים געווען קלאָר. ער האָט זיך שוין אפילו ניט געפּרוווט פאַרטיידיקן. זיינע אויגן האָבן צו איר קלאָר און דייטלעך גערעדט:

— איך בין זינדיק, דו ביזט הייליק, צניעותדיק...

פלוצלונג האט פאסירט אַזעלכעס, וואָס האט געביטן די ראָלן. אָשר האט ניט נור געפונען זיין גלייכגעוויכט, נאר ער איז תיכף אריין אין דער ראָלע פון אַ שופט. צו איז עס געווען צוליב דעם, וואָס שרה האט זיך געפילט עלנט און אומבאהאלפן אין אָט דער שרעקלעכער צייט און אין אָשר'ן האט זי געגלויבט צו געפינען אַ חבר, אַ פריינט, אדער זיינען עס געווען אירע שווערע איבערלעבענישן פון עבר, וועלכע האבן נאך אויך איצט ווי אַ שווערע משא געדריקט אויף איר און זי האט געמוזט האבן פאר וועמען אויסצוגיסן איר שווער הארץ. און אפשר דאס אלץ צוזאמען האט געבראכט דערצו, אַז זי זאל פלוצלונג אָן שום הקדמות עפענען איר פארביטערט הארץ פאר אָשר'ן.

— איך וועל אייך דערציילן וועגן מיין פארגאנגענהייט — האט זי טרויעריק געזאגט. אלטע ווונדן, כמעט פארהיילטע, האבן איצט, מער ווי אַמאָל, אָנגעהויבן אין מיין הארצן צו בלוטיקן. איך גלויב, אַז איר וועט מיך פארשטיין. איר וועט מיך ניט פאראורטיילן. איך מוז אַראָפּ־רעדן פון הארצן, עס זאל אין מיר ניט פלאַצן... טראָץ דעם, וואָס מיר זיינען פרעמדע מענטשן, האָב איך דאך צו אייך צוטרוי, אפשר זיינען דאס די לעצטע מינוטן פון מיין לעבן...

זי האט טרויעריק אַראָפּגעלאזט דעם קאָפּ און איז פארזונקען אין געדאנקען. לאנגע מינוטן איז זי געזעסן פארגליווערט אין טיפן צער. עס האט אויסגעזען, אַז אָשר'ן האט זי אינגאנצן פארגעסן. אָשר האט גערולדיק געוואַרט. פאר אים זיינען אירע ווערטער געווען פארנעפּלט. ער האט איר מיטגעפילט, אבער גלייכצייטיק איז ער געווען צופרידן, וואָס ער האט ביי איר געוווּנען דעם פולן צוטרוי.

צום סוף האט זי אויפגעהויבן דעם קאָפּ, ווי אייגער, וואָס טשוכעט זיך אויס פון אַ שווערן שלאָף. אין אירע אויגן האבן זיך אָפּגעשפּיגלט טרויער און פארצווייפלונג.

— וועט איר האבן געדולד, ווען ארום אונדז הערשט דער טויט, אויסצוהערן אַ מעשה וועגן נשמה־וואקלענישן פון אַ יונג יידיש מיידל? פארמאגט איר איצט כוח אויסצוהערן אַ וידוי פון אַן אומשולדיקער

געפּלאָנטער יידישער טאכטער? אויב יאָ, דאַן זאָגט מיר צו מיך ניט איבערצורייסן...

אָשר איז געוואָרן געשפּאַנט ביזן העכסטן גראַד. ער האָט זיך גע־שפּירט ווי היפּנאָטיזירט. ער האָט פּעסט געענטפערט:

— איך זאָג אייך צו אויסצוהערן ביזן סוף, אויב אפילו עס זאָל דויערן די גאַנצע נאַכט.

שרה האָט שטום אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ, זיך אָפּגערוקט פון אָשר'ן און געבליבן זיצן אויפן ראַנד פון בעט. זי האָט אָנגעהויבן דערציילן:

— איך בין געבוירן און זיך דערצויגן אין שטעטל קעלם. מיין זיידע איז געווען דער אַלמען באַוווסטער ר' זעליק.

— ר' זעליק ז"ל! — האָט אָשר אויסגערופן: — איר שרה זייט אַן אייניקל פון דעם הייליקן ייד, וועלכער פלעגט גיין דעם גאַנצן טאָג אָנגעטון אין טלית און תפילין? כ'דערמאָן זיך (כ'האָב געלערנט אין קעלמער ישיבה) זיין אריינגיין אין בית־המדרש און זיין „מה טובו"... איר דאַרפט זיין שטאָלץ, שרה, צו זיין אַן אייניקל פון אָט דעם וווּנדער־לעכן מענטשן, וועלכער פלעגט פאַסטן יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק און האָט זיין גאַנצן לעבן אויסגעפילט מיט תורה און תפילה. שרה, איר קענט זיך ניט פאָרשטעלן, ווי איך בענק נאָך יענע גלויביקע, וואָס אַ שפּילכל איז געווען פאַר זיי מקריב צו זיין זייער לעבן פאַר גאָט און זיין תורה — טראָץ דעם, וואָס זיי האָבן געקעמפט קעגן אונדז „אַפּי־קורסים", וועלכע צוברעכן דעם צוים פון יידישקייט, גייען קעגן גאָט'ס רצון און ווילן בויען ארץ ישראל נאָך פאַר דער באַשטימטער צייט. ווו געמט איצט אין אָט דער שרעקלעכער צייט אַזעלכע שטאַרקע יידן?

ער האָט ניט פאַרענדיקט, ווייל שרה האָט זיך פּלוצלונג אַ שטעל אויף געטון. אירע אויגן האָבן געברענט מיט צאָרן:

— איר האָט געבראָכן אייער צוזאָג. איר האָט מיך איבערגעריסן ביי מיינע ערשטע ווערטער. איר האָט זיך אריינגעריסן אין מיין פאַר־וווּנדעטן האַרצן און מאַכט עס נאָך מער בלוטיקן...

זי האָט אָנגעהויבן שרייען ווי זי וואָלט משוגע געוואָרן. אָשר האָט

זיך דערשראָקן פאַר איר אויסזען. דאָס איז שוין ווייט ניט געווען די שיינע צאַרטע שרה. פאַר אים איז געשטאַנען אַ פאַרוואָגלטע חיה...

— איך וויל ניט דערמאָנען דעם נאָמען פון מיין הייליקן זיידן, איך האָב עס ניט געטאָרט... איך וויל ניט פאַראומרייניקן זיין אָנדענק מיט מיין אומריינעם מויל, וואָס האָט געקושט די ליפּן פון אַ גוי אַ מערדער, וועלכער פירט איצט אָן מיט די שחיטות איבער מיינע ברי־דער און שוועסטער! — „ער” קומט אַהער, איצט דאָ אין קראַנקנהויז, צו זיינע חברים — פאַרטיזאַנער — איך הער ווי ער דערציילט — איך הער ווי ער לאַכט— איך הער ווי ער רימט זיך פאַר זיי, אַז ער שלאָגט אַ רעקאָרד אין שענדן יידישע פרויען, אין פאַרגיסן בלוט פון קינדער און אַלטע... און איך האָב אים דאָך אַמאָל געליבט! שמר'ן זיך האָב איך צוליב אים געוואָלט...

אָשר האָט פאַרמאַכט די אויגן, ווי איינער, וואָס קריגט מיט אַ שטיק האָלץ איבערן קאָפּ און ווען ער האָט זיי געעפנט האָט ער ביים שוואַכן שיין פון לעמפּל דערזען רויטע אויגן, וואָס גיסן טרערן.

אָשר האָט שטיל, שטיל אַרויסגעשטאַמלט:

— זאָגט, שרה... אַז... דאָס איז אַ ליגן, זאָגט, אַז... איר שפּאַסט עס...

— אין אונדזער איצטיקער לאַגע טרייבן שפּאַס? — האָט זי מיט פאַרוואונדערונג געפרעגט — ניין! דאָס איז דער ביטערער און טרויעריקער אמת, דערפאַר לייד איך אַזוי...

אָשר האָט ווידער צוגעמאַכט זיינע אויגן. זיין קערפּער האָט געצי־טערט פון קעלט... ערגעץ ווו אין זיין דמיון האָט געשוועבט אַ הייליקע און צער'פולע געשטאַלט, באַצירט מיט אַ שוואַרצער יאַרמעלקע און מיט אַ שניי ווייסער באָרד, איינגעהילט אין טלית און תפילין. די גע־שטאַלט איז געבליבן הענגען אין חלל פון צימער און צו אשר'ס אויערן האָט זיך דערטראָגן אַ קול:

— איר האָט צובראָכן די לעצטע צווייגן. מיט וואָס ווילט איר איצט זיך קעגנשטעלן דעם אָנקומענדיקן שטורעם?.. זי — אַ יידישע טאָכטער? — זי?...

אָשר עפנט די אויגן און זעט ווי שרה שטייט רואיק נעבן זיין בעט. זי דערוועקט זיך ביי אים אַ ווילן איר אַ שפּיי צו טאָן אין צורה און זיך אריבערדעקן מיט דער קאָלדרע.

— אַך, ווען איך וואָלט געווען געזונט, וואָלט איך גלייך אַנטלאָפן — פליט אים דורך אַ געדאַנק — פאַרוואָס שטייט זי דאָ נעבן אים, פאַרוואָס גייט זי ניט אַוועק?

— און איצט, וועל איך אייך דערציילן ווי דאָס האָט מיט מיר פּאַסירט, — זאָגט זי צו אָשר'ן מיט אַן אויסערגעוויינלעכער רו.

— ניין, ניט נויטיק! — רופט אויס אָשר מיט צאָרן און עקל.

— איר האָט עס מיר צוגעזאָגט! איך גלויב, אַז איר וועט אייער וואָרט האַלטן און מיר אויסהערן ביזן סוף.

— אַך, האָט אָשר אויסגעקרעכצט — איר האָט ארויסגענאַרט מיין צוזאָג, כדי צו קענען מיך פּייניקן...

— ניין, — האָט זי שטיל געענטפערט — כדי איר זאָלט מיר זאָגן, אויף וואָס פאַר אַן אופן איך זאָל תשובה טאָן.

— וואָס? — האָט אָשר מיט אַ ווילדן כעס אויסגעשריען — בין איך אַ חסידישער רבי, איך זאָל אייך געבן תשובה? אָדער מיינט איר אפשר, אַז איך בין אַ גלח, פאַר וועלכן איר דאַרפט זיך מתוודה זיין?

— שווייגט, רעדט ניט אַזוי, איר ווייסט דאָך ניט מיינע ליידן! — האָט זי זיך ווי געבעטן ביי אים.

— איך ווייס ניט און וויל עס ניט וויסן! — האָט ער שאַרף אָפּגעהאַקט.

זי איז אַ ווײַלע שטיין געבליבן פאַרקלערט, ווי זי וואָלט זיך איבערלייגט. פּלוצלונג האָט זי ארויסגעשלעפּט פון כאַלאַט אַ צוקנייטשטן העפט, אים אַ וואָרף געטאָן צו אָשר'ן אין בעט אריין און איז שנעל פאַרשוואונדן געוואָרן אין האַלב טונקעלן קאָרידאָר...

אין אַ שעה ארום האָט זיך די טיר פון קאָרידאָר עטוואָס געעפנט, אַ קאָפּ האָט זיך אריינגערוקט דורך דער שמאָלער עפענונג. אַ פּאָר אויגן האָבן אַ בליק געטאָן אינעווייניק און שטראַלנדיקע גלייך זיך צוריקגעצויגן. אָשר איז געווען פאַרטיפט אין לייענען דאָס העפט,

וואָס שרה האט אים איבערגעלאָזן. ווען אין דרויסן האט שוין אָנגעהויבן צו טאָגן און ליכט האט זיך געמישט מיט פינצטערניש און דאָס קראַנקנהויז האט זיך געטשוכעט פון זיין נאַכטיקן שלאָף, איז שרה געשטאַנען נעבן אָשר'ס בעט.

— און איצט ? — פרעגט אָשר און קוקט מיט מיטגעפיל אויף שרה'ן.

— איצט — ענטפערט זי און איר שטימע ציטערט פון אויפרעגונג — איז „ער" געקומען אַהער אין קראַנקנהויז באַזוכן זיינע פאַרווונדעטע חברים... צוויי מאָל איז „ער" דאָ געווען. „ער" האט מיך ניט דערקענט — „ער" האט זיך פאַר זיי באַרימט מיט זיינע העלדנטאַטן. „ער" האט זיי דערציילט, אַז ער פירט אָן מיט אַ גרופּע, קוילעט און מאָרדעוועט, פייניקט און שענדעט מיינע שוועסטער, מיינע ברידער... אָ! הער זעלווער, דאַרף איך תשובה טאָן ?

אירע אויגן האָבן ווי געשפּריצט מיט פייער. עס איז געווען קענטיק, אַז זי האָט אָנגענומען אַ באַשלוס...

אָשר קומט צו זיך פון זיין פאַרגליווערטקייט און וויל איר עפּעס זאָגן, אָבער אַ הילכיקע, פעסטע שטימע טוט אָפּ אויף זיינע ליפּן דאָס ערשטע וואָרט.

— איך וויל פון אים נקמה נעמען ! נקמה פאַר דאָס פאַרגאָסענע יידישע בלוט. נקמה פאַר אַמאָל, נקמה פאַר היינט, נקמה פאַר אַלץ און דאָן שטאַרבן !...

אָשר, וועלכער האָט זיך געפונען אונטערן רושם פון איר טראַגעדיע, האָט איר פאַרשטאַנען, אָבער דאָך האָט ער אירע ווערטער וועגן נקמה ניט גענומען ערנסט. ער האָט עס געהאַלטן פאַר אַ מאָמענטאַלן אויפברויז, וועלכן ס'קען אַרויסרופן נור אַ קרענקלעכע איינבילדונג.

אָשר האָט באַשלאָסן צו באַרואיקן דאָס מיידל און איר אומקערן דאָס גלייכגעוויכט און דעם לאָגישן אופן דענקען.

וואָלט דאָן אָשר געוווּסט, אַז נעבן אים שטייט אַ מיידל, וועלכע וועט פאַר איר העלדישקייט אין די שפּעטערדיקע יאָרן באַזונגען ווערן דורך יידישע קעמפער אין די וועלדער, וואָלט ער דאָן געוווּסט, אַז דער

נאָמען פון דער יידישער פּאַרטיזאַנקע שרה וועט וואַרפן אַ שרעק ניט נאָר אויף צענדליקער דערפער ביים טייך דוביסאַ, נאָר אויך אויף דייטשע באַנדעס און אַז זי וועט זיין דער גואל הדם פאַר טויזנטער יידן, וועלכע זיינען אָן שום ווידערשטאַנד געגאַנגען צום טויט, — וואָלט דאָן אָשר געוווּסט, אַז ס'וועט קומען אַ טאָג און ער וועט שטיין פאַר איר אין איינעם פון די וועלדער ביים טייך דוביסאַ ווי אַ פאַרזינדיקטער שילער פאַרן לערער, וואָלט עס אָשר אַלץ פאַראויסגעזען, וואָלט ניט אַ החמנות־געפיל, נאָר אַ טיפער דרך־ארץ פאַרנומען זיין הארץ און ער וואָלט מיט יראת הכבוד געבויגן זיין קאָפּ פאַרן אייניקל פון דעם הייליקן ר' זעליק... אָשר האָט עס באַטירלעך ניט געקענט פאַראויסזען, אָבער דאָך האָט ער דערפילט אין איר עפּעס אויסערגעוויינלעכס. אַ פונק פון איר נשמה־פייער האָט זיך דערטראָגן צו זיין האַרץ און עס אַ ברי געטאָן...ער האָט איר געפרעגט:

— ווען עס זאָל אייך, שרה, געלינגען צו דערמאָרדן דעם פּאַרטיזאַן, וועט דאָך דאָס ברענגען אַן אומגליק אויף אַלע יידן, וועלכע געפינען זיך דאָ אין קראַנקנהויז. ווייט איר מסכים אויף אַזאַ אופן צו שטילן אייערע באַרעכטיקטע נקמה־געפילן?

זי איז שרעקלעך בלאַס געוואָרן, קוים וואָס זי האָט אַרויסגעשטאַמלט:

— איר זייט גערעכט... זאָגט מיר, איך בעט אייך — ווי אַזוי? ווי אַזוי?...

— ווי אַזוי? — חזרט איבער אָשר איר פראַגע — מיט דעם, וואָס אַנשטאָט צווייפלהאַפטע נקמה וועט איר טאָן פּאָזיטיווע אַרבעט, העלפן יידן זיך ראַטעווען פון אונטערגאַנג, באַקעמפן זייער פּעסימיזם, וועקן אין זיי דעם דראַנג צום לעבן און דראַנג צום קאַמף, אויפקלערן די פאַרצווייפלטע, וועלכע טראָגן זיך אַרום מיט געדאַנקען פון זעלבסטמאָרד, אַז זיי וועלן אומדירעקט דערמיט די משרתים פון היטלערן און זיין באַנדע.

זייער פיל האָט אָשר אין אָט דער שלאָפלאָזער נאַכט גערעדט פאַר שרה'ן און זי — ווי אַ געהאָרכזאַמע שילערין האָט אַלץ אויפמערקזאַם אויסגעהערט.

אין דרויסן האָט אַ שמייכל געטאָן די אויפגייענדיקע זון. ערד און הימל האָבן זיך געטונקט אין רויטקייט און באַגריסט מיט אַ גוטן מאָרגן דאָס בלוטיקע ליטע־לאַנד. שרה אַ באַפליגלטע מיט נייע קרעפטן און נייע פּלענער האָט אָפּשייד גענומען פון אָשר'ן, וועלכער איז גלייך נאָך איר אַרויסגיין אַריינגעפאַלן אין אַ טיפן שלאָף.

— — — — — — —

דאָנערשטיק, דעם 26־טן יוני בייטאָג האָבן די ליטווישע מערדער באַשלאָסן דאָס רעשט יידישע באַפעלקערונג פון קאָוונער פאָרשטאָט סלאָבאָדקע צו פאַרניכטן. רוצחישע באַנדעס באַוואָפנטע מיט ביקסן, רעוואָלווערן, האַנט־גראַנאַטן, מעסערס און העק, האָבן אין דער פינצטער־רער נאַכט אויפגעבראָכן די טירן פון די יידישע הייזער אין די געסלעך פון סלאָבאָדקע און האָבן אויף אַ אומדערהערט רוצחישן אופן צעשאָסן און צעהאַקט הונדערטער יידן. ווי עדי ראיה האָבן איבערגעגעבן האָבן זיי מיט אַ סאַדיסטישער הנאה די קינדערלעך אין די וויגן געשפּאָלטן מיט העק די קעפּלעך. פאַרן דערשיסן האָבן זיי דאָס רוב פרויען פאַר־גוואַלטיקט. די שחיטה האָט זיך געצויגן די גאַנצע נאַכט פון דאָנערשטיק אויף פרייטיק.

אויף יורבאַרקער גאַס וווּ ס'האָט געוווינט דער באַקאַנטער אין ליטע ציוניסטישער עסקן מ. יאַטקונסקי איז געפונען געוואָרן זיין קאָפּ אין איין עק צימער און דער קערפּער אין אַ צווייטן עק צימער.

פרייטיק בייטאָג האָבן די מערדער צונויפגעכאַפּט אַ פּופציק יידן פון באַהעלטענישן און געבראַכט זיי איבער סלאָבאָדקער בריק צום ברעג ווילייע, צווישן זיי אַ רב אין טלית און תפילין און אַ דאָקטאָר, וועלכן מען האָט אַראָפּגענומען פון אויטאָ פון רויטן קרייץ. דאָרט האָט מען אַלעמען אויסגעשאָסן אין דער אָנוועזנהייט פון אַ גרויסן עולם ליט־ווינער, וועלכע האָבן געיובלט פון שמחה און רוישיק אַפּלאָדירט. די קדושים זיינען אויפן אָרט באַגראָבן געוואָרן. דעם זעלבן טאָג האָבן די ליטווישע מערדער צונויפגענומען מיסט־וועגענער און געפירט די הרוגים פון סלאָבאָדקע צו די צוגעגרייטע גריבער ביי דער בריק.

אין דער זעלבער צייט האבן זיך אויפן 7־טן פארט (א טורמע נעבן קאָוונע) געפונען בערך 9 טויזנט יידן. דארט זיינען די פרויען און קינדער אָפּגעטיילט געוואָרן פון די מענער און מ'האט זיי איינגע־שפּאַרט אין די קאַזעמאַטן פון פאַרט. דער רעזשים אויפן פאַרט, ביז עס איז דורכגעפירט געווארן די מאסן־עקזעקוציע, איז געווען א שווי־דערלעך־גרויזאַמער.

די טויזנטער פארשמאכטע און פארחלשטע האבן געמוזט ליגן אויף דער ערד אונטערן פרייען הימל. זיי האבן נישט געטאָרט צווישן זיך רעדן אדער זיך אויפשטעלן. צוליב די גרויסע היצן, וואָס האבן געהערשט יענעם זומער, האבן די אַרעסטירטע שרעקלעך געליטן פון דורשט. צעקלאַפּטע, צעשלאָגענע, ווי פארהרג'עטע הינט, אָן ענערגיע און ווילן זיינען די אומגליקלעכע פיל טעג און נעכט אזוי געלעגן און עפּעס א טעמפּ געפיל האט יעדן באהערשט: ווען ווערט זיך שוין דאס ענדיקן? די ליטווישע וואַך פלעגט אָפט ווייזן „גוטהאַרציקייט", אויסקלייבן א צענדליק אַרעסטירטע און זיי פירן זיך אָנטרינקען ביי א דערבייאיקער ליוזשע. אויפן צוריקוועג פלעגן זיי דערשאסן ווערן דורך דער זעלבער וואַך.

שפּעטער האט מען אָנגעהויבן פירן יידן פּאַרטיעסווייז צום פאָרט־אויפשיט און זיי אויסשיסן. נאך יעדער פּאַרטיע פלעגט א צווייטע מוזן די פריערדיקע פארשיטן, אויסגראבן פאר זיך גריבער און דאן פלעגן זיי אליין אויסגעשאסן ווערן. איינער פון דער לעצטער גרופּע פלעגט ברענגען צוריק די רידלם...

ווען ס'פלעגט אָנקומען די נאכט, פלעגן די מערדער זיך אריינרייסן צו די פרויען אין די קאמערן און פלעגן דארט ארויספירן יונגע יידישע מיידלעך, זיי שענדן און דערנאך דערשיסן.

פיל נעכט האבן אָנגעהאלטן אזעלכע שווידערלעכע סצענעס. הונדערטער יונגע יידישע מיידלעך און פרויען זיינען דערשאָסן געוואָרן. בעת די דאזיקע ווילדע נאכט־אָרגיעס. כדי נישט גושא־חן צו זיין ביי דער ליטווישער וואַך, פלעגן די מיידלעך און יונגע פרויען בכיון איינ־שמירן די קליידער און פנים אין בלאָטע. דאס האט אָבער

קאָוונע, זיבעטער פאָרט, אָנהויב יולי 1941. צונויפגעכאַפּטע יידן צום דערשיסן.

צ. ה. ק.

די פאַרחיה'שטע סאַדיסטן ניט אָפּגעהאַלטן פון זייערע פאַרברעכערישע מעשים. אין פיל פאַלן זיינען געשענדעטע און פאַרפּייניקטע געוואָרן 12 יאָריקע מיידלעך צוזאַמען מיט זייערע מוטערס.

דער דאַמאָלסטיקער קאָוונער קאָמענדאַנט פּאָלקאָווניק באַביאַלים (אַ ליטווינער) פלעגט אָפט קומען וויזיטירן דעם 7־טן פאָרט און אַליין געבן די גויטיקע אָנווייזונגען דער וואַך. איינמאָל האָט ער פאַראָרדנט אויסצוטיילן פון די יידישע מענער די יעניקע, וועלכע האָבן געדינט פרייוויליק אין דער ליטווישער אַרמיי. לערך 80 יידן, געוועזענע פריי־וויליקע פון דער ליטווישער אַרמיי זיינען געוואָרן אָפּגעטיילט און פאַר־שפּאַרט אין אַ באַזונדערן קאַזעמאַט. דאָ זיינען די יעניקע, וועלכע זיינען פרייוויליק געגאַנגען קעמפן פאַר דער ליטווישער מלוכה, גע־צוואונגען געוואָרן צו זינגען און טאַנצן פאַר דער וואַך, וועלכע האָט אויף פאַרשידנסטע אופנים זיך איזדעקעוועט איבער זיי. נאָכדעם ווי ס'זיינען צוגעגרייט געוואָרן די גויטיקע מאַסן־גריבער, זיינען די אַרעסטירטע פרייוויליקע דורך קוילנוואַרפער דערשאָסן געוואָרן.

שפּעטער האָבן די ליטווישע רוצחים דעם גרעסטן טייל פון די פרייוויליקע יידן אויסגעמאָרדעט.

נור אַ קליינע גרופּע פון עטלעכע פערזאָן איז איבערגעשיקט גע־וואָרן אין דער „געלער טורמע" פון וואַנעט זיי זיינען שפּעטער באַ־פרייט געוואָרן.

נאָכדעם ווי ס'זיינען צוגעגרייט געוואָרן די מאַסן־גריבער זיינען די אַלע מענער, וועלכע זיינען געהאַלטן געוואָרן אונטערן פרייען הימל בערך 7 טויזנט פערזאָן דורך קוילן־וואַרפער דערשאָסן געוואָרן.

— — — — — — — — —

8 אַ זייגער פרי, האָט זיך אָשר אויפגעכאַפּט פון שלאָף. עס איז געווען שבת דעם 28־טן יוני, דער זיבעטער טאָג זינט דעם קריג־אויס־ברוך און דער פינפטער ווי ער, אָשר, ליגט אין קראַנקנהויז. זיין לאַגע האָט זיך ווינציק וואָס געענדערט.

— אוי, עס טוט מיר שרעקלעך וויי...

די באַקאַנטע שטימע פון דעם מיידעלע האָט דערגרייכט צו זיינע אויערן און אים געמאַכט אויפציטערן.

דאָס מיידעלע איז געלעגן אויף דער זעלבער בעט און איין הענטעלע איז איר שוין געווען אָרונטערגעגוסן. געוויס האָט די קליינע עס ניט געוווסט און ניט געפילט. די ווייטאַקן האָבן פון איר אויסגעזויגן יעדן טראָפּן לעבנס-ענערגיע. און די שוואַכקייט האָט זי פאַרוויגט מיט אַ ליד פון הימלישע אומענדלעכע רוימען...

אין קאָרידאָר איז פּלוצלונג געוואָרן אַ טומל. ס'האָט אויסגעזען, אַז ס'דאַרף פּאַסירן עפּעס אויסערגעוויינלעכעס. דאָקטוירים, קראַנקן-שוועסטער און סאַניטאַרקעס זיינען אַרומגעלאָפן אַהין און צוריק צעטומלטע און צעשראָקענע. אַ באַקאַנטער דאָקטאָר מאַטיס אַ ספּעציאַ-ליסט פאַר האַלדז און נאָז-קראַנקייטן איז לאַנגזאַם פאַרבייגעגאַנגען. אויף זיין געזיכט זיינען געווען קענטיק סימנים פון יאוש. די אויגן האָבן קאַלט און טרויעריק געקוקט ווי ביי אַ פאַרמשפּט'ן צום טויט. דער שפּיגל (צו באַקוקן די פּאַציענטן) וואָס ער פלעגט טראָגן שטענדיק אויפן שטערן, האָט זיך פאַררוקט אויפן קאָפּ, ווי ביי אַ פרומען יידן להבדיל, דער של ראש פון תפילין. צוויי יונגע דאָקטוירים זיינען שנעל פאַרבייגעגאַנגען און געוואָרפן אָפּגעהאַקטע ווערטער: „באַהאַלטן"... „צוועקלאָז"...

אָשר האָט דערפילט, אַז עס דראָט זיין לעבן אַ געפאַר, אָבער ער האָט ניט געזען, מיט וואָס ער קען זיך העלפן. זיין קערפּער איז געלעגן ווי פּאַראַליזירט און צוגעשמידט צו דער בעט.

איבערגעריסן זיינע טרויעריקע געדאַנקען האָבן די קראַנקן-שוועס-טער מרים און שרה, וועלכע זיינען צוגעגאַנגען צו זיין בעט.

— אָשר, וואָס ביזטו אַזוי פאַרטראַכט? — פרעגט מרים און קוקט מיט אומרו אויף אים.

— דו ביזט גערעכט — ענטפערט אָשר — ניטאָ וואָס צו טראַכטן, במילא קען איך זיך ניט ראַטעווען.

— האָט דיר שוין עמיצער דערציילט?...

— אייער אַלעמענס נערוועזיטעט און שרעק זאָגן עס מיר.

— זייט רואיק, זעלווער, — מישט זיך אריין שרה — מיר האבן אָנגענומען אלע פארזיכטס־מיטלען, גלייך ווי מיר האבן זיך דערוווסט, אַז זיי קומען דאָ היינטיקע נאכט...

— אויך דער ליטווישער דאקטאר האט צוגעזאגט צו רעזשורירן — זאגט מרים.

— גייט, גייט זיך באהאלטן! — רופט אוים אָשר — וואָס שטייט איר דאָ נעבן מיר? מיר קענט איר במילא ניט העלפן און איר ריזי־קירט דערוויייל מיט אייער לעבן. שפעטער קען ווערן שפעט! קריכט ארויף אויפן בוידעם. „זיי" וועלן אהין ניט קריכן... זיי וועלן זעטיקן זייער בלוט־דורשט דאָ ביי אונדז, ביי די קראנקע און איר...

פלוצלונג איז שרה שרעקלעך בלאס געוואָרן, זי האט פארלאָרן איר גלייכגעוויכט און זיך אראָפגעלאזט ביי אָשר׳ן אויפן בעטל...

אַ פעסט־געבויטער מאנספערשוין מיט צעשויבערטע רויטע האָר, אין אַ שווארץ געשטרייפטן אָנצוג, וואַרפנדיק מיט רוגזה דעם קאָפּ אין אלע זייטן האט לאנגזאם געשפּרייזט דורכן קארידאר.

וואָס נענטער ער איז געקומען אלץ בולטער איז געוואָרן זיין בלוט־רויטער פּנים, פאריסענע נאָז, חיה׳שע אויגן, וועלכע האבן געשפּריצט מיט פייער.

זיין מערדערישער בליק האט געמאכט ביי אלעמען פארגליווערן דאס בלוט — שרה האט באהאלטן איר קאָפּ אין קישן. מרים האט זי פארשטעלט — אָשר האט פארשטאנען...

ריזיקע קרעפטן האבן זיך פלוצלונג, ווי דורך געהיימע קאַנאַלן צוגאסן איבער אָשר׳ס קערפּער. פון זיין נשמה האבן אַ שטראם געטאָן ווילן און מוט, וועלכע האבן געוועקט און גערופן: אָט, אָט באלד... דער לעצטער קאמף — דער טויט...

— זשיד, וואָס קוקסטו מיך אזוי אָן? —

דער מערדער האט ארויסגעכאַפּט זיין רעוואָלווער און געצילט אין אָשר׳ן — דו, דו פארשאלטענע זשידאווסקא־מארדע! איך וועל דיך גלייך דערשיסן ווי אַ הונט!

אָשר האט זיך אַ ריס געטאָן פון זיין געלעגער און אַ הויב געטאָן דעם קאָפּ.

דער מערדער איז געבליבן שטיין מיטן רעוואָלווער אין דער האַנט און זיינע מיט בלוט פארלאָפענע אויגן האבן מיט צארן געקוקט אויף אָשר'ן.

מרים האט באלד באמערקט די טויט־סכנה וואָס דראָט אָשר'ן. זי האט שנעל, מיט דער רעכטער האנט אָנגעכאַפּט אָשר'ן פארן קאָפּ און אַוועקגעלייגט אים צוריק אויפן קישן. אָשר איז געבליבן רואיק ליגן אויפן בעט.

דער פּארטיזאן האט געוואָרפן דעם לעצטן רוצחישן בליק אויף אָשר'ן און צום סוף זיך אָפּגעטראָגן צו דער פּאַלאַטע וווּ עס זיינען געלעגן זיינע חברים „פּאַרטיזאַנער".

סיי דער פּאַרטיזאַן, סיי אָשר זעלווער האבן אין דעם מאָמענט ניט געקענט וויסן, אז זיי ביידע וועט נאך אויסקומען זיך צו טרעפן אלס פארמשפּטע אין איין צעלע אין דער געלער טורמע (די גרעסטע טורמע אין קאָוונע) איינער פאר שווארץ האנדל, דער צווייטער אלס ייד. אין שפּעטערדיקע יארן האט דער פּארטיזאן זייער באדויערט, וואָס ער האט ניט אויסגענוצט דעם מאמענט און ניט דערשאסן אָשר'ן. דאס האט זיך אין דעם פּארטיזאַן נוקם געווען ווי מיר וועלן עס זען אין די ווייטערדיקע קאַפּיטלען.

— קענסט זיך אויפהויבן, ער איז שוין אַוועק — האט זיך גע־ווענדעט מרים צו שרה'ן, וועלכע איז נאך אלץ געלעגן מיט דעם קאָפּ איינגעגראבן אין קישן.

שרה האט אויפגעהויבן איר קאָפּ. איר געזיכט איז געווען טויט בלאס. זי האט זיך אויפגעהויבן, ארומגעקוקט זיך אין אלע זייטן, ווי זי וואָלט זיך געוואָלט איבערצייגן צו „ער" איז שוין באמת אַוועק. דער שרעק אין אירע אויגן האט זיך ביסלעכווייז פארוואנדלט אין עפּעס אַנדערש... זי האט מיט אמאל אויסגעשטרעקט אירע ביידע הענט צו מרים'ען:

— איך האב באשלאסן צו פארלאזן דאס קראנקנהויז.

— וואוהין ווילסטו גיין? — האט מרים פארוואונדערט איר געפרעגט.

— איך ווייס ניט.

—וועסט אומקומען! אין דרויסן הערשט דער טויט. עס איז פאר דיר לעבנס־געפערלעך.

— ניט געפערלעכער ווי דאָ, און אויב יאָ, אַרט עס מיר אויך ניט...

—פאלג מיך, בלייב איבער!

— ניין.

— בלייב איבער, ער האט דיך ניט באמערקט. אפשר וועט ער שוין אַהער בכלל ניט קומען.

— ניין, איך מוז אַוועקגיין פון דאנען. איך וועל דא לענגער ניט בלייבן. ביידע קראנקן־שוועסטער האבן זיך ארומגענומען און זיך צע־קושט. טרערן האבן זיך געגאסן פון זייערע אויגן. קיין איין זילבע האבן זיי אויף זייערע ליפן ניט געקענט ארויסברענגען. זיי זיינען געווען דורכגענומען פון זעלבן ווייטאק. אַ שווערער קרעכץ האט זיך ארויסגע־ריסן פון זייערע הערצער, ווי אַן אַנזאָג, אַז זיי שטייען ביים סוף פון זייערע יונגע לעבנס...

שרה איז אַ ווײַלע פארשוואונדן און באלד צוריק געקומען אַן אָנ־געטאָענע אין אַ נייעם, ווייסן כאַלאַט מיט דער אָפצייכענונג פון רויטן קרייץ מיט אַ זומער־מאַנטל אויף די פלייצעס.

אָשר האט געוואָרפן אויף איר אַ מאָדנעם בליק. זי האט עס באַ־מערקט און מיט אַן אויסערגעוויינלעכער קאַלטבלוטיקייט זיך געזעגנט מיט אים. ארויסגייענדיק, אין דער באַגלייטונג פון מרים'ען, פון קאָ־רידאר האט זי זיך מיטאַמאָל אויסגעדרייט, געוואָרפן צו אָשר'ן אַ מטושטשדיקן בליק און איז שנעל פארשוואונדן.

— — — — — — —

12 אַ זייגער ביינאכט האט אויפגעציטערט דאס קראנקנהויז פון שטארקע קלעפּ און שיסערייען. דער געבראַזג פון פאלנדיקע שויבן, די יאמערלעכע געוויינען און געשרייען פון די פלוצלונג דערוואַכטע קראנקע, דאס קרעכצן און כאָרכלען פון גוסס'דיקע האט זיך צוזאמענ־געגאָסן אין איין מאַוימדיקע ווילדע סימפאָניע, וואָס האט זיך אויס־געמישט מיט דער מיידלס האלב אויסגעלאָשענער שטימע:

— מען שיסט... שויבן פאַלן... אי, עס טוט מיר שרעקלעך ווי!...

אָשר איז אריינגעפאַלן אין אַ טויט־שרעק. ווי ראַטעווע מען זיך?... ווו? — האָט ער יאוש'דיק געדעדט צו זיך — אי, גאָט, וואָס זאָל איך טאָן?... ניטאַ קיין מיטל... איך וועל דאָ דערשאָסן ווערן ווי אַ הונט... אין זיין פאַרצווייפלונג האָט ער געפּרוּווט ארויס־שטופּן זיין האַלב פּאַראַליזירטן קערפּער פון בעט צו דער וואַנט. אפשר וועלן „זיי" אים דאָרט ניט באַמערקן אין דער פינצטער... אפשר?... זיינע אָנשטרענגונגען זיינען אָבער געווען גאַנץ אומזיסט, ער האָט זיך נור אומזיסט פאַרשאַפט גרויסע שמערצן.

אָשר רעזיגנירט צום סוף פון זיין פּלאַן זיך צו ראַטעווען און גיט זיך איבער אין די הענט פון גורל...

אבער דער גורל האָט וויזט אים באַשטימט, אַז ער זאָל בלייבן לעבן און... די שיסערייען האָבן, ווי לויט אַ באַפעל, אויפגעהערט. לאַנגזאַם זיינען פאַרשטומט געוואָרן די געוויינען און געשרייען, אנט־שוויגן זיינען געוואָרן די קרעכצערייען, נור דאָס כאַרכלען פון די גוסס־דיקע און דאָס פישטשען פון אַ קינד האָבן זיך ווי אריינגעריסן אין דער שטילקייט. די נאַכט האָט אַלץ דערשטיקט און פאַרהילט מיט איר שוואַרצן לבוש...

אָשר איז אנטדרעמלט געוואָרן. אין עטלעכע שעה ארום האָט ער זיך אויפגעכאַפּט. דער זייגער האָט געשלאָגן פינף. ער איז געווען מיד און צעבראָכן. זיין קערפּער האָט זיך געבאָדן אין שווייס.

אַ טויטע שטילקייט האָט געהערשט אין קאָרידאָר וווּ ער איז גע־לעגן. קיין באַוועגונג, קיין שאָרך, קיין אָטעם. אַלץ האָט דאָ געשוויגן, נישט ווי אין קיין קראַנקנהויז, נור ווי אויף אַ בית־עולם. אַ הוסט האָט זיך ארויסגעריסן פון זיין האַלדז און אָפּגעקלונגען אין האַלב פוסטן קאָרידאָר... הי, הי, הי... אַ שד האָט זיך דאָרט פאַרקליבן אין ווינקל און פרוווט אים נאָכמאַכן און הוזקט פון זיין לעבן, וואָס הענגט אויף אַ האָר... הי, הי, הי... ווו זיינען די קראַנקע? ווו איז דאָס מיידעלע? פאַרוואָס שוויגן זיי אַלע?... הי, הי, הי... ענטפערט

ווי אַ בת־קול אין וואַלד. מיט ווילדע אויגן קוקט אָשר אויף אַלע זייטן. דורך די אויסגעזעצטע פענצטער שטראָמט אַריין אין קאָרידאָר פרישע לופט. און איינזאַמער זון־שטראַל האָט זיך אַהער פאַרגנבֿ'עט און אַ שמייכל געטאָן צו אָשר'ן און באַלד האָט זיך אַ גאַס געטאָן אַ ברייטע זון־ליכט און פאַרפליצט ווי אַ וואַסערפאַל דעם קאָרידאָר. און קער־פּערס, אומעטום קערפּערס מיט אויסגעהויכטע נשמות... —

די שטילקייט האָט אויף איר שטומען לשון גערעדט צו אָשר'ן:

— קרבנות, פאַר וועמען, פאַר וואָס...

אָשר האָט זיך ווי אַ קליין קינד פאַנאַנדערגעוויינט און דער שד דאָרט אין ווינקל, האָט שפּאָטעריש נאָכגעמאַכט און געחוזקט: הי, הי, הי...

— — — — — — —

די טיר האָט זיך געעפנט. עס זיינען אַריינגעקומען צוויי קריסטלע־כע סאַניטאַרקעס. זיי האָבן איינגעוויקלט אין אַ ווייסן ליילעך דאָס טויטע קערפּערל פונם מיידעלע און עס אַרויסגעטראָגן, שפּעטער האָט מען אויך אַרויסגעטראָגן די איבעריקע טויטע.

ביז 10 אַ זייגער האָבן זיך אין קאָרידאָר ניט באַוויזן קיין יידישע דאָקטוירים אָדער שוועסטער. זיי זיינען געווען פאַרשטעקט אין לעכער און מורא געהאַט פון דאָרט אַרויסצוקריכן.

די קריסטלעכע סאַניטאַרקעס האָבן זיך געשטעלט פּוצן די אי־בערגעבליבענע גאַנצע שויבן און די צעבראָכענע ריין צו מאַכן פון שטיקלעך גלאָז.

ד"ר זאַכאַרין איז אַריינגעקומען. ער האָט פאַרפירט מיט זיי אַ געשפּרעך. זיין גרויסער קאָפּ האָט זיך באַוועגט אין אַלע זייטן.

צו אָשרס אויערן זיינען דערגאַנגען אָפּגעריסענע ווערטער: ווי אַ פּאָ־טער... געוואָלט... פאַרטיידיקן... די תשובה פון די סאַניטאַרקעס האָט אָשר געהערט דייטלעך:

— וואָס קענען מיר העלפן?

דעם דאָקטאָרס קאָפּ האָט זיך ווייטער געדרייט אויף אַלע זייטן. ער האָט קאָמיש באַוועגט מיט זיינע הענט. אָשר האָט שוין ניט אויפ־

געכאַפּט זיינע ווערטער, ער האָט נור געזען ווי די סאַניטאַרקעס קוועטשן מיט די פּלייצעס און ענטפערן אים נישט. ווען ד״ר זאַכאַרין, וועלכער איז געווען יאָרנלאַנג דער שעף פון קראַנקנהויז איז אַרויסגעגאַנגען פון קאָרידאָר, האָט אים באַגלייט אַ געלעכטער פון די סאַניטאַרקעס. איינע האָט געפּרוּווט נאָכמאַכן זיינע ווערטער, אַ צווייטע זיין מימיק און די איבעריקע האָבן זיך געהאַלטן פאַר די בייכער פון געלעכטער.

אָשר איז געלעגן פון ווייטן און געטראַכט: ווי נידעריק איז געפאַלן אַ דאָקטאָר, וועלכער חנפ׳עט זיך און בעטלט שוין ביי זיינע געוועזענע דינסטן. נידעריק און טראַגיש.

נאָך מיטאָג האָט באַקומען דאָס קראַנקנהויז זיין נאַטירלעכן אויסזען. די יידישע דאָקטוירים און אָנגעשטעלטע זיינען אַרויסגעקראָכן פון זייערע באַהעלטענישן. זיי האָבן זיך דערוווּסט, אַז עס איז באַשטימט געוואָרן אַ קריסטלעכער דירעקטאָר איבער דעם קראַנקנהויז.

דעם זעלבן אָוונט האָבן געפירט ד״ר זאַכאַרין און עטלעכע אַנדערע יידישע דאָקטוירים דעם נייעם דירעקטאָר איבער די פּאַלאַטעס צו באַקענען אים מיטן צושטאַנד פון קראַנקנהויז.

ווען דער דירעקטאָר איז פאַרביי אָשר׳ס בעט, האָט פּאַסירט אַזוינס, וואָס האָט פאַרוווּנדערט די אַלע אָנוועזנדע.

— הער זעלווער! — האָט אויסגערופן דער דירעקטאָר און געדריקט אָשר׳ס האַנט. ער האָט זיך געזעצט אויפן ראַנד פון אָשר׳ס בעט און ווי ער וואָלט אינגאַנצן פאַרגעסן זיינע חשובע באַגלייטער, האָט ער זיך אַריינגעלאָזט מיט אָשר׳ן אין אַ לאַנגן געשפּרעך.

דער דירעקטאָר איז פיל יאָרן געווען שעף פון אַ קראַנקנהויז אין אָשר׳ס געבורטס־שטעטל שאַקי און געווען גוט באַפריינדעט מיט אָשר׳ן און מיט זיינע עלטערן.

ער האָט זיך זייער פאַראינטערעסירט מיט אָשר׳ס מצב, אים אויסגעפרעגט, ווי אַזוי ער איז פאַרוווּנדעט געוואָרן. גלייכצייטיק האָט ער אָשר׳ן איבערגעגעבן אַ גרוס פון זיין מוטער, אַז זי לעבט און איז געזונט, אַז דאָס שטעטל האָט ניט געליטן פון קריג. ער האָט אים אויך איבערגעגעבן אַ גרוס פון זיינע חברים, פריינט און באַקאַנטע.

אָשר איז געלעגן ווי היפּנאָטיזירט און האָט געשלונגען יעדעס וואָרט. עס האָט זיך אים געדוכט, אַז ער זעט זיי אַלעמען מיט זייגע אייגענע אויגן און אַ בענקשאַפט האָט פאַרקלעמט זיין האַרץ...

דער דאָקטאָר האָט די גאַנצע צייט חניפה'דיק אַרומגעטאַנצט אַהין און אַהער, זיך אַריינגעמישט אין געשפּרעך, אַז ער איז געווען אין שאַקי מיט פיל יאָרן צוריק אַז... אָבער דער דירעקטאָר האָט ווינציק געלייגט אַכט אויף ד"ר זאַכאַרין און דערציילט דעם נייגעריקן אָשר'ן פאַרשיידענע עפּיזאָדן פון זיין שטעטל.

ביים געזעגענען זיך האָט דער דירעקטאָר געזאָגט אָשר'ן, אַז אין אַ פּאָר טעג אַרום וועט ער זיין אין שאַקי און ער וועט פון אים איבער־געבן אַ גרוס זיין מוטער.

אָשר איז געווען גליקלעך. ער האָט געדאַנקט גאָט, וואָס האָט אים צוגעשיקט אַזאַ גוטע געלעגנהייט זיך צו פאַרבינדן מיט זיין מוטער.

מיט אַ שעה שפּעטער איז ווידער ד"ר זאַכאַרין געשטאַנען ביי אָשר'ס בעט. — דאָס מאָל איינער אַליין.

ער האָט מיט אַ ווייכער, מיטפילנדיקער שטימע (פאַר אָשר'ן איז עס געווען אַ סיורפּריז) געפרעגט אָשר'ן ווי ער פילט זיך און גלייכ־צייטיק באַקוקט זיינע ווונדן.

— ווי איך זע קענט איר זיך זייער גוט מיט דעם נייעם דירעקטאָר

— האָט ד"ר זאַכאַרין אַריינגלייגנדיק אַ נייעם קנויט אין דער ווונד, גע־זאָגט צו אָשר'ן.

— יאָ ער איז פון מיין שטעטל — ענטפערט אָשר, האַלב קריצנ־דיק מיט די ציין פון ווייטאָק.

— איר ווייסט, אַז ער איז באַשטימט אויף מיין אָרט אַלס דירעק־טאָר פון דעם קראַנקנהויז.

— איך האָב עס געהערט פון דער קראַנקן־שוועסטער.

— איר וועט איצט האָבן זייער אַ גוטע פּראָטעקציע.

—איך נויטיק זיך ניט אין זיין פּראָטעקציע!

— זענט איר אַזוי נאַאיוו, אָדער איר מאַכט זיך פאַר נאַאיוו? ער קען אייך אין אַזאַ שלעכטער צייט פיל טובות טאָן.

— איך בין עס אים מוחל. אַ גרוס פאר מיין מוטער, דאס איז די איינציקע טובה.

— אויב איר נויטיקט זיך אליין ניט, ה' זעלווער, דאן טוט אַ צווייטן יידן אַ טובה.

— איך פארשטיי אייך ניט, ה' דאקטאר.

— וואָס פארשטייט איר ניט ? (ער האט פארענדיקט באַנדאַ־זשירן) איר קענט מיר איצט אַ גרויסע טובה טאן ! איך נויטיק זיך, ליידער, איצט אין אַ גוט וואָרט.

— ער איז אַ גוטער מענטש. ער וועט אייך קיין שלעכטס ניט טאן.

— איר קענט מיר דא אַ גרויסע טובה טאן ! (אָשר'ס תשובה האט ער אפילו ניט געהערט) ביי מיר איז עס אַ לעבנס־פראגע, איר פארשטייט ? פשוט אַ לעבנס־פראגע. איך וואָלט געוואָלט, אַז איר זאלט אים בעטן, ער זאל זיך ווענדן צו דער דייטשער מאכט, אז מען זאל מיך ניט ארויסשטופן פון קראנקנהויז, ווייל עס איז נישט פאראן אין לאגער קיין צווייטער כירורג, וועלכער זאל קענען פארנעמען מיין אָרט, איר פארשטייט, ה' זעלווער ! (ער האט זיך ארומגעקוקט צי קיי־נער הערט ניט זיינע ווערטער).

— בעט אים אליין. אויב עס וועט אים זיין מעגלעך אַזאַ זאַך, וועט ער עס אייך זיכער טאן. דורך מיין פראָטעקציע וועט איר ווינציק וואָס געווינען.

— איך וויל, אַז איר זאלט אים בעטן, איר קענט זיך מיט אים, ה' זעלווער ! איר וועט מיך דערמיט ראטעווען.

— אַנטשולדיקט, ה' דאקטאר, איך וועל אים קיין זאך ניט בעטן.

— פארוואָס, פארוואָס ? איר וועט דאך פון דעם ניט האבן קיין שאָדן און מיך וועט איר פשוט, פשוט... מיט דעם ראטעווען.

— איך וועל, ה' דאקטאר, ניט בעטן קיין טובות ביי קיין גוים, ניט פאר זיך און ניט פאר קיין אנדערע יידן, איר פארשטייט ?

— אָבער...

— קיין אָבער! אָשר איז געוואָרן בלאַס פון אויפרעגונג. — איר זייט דאך אַ ייד און אלס אזעלכער דארפט איר, לויט מיין מיינונג, טיילן דעם גורל פון די איבעריקע יידישע דאקטוירים אין קראנקנהויז. — איך האלט עס פאר אַ פארברעכן זיך וועלן אויסטיילן פון אייערע יידישע קאָלעגן און זוכן שוץ ביי אונדזערע מערדער... עס איז אַ חרפה פאר אַ ייד אזוינס צו וועלן!...

ד״ר ז. האט געזעצן אין אָשר׳ס אויגן אַ פעסטן באשלוס. האט ער קאָמיש אַ שאקל געטאן מיט זיין גרויסן קאָפּ און מיט לאנגזאמע טריט איז ער ארויס פון קארידאר.

דעם זעלבן אָוונט האט מען אָשר׳ן אריבערגעטראגן פון קאָרידאָר אין פּאַלאַטע 5. דארט זיינען געלעגן 14 מאַן: 11 יידן, 1 רוס און 2 ליטווינער, וועלכע זייגען געלעגן פון פאר דער מלחמה.

די יידן האבן געקרעכצט, דער רוס איז געלעגן און געשאלטן, נארביידע ליטווינער זיינען געווען גוט אויפגעלייגט. זיי האבן גערעדט צווישן זיך און געלאכט.

— הער, דו! — ווענדעט זיך איינער פון די ליטווינער צו דעם אקארשט אריינגעבראכטן אָשר׳ן. — ווייסטו, אז צוליב אונדז ביזטו גע־בליבן לעבן? ווען מיר וואָלטן ניט געלעגן מיט אייך צוזאמען, וואָלטן די פּאַרטיזאַנער אייך פארטיק געמאכט. גיב זשיד אַ פּאַפּיראָס, גיב! מיר האבן עס פארדינט. דיין לעבן איז דאך דיר ווערט אַ פּאַפּיראָס...

— ערגער אים ניט! — זאגט דער צווייטער און ווענדעט זיך צו אָשר׳ן, — מיר זיינען ניט קיין פּאַרטיזאַנער, מיר ליגן דאָ פון פאר דעם מלחמה־אויסברוך. מיין חבר האט ליב צו שפּאַסן. גיב אַ פּאַפּי־ראָס, עס ווילט זיך רויכערן, גיב!

אָשר נעמט ארויס קענן זיין ווילן אַ פּאַפּיראָס און וואַרפט זיי צו. מיט שמחה טיילן זיי אויף דער העלפט דעם פּאַפּיראָס און נעמען זיך רויכערן.

איין קראנקער מיטן נאמען יעקב, אַ בחור פון אַ יאָר 22, האט גע־ליטן די גרעסטע יסורים. ער איז געווען דורכגעשאסן און די מעדיצין האט ניט געקענט לינדערן זיינע שמערצן.

די גאַנצע נאַכט האָט ער אָן אויפהער געשריען פון ווייטאָק. אָשר איז נישט איינגעשלאָפן. באַגינען זיינען די געשרייען געוואָרן שוואַכער. עס איז געווען קענטיק, אַז ער גוסס'ט.

גאַנץ פרי איז אַריין אַ פרוי איבער די מיטעלע יאָרן, איר קאָפּ איז געווען פאַרבאַנדאַזשירט. איין האַנט האָט איר געפעלט. זי איז צוגע־גאַנגען צו יעקב'ס בעט און געבליבן שטיין.

אַ קראַנקער וועלכער איז געלעגן נאָענט צו אָשר'ן האָט אים דערציילט, אַז זי איז יעקב'ס מוטער. מען האָט דערשאָסן איר מאַן און פינף קינדער. איר און איר פינפט קינד האָט מען געבראַכט אין קראַנק־הויז שווער פאַרוואונדעטע. נאָכדעם ווי מען האָט איר אָפּערירט און אַראָפּגענומען די האַנט, קומט זי יעדן טאָג דאָ צו איר זון. זי שטייט אַ פּאָר שעה שטיל ביי זיין בעט און ביים אַוועקגיין חזרט זי איבער יעדעס מאָל די זעלבע ווערטער: „ראַטעוועט דעם איינעם! ער איז מיר געבליבן דער לעצטער".

אָשר איז געלעגן פון דערוויַיטנס און מיט צער געקוקט אויף דער מוטער, וואָס זעט ווי איר זון ראַנגלט זיך מיטן מלאך המות.

אַ ווײַלע איז דאָס כאָרכלען פון גוסס געווען שטאַרקער, אַ ווײַלע שוואַכער. עס האָט אויסגעזען, ווי די נשמה זוכט זיך צו פאַרהאַלטן אין גוף און וויל בשום אופן אים ניט פאַרלאָזן... אפשר וועט פּאַסירן אַ נס?.. אָבער קיינע נסים האָבן ניט פּאַסירט. דאָס כאָרכלען האָט אויפגעהערט. דער גוף איז געבליבן רואיק און געדולדיק וואַרטן... די אויגן קוקן ווייטער קינדיש — נאַאיוו, ווי זיי וואָלטן פרעגן:

— נו, און איצט, וואָס וועט זיין ווייטער?...

פּלוצלונג האָט אַ ווילדער געשריי פאַרהילכט דאָס צימער און גע־מאַכט פאַרגליווערן ביי אַלעמען דאָס בלוט. די מוטער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צו איר טויטן זון. גלייך האָט זי זיך אַ שטעל געטאָן אויף אירע שפּיץ פינגער און איר אייניציקע האַנט אויפגעהויבן אין דער הויך:

— גאָט פון אברהם, פון יצחק און יעקב, פאַרוואָס?... פאַרוואָס בין איך איצט געבליבן אויף דער וועלט אַליין?...

זי האָט זיך ווייטער אַ וואָרף געטאָן אויפן טויט, אים געגלעט און מיטאַמאָל האָבן אָנגעהויבן אירע אויגן ווילד צו גלאַנצן...

— דער טאַטע גייט פון שול... זינגט זמירות... די ליכט ברע־נען... קידוש... אמן!... און פיש און אַלע גוטע געריכטן... שבת, שבת, יידן — זינגט, קינדערלעך, זמירות! איך בין גליקלעך! גוט יום טוב, יידן... ווײַן, מצה און מרור, די זרועה איז געבאַקן... שאַ... יאַנקעלע מײַן קינד, פרעגט די פיר קשיות — שאַ, — שטיל!... אָט אַזוי! פרעג — שאַ... יאַנקעלע, פאַסטן... ביזט שוין 13 יאָר... גיכער — גיכער... מיר וועלן נאָך פאַרשפּעטיקן צו כל־נדרי! — קום — קום שנעלער!... יאַנקעלעס חתונה איז מיט מזל ל״ג בעומר... מזל־טוב! מזל־טוב! זאָל זײַן, יאַנקעלע, מיט מזל און גליק... ווייסט איר וואָס פאַר אַ גאָלדן קינד דאָס איז? זײַן כלה האָט שוין איינמאָל געטראָפן... אוי איך בין מיד... כאַ, כאַ, כאַ!... איך בין שיכור... איך בעט אײַך, לאָזט מיר! איך קען מער ניט טאַנצן — לאָזט מיר, איך קען ניט — וואָס שלעפּט איר מיך? — איך קען ניט — לאָזט!...

די שוועסטער און סאַניטאַרקעס האָבן איבערגעוואָלד אַרויסגעפירט די אומגליקלעכע.

— — — — — — — —

אַזוי האָבן זיך פאַר אַשר'ן געצויגן טרויעריקע טעג און נעכט אין דער מלוכה פון מלאך המות.

פאַר זיינע אויגן האָבן זיך פונאַנדערגעוואָלט יעדן טאָג צענדליקער טראַגעדיעס, וועלכע זיינען אַוועק שטיל אין קבר. איינצלנע לעבן־גע־בליבענע זיינען אַוועק פון קראַנקנהויז אינוואַלידן, אָן הענט און פיס, נאָר ער אַליין האָט געטרוימט פולקאָם געזונט צו ווערן.

מיט דער צייט האָט זיך דער פערסאָנאַל פון קראַנקנהויז אָנגע־הויבן בייטן. די יידישע אָנגעשטעלטע זיינען באַזייטיקט געוואָרן און אויף זייער אָרט זיינען אָנגעקומען קריסטלעכע.

די יידישע קראַנקע זיינען אָפּגעטיילט געוואָרן אין באַזונדערע פּאַלאַטעס.

איין טאג איז אויך מרים באפרייט געוואָרן פון איר שטעלע אין קראנקנהויז. זי איז געקומען זיך געזעגענען מיט אָשר'ן.

אָשר איז געוואָרן טרויעריק. זי האט אים געטרייסט.

— זיי ניט טרויעריק, נאך עטלעכע טעג און אויך דו וועסט קענען פארלאזן דאס קראנקנהויז. ד"ר זאַסאַרין זאגט, אַז גאר אין גיכן. איך האב אויך געבעטן די יידישע קראנקן־שוועסטער, וועלכע וועלן דא צייט־ווייליק בלייבן, דיך אויפצופאסן.

— און ווי איז די לאגע אין גאס ? — פרעגט פארטראכט אָשר.

— בעסער ווי דאָ, אין קראנקנהויז, — ענטפערט מרים. מען זאגט, אַז די דייטשע מאכט האט פארבאטן צו רויבן און מארדן. ס'זיינען אויסגעקלעפט אין די גאסן ספעציעלע מעלדונגען. די דייטשן זאלן אויך האבן באפוילן צו שאפן אַ יידישן קאמיטעט.

אָשר'ס אויגן האבן אויפגעגלאנצט.

ווי אַ בלוטדורשטיקע חיה איז געווען דער פארטיזאן, וועלכער האט זיך אַמאָל געליבט אין שרה'ן. יעדן טאג פלעגט ער קומען אין קראנקנ־הויז (דער ליטווישער דירעקטאר, וועלכער האט געדארפט איבערנעמען דאס קראנקנהויז, איז צוליב אומבאוואוסטע סיבות ניט געקומען) און איז געוואָרן דארט דער גאנצער דעה־זאגער. די דאקטוירים און אָנגע־שטעלטע האבן פינקטלעך אויסגעפירט זיינע באפעלן.

דעם זעלבן טאג, ווען מרים האט פארלאזן דאס קראנקנהויז, איז דער פארטיזאן געקומען שיכור. ער האט געשריען, געוואַלדעוועט און מיטן ביקס געפאכעט אין אלע זייטן.

ער האט געהייסן עפענען די טירן פון אלע פאַלאַטעס, אין וועלכע יידישע קראנקע זיינען געלעגן און מיט אַ שטימע, וועלכע האט געוואָרפן אַן אימה, האט ער געדונערט :

— זאגט מיר, צו וואָס ליגט איר דא ? צו וואָס גיט איים אונדזער רעגירונג אויף אייך געלט ? במילא וועלן מיר דאך אייך אויסשיסן ווי הינט ! צו וואָס קורירט מען אייך ? צו וואָס זאל מען אויסברענגען אומזיסט מעדיקאמענטן ? איז אונדזער רעגירונג אַראָפּ פון זינען, אדער

אפשר ווייס זי ניט, אַז דא ווערן געפּיטערט זשידאָווסקע הינט מיט אַלדאָס גוטס? איך וועל עס ווייטער ניט דערלאָזן! הײַנטיקע נאַכט מוז נעמען אַ סוף. מיר מאַטערן זיך, שלאָפן ניט קיין נעכט אויסצוראָטן די פאַרשאָלטענע און דא גיט מען זיי עסן און מען קורירט זיי...

ער איז אריין צו די פּאַרטיזאַנער, דאָרט זיך געזאַמט אַ צען מינוט און מיט פאַרביילטע פּויסטן האָט ער שפּעטער פאַרלאָזן דאָס קראַנקנ־הויז. די יידישע דאָקטוירים און קראַנקן־שוועסטער האָט מען ניט געזען. די קראַנקע זיינען געבליבן אין שרעק און פאַרצווייפלונג.

נעבן אָשר'ן איז געלעגן אַ קראַנקער מיטן נאָמען אבקע דער שוס־טער. אַ שוואַרצער יונגערמאַן, אַ יאָר עטלעכע און דרייסיק. ער האָט געהאַט אַ דורכגעשאָסענע האַנט.

— הייסט דאָס, ה' זעלווער, אַז מיר פאָרן הײַנטיקע נאַכט אַוועק אויף יענער וועלט? — פרעגט ער טרויעריק מיט איראָניע.

— איר קענט זיך דאָך באַהאַלטן, איר האָט דאָך געזונטע פיס. —

— זיך באַהאַלטן? — פרעגט אבקע דער שוסטער פאַרוווּנדערט. וווּ זאָל איך זיך באַהאַלטן? „זיי" וועלן זוכן און געפינען און דאַן וועט נאָך ערגער זיין.

— נאַרישער מענטש! — רופט אויס אָשר מיט בטול: וואָס איז ערגער ווי דער טויט? אויב איר וועט זיך ניט באַהאַלטן, וועט איר געוויס ניט אויסמיידן דעם טויט, אויב אבער איר וועט זיך פאַרשטעקן, איז דאָך מעגלעך, אַז איר וועט זיך ראַטעווען.

— מעגלעך, אַז איר זייט גערעכט — זאָגט נאָכטראַכטנדיק אבקע דער שוסטער — אָבער איר... איר?...

— וווּ וועל איך זיך אויסבאַהאַלטן? — זאָגט אָשר ציענדיק יעדעס וואָרט — גלייך וועט איר זען.

און אבקע דער שוסטער קוקט שטוינענדיק אויף אָשר'ן, וועלכער ציט אַרויס זיין קראַנקן פוס פון בעט און בלייבט זיצן אין אַ קאָמישער פּאָזע.

— איך בעט אייך, באַרגט מיר אויס אויף עטלעכע מינוט אייערע קולעס — ווענדעט זיך אָשר צו זיין צווייטן שכן.

אין אַ ווײַלע אַרום הויבט זיך אָשר אויף מיט גרויס מי אויף די קולעס. זײַנע הענט זײַנען זייער אָנגעשטרענגט. ער לאָזט זיך אַרונטער אויפן בעט, אָבער גלײַך גיט ער זיך צוריק אַ הויב און גייט שנעל צו דער טיר.

— וווּהין ? — פרעגט אַבקע איבעראַשט. אָשר ענטפערט ניט, אָבער אין זײַן מוח איז דאָ אַ פּאַרטיקער פּלאַן.

אָשר עפנט די טיר און גייט מיט גרויסע שוועריקייטן אַריבער די שוועל. ער בלײַבט שטיין אין קאָרידאָר, אין וועלכן ער איז פריער גע־לעגן, וואַרפט אַ בליק אויף די פּאָר קראַנקע, וועלכע ליגן נאָך דאָרט און גייט ווײַטער.

ער גייט דורך איין קאָרידאָר און גייט אַרײַן אין אַ צווייטן. ער זעט דורך אַן אָפענער טיר אין אַ צימער צוויי בעטן.

— זײַט ניט פאַרצווייפלט, איר וועט געזונט ווערן, — הערט אָשר אַ שטימע פון אַ קריסטלעכער קראַנקן־שוועסטער.

— איך קען ניט מער אַריבערטראָגן די ווייטאָקן ! — רופט זיך אָפּ איינער פון די קראַנקע.

— איך לאָז אײַך אַרײַן אַ שפּריץ און איר וועט רואיק שלאָפן די נאַכט.

— ווי שפּירט איר זיך ? — ווענדעט זיך די קראַנקן־שוועסטער צום צווייטן קראַנקן.

— שלעכט ! — קומט קוים אַ תשובה.

אָשר'ס אויגן לײַכטן אויף. אַ שמייכל שפּיגלט זיך אָפּ אויף זײַן פּנים : בײַ איינעם פון די צוויי פּאַרטיזאַנער אונטער דעם בעט... איך בין געראַטעוועט... גאָט צו דאַנקען ! אָשר טראָגט זיך אויף זײַנע ביידע קולעס אַ שטראַלנדיקער צוריק צו זײַן געלעגער.

אַ ווײַלע שפּעטער איז געשטאַנען אַבקע דער שוסטער אין צימער פון דער דעזשורירנדיקער שוועסטער און געבעטן אַ פּאָר קולעס פאַר אָשר'ן.

— מאָרגן וועט ער באַקומען, ענטפערט די שוועסטער.

— ניין, ער בעט, מען זאָל אים געבן תיכף ומיד.

— משוגע איז ער, זעלוועה, וואָס ברענט אים ?

— זעלוועה זאָגט, אַז די לאַגע איז ניט זיכער. אין אַ עת צרה, וויל ער האָבן די מעגלעכקייט זיך צו קענען פאַרשטעקן.

— וווהין וועט ער לויפן אויף קולעס ? — קוועטשט די שוועסטער מיט די פּלייצעס — און גיט אַ בקען אַ פּאָר קולעס.

.... בייגאַכט, דעזשורירן זיי אייננציקווייז צו פּאָר שעה, אַשר און אַבקע דער שוסטער. אָבער אַשר שלאָפט ניט, אַפילו ווען אַבקע דע־זשורירט.

— איר שלאָפט ניט, זעלוועה ?

— ניין.

— איר קענט רואיק שלאָפן, ווען עס וועט נויטיק זיין וועל איך אייך גלייך אויפוועקן.

— איך קען ניט.

— איר האָט מורא פאַרן טויט ?

— מורא ? ניין ! ס'ווילט זיך ניט שטאַרבן פון די מערדערס הענט.

— גלויבט איר, אַז ס'איז פאַראַן אַ גאָט ?

— יאָ.

— לערנט מיך אויס אַ תפילה צו פאַרשילטן די פעלקער, וועלכע פאַרגיסן אונדזער בלוט.

— ס'איז ניט נויטיק, דאָס וועט נור פאַרשלעפערן אייערע געפילן.

— איך פאַרשטיי ניט.

— איר דאַרפט זיין וואַך און זיך ניט פאַרלאָזן נור אויף גאָט'ס נסים.

— איך בעט אייך, הער זעלוועה !

— דאַוונען קענט איר ?

— ניין, צו 8 יאָר בין איך געוואָרן אַ קיילעכדיקער יתום. מען האָט מיך פון חדר אַוועקגענומען און אַוועקגעגעבן לערנען שוסטעריי. קיינ־מאָל בין איך אין בית מדרש ניט געגאַנגען און וואָס איך האָב געלערנט אין די קינדערשע יאָרן האָב איך אויך פאַרגעסן. איצט הויב איך אָן גלויבן אין גאָט. אַ נס איז דאָס, וואָס איך בין געבליבן לעבן... איך

בעט אייך, ה׳ זעלוועד, איך וויל פאַרשעלטן די פעלקער, וועלכע מאָרדן אונדזערע ברידער און שוועסטער.

— כאַ, כאַ, כאַ! — האָט פּלוצלונג אָשר היסטעריש אנגעהויבן צו לאַכן: — איר ווילט זיי שילטן? שילט זיי אויף אייער אייגענער שפּראַך, וויפיל איר ווילט און וויפיל איר קענט. צו וואָס זאָלט איר בעטן גאָט, ער זאָל זיך מיט זיי אָפּרעכענען? איר וועט בעטן גאָט און זיי וועלן מאָרדן, איר וועט בעטן גאָט און זיי וועלן איבער אייערע שמערצן חוזק׳ן. זיי האָבן ניט מורא פאַר גאָט, אין וועלכן איר האָט איצט אָנגעהויבן צו גלויבן, פּונקט ווי זיי האָבן ניט מורא פאַר אייער קללה.

— ה׳ זעלוועד, איך פאַרשטיי ניט אַזעלכע הויכע געדאַנקען... איך בעט אייך... איך וויל אויסגיסן מיין אָנגעווייטיקט האַרץ צו גאָט און „זיי" פאַרשילטן...

— שילט זיי, בעט נקמה ביי גאָט! — האָט אָשר געברומט ווי ער וואָלט משוגע געוואָרן.

— הער זעלוועד, באַרואיקט אייך.

— איך קען זיך ניט באַרואיקן. עס שוועבט די אַלטע יידישע קללה איבער אונדזערע בלוט־פאַרגיסער, וועלכע האָט קיינמאָל קיין קראַפט ניט געהאַט. זי האָט זיכער אַוועקגערויבט דאָס לעצטע ביסל איניציאַטיוו, וואָס דער ייד האָט נאָך פאַרמאָגט...

— הער זעלוועד, איך פאַרשטיי ניט, וואָס איר רעדט.

— איר פאַרשטייט ניט? איר פאַרשטייט ניט, ווייל איר ווילט זיך באַרואיקן!...

אַבקע האָט דערשראָקן אַ קוק געטאָן אויף אָשר׳ן. ס׳האָט זיך אים געדאַכט, אַז אָשר איז אַראָפּ פון זינען און רעדט ניט צו דער זאַך.

— אַבקע!

— וואָס?

— זאָג וואָרט ביי וואָרט: גיס אויס, גאָט, דיין צאָרן אויף די פעלקער, וועלכע אנערקענען דיך ניט, ווייל זיי האָבן פאַרניכטעט יעקובן און זיין וווינונג פאַרוויסט. גיס אויס אויף זיי דיין כעס, פאַרפאָלג זיי און פאַרטיליק זיי פון דער וועלט!

1 אַ זייגער בייגאַכט האָט זיך געהערט נעבן קראַנקנהויז אַ שאָס פֿון אַ ביקס.

אַבקע דער שוסטער האָט אויפֿגעוועקט דעם האַלב אייַנגעשלאָפֿענעם אָשר'ן און אַליין איז ער בליץ שנעל פֿאַרשוווּנדן געוואָרן אין קאָרידאָר.

אָשר האָט אַ כאַפּ געטאָן די קולעס, וועלכע זייַנען געשטאַנען אָנגעגרייט נעבן זייַן בעט און אין אַ ווײַלע אַרום האָט ער זיך ווי אַ ווינט געטראָגן צום צימער פֿון די פֿאַרוווּנדעטע פּאַרטיזאַנער.

אויף זייַן וועג האָט ער זיך עטלעכע מאָל פֿאַרשטעפּעט און איז אומגעפֿאַלן. אָבער די פֿאַרצווייפֿלונג האָט אים געגעבן איבערמענטש־לעכע קרעפֿטן.

ער איז אַדורך דעם האַלב פֿינצטערן קאָרידאָר און איז אַרייַן אין צווייטן. דאָרטן איז געווען פֿינצטער. ווי נאָר ער האָט פֿאַרמאַכט די טיר האָט ער געשפּירט, אַז ער געפֿינט זיך אין קאָרידאָר ניט אַליין.

אָשר'ן האָט זיך געדוכט, אַז ער הערט עמיצן אָטעמענדיק. זייַן געהער איז געוואָרן אויסערגעוויינלעך אָנגעשטרענגט. אַ ווײַלע איז ער שטיין געבליבן און אַ שרעק האָט אים דורכגענומען. ער איז געווען זיכער, אַז זייַן חוש נאַרט אים ניט.

עפּעס האָט זיך פּלוצלונג אַ ריר געטאָן און ס'איז געוואָרן שטיל.

אָשר האָט באַשלאָסן קיין איבעריקע מינוט ניט צו בלייַבן אין קאָרידאָר.

ער איז שנעל צוגעגאַנגען צו דער טיר, וווּ ס'זייַנען געלעגן די גוסס'ע פּאַרטיזאַנער. אין דער פֿינצטער האָט ער געטאַפּט און געזוכט דאָס הענטל פֿון דער טיר. ער האָט ניט געפֿונען און איז געוואָרן זייער נער־וועז. עס האָט אים אויסגעזען, אַז עס דויערט צו לאַנג.

די טיר איז אָבער געווען האַלב אָפֿן. ער איז צום סוף אַרייַן אינע־ווייניק און צוגעמאַכט די טיר.

אַ לבֿנה־נאַכט האָט אַרייַנגעקוקט דורכן פֿענצטער און באַלויכטן דאָס צימער. ער איז שנעל צוגעגאַנגען צו דעם ערשטן בעט און מיט מאַטערניש זיך אַראָפּגעלאָזט אויפֿן דיל.

גלייַך ווי ער איז אַרונטערגעקראָכן אונטערן בעט מיטשלעפּנדיק מיט זיך די קולעס, האָט זיך די טיר ראַשיק געעפֿנט.

— ווער איז דאָ? — האָט אשר געהערט אַ פרויען־שטימע. שטיל.

אַ צווייטן מאָל האָט זיך איבערגעחזרט די זעלבע פראַגע און ווייטער געבליבן אָן אַ תשובה.

דאָס עלעקטרישע ליכט האָט מיטאַמאָל פאַרפלייצט דאָס צימער.

— וואָס וועקסטו אויף די קראַנקע? — האָט אשר געהערט אַ מענער־שטימע — געוויס האָט אַ קראַנקער פאַרבלאָנדזשעט אין קאָרידאָר און איז גלייך אַרויס צוריק.

דער עלעקטרישער קנאָפּ האָט אַ קלאַפּ געטאָן און ווייטער איז דאָס צימער פאַרזונקען געוואָרן אין פינצטערניש.

אשר האָט לייכטער אָפּגעאָטעמט. באַלד האָט ער געהערט אַ געשפּרעך פון יענער זייט טיר:

זי: — פאַרוואָס קומען זיי ניט אַרויף?

ער: — זיי וועלן געוויס באַלד אַרויפקומען.

זי: — פאַרשליס די טיר פון קאָרידאָר.

ער: — צו וואָס? יאַזאַס וויס וווּ די זשידעס ליגן.

זי: — ניט צוליב דעם! איך וויל ניט, אַז יאַזאַס זאָל אונדז דאָ טרעפן צוזאַמען.

די קאָרידאָר־טיר איז שטיל צוגעשלאָסן געוואָרן.

אשר ליגט אונטערן בעט אין אויסגעשעפּטער און שפּירט גרויסע שמערצן. געוויס איז עס צוליב דעם וואָס ער האָט אַרונטערקריכנדיק אונטערן בעט אויפגעריסן זייגע נאָך ניט פאַרהיילטע וווּנדן. ער פאַרבייסט די ציין, כדי ניט צו געבן קיין קרעכץ. ער פּרובירט אַרונטערלייגן זיין האַנט אונטערן קאָפּ און צומאַכן די אויגן, אפשר וועט ער איינשלאָפן. אָבער אומזיסט: די ווייטאַקן לאָזן אים ניט רוען.

אַ האַלבע שעה און אפשר נאָך לענגער ליגט אשר אין גרויסע יסורים און אַ פראַגע עגבערט זיין מוח:

— לוינט עס אַזוי פיל צו ליידן, אַז במילא וועל איך ניט זיין אומשטאַנד צו ראַטעווען מיין לעבן?

לאַנג איז אָשר ניט באַהערשט פון אַזאַ מין פּעסימיזם. זיין דראַנג צום לעבן איז שטאַרקער פאַר זיינע ווייטאַקן.

ביסלעכווייז לאָזן אים נאָך די שמערצן (אפשר האָט ער זיך צו זיי צוגעוווינט). איבער זיין קערפּער גייט דורך אַ קעלט. עס הויבט אים אָן צו קלאַפּן אַ צאָן אָן אַ צאָן.

ער דערמאַנט זיך, אַז ער ליגט אויף דעם קאַלטן דיל אין אַ פּיזשאַמע.

מיטאַמאָל הערט ער פון קאָרידאָר :

ער : — גייסט שוין ?

זי : — איך גיי זען פאַרוואָס זיי זייגען ניט אַרויפגעקומען.

ער : — קומסט צוריק ?

זי : — ניין.

ער : — פאַרוואָס ? איך וועל וואַרטן !

זי : — גיי שלאָפן ! איך מוז אויך גיין זיך אויסרוען.

די טיר פון קאָרידאָר ווערט אויפגעשלאָסן. אָשר הערט טריט. אַ צווייטע טיר עפנט זיך און פאַרמאַכט זיך שטיל.

אָשר קריכט עטוואָס אַרויס פון אונטערן בעט, שטרעקט אויס זיין האַנט, שלעפּט אַרונטער פון פאָרטיזאַן די דעקע און וויקלט זיך אַליין איין אין איר. עס ווערט אים וואַרעם און גוט. ער שפּירט, אַז ער האָט זיך געראַטעוועט.

— ווער איז דאָ ? — הערט אָשר אַ שוואַכע שטימע פון דעם פאָרטיזאַן.

אָשר שווייגט.

— ווער האָט פון מיר אַוועקגענומען מיין דעקע ? עס איז מיר קאַלט.

אין אָשר'ן קאַכט אויף דאָס בלוט. ער פאַרגעסט זיין לאַגע ווו ער געפינט זיך און גיט זיך ניט אָפּ קיין חשבון, אַז מען קען הערן זיינע ווערטער :

— און די יידישע פרויען, מענער און קינדער, וועלכע די האָסט ביינאַכט אַרויסגעשלעפּט נאַקעטע פון די בעטן אין דרויסן, איז געווען וואַרעם ?

— ווער איז דא? — פרעגט דער פּאַרטיזאַן אַ צווייטן מאָל און זיין שטימע ציטערט פון שרעק.

— איך בין אַ גייסט פון אַ ייד, וועלכן דו האסט דערמאָרדעט. איך בין איצט געקומען אין די לעצטע מינוטן פון דיין לעבן זיך אָפּצורעכענען מיט דיר.

— האָב רחמנות, איך בין ניט שולדיק! מען האָט מיר באַפוילן. איך בין געווען אַ סאָלדאַט.

— שענדן מיין פרוי, מיין קינד פון 12 יאָר האסטו אויך באַקומען אַ באַפעל? זאָג, הונט!

— אָי, יעזוס! אָי, יעזוס!

— דו, מערדער, גלויבסט אין יעזוסן? האָט ער אייך פאַרזאָגט פאַר זיין טויט צו מאָרדן, ראַבירן און שענדן?

דער קראַנקער איז געלעגן און די ציינער האָבן אים געקלאַפּט פאַר שרעק.

אָשר איז געלעגן און געברומט ווי אַ חיה. פאַר זיינע אויגן האָט אין דער פינצטערניש געשוועבט אַ וואָרט, פון וועלכן יעדער אות איז געווען באַלויכטן מיט אַ גוואַלדיקן ליכט. און דאָס וואָרט האָט געהייסן: נקמה!...

אָשר האָט אַרונטערגעוואָרפן פון זיך די דעקע און זיך אַרויסגעשאַרט פון אונטערן בעט. ער איז געבליבן שטיין מיט זיינע קולעס אַנטקעגן דעם פּאַרטיזאַן. זיינע אויגן האָבן ווילד געגלאַנצט. זיינע פינגער האָבן זיך געביילט אין אַ פויסט.

— אויג — אַנשטאָט אויג, צאָן אַנשטאָט — צאָן... און בלוט... רבונו של עולם, שטאַרק מיך, קרעפטיק מיך צו דערפילן די הייליקע ווערטער פון דיין תורה!

אַ פּאָר פויסטן האָבן זיך אַ הויב געטאָן און געבליבן הענגען אין דער לופט...

לא תרצח!... און דער רוצח?... ער וועט במילא שטאַרבן!

און נקמה?.. נקמה איבער אַ גוסס?.. די פויסטן האָבן זיך לאַנגזאַם צוריק אַרונטערגעלאָזן.

אָשר האט זיך געוויגט ווי אַ שכור'ער נעבן פּאַרטיזאַנס בעט און זיינע ליפּן האבן זיך באַוועגט:

— אייערע פרויען זאלן געפּייניקט און געשענדעט ווערן ווי אונ־דזערע. אייערע שטיבער זאלן בלייבן וויסט און פּוסט ווי אונדזערע. מאָרד און פארניכטונג זאלן זיך טראגן איבער אייער לאנד און עס זאָל פּאַראָרעמט ווערן ווי שפּאַניע.

— דו הונט, מערדער, פּייניק זיך אין דיינע ווייטאקן. מיין שנאה צו דיר איז גרעסער ווי דיין שנאה צו מיר. איך קען אויסשטרעקן מיינע הענט און דיך דערווערגן, אָבער איך וויל זיי ניט פארשמוצן. זאלן די נשמות פון די דערמארדעטע דיך פארפאלגן אין דיינע געציילטע מינוטן, וואָס דיר איז נאך געבליבן צום לעבן. און זאָל דאס בלוט פון אומ־שולדיקע קינדער נעמען נקמה פון דיינע קינדס־קינדער!...

אָשר'ן איז לייכטער געוואָרן אויפן הארצן, נאָכדעם ווי ער האט אזוי שטורמיש געשאָלטן, פּונקט ווי אַ נביא אדער אַ הייליקער. דאס איז אָבער נאָר געווען דער ווייגעשריי פון זיין אייגענער שוואַכקייט, וואָס האט אין אים פארביטן דעם ריכטיקן באַגער צו דערווערגן אַ מערדער פון זיינע ברידער און שוועסטער.

מיט עקל האט אָשר ארויפגעוואָרפן די דעקע אויפן האלב־טויטן פּאַרטיזאַן און זיך געטראגן צוריק צו זיין פּאַלאַטע.

שטיל איז געווען ארום. אַלץ האט געדרעמלט. אַלץ האט זיך גע־טונקט אין פינצטערניש.

פאר אָשר'ס אויגן האט פארבייגעשוועבט דאס געשאָסענע מיי־דעלע און עס האט זיך אים געדוכט, אַז ער הערט איר יללה: „אַי, עס טוט מיר זייער וויי".

ער האט אַוועקגעשטעלט די קולעס און מיט שווערקייט אריינ־געקראכן אין זיין בעט.

שפּעטער אַ ווײַלע האט זיך אויך צוריקגעקערט אַבקע דער שומער.

— אומזיסטע שרעק האבן מיר געהאַט, העד זעלווער!

— איך פארשטיי עס אויך ניט, — זאגט אָשר האלב דרעמלענדיק.

אויף מארגן גלייך נאך פרישטיק איז אָשר געשטאנען מיט זיינע קולעס אין צימער פון דער אַמטירנדיקער שוועסטער. זי איז געווען אַ ייִדישע.

— איר האט, הער זעלווער, צו פרי אנגעהויבן אַרומשפּאַצירן — זאגט צו אים די שוועסטער מיט אַ שטילן פארוורף — איר דארפט נאך ליגן און לאזן פארהיילן אייערע וווּנדן.

— איך בין שוין פולקאם געזונט — שמייכלט אָשר און מיט גרויס נייגיר פרעגט ער איר וועגן דעם ביינאכטיקן איבערפאל.

— און וועגן ערשטן איבערפאל אויפן קראנקנהויז ווייסט איר ווי עס האט פּאַסירט? — פרעגט די שוועסטער אָשר'ן.

— ניין!

— מיר ווייסן עס אויך ניט. מיר זיינען געווען פארשטעקט, סיי דאס ערשטע מאל סיי נעכטן. איין זאך איז קלאר, אַז דאס וואָס אין קראנקנהויז געפינט זיך אויך אַ גרויסער פּראצענט ניט ייִדישע קראנקע, האט אונדז געראטעוועט.

— דער פּאַרטיזאַנען־פירער האט דאך געדראט צו „באַזוכן" אונדז די פארגאנגענע נאכט?

— ער איז פארהאלטן געוואָרן. ער האט געוואָלט דערשיסן דעם ייִדישן דאקטאר נאַבאַריסקי. מען דערציילט, אַז דייטשע מיליטער־לייט זאלן אים האבן אַנטוואָפנט און אים פארבאָטן אויף ווייטער צו באַזוכן דאָס קראנקנהויז.

— דייטשע מיליטער־לייט גאָר? פרעגט אָשר שטוינענדיק.

— איך ווייס ניט, אויף ווי ווייט דאס איז אמת, אבער די קריסט־לעכע קראנקן־שוועסטער האבן מיר פארזיכערט, אַז דער פּאַרטיזאַן וועט שוין אַהער מער ניט קומען.

— שוועסטער! — זאגט אָשר נאך אַ ווײַלע שטילשווייגן — איך בין געקומען בעטן ביי אייך אַ געפעליקייט.

— אויב עס וועט מיר נאר זיין מעגלעך, וועל איך אייך עס געוויס טאָן.

— איך וויל ריידן דורך אייער טעלעפאָן מיט מיין קראַנקן ברודער, וועלכער ליגט אין דער אוניווערסיטעט-קליניק.

— דאָס איז מיר זייער אומאַנגענעם. יידישע קראַנקע איז פאַרבאָטן זיך צו באַנוצן מיטן טעלעפאָן... רעדט שנעל!

אָשר דרייט פיבערהאַפט די נויטיקע ציפערן און דאָס האַרץ קלאַפּט אים. עס באַהערשט אים אַ מורא — אַ געדאַנק פליט אַדורך בליץ שנעל דורך זיין מוח. ער ציטערט מיטן גאַנצן קערפּער.

— האַלאָ, קען מען דעם קראַנקן זעלווערן פון פּאַלאַטע 7 צום טעלעפאָן בעטן? — שרייט אָשר אריין אין טרייבל און אַ שווייס שלאָגט אים אַרויס אויפן שטערן.

— ווי? ניטאָ אַזעלכער? וואָס הייסט?...

די פאַרבינדונג איז איבערגעריסן געוואָרן.

— שטאַרקט זיך, הער זעלווער! — זאָגט די שוועסטער און האַלט אים צו, ער זאָל ניט אומפאַלן.

אָשר נעמט צום צווייטן מאָל אַרונטער דאָס טרייבל פון טעלעפאָן און דרייט די זעלבע ציפערן.

— אוניווערסיטעט-קליניק? ביטע פאַרבינדן מיט אָפּטיילונג צע. אַמטירנדיקע שוועסטער? ביטע זעלווערן פון פּאַלאַטע 7 צום טעלעפאָן.

די פאַרבינדונג איז ווידער איבערגעריסן געוואָרן.

און אַ דריטן מאָל דרייט אָשר די זעלבע ציפערן. זיין געזיכט איז טויט בלאַס, די אויגן ברענען. —

— ביטע זעלווערן פון פּאַלאַטע 7, — שרייט ער מעכאַניש אין טרייבל אַריין און גלויבט ניט, אַז עמיצער וועט אים ענטפערן.

די שוועסטער שטייט שטילשווייגנדיק נעבן אָשר'ן און קוקט אויף אים מיט גרויס מיטלייד.

עס איז שטיל געוואָרן. די פאַרבינדונג איז דאָס מאָל ניט איבערגעריסן געוואָרן.

— האַלאָ! — משה'לע? — משה'לע?... האָט אָשר ווילד אויסגעשריען און זיך אַרונטערגעלאָזן אויף דעם שטול, וואָס איז געשטאַנען נעבן אים. ער האָט דערקענט זיין ברודערס שטימע.

נאָר דאָס איינציקע מאָל האָט אָשר געהאַט די געלעגנהייט צו ריידן מיט זיין ברודער. מאָרגן האָט ער שוין ניט געפונען דעם טעלעפאָן אין צימער פון דער אַמטירנדיקער שוועסטער. אַ נידערגעשלאָגענער האָט ער זיך אומגעקערט צו זיין געלעגער. אין האַרצן האָט ער באַשלאָסן וואָס שנעלער צו פאַרלאָזן דאָס קראַנקנהויז און אַרויסראַטעווען זיין ברודער פון גויישע הענט.

עס זיינען פאַרביי עטלעכע טעג און אָשר האָט פאַרביטן זיינע קולעס אויף אַ שטעקן. לאַנגזאַם פלעגט ער אַרומשפּאַצירן אין קאָרי־דאָר און זיינע געדאַנקען זיינען געווען ביי זיין ברודער.

דאָס קראַנקנהויז איז שוין כמעט אינגאַנצן געווען אויסגעליידיקט פון יידישן פערסאָנאַל. עס זיינען נאָר געבליבן ד"ר זאַכאַרין און עט־לעכע קראַנקן־שוועסטער, וועלכע זיינען געווען באַאויפטראַגט צוצו־גרייטן זייערע קריסטלעכע שטעלפאַרטרעטערינס.

די לעצטע עטלעכע טעג, וואָס אָשר האָט זיך נאָך געפונען אין קראַנקנהויז, האָט ער געהאַט כסדר'דיקע צוזאַמענשטויסן מיט ד"ר זאַכאַרין.

ד"ר ז. האָט געגלויבט, אַז דורך דעם וואָס ער וועט צופרידנשטעלן די גויים, וועלן זיי אים איבערלאָזן אויך ווייטער אַרבעטן אַלס דאָק־טאָר אין קראַנקנהויז. האָט ער אָנגעהויבן טרייבן און יאָגן די יידישע קראַנקע, אַז זיי זאָלן פאַרלאָזן וואָס שנעלער דאָס קראַנקנהויז. ער האָט געדראָט, אַז יעדער קראַנקער וועט מוזן באַצאָלן 10 מאַרק פאַר יעדן ווייטערדיקן טאָג.

— פון וואַנעט וועלן מיר נעמען געלט צו באַצאָלן ? — האָבן גע־קרעכצט די קראַנקע.

— דאָס פרעג איך אייך דאָך ! — זאָגט ד"ר ז. און אויף זיין אָפּגע־פרעסענעם פּנים שפּילט אַ שמייכעלע.

— ה' דאָקטאָר ! — שרייט אויס אָשר מיט צאָרן — גלויבט איר, אַז די גויים וועלן אייך באַלוינען פאַר דעם, וואָס איר טרייבט אַרויס די יידישע קראַנקע אין אַ געפערלעכן צושטאַנד און מיט אָפענע וווּנדן פון קראַנקנהויז ?

— ווי דערלויבסט איר זיך אזוי צו ריידן צו מיר ? — איז ד״ר ז. אויפגעשפרונגען מיט אַ בלוט־רויטן פּנים פון זיין אָרט.

— עס טוט מיר זייער לייד, וואָס איר, אַ יידישער דאָקטאָר, זאָלט...

— איר וועט נאָך היינט ביי מיר פליען פון קראַנקנהויז ! — שרייט אינגאַנצן ארויסגייענדיק פון די כלים ד״ר ז.

— מיט אייך צוזאַמען ! — ענטפערט אָשר זיכער און רואיק.

ד״ר ז. איז ארויס אַ צוקאָכטער פון פּאַלאַטע און אַ שטאַרקן קלאַפּ געטאָן מיט דער טיר.

— — — — — — —

דער גרעסטער טייל פון די טויזנטער קאָוונער יידן, וועלכע זיינען במשך פון די ערשטע מלחמה־טעג געלאָפן צו דער רוסישער גרענעץ, זיינען פאַרניכטעט געוואָרן אונטערוועגס.

די יעניקע יידן, וועלכע האָבן ניט געהאַט קיין טראַנספּאָרט־מעג־לעכקייטן און זיינען געלאָפן צופוס, זיינען דאָס רוב אויסגעכאַפּט גע־וואָרן פון די „פּאַרטיזאַנער" און זיינען דורך זיי אומגעבראַכט געוואָרן אויף אָן אָרט, אָדער אַוועקגעשלעפּט געוואָרן אויפן 7־טן פאָרט.

אויך די מער גליקלעכע, וועלכע האָבן געהאַט טראַנספּאָרט־מעג־לעכקייטן, זיינען ניט ארייננעלאָזן געוואָרן אויף דער רוסישער טעריטאָריע (נאָר אַ קליינער צאָל איז געלונגען אין די לעצטע מינוטן פאַרן אָנ־קום פון דעם דייטשן מיליטער זיך אריינצובאַקומען אין רוסלאַנד, ווייל די רוסישע מאַכט־אָרגאַנען אונטערן אויסרייד, אַז זיי האָבן מורא פאַר שפּיאָנען, האָבן געשלאָסן די גרענעץ פאַר די אומגליקלעכע).

פון די, וועלכע עס האָט זיך איינגעגעבן אומצוקערן אין קאָוונע, איז דער גרעסטער טייל געכאַפּט געוואָרן דורך די פּאַרטיזאַנער און אוועקגעפירט געוואָרן אויפן 7־טן פאָרט אדער אין פּראַווענישקער לאַ־גער, ווו זיי זיינען אומגעבראַכט געוואָרן צוזאַמען מיט אַ סך אַנדערע יידן.

נאָך דער פאַרניכטונג פון די מענער אויפן 7־טן פאָרט, זיינען די פרויען און קינדער אריבערגעפירט געוואָרן אויפן 9־טן פאָרט, וועלכער

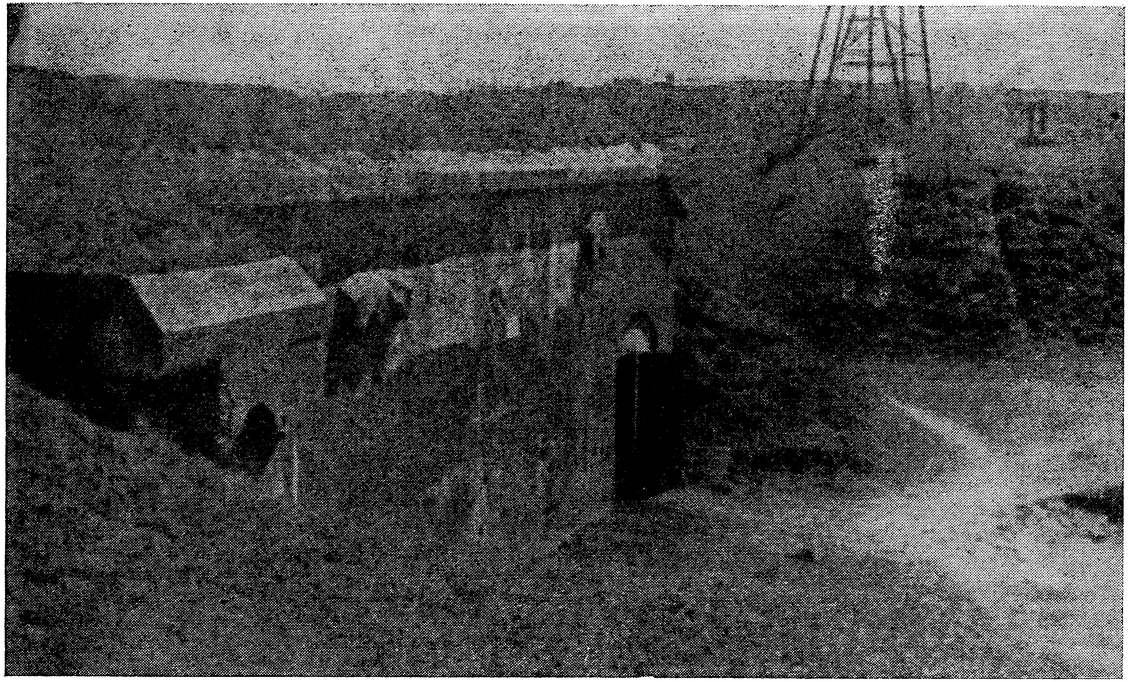

קאָוונע, ניינטער פאָרט, וו ו עס ויינער אוסגעבראכט געוואָרן צענדליקער טויזנטער יידן.   צ. ה.

איז שפּעטער פאַרוואַנדלט געוואָרן אין דער גרעסטער מאַסן־פאַרניכ־טונגס־שטעלע פון די יידן אין קאָוונער געטאָ.

דער גורל פון די יידן אויפן 9־טן פאָרט איז געווען אַ בעסערער. דעם גרעסטן טייל פרויען און קינדער האָבן די דייטשן באַפרייט. זיי האָבן אָוועקגעזעצט צווי יידן, וועלכע האָבן באַהערשט די דייטשע שפּראַך, אויסצופרעגן ביי יעדן אַרעסטירטן וועגן זיין פּאַרטיי־אָנגעהערי־קייט. ווי נאָר דער אַרעסטירטער האָט דערקלערט, אַז ער איז נישט קיין קאָמוניסט, איז ער גלייך באַפרייט געוואָרן.

דורך דעם האָבן זיך ציימווייליק געראַטעוועט פיל הונדערטער יידן פון טויט.

אין יולי זיינען די מאַסן־מערדערייען און פּאָגראָמען אין קאָוונע אָפּגעשטעלט געוואָרן. שוין דעם 2־טן יולי האָט די נייע געבאַקענע ליט־ווישע ציימונג „איליסווע" געמעלדעט, אַז אַלע יידן מוזן ביזן 15־טן אויגוסט אַריבערגיין אין סלאָבאָדקע (אַ פאָרשטאָט פון קאָוונע).

דעם 7־טן יולי באַפעלט די דייטשע מאַכט אין שטאָט קאָוונע, אַז די יידן זאָלן שאַפן אַ קאָמיטעט אַריבערצופירלען אַלע קאָוונער יידן אין סלאָבאָדקע. דעם 10־טן יולי ווערט באַפוילן, אַז אַלע יידן מוזן אָנטאָן אויף דער לינקער ברוסט אַ געלע לאַטע.

ביסלעכווייז האָבן אָנגעהויבן די יידן אַרויסצוקריכן פון זייערע באַהעלטענישן און זיך באַווייזן אויף די קאָוונער גאַסן. עס איז געשאַפן געוואָרן אַ קאָמיטעט מיט אַלע נויטיקע אַמטן, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין דער געביידע פון קאָוונער האַטהויז.

דעם 17־טן יולי האָט זיך דער יידישער קאָמיטעט אַריבערגעקליבן אויף דאַקשאַס 24 אין דער יידישער פאָלקס־שול־געביידע.

אַרום דעם קראַנקנהויז האָבן זיך אָנגעהויבן אַרומדרייען יידישע פרויען (פרויען האָבן ריזיקירט מער ווי מענער) וועלנדיק זיך דערוויסן וועגן דעם געזונט־צושטאַנד פון זייערע פאַמיליע־מיטגלידער. אין קראַנקנהויז האָט מען זיי נישט אַריינגעלאָזן. זיינען זיי געשטאַנען פאַר־צווייפלטע און געזוכט אַ געלעגנהייט זיך צו פאַרשטענדיקן מיט זייערע קרובים.

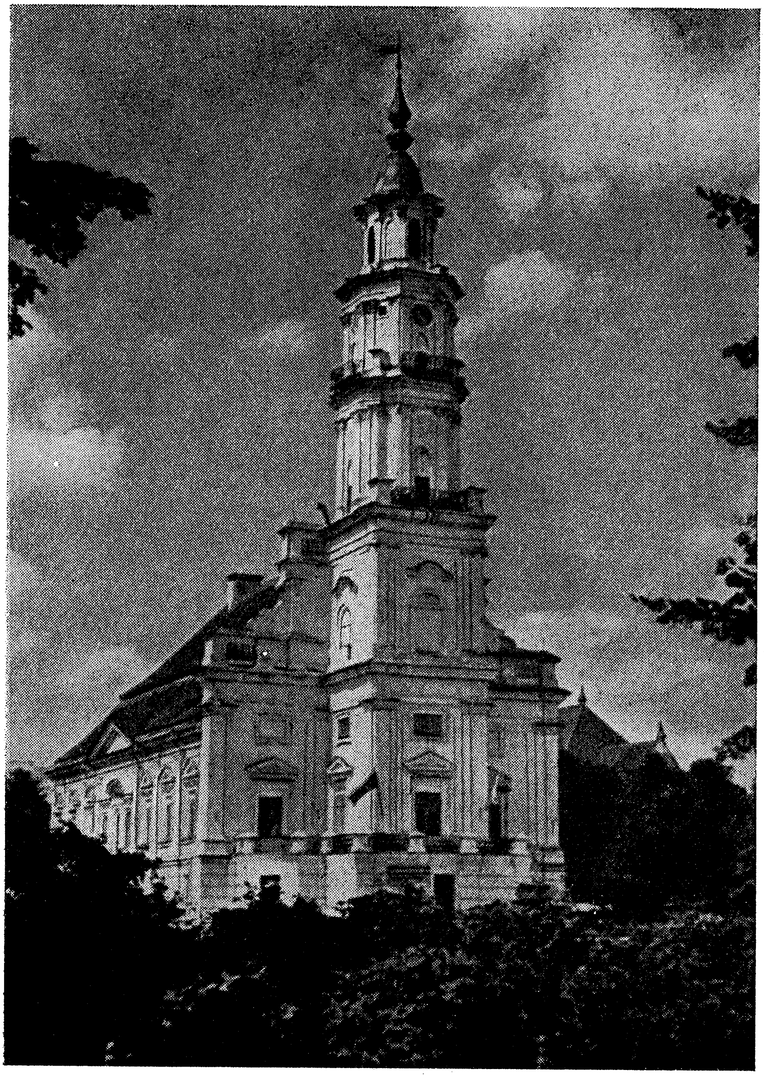

קאָוונער ראַטהויז אויפן ראַטושע־פּלאַץ, ערשטער זיצאָרט פון יידישן
קאָמיטעט, אָנהויב יולי 1941.

צ. ה. ק.

אָשר האט אָנגעהויבן דורכן פענצטער פון צווייטן שטאָק דער־ציילן וועגן דעם געזונט־צושטאַנד פון זייערע קראַנקע. צום סוף האט זיך אָשר איינגעשאַפט אַ שטריק, מיט וועלכער ער פלעגט אַרויפבּרענגען ברויט און פּעקלעך לעבּנס־מיטל פאַר די קראַנקע.

אַלע קראַנקע האָבּן אָשר'ן געקענט און זײַנען געווען זייער צופרידן פון דעם נייעם פּאַסט־טרעגער.

— ה' זעלווער, דאָ האט איר אַ ברויט ! ה' זעלווער, איר האט וואָס באַקומען פאַר מיר ? ה' זעלווער, זייט אַזוי גוט ! ה' זעלווער, אַ פּעקל ! ה' זעלווער, בּעט, אַז דאָס צווייטע מאָל זאָלן זיי מיר ברענגען פּאַפּי־ראָסן...

אָשר איז געוואָרן שטאַרק באַשעפטיקט. ער האט מיט אַ שמייכל באַפרידיקט יעדן קראַנקן און ניט איינמאָל זעענדיק דעם טרויעריקן אויסזען פון אַ קראַנקן, געגעבּן אים פון זײַנע אייגענע פּראָדוקטן.

ער איז שוין אַרומגעגאַנגען אָן אַ שטעקן, אָבּער איין וווּנד האט נאָך אַלץ געאייטערט און די קראַנקן־שוועסטער פלעגן אים מוסר'ן, וואָס ער שפּאַצירט אַרום און לאָזט ניט פאַרהיילן די וווּנד.

דעם 18־טן יולי האט זיך אָבּקע דער שוסטער געזעגנט מיט אָשר'ן. ער איז אויסגעשטראָכן געוואָרן פון דער קראַנקן־רשימה און נאָך מיט אַ ניט פאַרהיילטער וווּנד האט ער געמוזט פאַרלאָזן דאָס קראַנקן־הויז.

דעם 19־טן יולי האט אָשר געהאט אַ געלעגנהייט צו זען די נידער־טרעכטיקייט פון ליטווישן מעדיצינישן פּערסאָנאַל און זיין שנאה צו יידן.

דאָס איז געווען אַ בּלוט־בּלבּול קעגן אַ יידישן אינוואַליד, וואָס האט פאַרלאָרן אַ פוס מיט אַ האַנט.

אין אָשר'ס פּאַלאַטע איז געלעגן א ייד פון אַ יאָר עטלעכע און פופציק מיטן נאָמען אברהם זיידערמאַן. ער האט געשטאַמט פון יור־בּורק, אַ שטעטל אויפן טייך ניעמאַן, וואָס האט זיך געפונען האַרט נעבּן דער דייטשער גרענעץ.

ווען די דייטשע אַרמיי האט פאַרנומען דאָס שטעטל אין דעם

ערשטן טאג פון קריג און מארשירט אין דער ריכטונג צו קאָוונע, האט אברהם זיידערמאן זיך אָנגעשלאסן אָן דער דייטשער אַרמיי, וועלנדיק אויף אַזאַ אופן דערגרייכן קאָוונע. זיין אויסזען איז ניט געווען טיפיש-יידיש. האבן די דייטשן ניט דערקענט, אַז ער איז אַ ייד און אים אפילו געגעבן עסן פון זייער קעסל.

אין קאָוונע איז ער גלייך אוועק צו זיינעם אַ קרוב אויף ווילנער גאס. ער האט קוים באוויזן אויסצורעדן מיט זיין קרוב עטלעכע ווערטער, ווי די פאַרטיזאַנער האבן ארומגערינגלט דאס הויז. אונטערן אויסרייד, אַז יידן האבן כלומרשט געשאסן פון אַ פענצטער, האבן זיי ארויסגעפירט אַלע יידן אויפן הויף און אלעמען אויסגעשאסן.

אברהם זיידערמאן האט זיך געמאכט טויט און ווען די פאַרטיזאַנער זיינען אַריין אין די וווינונגען ראַבירן דאס יידישע פארמעגן, האט ער, זייענדיק פארוואונדעט אין אַ פוס און אַ האַנט, זיך אַוועקגעשארט אין אַ דערבייאיקן האָלץ-סקלאַד. אַ קריסטלעכער שכן האט אים באַמערקט און געמעלדעט תיכף די פארטיזאַנער.

זיי האבן זיך צוריקגעקערט כדי אים פארטיק צו מאכן, אבער גראדע אין דעם מאמענט זיינען ארויף אויפן הויף צוויי דייטשע סאָלדאַטן.

אברהם זיידערמאן האט געוויינט פאר די דייטשן און געבעטן זיי זאלן אים לאזן לעבן.

די דייטשן איז געפעלן געוואָרן, וואָס אברהם זיידערמאן באזיצט פערפעקט די דייטשע שפראך און באפוילן די פאַרטיזאַנער אים גלייך אָפפירן אין קראנקנהויז.

דאָ איז ער אָפערירט געוואָרן און מען האט אים ארונטערגענומען אַ פוס און אַ האנט.

ליגנדיק אין גרויסע יסורים האט אברהם זיידערמאן אָן אויפהער געדרויבערט. ער פלעגט זאגן, אַז דאס רויבערן שטילט עטוואָס זיינע ווייטאקן.

די קראנקע און בתוכם אשר פלעגן מכבד זיין יעדן טאג זיידערמאנען מיט פאַפיראָסן.

די נאכט פון 18־טן אויפן 19־טן יולי האט זיידערמאן געהאט שרעקלעכע שמערצן און ניט געקענט איינשלאפן. ער האט עטלעכע מאל פארדרויכערט א פאפיראָס. א ברענענדיק שוועבעלע איז אַרונטערגעפאלן און א שטיקל וואטע וואָס איז געלעגן אויפן דיל האט זיך אָנגעצונדן. א יידישע קראנקן־שוועסטער, וועלכע איז צופעליק אריינגעקומען, האט באמערקט די שרפה (דער דיל האט שוין געברענט) און עס איינגעלאשן.

וועגן דער פאַסירונג האט זיך דערוווסט א קריסטלעכע קראנקן־שוועסטער. שפעטער — דער גאנצער פערסאָנאַל. איינציקווייז זיינען זיי געקומען באקוקן דעם „גרויסן פארברעכער".

ארום 12 א זייגער ביימאג האט זיך ארויפגעלאָזן א ספעציעלע קאָמיסיע פון 7 מאן מיט אן אויספארשער בראש.

— אייער פאמיליע און נאמען? — ווענדעט זיך דער אויספארשער צו זיידערמאנען.

— אברהם זיידערמאן.

— עלטער?

— 56 יאר.

— נאציאָנאַליטעט?

— יידישע.

— צוליב וואָס פאר א צוועק האט איר געפרווט אונטערצינדן דאס קראנקנהויז?

— איך האב ניט געוואָלט...

— וואָס הייסט, איר האט ניט געוואָלט? ווער האט אוועקגעלייגט דאס פייער נעבן אייער בעט?

— ניט ווילנדיק...

— אין מיטן נאכט אונטערצינדן וואטע, וועלכע איז געווען געווייקט אין בענזין, הייסט דאס ניט ווילנדיק? זייט זיך מודה! איר וועט בעסער מאכן.

— איך האב ניט אין וואָס זיך מודה צו זיין.

— מיר האָבן ידיעות, אַז אַ געוויסע יידישע פּערזענלעכקייט פון קאָוונע האָט אייך געשיקט אַ בריוו, אַז איר זאָלט אונטערצינדן דאָס קראַנקנהויז.

— וואָס ? — האָט אויסגעשריען דער קראַנקער — און דאָס מויל איז אים געבליבן אָפן פון איבערראַשונג.

— שטעל ניט אויס אויף מיר אַזעלכע קעלבערנע אויגן ! — איז דער אויספאַרשער אריבער צום קראַנקן אויף „דו" — אויב דו וועסט נאָך ווייטער לייקענען, וועלן מיר קענען דיר אָנווענדן אַזעלכע מיטלען, אַז דו וועסט זיך בעטן דעם טויט.

— אי... איך... האָט דער קראַנקער געשטאַמלט.

— אויב דו וועסט זיך מודה זיין, אַז דו האָסט דערהאַלטן אַ בריוו אונטערצוצינדן דאָס קראַנקנהויז, פאַרזיכער איך דיר, אַז דו וועסט בלייבן לעבן און קיין שטראָף ניט באַקומען.

— איך וויים ניט, וואָס איר ווילט פון מיר ! — האָט זיידערמאַן אויסגעקרעכצט און טרערן האָבן זיך געגאָסן פון זיינע אויגן.

— אַלזאָ, ביסטו זיך ניט מודה ? — האָט דער אויספאַרשער שטרענג געפרעגט.

— יאָ... יאָ... זיך מודה... אַ שוועבעלע איז ארונטערגע־פאַלן ברענענדיק אויפן דיל...

— גענוג ! — האָט אויסגעשריען דער אויספאַרשער מיט צאָרן.

— עס איז דאָך פאַראַן אַן עדות, די קראַנקן־שוועסטער, וועלכע האָט איינגעלאָשן דאָס פייער, — רופט זיך אָפּ אָשר פון זיין געלעגער.

— שווייג דו, פאַרשיווער זשיד ! קיינער פרעגט דיך ניט ! — ענטפערט אים איינער פון די קאָמיסיע־מיטגלידער.

— צו וואָס איז אייך נויטיק אָט די גאַנצע קאָמעדיע ? דערשיסט אונדז גלייך און איר וועט פאַרשפּאָרן אומנויטיקע ארבעט אונדז צו פייניקן ! — שרייט אויס אָשר מיט עקל, ציטערנדיק פון אויפרעגונג מיטן גאַנצן קערפּער.

— ווי איז דער נאָמען פון חוצפּה'דיקן זשיד ? — פרעגט דער אויספאַרשער ביי דער דערביי שטייענדיקער קריסטלעכער קראַנקן־שוועסטער.

— אָשר זעלוועך.

— מיר ווילן וועגן דעם ענין מעלדן דעם איצט געשאפענעם יידישן קאָמיטעט. מיר ווילן פאדערן אַ דייטשע אויספארשונגס־קאָמיסיע! — שרייט אָשר אין זיין פארצווייפלונג, זיך גיט אָפּגעבנדיק קיין חשבון, אין וואָס פאר אַ סכנה ער שטעלט זיין לעבן.

די מיטגלידער פון דער אויספארשונגס־קאמיסיע האבן זיך דורכ־געקוקט צווישן זיך און אָשר'ן גארניט געענטפערט.

נאך דעם ווי דער פּראָטאָקאָל אויף ווידערמאנען איז אָנגעשריבן געוואָרן, האבן צוויי קריסטלעכע שוועסטער איבערגעגעבן דער אויס־פארשונגס־קאמיסיע, אז פארדעכטיקע פארשוינען דרייען זיך יעדן טאג ארום אויפן הויף פון קראנקנהויז און פארשטענדיקן זיך מיט אָשר'ן.

— איצט איז אלץ פארשטענדלעך! — האט געזאגט דער אויס־פארשער. אַ צופרידענער האט ער פארלאָזן צוזאמען מיט די איבעריקע מיטגלידער פון דער אויספארשונגס־קאמיסיע די פּאַלאַטע.

אין אַ האלבע שעה ארום האט זיך די טיר פון דער פּאַלאַטע ווו אָשר איז געלעגן שנעל געעפנט און ד"ר זאַכאַרין האט זיך אריינגעריסן ווי אַ שטורעם. זיינע האָר זיינען געווען צעשויבערט, די אויגן האבן געשפריצט מיט פייער. ער האט זיך געוואָרפן אויף אָשר'ן מיט זיין גאנצן מענה לשון:

— ווער האט אייך געהייסן „זיי" אויפרייצן? ווער האט אייך געבעטן זיך אריינצומישן אין אַזעלכע ענינים? אַן אומגליק! אַן אמת־ער אומגליק!... זיין דיקער קערפּער האט זיך געוואָרפן ווי אין קאָנ־וואַלסיעס, זיין גרויסער קאָפּ האט זיך אומרואיק געדרייט אויף דעם מיט שמאַלץ אָנגעגאָסענעם קאַרק. אויף זיין פּנים האבן זיך געשפיגלט נאַ־רישקייט און אומבאהאָלפנקייט...

— ווו זייט איר געווען, ה' האקטאר, ווען די קאָמיסיע האט אונדז דא געפארשט? — האט אָשר אים געפרעגט מיט גרויס אויפרעגונג.

— הערט אַ בעל־העזה! — האט אויסגעשריען ד"ר זאַכאַרין זיך קוים באהערשנדיק: — אַ באַריכט דאַרף איך אים אָפּגעבן ווהין איך גיי אַוועק.

— אַ העלד זייט איר, ה' דאָקטאָר, אַרויסצוואַרפן די יידן פון קראַנקנהויז, אָבער אין אַ מאָמענט פון סכנה פאַרשטעקט איר זיך, איר זוכט צו ראַטעווען אייער אייגענע פעל...

— מגוּבל! — האָט ד״ר זאַכאַרין אַרויסגעבראָמט און זיך געוואָרפן מיט זיינע פויסטן אויף אָשר'ן, וועלכער איז געזעסן אין בעט אויסער־לעך רואיק. אין דער מינוט איז אַריין אין דער פּאַלאַטע אַ יידישע שוועסטער און האָט שנעל אַרויסגערופן דעם צערייצטן דאָקטאָר.

— — — — — — — — — — —

דעם 22־טן יולי איז אָשר געשטאַנען אין דאָקטאָרס קאַבינעט.

— וואָס פאַרלאַנגט איר, ה' זעלווער? — פרעגט אים די יידישע קראַנקן־שוועסטער.

— איך גיי היינט אַרויס פון קראַנקנהויז.

— וואָס איילט איר זיך? — פרעגט אים די שוועסטער פאַר־וואונדערט. אייערע וואונדן זיינען נאָך ביט גאַנץ פאַרהיילט.

— איך מוז ראַטעווען מיין ברודער. ער ליגט אין דער אוניווערסי־טעט־קליניק — ענטפערט אָשר און שטרעקט אויס די האַנט צו געזע־גענען זיך.

אָנגעטאָן אין אַלטע מלבושים, וואָס זיינען געווען דורכגעלעכערט דורך די קוילן, האָט זיך אָשר אַרומגעדרייט איבער אַלע פּאַלאַטעס וווּ יידן זיינען געלעגן און זיך מיט זיי געזעגנט.

אַ קראַנקן־שוועסטער האָט אויסגעשניטן אַ לאַטע פון געלן שטאָף אין פאָרם פון אַ מגן־דוד און עס אים אָנגענייט אויף זיין לינקער ברוסט.

אָשר איז געוואָרן זייער טרויעריק. ווען ער איז אַראָפּ די טרעפּ פון קראַנקנהויז האָט ער זיך געזעגנט מיט די קראַנקן־שוועסטערס, וועלכע האָבן אים באַגלייט. אָשר האָט צו זיי געזאָגט:

— זאָלן מיר מיט דער געלער לאַטע אויף דער ברוסט געדולדיק וואַרטן, ווי דער בוים אין האַרבסט מיט זיינע פאַרוועלקטע בלעטער וואַרט אויף פרילינג.

אָשר האָט אַריינגערוקט דעם דאָקומענט, וואָס ער האָט באַקומען פונעם קראַנקנהויז אין זיין טאַש אַריין און ניט קוקנדיק וואָס ער הינקט נאָך שטאַרק אונטער אויף דער לינקער פוס, איז ער שנעל אַוועק אַהיים, אין זיין וווינונג אויף פּרעזידענט נאָס 6.

פערטער קאפיטל

די מערדערין

אין דער זעלבער צייט איז משה, אָשרם ברודער, געלעגן אין איינער פון די פּאַלאַטעס אין דער גרויסער אוניווערסיטעט־קליניק מיט הויכער טעמפּעראַטור.

עטלעכע טעג פאַרן מלחמה־אויסברוך איז ער אַהין געבראכט גע־וואָרן פון שאקי און געהאַט ארויסצוגיין פון קראנקנהויז אין אַ וואָך צוויי ארום אַ געזונטער. אזוי האבן אים יעדנפאלס פארזיכערט די דאָק־טוירים. אבער פּלוצלונג האט זיך אַלץ געענדערט. די נעשעעענישן זיינען געפלויגן בליץ שנעל און זיינע שווערע איבערלעבענישן האבן נאך פאר־ערגערט זיין לאגע.

דער קראנקער משה איז געלעגן אומבאהאָלפן און פאַריאושט. פאר זיינע פארנעפּלטע אויגן האבן געשוועבט אַפגעריסענע בילדער פון פארווירקלעכטע און ניט פארווירקלעכטע קינדישע פאנטאזיעס.

ער האט זיך געקלאמערט אין דער שוידערלעכער ווירקלעכקייט און געטשוכעט זיינע אַפּגעשוואַכטע חושים זי צו באגרייפן, אבער אומזיסט: די שוואַכקייט האט אים פארוויגט אין טרוימען און ער האט ניט גע־הערט דעם קראך פון באָמבעס און די שיסערייען פון הארמאטן, וועלכע האבן געמאכט ציטערן די ווענט פון דער קליניק, און ניט געזען ווי די איבעריקע קראנקע — די גויים צלמ׳ען זיך און רופן נאך הילף צו דער הייליקער מאריע און זון... און דאך — ווען ער האט דערוואַכט און געזען אַ חוזק־שמייכעלע אויפן פּנים פון דער קראנקן־שוועסטער און האט אויף די פנימער פון די קראנקע, האט ער פארשטאנען, אז עס איז אויסגעבראכן די מלחמה.

פון דאמאלסט אָן האט ער געלעבט איזאלירט — איין ייד צווישן אַ סך גויים, וועלכע האבן מער מיט אים ניט געוואָלט ריידן. דאס עסן פלעגט מען אים צוואַרפן ווי פאר אַ הונט און זיך ניט גערעכנט, צי ער מעג עס עסן אדער ניט.

ער האט זיך געפילט ווי אין אַ וואַלד צווישן חיות און מורא געהאט צו בעטן טרינקען, ווען אים האט געדורשט און זיך באקלאגן, ווען זיינע שמערצן האבן זיך געשטארקט.

וואָכנלאנג האט די איינזאמקייט געפרעסן זיין נשמה און זי פארניפטעט מיט פארצווייפלונג.

אין איינער פון זיינע שלאפלאזע נעכט האבן אים אויפגעוועקט פארצווייפלטע געשרייען און געוויינען. אין דער שטילקייט פון דער נאכט האט זיך דערטראגן צו זיינע אויערן אַ קלאָגעריי און יאָמעריי פון פרויען און קינדער.

— דער טויט! דער טויט!... האט משה געמורמלט צו זיך אליין. פלוצלונג האט אַ פארצווייפלטער געשריי פארהילכט די פאַלאַטע, אין וועלכער משה איז געלעגן.

משה איז געבליבן ליגן ווי פארשטיינערט. זיין בלוט האט ווי אויפגעהערט שלאגן. דאס איז געווען דער ווייגעשריי פון אַ יידישער מוטער, ביי וועלכער מען רויבט אוועק איר קינד.

משה'ס אויגן האבן געקוקט דורכן פענצטער, נעבן וועלכן ער איז געלעגן, אָבער קיין זאך האט ער ניט געזען. געווען אַ ליכטיקע זומערנאַכט, וועלכע האט זיך אויסגעגאָסן מיט איר גאנצער פראכט איבער פעלדער און וועלדער אויף ווייטע אומענדלעכע מרחקים. די ערד ווי אַ שטומע שיינהייט האט געכישופט און געלאקט מיט איר חן.

ער האט זיך אָנגעשטרענגט אויפצוהויבן דעם קאָפּ. משמעות ער האט געוואָלט זען די אומגליקלעכע אבער אומזיסט. זיין קאָפּ איז געלעגן צוגעשמידט צום קישן און געזען האט ער נאר ווי די נאטור קוקט זיך צו גלייכגילטיק, ווי רוצחים און סאדיסטן טונקען איר שיינקייט אין בלוט און זייען אויף אירע כישופדיקע פעלדער טויט און חורבן.

און אפשר איז בעסער געווען, וואָס ער האָט ניט געזען די מענטשן־חיות, וועלכע פאַרשמוצן די הייליקייט פון דער נאַטור און דערטרינקען ווי די אורמענטשן גאָטס יצירה אין בלוט.

משה וואָלט געוויס ניט אויסגעהאַלטן און וואָלט געשלעפּט זיין קראַנקן גוף צום אָרט פון דער עקדה, ווייל געהאַט האָט ער אַ טיף־פילנדיקע נשמה, אָט דער יונגערמאַן פון 21 יאָר. אַ שפּילכל וואָלט פאַר אים געווען צו שטאַרבן אַ „תמות־נפשי"־טויט.

אויף מאָרגן האָט ווייטער געשיינט די זון ווי קיין זאַך וואָלט ניט פּאַסירט אין אָט דער נאַכט...

פון דאַן אָן פלעגן זיך יעדע נאַכט הערן קלאַנגערייען און יאָמער־רייען פון פאַרצווייפלטע פרויען, אַ געוויין פון קינדער און אַ שיסעריי פון ביקסן.

עס האָט אויסגעזען, ווי חיה־מענטש האָט מיט דער ערד און נאַ־טור אַ דריי־בונד געשלאָסן: איינער האָט געמאָרדעט, די צווייטע, ווי אַ ריזן־מולך, האָט עס גלייך פאַרצוקט און די דריטע האָט דערשטיקט דעם וויי־געשריי אין איר שטילקייט.

ייִזטיקער בלאָע הימלען האָבן נאַריש־שטום געקוקט. אָפּטמאָל, ווי ניט ווילנדיק, פלעגט די לבנה וואַרפן אַ טרויעריקן בליק אויף דעם הריגה־פעלד, אָבער גלייך איז געכאַפּט שנעל אויף צוריק און אַליין זיך פאַרשטעקט פון בושה אין וואָלקנס.

און בייטאָג אין די פּאַלאַטעס פלעגן די קראַנקע גוים זינגען פריי־לעכע לידלעך. אַ יום־טוב — מען דערשיסט די זשידעס אויפן 7־טן פאָרט. (דער 7־טער פאָרט האָט זיך געפונען ניט ווייט פון דער אוני־ווערזיטעט־קליניק).

אַזוי האָבן זיך געצויגן פאַר משה'ן פייגלעכע טעג. זיינע אויגן האָבן ניט געזען, אָבער זיינע אויערן האָבן אַלץ געהערט. אין זיין קאָפּ האָבן געווירבלט געדאַנקען פינצטערע ווי די נאַכט און שוואַרצע ווי דער טייוול.

צום סוף איז אים נמאס געוואָרן אין דערפרי די אויפגייענדיקע זון און אין אָוונט די לבנה. מיט עקל האָט ער געקוקט אויף דעם דאַק־

טאַר און די קראַנקן־שוועסטער, וועלכע מיידן אים אויס, און מיט פאַר־אכטונג אויף די איבעריקע קראַנקע גויים... ער האָט אָנגעהויבן קלערן וועגן טויט.

עס זיינען אבער אויך געווען מאָמענטן, ווען ער האָט זיך געקלאָ־מערט אין לעבן, אָט דער יונגער בחור, וואָס האָט נאָך פון לעבן גאַנץ ווינציק גענאָסן.

ער איז געווען אפילו גרייט צו קעמפן פאַר זיין לעבן קעגן אַלץ און אַלעמען אפילו קעגן מלאך המות אליין. אין אַזעלכע מאָמענטן האָבן זיינע אויגן געברענט מיט אַ העלן פייער. ער פלעגט פיל פאַנטאַזירן און פאַרגעסן אפילו, אַז ער איז קראַנק.

איין נאכט האָט אימיצער אָנגעקלאַפּט אין דער טיר פון דער דעזשורירנדיקער שוועסטער פון משה'עס אָפּטיילונג.

די שוועסטער, וועלכע האָט דאַן געפלירטעוועט דורכן טעלעפאָן מיט איר קאַוואַלער, האָט ראַשיק אַוועקגעלייגט דאָס טרייבל און אויס־געשטעלט אַ פּאָר פאַרוואונדערטע אויגן אויפן מענטש, וואָס האָט זיך באַוויזן אין איר צימער.

— ווער האָט אייך אַזוי שפּעט דאָ אַריינגעלאָזט? — האָט זי האַלב דערשראָקן געפרעגט און אויפגעהויבן איר לינקע האַנט. דער זייגער האָט געוויזן פונקט 12.

דעם פרעמדנס פּנים האָט אויסגעוויזן שרעקלעך. זיינע אויגן — ווי ביי אַ מערדער פאַרלאָפן מיט בלוט. פון זיין מויל האָט זיך געטראָגן אַ ריח פון בראַנפן. זיין גאַנג — ווי ביי ס'רוב ליטווינער פאַררים.

געקליידעט אין אַ מאָדערנעם קאָסטיום, נייעם זומער־מאַנטל און עלעגאַנטע שיך.

די קליידער זיינען געווען גרויס, ניט לויט זיין מאָס... ער האָט אַ ווײַלע באַטראַכט די שוועסטער און דאַן גענומען אַ שטול און זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש אַנטקעגן איר.

— וואָס פאַרלאַנגט איר? — האָט די שוועסטער געפרעגט מיט אַ ציטערדיקער שטימע.

אויף די פראגע איז געבליבן ווי די ערשטע אָן א תשובה. דער גאסט האט ניט אַראָפּגעלאזט פון דער שוועסטער זיין מערדערישן בליק.

אַ ווײַלע האט געהערשט אַ מאָדנע שטילקייט. די שוועסטער איז אומרואיק געוואָרן.

פלוצלונג האט אַ הייזעריקע שטימע איבערגעריסן די שטילקייט:

— זעץ זיך!

די שוועסטער האט זיך אַוועקגעזעצט.

— דו ביסט די שוועסטער פון דער פּאַלאַטע?

— איך.

— גיב מיר זאפארט די ליסטע פון די קראנקע אין דיין אָפּטיילונג! — האט דער גאסט מיט אַ באפעלערישן טאָן אויסגעשריען.

— צו וואָס? צו וואָס דארפט איר עס? — האט די שוועסטער מיט שרעק קוים ארויסגעשטאמלט.

— איך דארף וויסן וויפל עס געפינען זיך זשידעס ביי דיר אין דער אָפּטיילונג, וועלכע פרעסן אונדזער ברויט און פארברויכן אונדזערע מעדיקאמענטן!

— האס אינגאנצן! — האט אויסגערופן די שוועסטער מיט אַ שטראַלנדיקן פנים — איר האט עס דאך מיר גלייך געקענט זאגן און ניט איבערשרעקן.

— איך האב געמיינט, אַז...

— איך האב ליב די זשידעס? כאַ, כאַ, כאַ! — האט אים די שוועסטער איבערגעריסן לאכנדיק אויפן קול.

אויפן חיה'שן פרצוף פונעם גאסט האט זיך באוויזן אַ שמייכל. ער האט זיך אויפגעשטעלט און עטוואָס וואקלענדיק זיך אויף די פיס איז ער צו איר צוגעגאנגען. ער האט זי אַ קלאַפּ געטאָן איבער איר פּלייצע.

— דו ביזט דאך גאר אַ ווײַלע יאַטיכע!

— גיי! גיי! דו ביזט אַ שכור.

— נו, איז וואָס?

ער האט זי ארומגענומען...

פארן אַוועקגיין האָט ער זי געפרעגט:

— דו האָסט מיר נאָך ניט געזאָגט, וויפל זשידעס געפינען זיך ביי דיר אין דער אָפּטיילונג.

— איין איינציקער, האַלב־לעבעדיקער זשידלאַק — האָט זי אים פריילעך געענטפערט — איך האָב אים שוין פון לאַנג געוואָלט אַוועק־שיקן צו זיין טאַטן אַבראַמען, אָבער ער היט זיך שטאַרק.

— האָסט דאָך מעדיצין, לייג עס אריין אין זיין עסן.

— גרויסער חכם מיינער, איך האָב עס שוין געפרוּווט, אָבער ער עסט נאָר דאָס, וואָס מען טיילט פון די אַלגעמיינע כלים און וואַסער טרינקט ער נאָר פון קראַן. ער איז כיטרע, דער זשידלאַק!

— דאַן זאָל ער שטאַרבן פון הונגער! — האָט דער גאַסט שוין אומגעדולדיק אויסגערופן. עס האָט אים פאַרדראָסן וואָס צוליב איין ייד דאַרף ער אַזוי פיל ריידן און פטר'ן זיין „טייערע" צייט.

— דאָס איז אוממעגלעך!

— ווי אַזוי זשע אַנדערש? — האָט דער גאַסט שוין נערוועז געפרעגט און געווישט מיטן אַרבל דעם שווייס פון זיין שטערן.

— קענסט שוין גיין, איך האָב שוין געפונען אַ מיטל — האָט די שוועסטער נאָך אַ ווײַלע טראַכטן געזאָגט. זי האָט אַרומגענומען זיין קאָפּ און אים אַריינגעשושקעט אין אויער.

— אויסגעצייכנט! דו ביסט אַ העלדיש מיידל! — האָט דער האַלב שכורער גאַסט מיט התפעלות צוגעדריקט די שוועסטער צו זיך.

— — — — — — —

דער זייגער האָט געשלאָגן איינס און די פּאַלאַטע, אין וועלכער משה איז געלעגן איז פאַרזונקען אין שלאָף. דורכן פענצטער האָט אַריינ־געקוקט די לבנה. איר טרויעריקער מעלאַנכאָלישער שיין האָט זיך גע־גליטשט איבער בלאַסע געזיכטער פון קראַנקע און צום סוף זיך פאַר־רוקט ערגעץ ווייט אין אַ ווינקל נעבן אויוון. ווי אַן עדות פון דעם, וואָס דאַרף באַלד געשען...

משה האָט האַלב געדרעמלט נאָך זיינע שווערע איבערלעבענישן פון טאָג. אויף זיין בלאַסן פנים איז געלעגן אַ קינדיש גליקלעך שמייכל.

געוויס האט זיך אים געחלומ'ט, אַז ער געפינט זיך אין דער מיט ליב־שאפט און צערטלעכקייט דורכגעזאַפּטער היים פון זיין טאטע־מאַמען.

פלוצלונג איז זיין דרעמל איבערגעריסן געוואָרן דורך אַ שטאַרקער זשומעריי. אַ פליג האט זיך פארשפּעטעט אין איינעם פון די פליגן־פאנגערס. מיט די קליינע פיסלעך און פליגלען האט די פליג זיך געוואָלט באפרייען פונם קליי, באלד האט זי אבער פארלארן די כוחות און איז פארשטומט געוואָרן.

משה האט זיך אויפגעכאַפּט.

זיינע מידע און פארשלאָפענע אויגן האבן ווי געבלאנדזשעט און געזוכט אין דער פינצטערניש. אין זיין מוח האבן זיך געפלאָנטערט, ווי אין בין השמשות, ליכטיקע חלומות און פינצטערע ווירקלעכקייט.

צום סוף האט ער אינגאנצן זיך אויסגעטשוכעט. משה האט זיך דערמאַנט ווו ער געפינט זיך און שווער אָפּגעזיפצט.

עס האט ווידער אין אים דערוואַכט דער וואָרעם, וואָס האט געבויערט און געמאַטערט זיין מוח בייטאָג. ער האט זיך איבערגעדרייט אויף דער צווייטער זייט, פארמאַכט די אויגן און געפּרווט איינשלאָפן.

עס האט זיך אים אבער ניט איינגעגעבן. די לופט אין דער פאַ־לאַטע איז געווען אַ שווערע און אים האט שרעקלעך געפייניקט דער דורשט.

אַ מאָמענט איז אים אריינגעפאַלן אַ געדאַנק אָנצוקלינגען צו דער שוועסטער, זי זאָל אים ברענגען וואָס צו טרינקען. אָבער גלייך האט ער זיך דערמאַנט וועגן זיין חשד... ער האט אַ ציטער געטאָן מיטן גאנצן קערפּער, ער איז מיטאַמאָל באַהערשט געוואָרן פון אַן אומפארשטענד־לעכער מורא. ער איז אין דעם מאמענט פארוואַנדלט געוואָרן אין אַ קליין קינד וואָס האט זיך אין דער נאכט אויפגעכאַפּט, זיך דערשראָקן פאר דער פינצטערניש און זיך פאנאַנדערגעוויינט.

עס האט פיל ניט געפעלט, אַז דאָס דערוואַקסענע יינגל זאָל אין מיטן דער נאכט אויסברעכן מיט אַ יאָמערלעך געוויין.

משה האט צום סוף דערשטיקט אין זיך זיין מורא, ווייל געוווסט האט ער, אַז ניט אַ מוטערס צערטלעכע האנט וועט אים גלעטן און באַרויקן, נאר אַ ציין־קריצעריי פון אויפגעהעצטע חיות.

— — — — — — — — —

שטיל האט זיך די טיר פון משה׳ס פּאַלאַטע געעפנט און נאך שטילער האט זי זיך פארמאכט. אַ שאטן פון אַ געשטאַלט האט זיך ווי אריינגעגליטשט אין האלב טונקעלן צימער.

די געשטאַלט איז געבליבן אַ ווײַלע שטיין און דאן מיט דער פארזיכטיקייט פון קעציש טריט אַן שום גערויש זיך געשארט צווישן די בעטן פון די שלאָפנדיקע.

די לבנה איז ווי אוים נייגיר ליכטיקער געוואָרן און פּאַסן ליכט פארגליווערטע, קאלטע האבן צעשניטן דאס צימער און פארוואַנדלט די בעטן אין פאנטאסטישע פיגורן און האלב שאָטנדיקע געשטאַלטן....

מיט שרעק האבן משה׳ס אויגן נאכגעפאלגט די אויסטערלישע געשטאַלט, וואָס האט זיך צו אים דערנענטערט. משה איז אין דעם מאָמענט געווען זייער אַנגעשטרענגט. דער שטילסטער שאָרך, דער קלענסטער גערויש איז פאר זיינע אויערן ניט פארלאָרן געגאנגען...

פלוצלונג האט זיך אויף איינער פון די פּאַסן ליכט אויפן דיל ווי אויף אַן עקראַן זיך באוויזן די סודות׳פולע געשטאַלט. איין אויגנבליק און גלייך איז עס ווידער פארשוווּנדן אין דער טונקלקייט, משה האט אָבער שוין באוויזן צו באמערקן, אַז דאס איז אַ פרוי.

ווער איז די פרוי? און פארוואָס שלייכט זי אזוי געהיימניספול צווישן די בעטן אין מיטן דער נאכט?

משה האט ניט געקענט לייזן אָט די רעטעניש. זיין קאָפּ האט געברענט ווי אַ פייער. פארשיידענע געדאנקען האבן אומרחמנות׳דיק געעגבערט זיין מוח און אים ווידער אריינגעוואָרפן אין אַ שרעק.

אין דעם מאָמענט איז די געהיימניספולע פרוי געבליבן שטיין הארט נעבן זיין בעט. ער האט זי ניט באלד דערזען, אבער ער האט זי געשפירט מיט זיינע אלע חושים.

משה איז געבליבן ווי געפלעפט, אַ קאלטער שוויים האט אים באַ־

גאסן. אין זיין מוח איז בליץ שנעל אדורכגעלאָפן אַ געדאנק: —
אפשר איז דאס דער טויט?

— דער טויט! דער טויט! אין אַ געשטאלט פון אַ פרוי האט
ער זיך פארקליידעט און געקומען רויבן דיין נשמה! — האט אַ מאָדנע
שטימע אין משה'ן געריעדט. זיינע ציין האבן געקלאַפּט פון קעלט.

— — — — — — —

ווי אַ רויב־חיה, פאר איר לעצטן שפרונג אויף איר קרבן, איז גע־
שטאנען די געהיימניספולע פרוי ביי משה'ס בעט. און פלוצלונג האט
זי זיך געגעבן אַ וואָרף מיט איר גאנצן קערפּער אויפן קראנקן. דאס איז
פארגעקומען מיט אַזאַ שנעלקייט, אַז משה איז מאָמענטאַל געבליבן
ווי פאראליזירט. אַן אָנגענעמער פרויען־קערפּער האט אים צוגעדריקט.
ער האט דערפילט אַ זיסע ווארעמקייט און די אָפּגעטויטע געפילן האבן
ווידער אויפגעלעבט.

שטארקע קרעפטן פון א מאן האבן זיך פון זייערע באהאלטענע
רעזערוון צעגאסן און אָנגעפילט זיינע גלידער.

משה האט אין דעם מאמענט געשפּירט אַ ווילדן גענוס. ער האט
אויפגעריסן די האלב־אָפענע אויגן אָנצוקוקן די פרוי...

אין דעם מאמענט האבן אַ פּאָר קרעפטיקע הענט ארומגעקלאמערט
זיין האלדז.

— וואָס ווילט..? כ.. כ.. לאזט.. כ.. כ.. לאז.. כ.. כ..

פינגער ווי צוואַנגען האבן אלץ פעסטער געדריקט זיין האלדז.

משה'ן האט באהערשט אַ ווילדע אימה. זיין קאָפּ האט זיך געריסן,
געוואָרפן אין אלע זייטן.

זיין פון דער קראנקהייט אויסגעמאטערטער קערפּער — וואָס איז
געלעגן איינגעפרעסט און אומרחמנותדיק געדריקט געוואָרן פון דער
שווערער משא — האט פארצווייפלט זיך אָנגעשטרענגט זי אראָפּצושליי־
דערן און באפרייען די הענט און פיס, וועלכע זיינען געלעגן איינגעדרייט
אין דער דעקע.

די מערדערין האט אויסגענוצט דעם מאמענט, וואָס איר קרבן
האט זיך פארגעסן אין זיין דערוואַכטער תאווה, און זי האט זיך אויס־
געצויגן איבער אים ער זאל נישט קענען רירן מיט קיין איין גליד.

כ... כ.... כ..! דער קאָפּ האָט פאַרצווייפלט געקעמפּט, זיך אויפגעהויבן און אַרונטערגעלאָזן.

פלוצים האָט ער זיך אַ ריס געטאָן אין דער הויך און זיין האַרטער שטערן האָט אַ פעסטן קלאַפּ געטאָן אין פּנים פון דער מערדערין.

— זשידאָווסקאַ מאָרדאַ! — משה׳ס האַלדז איז באַפרייט געוואָרן.

— ראַטעוועט! — האָט אַ פאַרצווייפלטער געשריי זיך אַ ריס געטאָן פון משה׳ס אינגעווייד. דער קול, ניט קענענדיק זיך אַרויסרייסן, איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שטילער כאָרכלעריי.

איין אויגנבליק האָט עס געדויערט און גלייך האָבן אים ווייטער אַ פּאָר הענט אַ כאַפּ געטאָן ביים האַלדז. די מערדערין האָט אַפּנים מורא געהאַט ער זאָל ניט שרייען.

די איינציקע סעקונדע פון באַפרייאונג איז דאָך ווייזט אויס גענוג געווען, אַז משה זאָל אָנזאַמלען כח.

ער האָט אָנגעהויבן פאַרצווייפלט זיך צו פאַרטיידיקן. די הענט האָבן געקניפּט און געריסן די דעקע. די פיס האָבן פיבערדיק געטראַמפּלט אין דער לופט. דער קאָפּ האָט פּרובירט ווידער אַמאָל זיך באַפרייען.

אָבער אומזיסט. זיין מידער קערפּער האָט זיך געבאָדן אין אַ טייך שוויים. וואָס ווייטער האָט ער געאָטעמט אַלץ שווערער. צום סוף האָט אים אַן אויסערגעוויינלעכע שוואַכקייט באַהערשט און ער האָט דערשפּירט זיין סוף.

און ווידער אַמאָל, איז די לבנה, ווי אויס נייגיר, ליכטיקער געוואָרן און באַגאָסן מיט איר קאַלטן ליכט דאָס בעט, אויף וועלכער די מערדערין האָט געפּרוווט איר קרבן ענדגילטיק צו דערשטיקן.

צוויי פּאָר אויגן האָבן זיך פלוצלונג, אין דער ניי אויסגעגאָסענער ליכטיקייט געטראָפן:

אויגן תמימותדיקע, קינדישע, נאַאיווע, פאַרצווייפלטע — פון אַ מאַן.

אויגן קאַלטע, וואַסערדיקע, אכזריות׳דיקע — פון אַ פרוי.

משה האָט דערקענט די קראַנקן־שוועסטער און האָט אַלץ פֿאַר־שטאַנען...

זײַן לעצטער פּרוּוו אַרויסצורײַסן דעם קאָפּ פֿון אירע הענט איז דורכגעפֿאַלן. זײַן קערפּער האָט אָנגעהויבן קאָנוווּלסיוו זיך וואַרפֿן. דאָס געזיכט איז אים געוואָרן אָנגעלאָפֿן מיט בלוט. די אויגן — ווי זיי וואָלטן וועלן אַרויסקריכן פֿון די לעכער.

מיט אַמאָל האָט פּאַסירט עפּעס אויסערגעוויינלעכעס. אין דעם קריטישן מאָמענט, ווען דער טויט האָט אויסגעוויזן צו זײַן אומפֿאַר־מײַדלעך, האָט זיך די לאַגע ראַדיקאַל געענדערט. צי איז עס געווען צוליב דער שוועסטערס ניט פּאָרזיכטיקייט, ווײַל צו זיכער איז זי שוין געווען, אַז עס איז דער ענדגילטיקער סוף פֿון איר קרבן, אָדער האָבן זיך בײַ איר דערוועקט — אין משך פֿון איר שווערן געראַנגל מיט אַ מאַן — געפֿילן פֿון אַ פֿרוי...

ווי עס זאָל ניט זײַן, די לינקע האַנט פֿון קראַנקן האָט זיך מיט אַמאָל אַרויסגעפּלאָנטערט פֿון דער דעקע און ווי זי וואָלט געווען אַ גוף פֿאַר זיך אַליין און זיך בכלל ניט גערעכנט מיטן אָפּשטאַרבנדיקן קערפּער, האָט זי זיך מיט אַן אויסערגעוויינלעכער קראַפֿט אַ שלײַדער געטאָן אין דער לופֿט. אויסגעמאַגערטע ביינערנע פֿינגער האָבן זיך גע־דריקט אין אַ פֿעסטער פֿויסט, אָנגעפֿילט מיט יוגנטלעכע קרעפֿטן, און זיך אַרײַנגעשניטן מיט כּוח אין אַ פֿלייש־מאַסע...

דעם קראַנקנס קערפּער, האָט ווי עלעקטריזירט זיך מעכטיק אַ הויב געטאָן.

גלײַך האָט זיך אויך די רעכטע האַנט פֿון קראַנקן באַפֿרײַט — זיך אויסגעצויגן און אַרײַנגעפֿאַרן מיט אַ מעכטיקן זעץ אין פּרצוף פֿון דער מערדערין, און איז באַנעצט געוואָרן מיט אַ קלעפּעדיקער פֿליסיקייט.

עס האָט זיך דערהערט אַ שווערער קרעכץ. די משא האָט זיך אַרונטערגעגליטשט אויפֿן דיל.

משה איז געווען געראַטעוועט.

פינפטער קאפיטל

דאס געטא ווערט געשלאסן

אַ האלב פארחלש'טער האט משה קוים אריבערגעלעבט די נאכט. ער האט ניט געהערט און ניט געזען, וואָס עס האט ווייטער פּאסירט. ער האט געשפירט גרויסע ווייטאקן ביים אָטעמען.

ווען ער האט זיך אויפגעכאפּט האט די זון שטארק געוואָרעמט. די קראנקע זיינען שוין געווען וואך.

עס האט זיך אים געדוכט, אַז אימיצער ווערגט אים נאך. ער האט זיך דערמאנט די פּרטים פון דער נאכט און האט אויפגעשוידערט.

אויף דער דעקע און קישן זיינען געווען פארטריקנטע בלוט־פלעקן.

דער דאקטאר איז אריין אין דער פּאלאַטע און איז צוגעגאנגען צו משה'ן.

— היינט וועט איר פארלאזן דאס קראנקנהויז!

— ה' דאקטאר — האט משה טרויעריק געענטפערט — איך בין דאך נאך זייער קראנק, ווי...

— אויב איר וועט במשך פון טאג ניט פארלאזן דאס קראנקנהויז, וועלן מיר זיין געצוווּנגען אייך ארויסצושמייסן.

— ה' דאקטאר! איך... איך... — טרערן האבן זיך גענאסן פון משה'ס אויגן.

— קיין שום תירוצים וועלן אייך ניט העלפן!

— אבער ווי אַזוי? אליין?... איך קען דאך ניט... — האט משה געכליפּעט.

— יידן טארן ניט שפּעטער ווי היינט דעם 25־טן יולי בלייבן אין קראנקנהויז, — האט דער דאקטאר שוין עטוואָס ווייכער געזאגט:

— אין עטלעכע טעג אַרום מוזן מיר רוימען אָט די אָפּטיילונג און די דייטשן וועלן עס איבערנעמען.

— אפשר, ה׳ דאָקטאָר — איז משה דרייסטער געוואָרן פון דעם דאָקטאָרס ווייכערן טאָן — וועט מען מיך אַריבערפירן אין דעם יידישן קראַנקנהויז. איך האָב ביי זיך געלט, איך וועל באַצאָלן.

— עס איז פאַרבאָטן פאַר יידן זיך צו באַנוצן מיט טראַנספּאָרט־מיטלען. איך קען אייך גאָרניט העלפן.

— אָבער וואָס זאָל איך טאָן? איך האָב דאָך הויכע טעמפּע־ראַטור! — האָט משה געקרעכצט.

— האָט איר פאַמיליע אָדער גוטע באַקאַנטע אין שטאָט?

— אַ ברודער.

— ווי איז זיין אַדרעס?

— ער ליגט אין יידישן קראַנקנהויז.

— קלינגט אים גלייך אָן, אפשר וועט ער אייך קענען העלפן. אויב ביז 6 אַ זייגער אָוונט, וועט מען אייך פון דאַנען ניט אַרויסנעמען, וועל איך לייַדער מוזן באַפעלן אייך מיט געוואַלט אַרויספירן.

— אָבער ה׳ דאָקטאָר...

דער דאָקטאָר איז צוגעגאַנגען צו אַ צווייטן קראַנקן. אין אַ ווײַלע אַרום איז ער אַרויס פון דער פּאַלאַטע. די איבעריקע קראַנקע זיינען געלעגן און געשוויגן.

— וואָס זאָל איך טאָן? — האָט משה ווי אין משוגעת גע־שעפּטשעט.

ער האָט באַשלאָסן אָנצוקלינגען צו אָשר׳ן. מיט גרויסע שווע־ריקייטן האָט ער זיך אויפגעזעצט און אַרויסגעקראָכן פון בעט. ער האָט אָנגעטאָן דעם כאַלאַט.

— זעט, דער זשיד איז דאָך גאָר ניט קראַנק, ער סימולירט גאָר!

— האָט זיך אָפּגערופן איינער פון די קראַנקע צו זיינע חברים.

— היינטיקע נאַכט האָב איך געטוזט צוליב אָט דעם פאַרשאָל־טענעם אַ פּאָר מאָל זיך אויפכאַפּן פון שלאָף. ער האָט געכאָרכלט און

געברומט. איך האָב געמיינט, אַז ער שטאַרבט שוין און דאָ איז ער מיט אַמאָל געזונט געוואָרן ווי אַ פערד! — האָט זיך אָפּגערופן אַ צווייטער.

משה האָט ניט געענטפערט. ער האָט זיך לאַנגזאַם אַרויסגעשאַרט פון דער פּאַלאַטע.

דער קאָפּ האָט אים געשווינדלט, די פיס האָבן זיך געבויגן. ער האָט זיך אָנגעהאַלטן אָן דער וואַנט ער זאָל ניט אומפאַלן.

ער האָט אָנגעקלאַפּט און איז אַריין אין צימער פון דער דעזשו־רירנדיקער שוועסטער.

— וואָס ווילסטו? — האָט די שוועסטער ניט ענטפערנדיק אויף זיין באַגריסונג אים געפרעגט.

— רעדן מיטן יידישן קראַנקנהויז...

— דער דאָקטאָר האָט עס דיר דערלויבט?

— יאָ.

— רעד!

משה האָט גלייך באַקומען די פאַרבינדונג.

— קען מען בעטן אָשר זעלוועד צום טעלעפאָן?

— ווי? נימאָ אַזעלכער? ער ליגט דאָך שוין אַ מאָנאַט צייט ביי אייך אין שפּיטאָל! וואָס?... ווי... האַ?... ג—ע—ש—ט—אָ—ר—בּ—ן?..

משה איז געפאַלן אין חלשות.

ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז ער שוין צוריק געלעגן אין זיין פּאַלאַטע.

ער האָט זיך דערמאָנט אָן זיין בייזן אומגליק און איז אויסגע־בראָכן אין אַ היסטעריש געוויין.

אומזיסט האָבן די קראַנקע אים געשאָלטן און געזידלט פאַר זיינע געוואַלדן. ער האָט געוויינט, געקלאָגט און געטענה'ט:

— ברודערל, מיין גוטער ברודערל, דיך האָב איך שוין אויך פאַר־לוירן! אָן דיר וואָס איז איצט מיין לעבן? איך וויל שטאַרבן... לאָזט מיך שטאַרבן... ער האָט אין זיין פאַרצווייפלונג אָנגעהויבן צו האַקן מיטן קאָפּ אָן ראַנד פון בעט.

די קראַנקע האָבן געלאַכט, געחוזקט און זיך געוויצלט איבער אים.

פּלוצלונג איז משה שטיל געבליבן. אַ געדאַנק איז בליץ שנעל דורכגעלאָפן זיין מוח: אפשר גאָרן זיי מיך, אפשר איז עס אַ ליגן? האָבן אַלע זיינע אברים געציטערט. אָבער נאָר איין אויגנבליק האָט עס געדויערט. גלייך האָט אַ צווייטער געדאַנק אַ שניט געטאָן, ווי מיט אַ מעסער זיין מוח און פאַרטריבן דעם ליבמיקן שטראַל פון האָפענונג.

— וואָלט אָשר צו מיר ניט געקלונגען, ווען ער וואָלט געלעבט? קראַנקערהייט וואָלט ער צו מיר געקומען.

— ער איז געשטאָרבן! — האָט משה ווייטער אָנגעהויבן וויינען און שרייען אויפן קול — פאַרוואָס, גאָט, האָסטו אונדז אַזוי גע־שטראָפט?

משה האָט געקלאָגט און ניט מורא געהאַט פאַר די דראָאונגען פון די קראַנקע גויים. פאַר אים איז שוין געווען אַלץ געענדיקט. ער האָט געוואַרט אויף דעם טויט.

עס האָט אים פאַרדראָסן, וואָס דער קראַנקן־שוועסטער האָט זיך ניט איינגעגעבן ביינאַכט אים צו באַזיגן. ער וואָלט דאָך איצט פאַר־שפּאָרט זיך צו מאַטערן...

פּלוצלונג האָבן זיינע אויגן מאָדנע אָנגעהויבן צו גלאַנצן. 10 אַ זייגער איז פאַרגעקומען די וויזיטאַציע. דער דאָקטאָר איז צו משה'ס בעט צוגעגאַנגען.

— נו, איר האָט גערעדט מיטן ברודער?

— מיין ברודער וויל מיך געמען צו זיך. איר, ה' דאָקטאָר, קענט מיר דערביי בייהילפיק זיין! — האָט משה אַרויסגעזאָגט אין איין אָטעם.

— איך האָב אייך שוין געזאָגט, אַז איך קען אייך מיט גאָרניט העלפן.

— ה' דאָקטאָר, זייט ניט בייז, איר קענט מיר יאָ העלפן — האָט משה געזאָגט און געקוקט מיט בעטנדיקע אויגן אויפן דאָקטאָר —

איך דאַרפֿט מיר נור אַריינלאָזן אַ שפּריץ... איך בעט אייך, טוט עס מיר...

דער דאָקטאָר האָט פֿאַרשטאַנען אַז איז אַ ווײַלע געבליבן שטיין פֿאַרטראַכט.

— איך פֿאַרשטיי! — האָט ער אַרויסגעשטאַמלט — אייך איז דער טויט פֿיל בעסער ווי דאָס לעבן, אָבער איך קען אייער בקשה ניט דערפֿילן. איך טאָר אייך ניט מאַכן אַזאַ שפּריץ...

נאָכן דאָקטאָרס אַרויסגיין פֿון פּאַלאַטע האָבן זיך די מינוטן פֿאַרן אומגליקלעכן משה'ן אָנגעהויבן צו ציען ווי די אייביקייט.

ער איז אַנטשלאָסן געוואָרן צו שטאַרבן און ניט געוווּסט, ווי אַזוי נעמט מען זיך דאָס לעבן.

פֿאַר זײַנע אויגן האָבן זיך פֿאַרבײַגעטראָגן בילדער פֿון זײַן אַמאָליקער היים, פֿון זײַנע עלטערן. שטיל האָט צולעצט פֿאַרבײַגעשוועבט אַ געלע געשטאַלט פֿון אַ בר־מינן.

— אָשר! אָשר! — האָט משה ווילד אויסגעשריגן — איך גיי! איך גיי! איך קום גלייך נאָך דיר!...

ער האָט זיך אַ זעץ אויף געטאָן און גלייך צוריק געפֿאַלן, געבנדיק מיטן קאָפּ אַ מוראדיקן קלאַפּ אינעם ראַנד פֿון בעט און איז געבליבן שטיל.

— — — — — — —

ווען אָשר איז אַרויס פֿון קראַנקנהויז האָט אים פֿאַרכאַפּט אַ הייסער יולי־טאָג. די זון איז געשטאַנען אין מיטן הימל און האָט אומברחמנות'דיק געברענט.

אָשר איז געווען אָנגעטאָן אין זײַן ווינטער־מאַנטל, וועלכן ער האָט צוריקבאַקומען אין קראַנקנהויז. ער איז שנעל געגאַנגען.

טראָפּנס שווייס, ווי גרויסע טראָפּנס רעגן, זײַנען איבער זײַן פּנים גערונען.

ער איז דורך איין גאַס און ער איז מיד געוואָרן.

זײַנע וווּנדן, וועלכע זײַנען נאָך ניט געווען גאַנץ פֿאַרהיילט, האָבן פֿון פֿיל אָנשטרענגונג אָנגעהויבן בלוטיקן.

טראָץ זיין אויסערגעוויינלעכער עקשנות האָט ער געמוזט גיין פּאַ־מעלעכער. פון צייט צו צייט האָט ער זיך אָפּגעשטעלט זיך אָפּרוען. ארום אים האָט געדווישט דאָס לעבן און פאַרביי אים האָבן געשוועבט אַהין און צוריק אויסגערוטע און צופרידענע גוישע פּנימער.

ווי ניט ווי האָט זיך אויך באוויזן אַ ייד, אָבער — גאָט! — וויפל צער און אומעט איז געווען אויסגעגאָסן אויף זיין פּנים. מיט צעשראָקענע אויגן האָט ער דעם קאָפּ נערוועז געדרייט אין אַלע זייטן, פּונקט ווי אַ געיאָגטע חיה.

דער געלער מגן־דוד, וואָס האָט אַראָפּגעקוקט פון דעם ייד׳ס ברוסט, איז געווען איבעריק. מען האָט במילא אין אים געקענט דער־קענען דעם יידן.

וואָס ווייטער, אַלץ לאַנגזאמער איז געגאַנגען אָשר צו זיינע בעלי־בתים אויף פּרעזידענט־גאַס נר. 6, און אַלץ אָפטער פּלעגט ער זיך אָפּרוען.

פּלוצלונג איז אָשר שטיין געבליבן. זיין בליק איז געפאַלן אויף איינעם פון די הייזער און ער האָט אינגאַנצן אויפגעציטערט.

— דאָס זעלבע הויז! אָט איז דאָס פענצטער! אָ, גאָט, האָרטן האָבן די מערדער געוואָלט אוועקרויבן מיין לעבן! — מורמלט אָשר, בלייבנדיק שטיין אויפן מיטן טראָטואַר, ווי פאַרכישופט.

עמיצער האָט אים פּלוצלונג אַ שטופּ געטון און אַראָפּגעשליידערט פון טראָטואַר אויפן גאָס:

— קוקט אויפן חוצפּה׳דיקן זשיד! זיך אוועקגעשטעלט אויפן טראָטואַר און פאַרהאַלט די באַוועגונג.

אָשר איז געקומען צו זיך. ער האָט אַ קוק געגעבן אויפן הויכן, דיקן, אויסגעפּוצטן גוי און אויף דער געלער לאַטע פון זיין אייגענעם בגד און האָט געשוויגן.

אין אַ ווײַלע ארום איז ער צוגעגאַנגען צום פענצטער. עס איז געווען פאַרקלאַפּט מיט ברעטער. ער האָט געפּרווט עפענען די דרויסנ־דיקע טיר, אָבער אויך זי איז געווען צוגענאָגלט.

ווי אַ גנב, האָט זיך אָשר ארומגעקוקט אויב קיינער באַמערקט נישט און מיט אַן אויסערגעוויינלעכן כוח האָט ער אַ ריס געטון די טיר.

זי האָט נאָכגעגעבן און מיט אַ קרעכץ זיך אויפגעפראַלט.

אָשר איז שנעל אריין אינעווייניק און די טיר פארקלאַפּט הינטער זיך. ער איז געבליבן שטיין אין דער טונקלקייט און אַ מאָדנער געפיל האָט אים באַהערשט.

ביסלעכווייז האָבן זיך זיינע אויגן צוגעוויינט. דורך די שפּאַלטן פון די ברעטער, מיט וועלכע דאָס פענצטער איז געווען פארקלאַפּט האָבן זיך ארייַנגעריסן שטראַלן ליכט.

אָשר קוקט זיך ארום און אַ ציטער נעמט אים דורך... אַלץ אַזוי ווי דאַמאָלס, ווען ער איז געלעגן אין דער קאַלוזשע בלוט... דער טאַמבאַנק... לעבער אין סופיט פון די קוילן... און דאָרט נעבן פענצטער אַ פארטריקנטער פלעק אויפן דיל — זיין פארטריקנט בלוט...

אָשר'ן באַהערשט מיטאַמאָל אַ מין שגעון. ער וואַרפט זיך שנעל אַנידער נעבן פענצטער אויפן זעלבן אָרט... זיין בליק בלאָנדזשעט ווילד ארום זיך... ער איז זיכער, אַז עס ווערט פארטגעזעצט זיין טראַגעדיע...

דאָס צימערל איז פול מיט גייסטער. אָט זעט ער אַלטע לייט... אָט שוועבן קליינינקע קינדערלעך... אומעטום איז בלוט... טייכן, טייכן בלוט... און אָט שוועבט זיין „איד”... אַן עכאָ פון זיינע פארצווייפלטע געשרייען... שאַ, אַ געלעכטער פון גויים, וועלכע חוזקן פון זיינע וויטאַקן... און פלוצלונג זיין בלוט=פלעק פון דיל הויבט זיך אויף... אַלץ העכער, העכער און פארנעמט דעם גאַנצן חלל פון צימער...

אַ ציטערדיקער קול הערט זיך, דוכט זיך זיין אייגענע שטימע.

— נקמה! נקמה!

אַ בעט מיט צאַרט ווייסע בעט=געוואַנט און אַ קינדס ראָז=קער=פערל מיט פיל בלוט=פלעקן טראָגט זיך פארביי זיינע אויגן...

— אוי מאַמע. אוי עס טוט מיר זייער וויי...

אַ מוטער, וועלכע איז משוגע געוואָרן, שטייט מיט איר איבערגע־בליבענער איינציקער האנט געבן איר טויטן זון און שרייט:

— נקמה! נקמה!

ענגבערט אין זיין מוח אַ געדאנק: אנטלויף! אנטלויף!..

— וואוהין? וואוהין זאל איך לויפן? — שטעלט אויס אָשר זיינע שגעון'פולע אויגן מיט תחנונים צו דעם ארום...

דער נעפל פארשווינדט מיטאַמאָל און אָשר כאפט זיך אויף פון זיין פארטראגנקייט.

ער גיט זיך אַ שטעל אויף און ווי אַ שוואַך, קראנק קינד לאזט ער ארום אַ טרער. ער ווארפט דעם לעצטן בליק ארום זיך און פארלאזט שנעל דאס צימער.

2 אַ זייגער בייטאג איז אָשר אריבערגעטרעטן די שוועל פון זיין וווינונג.

די אלטע האבן אָשר'ן באגעגנט מיט אויסערגעווײנלעכער פריינט־שאפט. זיי האבן געווינט פון שמחה, וואָס זיי זעען אים ווייטער אַ געזונטן.

גלייך האבן זיך ביי די אלטע פארזאמלט אלע שכנים פונעם הויז.

קוקנדיק אויף אָשר'ן האבן זיי זיך דערמאנט זייערע זין, פאטערס און מענער, וועלכע מען האט דאן פון זיי אוועקגערויבט און זיי האבן זיך בימער צעוויינט.

נאָכדעם ווי אָשר האט אויסדערציילט אלע איינצלהייטן, ווי ער האט זיך געראטעוועט, איז ער אריין אין זיין צימער.

— אייערע זאכן זיינען אין ארדענונג! — האט די באַלעבאָסטע נאָכגייענדיק אים געזאָגט.

אָשר איז געווען צופרידן. אלץ האט זיך געפונען אין דער זעלבער אָרדענונג, ווי ער האט מיט אַ חודש צוריק איבערגעלאזן.

פלוצלונג האט אָשר מיט שרעק אויסגעשריען:

— וווּ איז מיין טעלעפאָן?

— וואָס האט איר זיך אזוי דערשראקן? זאל גאט געבן, אז דאס זאָל זיין אייער איינציקע דאגה — בארואיקט אים די באַלעבאָסטע.

— דער טעלעפאָן איז מיר וויכטיקער פאַר אַלע מיינע זאַכן, וואָס איר האָט אויסגעהיט! — רופט אויס אָשר מיט וויטאָק.

די באַלעבאָסטע קוקט אויף אים ווי אויף אַ ניט־נאָרמאַלן.

— מיר האָבן געמוזט אָפּגעבן דעם טעלעפאָן. די ליטווישע רע־גירונג האָט שטרענג פאַרבאָטן יידן צו באַזיצן אַ טעלעפאָן אָדער אַ ראַדיאָ.

— וויי... וויי!.. האָט אָשר געקרעכצט, ווי עס וואָלט מיט אים פּאַסירט דאָס גרעסטע אומגליק. די באַלעבאָסטע האָט געקוקט אויף אים און טרויעריק געשאָקלט מיטן קאָפּ...

— וואָס זייט איר, ה׳ זעלווער, אַזוי פאַרצווייפלט? — האָט גע־פרעגט, אַריינגייענדיק אין צימער, דער אַלטער.

— וואָס בין איך פאַרצווייפלט? דער טעלעפאָן איז ניטאָ! ווי וועל איך איצט זיך פאַרשטענדיקן מיט מיין אומגליקלעכן ברודער? — שוין באַלד 2 וואָכן, ווי איך האָב ניט געהאַט די מעגלעכקייט מיט אים זיך צו פאַרבינדן. איך שטעל זיך פאָר ווי אומרואיק ער איז.

— אויף אייך, ה׳ זעלווער, קען מען זיך פאַרלאָזן. איר זייט דאָך געזונט, וועט איר שוין געפינען אַן עצה — קלאַפּט וויל־יונגלעריש דער אַלטער איבער אָשר׳ס פּלייצע.

— ווי? ווי אַזוי? — פרעגט אָשר טרויעריק, עס איז מיר דאָך אוממעגלעך צו גיין 6 קילאָמעטער. מיינע ווונדן זיינען נאָך ניט גאַנץ פאַרהיילט.

— וואָס ברענט עס אַזוי? — מישט זיך אַריין די אַלטע — זאָל זיך אייך דוכטן, אַז איר ליגט נאָך אין קראַנקנהויז. אייער ברודער וועט ניט אַנטלויפן.

— ניין! — רופט אויס אָשר אַנטשלאָסן. איך וועל נאָך היינט אַלץ אָנווענדן אַרויסצונעמען מיין ברודער פון דער קליניק.

— צייט צו גיין עסן! — זאָגט די באַלעבאָסטע צו אָשר׳ן — איך האָב צוגעגרייט פאַר אייך, ה׳ זעלווער...

— אַ שיינעם דאַנק אייך, ניט נייטיק! — ענטפערט העפלעך אָשר און ניט אַרויסרייידנדיק מער קיין וואָרט גייט ער אַראָפּ אין גאַס.

ער איז אריין אין אַ נאענט הויז, וווּ זיינער אַ חבר האט געוווינט.

דער וועכטער פון הויז, הערנדיק וועמען אָשר זוכט, האט פאר־קלאַפּט די טיר פאר זיין נאָז:

— נימאָ דאָ מער קיין זשידעס!

ארום אַ שעה צייט האט אָשר ארומגעבלאנדזשעט אין די גאסן און האט גארנים אויפגעטאן.

זיינע וווּנדן האבן אים זייער וויי געטאן, ער האט קוים געקענט שטעלן אַ טריט. ער האט באשלאסן אָפּצוליינן זיין זוכעניש אויף מארגן.

פארן ארויפגיין צו זיך, האט ער באמערקט אַ וועשעריי, וווּ ער פלעגט שטענדיק געבן וואַשן זיינע וועש. ער איז אריין אינעווייניק.

די גויע שטעלט אוים אויף אים אַ פּאָר צעשראָקענע אויגן און ציט זיך הינטערוויילעכטס צוריק, ווי זי וואָלט געזען פאר זיך עפּעס אַ גע־שפּענסט.

— איר... איר... — שטאמלט זי, ווערנדיק ווייס ווי שניי:

— אירע אויגן ווערן גרוים — איר זייט דאך... יאָ... מען האט אייך...

און מיטאַמאָל הויבט זי זיך אָן צו צלמ'ען.

אַ פּרימוס שטייט אויף אַ שטול. עס קאכט זיך טיי. דאס דעקל פון טשייניק שפּרינגט אונטער. אַ פּרעס־אייזן שטייט אויפן טיש און ברענט די טוך...

— מען האט אייך דאך גע—שאָסן! — שטאמלט זי צום סוף ארוים.

— נו, געווים האבן אייערע מערעדר אין מיר געשאסן! — זאגט אומגעדולדיק אָשר.

— איך האב פארבייגייענדיק אייך געזען ליגנדיק טויט אין אַ קרעמל אויף ווילנער גאַם.

אָשר שווייגט.

— דער הויז־וועכטערס יינגל האט מיר דערציילט, אז איר זייט גע־שפּרונגען דורך אַ שוי־פענצטער און...

— מיינע וועש גיט מיר! — שרייט אוים אָשר מיט עקל.

— אייערע וועש? יאָ, אייערע וועש ווילט איר... — חזרט איבער די גויע, קוים קומענדיק צו זיך.

זי נעמט ארויס אַ פעקל וועש, וואָס איז שוין געלעגן אין אירן אַ קופערט און דערלאַנגט עס אָשר'ן.

— איר האט מיר שוין געוואָלט ירשה'נען — זאָגט אָשר מיט אַ סאַרקאַסטישן שמייכל און גייט ארויס אַ בייזער.

די נאַכט איז אָשר כמעט ניט געשלאָפן. אין זיין קאָפּ האט געעקבערט איין איינציקער געדאַנק, ווי אזוי זאָל ער ארויסנעמען זיין ברודער פון דער קליניק.

פאַר זיינע אויגן האָבן זיך כסדר געטראָגן עפּעס מאָדנע געשטאַלטן.

אַ שטאַרקער אומרו האט אים באַהערשט. זיין האַרץ האט העפטיק געקלאַפּט. מיטאַמאָל האט זיך פון זיינע אויגן אַ גאָס געטאָן אַ שטראָם טרערן...

— רבונו של עולם! האָב רחמנות! — האט אָשר געכליפּעט ווי אַ קליין קינד און זיך ניט געקענט באַהערשן.

דאָס איז געווען אין דער זעלבער נאַכט, ווען משה האט זיך געראַנגלט מיט דער מערדערין און זי באַזיגט.

ווען עס האט אָנגעהויבן טאָגן, איז אָשר אַנדערעמלט געוואָרן.

אויף מאָרגן דעם 25־טן יולי איז אָשר אויפגעשטאַנען 8 אַ זייגער פרי, ער האט שנעל אָפּגעגעסן זיין אָרעם פרישטיק און איז אַרונטערגעגאַנגען אין גאַס. אויפן ראָג זיינען געשטאַנען עטלעכע טאַקסעס.

אָשר איז צוגעגאַנגען צו איינעם פון די שאָפערן:

— איך דאַרף ברענגען פון אוניווערסיטעט־קליניק אַ קראַנקן. איך בין גרייט צו באַצאָלן יעדן פרייז.

— מוחל, מוחל ס'געלט! — האט דער שאָפער זיך משוכבענדיק פון שלאָף געענטפערט אָשר'ן.

— אָבער...

— קיין אָבער! קיין זשידעס פיר איך ניט! — האט דער שאָפער מיט רוגזה געענטפערט און פאַרקלאַפּט די טיר פון זיין מאַשין.

אַ צווייטער שאָפער, צו וועלכן אָשר האָט זיך געווענדעט, האָט אים נעדראָט :

— זשיד ! טראָג זיך שנעל אָפּ פון דאַנעט, ווען ניט גיב איך דיר איבער אין די הענט פון דער פּאָליציי.

אָשר איז אַוועק אַ טרויעריקער. פאַרבייגייענדיק דעם דערבייאיקן מאַרק איז ער געבליבן שטיין.

דער מאַרק וואָס האָט פאַר דער מלחמה געהודזשעט ווי אַ בינשטאָק פון קויפער און פאַרקויפער איז געווען כמעט פוסט.

ייטלעכע פויערים זייַנען געזעסן אויף זייערע פורן און פאַרקויפט יאַגדעס.

אַ גוויישער עולם איז געשטאַנען מיט ליימענע טעפּ און שיסלען און געדולדיק געוואַרט אויף זייער ריי.

עטוואָס ווייטער זייַנען געשטאַנען עטלעכע ליידיקע פורן.

— פיר מיך צו צו דער אוניווערסיטעט-קליניק און איך וועל דיר גוט באַצאָלן ! — האָט זיך אָשר געווענדעט צום פויער, וועלכער איז געזעסן אויף דער פור און געשמאַק צוגעביסן.

— איך פיר ניט קיין זשידעס, גיי פון דאַנעט !

אָשר איז צוגעגאַנגען צו אַ צווייטער פור.

— גיי אַוועק, זשיד, ווען ניט, קריגסטו דו פון מיר מיטן בייטש.

אַ צערודערטער איז אָשר ווייטער געגאַנגען. פאַר זייַנע אויגן האָט געשוועבט די געשטאַלט פון זייַן אומגליקלעכן ברודער. ער האָט ניט געשפירט ווי אינסטינקטיוו האָבן זייַנע פיס אים געבראַכט צו די טרעפּ פון זייַן וווינונג.

מיטאַמאָל איז אָשר'ן ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. פון זייַן פּנים איז מאָמענטאַל פאַרשוווּנדן זייַן יאוש. ער האָט איצט געפלאַקערט מיט אַ נייער אידעע . . .

מיט אַן אויסערגעוויינלעכער שנעלקייט, ווי ער וואָלט פּולקום גע-זונט געווען, איז ער ארויף אויף די טרעפּ. ער איז אריין אין זייַן צימער ארונטערגעוואָרפן פון זיך זייַנע בגדים, ארונטערגעצויגן די שיך. דאַן האָט ער אויפגעשלאָסן דעם קליידער-שראַנק און ארויסגענומען

זיין בעסטן אַנצוג. ער האָט זיך אויסגעפּוצט אין אַ נייעם אויבערהעמד, שיינעם קראַוואַט, עלעגאַנטע שיך.

ער האָט אַרונטערגענומען פון שראַנק אַ קליינעם טשעמאָדאַן, דאָרט אַריינגעלייגט אייניקע מלבושים און איז אַרויס פון צימער.

אַרויסגייענדיק האָט ער זיך אָנגעשטויסן אויף דער באַלעבאָסטע. די אַלטע האָט אויסגעשטעלט אויף אים אַ פּאָר אויגן און אויסגעשריען פון איבעראַשונג:

— איר, הער זעלווער! וואָס איז דאָס...

—אַנטשולדיקט! איך האָב ניט קיין צייט. איך מוז געשווינד גיין!— האָט אָשר שנעל געענטפערט, זיך ניט אומקוקנדיק אויף דער אַלטער, וועלכע האָט געוויס געטראַכט, אַז ער איז אַראָפּ פון זינען.

ביי דער טיר איז זי צוגעלאָפן און אים פאַרהאַלטן:

— ה' זעלווער! גאָט איז מיט אייך, איר האָט דאָך פאַרגעסן אָנ-צוטאָן אויף דעם אַנצוג די געלע לאַטע.

— איך האָב ניט פאַרגעסן, לאָזט!

— ווי איז צו מיר, מען וועט דאָך אייך גלייך אַרעסטירן, ה' זעל-ווער!.. וואָס טוט איר?.. באַטראַכט זיך! — האָט זיך די אַלטע ביי אים געבעטן. אָבער אָשר איז שוין געווען אויף דער צווייטער זייט טיר. ער איז אַוועק צו סיימאַ גאַס.

שטאַלץ איז ער צוגעגאַנגען מיטן קאָפּער אין דער האַנט צו איינעם פון די שאָפערן.

דער שאָפער איז אַרויסגעשפּרונגען פון דער מאַשין, צוגענומען דעם קאָפּער און געהאָלפן אָשר'ן איינשטייגן.

— וווּהין, מיין הער? — האָט ער הכנעהדיק געפרעגט.

— צו דער אוניווערסיטעט-קליניק!

אין 15 מינוט אַרום איז די טאַקסע שטיין געבליבן נעבן דער קלי-ניק.

דער שאָפער האָט געהאָלפן אָשר'ן אויסשטייגן פון דער מאַשין.

— בלייב דאָ וואַרטן! האָט אָשר באַפוילן דעם שאָפער.

— ס'וועט לאַנג דויערן, מיין הער?

— פאַר אַלץ וועל איך באַצאָלן.

אָשר איז שנעל אַריין אין דער אוניווערסיטעט־קליניק. ער האָט זיך גאָכגעפרעגט אויף דער אָפּטיילונג „צ".

— האָט איר אַ דערלויבעניש, מיין הער? — האָט אים פאַר־שטעלט דעם וועג אַ סאַניטאַר.

אָשר האָט אַריינגערוקט אַ מטבע דעם סאַניטאַר אין האַנט אַריין. יענער האָט אים דורכגעלאָזן.

אויף די צווייטע טרעפּ האָט אים ווייטער פאַרהאַלטן אַ סאַניטאַר:

— דאָ מיין הער, איז די אָפּטיילונג פון אַנשטעקנדע קראַנקייטן. האָט איר אַ דערלויבעניש פון דאָקטאָר אַהער אַרויפצוגיין?

אָשר האָט פּרובירט דעם זעלבן מיטל, אָבער יענער האָט זיך גע־קווענקלט:

— מיין הער, איך קען פאַרלירן צוליב דעם מיין שטעלע. דאָ איז שטרענג פאַרבאָטן פאַר זייטיקע פּערזאָנען אַרויפצוגיין.

— דאָ האָסטו אויך די דערלויבעניש פון דאָקטאָר! — האָט אָשר דרייסט אַרויסגענומען זיין דאָקומענט פון יידישן קראַנקנהויז און עס דערלאַנגט דעם סאַניטאַר.

— ביטע, מיין הער! — האָט דער סאַניטאַר, וועלכער איז געווען אַן אַנאַלפאַבעט, געזאָגט. קענטיק דער שטעמפּל האָט געמאַכט אויף אים אַן איינדרוק.

ווי אָשר איז נאָר אַרויף אויף די טרעפּ האָט פונדערווייטנס אַ גלאַנץ געטאָן פאַר זיינע אויגן דאָס צימער נומ. 7. ער האָט געשפּירט ווי זיינע קני בויגן זיך.

— גאָט, שטאַרק מיך! — האָט ער מתפּלל געווען מיטן גאַנצן האַרצן. ביי דער טיר האָט אים מיטאַמאָל פאַרהאַלטן אַ קראַנקן־שוועס־טער.

— וווהין גייט איר דאָ? ווער האָט אייך דאָ אַרויפגעלאָזט? דאָ איז דאָך די אָפּטיילונג פון אַנשטעקנדע קראַנקייטן! — האָט זי מיט איין אָטעם־צוג צו אים געטענה'ט.

— איך ריזיקיר מיט מיין געזונט, און אויף אים בין איך דער באַלעבאָס! — האָט אָשר געענטפערט זעענדיק, אַז ער האָט דא ניט וואָס צו פארלירן.

— מיר זיינען פאר דעם פאראנטוואָרטלעך און איר טאָרט דא ניט אריינגיין! איך וועל אייך ניט אריינלאָזן, — האָט זי געזאָגט צו אָשר'ן און זיך אַוועקגעשטעלט אין דער טיר מיט אויסגעשפרייטע הענט.

— נארישקייטן, איך מוז דאך אריינגיין צו מיין ברודער!

— אוממעגלעך, אוממעגלעך!

— קען איךריידן מיט דעם דעזשורנעם דאקטאר פון דער אָפּטיילונג?

— קומט!

אָשר איז מיט דער קראנקן-שוועסטער אריין אין דאקטארס קאַבינעט.

דער דאקטאר איז געזעסן און געלייענט אַ בוך.

— זעצט זיך, מיין הער, — האָט דער דאקטאר געזאָגט צו אָשר'ן און באַקוקט אים מיט פארוואונדערונג.

אָשר האָט באדאנקט און איז געבליבן שטיין מיטן קאפּער אין דער האנט.

— דער הער האָט געוואָלט אומבאדינגט אריינגיין אין דער פּאַלאַטע 7. איך האָב אים דערקלערט, אז דאָס איז אוממעגלעך, אבער דער הער איז געבליבן ביי דאָס זייניקע, — האָט די קראנקן-שוועסטער זיך באַקלאָגט פארן דאקטאר.

— מיט וועלכן קראנקן ווילט איר ריידן? — האָט דער דאקטאר זיך געווענדעט צו אָשר'ן.

— מיט משה זעלווער.

— ער איז דאך אַ ייד! — האָט דער דאקטאר אויסגערופן אַ פארוואונדערטער.

— ער איז מיין ברודער.

— איר... אַ ייד?.. איר טראָגט דאך ניט קיין געלע אָפּצייכנונג.

— איר וועט מיר זייער אנטשולדיקן, הער דאקטאר, דאס איז מיינס אַ געהיימניס.

— איך האָב מאקע געהערט, אַז די דייטשע מאכט האט געמאכט פאר עטלעכע יידן אַן אויסנאַם אין דעם פאַל... האט דער דאקטאר מיט נייגיר געזאגט.

— ה׳ דאקטאר, כ׳בין געקומען ארויסנעמען מיין ברודער פון אייער קליניק, האט אָשר פיל דרייסטער גערעדט.

— איר זייט געקומען אין דער ריכטיקער צייט, היינט 6 אַ זייגער אָוונט וואָלטן מיר געווען געצוווּנגען אים צו באזייטיקן, ווייל די אָפּטיילונג ווערט איבערגענומען דורך די דייטשן.

דורך אָשר׳ס לייב איז דורך אַ ציטער.

— אַלזאָ ה׳ דאקטאר, מיין מאקסע שטייט גרייט דאָ אונטן.

— איר זייט געקומען אין אַ מאַקסע? מאָרגע! ווייזט אוים, אַז אויף אייך זיינען ניט חל די אַלע יידן־געזעצן — האט דער דאקטאר גערעדט מיט גרוים דרך־ארץ.

— גאנץ ריכטיק — איז געפאלן דרייסט אָשר׳ס תשובה.

— אייער ברודער האט זיך לעצטנס איינגעבילדעט, אַז איר לעבט שוין ניט און ער האט געוואָלט זיך נעמען דאס לעבן.

אָשר איז בלאַס געוואָרן.

— ה׳ דאקטאר, ווי איז זיין צושטאנד?

— ניט גוט.

— וועט ער קענען מיט מיין הילף ארונטערגיין די טרעפּ פון קראנקנהויז?

— איך צווייפל.

אָשר האט שווער אָפּגעזיפצט און איז געבליבן שטיין מיט אַן ארונטערגעלאָזענעם קאָפּ.

דער דאקטאר האט זיך אויפגעשטעלט.

— קען איך, ה׳ דאקטאר, אריינגיין צו אים?

— ביטע זייער, די קראנקן־שוועסטער האט אים שוין געמאלדן, אַז איר זייט געקומען אים אָפּנעמען.

— איך בין אייך זייער דאנקבאר — האט אָשר געזאגט און איז ארויסגעגאנגען פון דאקטארס קאבינעט.

— שטארק מיך, גאָט! — האבן אָשר'ס ליפּן געמורמלט ווען ער האט געשפּרייזט דורכן קאָרידאָר.

צימער 7 ... 7 ... 7 ... דער 7 האט געטאנצט פאר זיינע אויגן אין פארשיידענע קאָלירן. דער קאָפּ האט אים געשווינדלט, ווי א שכור האט ער זיך געוויגט אויף די פיס.

ער האט ארויפגעלייגט זיין האנט אויפן הענטל פון דער טיר און איז א ווײַלע געבליבן שטיין, ווי פאראַליזירט. זיין הארץ האט אים שטארק געקלאַפּט.

די טיר האט זיך לאנגזאם געעפנט.

ער איז געבליבן שטיין ביי דער טיר און זיינע אויגן האבן געזוכט איבער די בעטן פון די קראנקע...

— אָשר! אָשר!... דאָ!...

אַן אויסגעמאַגערטע האנט האט זיך אויפגעהויבן און גלייך זיך ארונטערגעלאזט. א פּאָר ברענענדיקע אויגן האבן ארויסגעקוקט פון א געלן, לענגלעכן, באוואקסענעם פּנים.

— רבונו של עולם, דאס איז דאך משה'לע!

אָשר איז געקומען צו זיך, מיט פעסטע טריט איז ער צוגעגאנגען צום ברודער און א קוש געטאן אים אין שטערן.

משה האט מיט ווילדע אויגן געקוקט אויף אים.

— משה'לע! — האט זיך ארויסגעריסן א פארשטיקטער געשריי ביי אָשר'ן.

— אָשר, דו! דו ביזט עס! ווי שיין דו זעסט אויס! אַט פונקט ווי אין א יום־טוב טאג אַמאָל ביי אונדז אין שטעטל... אָבער... דו ביזט דאך טויט... דאס איז דאך נאר א שיינער... זייער שיינער חלום... אפשר... ביזטו אויך מיך געקומען נעמען.. נעם מיך!.. איך גיי מיט!.. און אונדזערע נשמות וועלן צוזאמען...

— וואָס פּלוידערסטו, משה'לע — האט אָשר אויסגעשריען —

איך לעב! זע, איך לעב! דאָס איז ניט קיין חלום! און ער האָט אָנ־געהויבן גלעטן מיט אַ ציטערדיקער האַנט משה'ס קאָפּ.

משה האָט מיטאַמאָל אויסגעבראָכן אין אַ היסטעריש געוויין.

— נו, שאַ, שאַ, ברודערל! — האָט אים אָשר געפּרוּווט באַ־רואיקן. ער האָט זיך אַראָפּגעבויגן און אַריינגעשושקעט משה'ן אין אויער:

— ברודערל, דו ביזט דאָך אַלעמאָל געווען אַ קלוגער און אַ דרייס־טער, פאַרשטיי מיך, איך האָב ריזיקירט און אַראָפּגענומען די געלע לאַטע פון זיך און צו דיר געקומען. די קראַנקע גויים דאָ אין פּאַלאַטע קוקן אויף מיר ווי אויף אַ ביין וווּנדער. אויב דו וועסט ניט גלייך גיין מיט מיר, האָן זיינען מיר ביידע פאַרלוירן.

משה האָט אויפגעהערט צו וויינען. זיין פּנים איז אינגאַנצן פאַר־ענדערט געוואָרן.

— ברודערל, איך וועל זיך שטאַרקן! — האָט ער האַסטיק גע־שעפּטשעט און זיך מיטאַמאָל אַ זעץ אויף געטאָן.

אָשר האָט שנעל, ניט פאַרלירנדיק קיין איין רגע, אַרויסגענומען פון טשעמאָדאַן די קליידער און געהאָלפן משה'ן זיך אָנטון.

עס זיינען פאַרביי עטלעכע מינוט און משה איז געשטאַנען אַן אָנגעטוענער.

אָשר האָט אים גענומען פאַר דער האַנט:

— שטאַרק זיך, ברודערל, אונטן שטייט די טאַקסע.

— גוט!

ער איז ווי אַ פּולקאַם געזונטער מיט פעסטע טריט אַרויס מיט אָשר'ן פון פּאַלאַטע.

— פאַרשאַלטענע זשידעס! — האָט אַ שטימע פון אַ קראַנקן זיי נאָכגעשריגן.

ביידע ברידער זיינען אַראָפּ פון די טרעפּ.

— קיין וואָרט זאָלסטו מיט מיר אין דער טאַקסע ניט אַרויסריידן!

— האָט אָשר געזאָגט שטיל צו משה'ן.

— איך פאַרשטיי...

דער שאָפער האָט געעפנט דאָס טירל.

— פּרעזידענט נאָס נומ. 6. — האָט אָשר אויסגערופן צום שאָפער, העלפנדיק זיין ברודער אריינשטייגן אין דער טאַקסע.

די מאַשין האָט זיך ראַשיק געטראָגן איבער די באַלעבעטע גאַסן פון קאָוונע, וואָס האָט זיך געבאָדן אין די זון־שטראַלן. עס האָט לאַנג ניט געדויערט און זי איז שטיין געבליבן.

אָשר האָט באַצאָלט דעם שאָפער, וועלכער האָט זיך טיף פאַר־נייגט און איז מיטן ברודער אריין אין הויז.

— — — — — — —

לויטן אויפטראַג פון דער דייטשער מאַכט איז דעם 24־טן יולי פאַר־געקומען אין קאָוונע אַ ברייטערע זיצונג פון עסקנים צו קלייבן אַן „אַבער־יודע".

קיין בעלנים אויף דעם פּאָסטן האָבן זיך ניט איינגעפונען.

די וואַל איז געפאַלן אויף דעם אין קאָוונע באַקאַנטן האָקטאָר ח. עלקעס.

אַלס שעף פון דער צוקונפטיקער יידישער געטאָ־פּאָליציי איז אויס־געוויילט געוואָרן איינער קאָפּעלמאַן.

גלייכצייטיק איז געשאַפן געוואָרן די אַרבעט־פאַרטיילונג־ביוראָ, דער קערן פון שפּעטערדיקן אַרבעטס־אַמט.

אין דער זעלבער צייט איז דערשינען דער באַפעל נומ. 1 פון דעם קאָוונער שטאָט־קאָמיסאַר ס. אַ. בריגאַדען־פירער קראַמער:

1) יידן מוזן אָנטאָן אַ צווייטע געלע לאַטע אויפן רוקן,

2) יידן טאָרן ביי קריסטן קיין זאַך ניט קויפן אָדער פאַרקויפן,

3) יידן טאָרן ניט גיין אויפן טראָטואַר, נאָר אויף דער גאַס נעבן טראָטואַר,

4) ביזן 15־טן אויגוסט מוזן אַלע יידן פון דער שטאָט קאָוונע זיך געפינען אין סלאָבאָדקער געטאָ.

איידער דער באַפעל נומ. 1 פון שטאָט־קאָמיסאַר איז דערשינען האָבן די קאָוונער יידן זיך געטרייסט, אַז די איבערזידלונג וועט דויערן

מאָנאַטן לאַנג און ביז אָפּשליסן פון געטאָ איז מעגלעך, אַז דער דייטש זאָל כאַפּן אַ פינצטערע מפּלה.

דער פעסטגעשטעלטער טערמין פון שליסן דאָס געטאָ האָט ארויס־גערופן צווישן די קאָוונער יידן אַ גרויסע בהלה און נערוועזיטעט.

דער וווינונגס־אַמט ביים יידישן קאָמיטעט איז געוואָרן הילפלאָז. ער האָט געזאָלט אָרדענען פּלאַנמעסיק די עוואַקואַציע — גאַסנווייז, אבער צוליבן געדראַנג פון די יידן און אומגעדולד פון די דייטשן און ליטווינער, וועלכע פלעגן ארויסוואַרפן די יידן פאַרן טערמין פון די דירות, האָט זיך געשאַפן אומאָרדענונג און כאָאָס.

דער וווינונגס־אַמט איז אויך ניט געווען צוגעפּאַסט צו אַזאַ קאָלאָ־סאַלער אַרבעט.

דאָס אַריבערזידלען אין אַזאַ קורצן טערמין בערך 30 טויזנט נפשות און זיי באַזאָרגן מיט דירות אין סלאָבאָדקע איז געווען איבער זייערע קרעפטן. נאָר אַ מלוכה'שאַפטלעכער אָרגאַן וואָלט געקענט ביזן באַשטימטן טערמין אַזאַ אַקציע דורכפירן.

דער וווינונגס־אַמט, וועלכער האָט ניט געהאַט קיין טראַנספּאָרט און פינאַנסיעלע מיטלען און אויך גענוג ענערגישע קרעפטן, וועלכע זאָלן זיך פריוויליק שטעלן צו זיין דיספּאָזיציע — איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מין ביורא ווו מען האָט הויפּטזעכלעך ארויסגעגעבן אָרדערס אויף דירות אין סלאָבאָדקע.

די קאָוונער יידן, זעענדיק דעם קאַטאַסטראָפאַלן מצב פון דעם ענין דירות, האָבן אָנגעהויבן צו האַנדלען אויף אייגענער האַנט. זיי פלעגן פשוט בייטן זייערע קאָוונער דירות אויף דירות פון די גויים אין סלאָ־באָדקע. נאָכדעם פלעגן זיי באַקומען פון וווינונגס־אַמט די נויטיקע אָרדערס. די קריסטן האָבן דערשמעקט, אַז דאָ קענען זיי מאַכן גוטע געשעפטן, פלעגן זיי נעמען ביי די יידן געלט און זאַכן ווי אַ הוספה צום בייט.

שוין דאַמאַלסט, ביים ארויסגעבן די אָרדערן, האָט זיך אָנגעהויבן דער פּראָטעקציאָניזם, וואָס איז שפּעטער באַקאַנט געוואָרן אין געטאָ אונטערן נאָמען „וויטאַמין פּע".

האבנדיק וויטאַמין „פּע״ האָט מען געקראָגן אַן אָרדער אויף אַ דירה אין סלאָבאָדקע, וואָס אַ צווייטער האָט אויסגעפונען פאר זיך און אָנגעוויזן אין וווינונגס־אַמט. יענער האָט זיך שפּעטער וואָכן לאַנג גע־וואַלגערט מיט קליינע קינדער אויף דער גאַס.

דאָס האָט גלייך ביים אָנפאַנג געבראַכט דערצו, אַז דער וווינונגס־אַמט און בכלל דער קאָמיטעט און אַלץ, וואָס האָט געשמעקט מיט קאָמיטעט און „קאָמיטעטשיקעס״, איז ביטער פאַרהאַסט געוואָרן ביי די געטאָ־יידן.

סוף יולי האָט דער וווינונגס־אַמט און די אַרבעטס־פאַרטיילונג־ביוראָ זיך אָנגעהויבן טיילווייז אַריבערקלייבן קיין סלאָבאָדקע.

— — — — — — —

אָשר׳ס בעלי־בתים זיינען געווען פאַרצווייפלט, זיי האָבן מורא גע־האַט צו פאַרשפּעטיקן מיטן ביימן זייער דירה אויף אַ דירה אין סלאָ־באָדקע.

גאַנצע טעג פלעגט זיך די אַלטע אַרומשלעפּן און בעטן ביי פריינט און באַקאַנטע צו העלפן איר באַקומען אַ דירה אין סלאָבאָדקע.

איין טאָג איז די אַלטע געקומען אַ שטראַלנדיקע. זי האָט שוין אַ וווינונג און שוין אויך אַרויסבאַקומען פון קאָמיטעט אַן אָרדער.

— וויפל צימערן? פרעגט אָשר נייגעריק.

— צוויי צימערן מיט אַ קיך — ענטפערט די אַלטע אַ גליקלעכע.

— צוויי צימערן? — וווּנדערט זיך אָשר.

— איך האָב זיך פאַרבונדן מיט אַ צווייטער פאַמיליע פון 2 פּער־זאָן, — איז זיך מודה די אַלטע.

— אַזוי? . . .

— דאַגה׳ט ניט, ה׳ זעלווער, אייך האָב איך אויך ניט פאַרגעסן. איך וועל אָפּצאַמען פאַר אייך אַ ווינקל אין דער קיך.

— און מיין ברודער? — פרעגט אָשר אין קלעמעניש.

— פאַר אייער קראַנקן ברודער מוזט איר קריגן אַ באַזונדערן צימער.

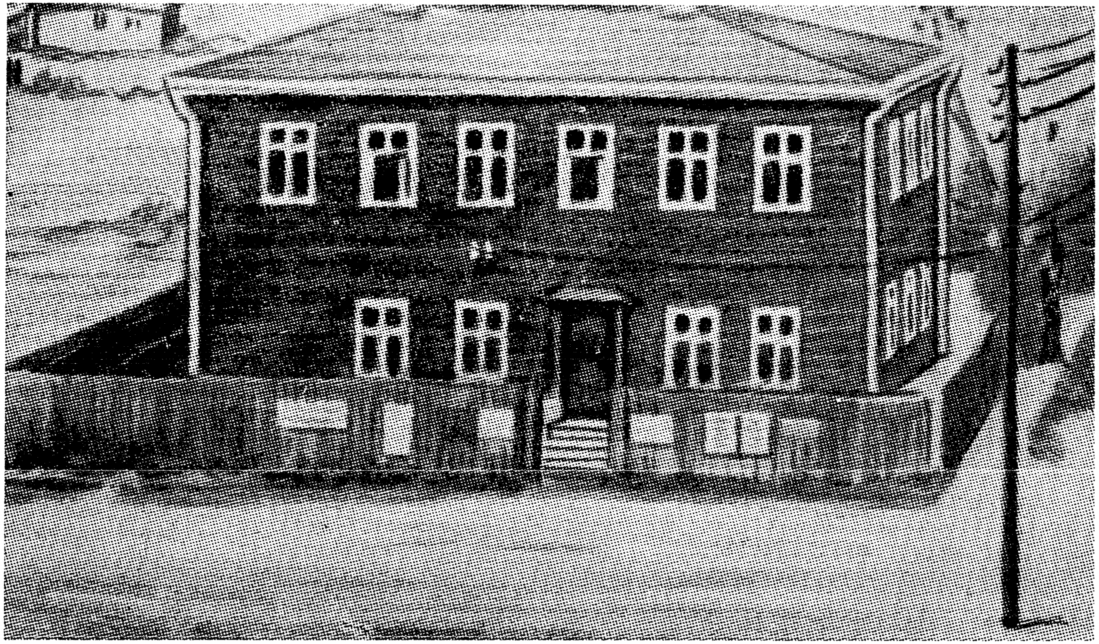

געבײַדע פון יידישן קאָמיטעט (עלטעסטן־ראַט) אין קאָוונער געטאָ
אויף ווארניו גאַס 49.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ סדרה פון פּאַקן די בעבעכעס. ביידע אַלטע זיינען ארומגעלאָפן פארשמייעט און פלעגן ווערן אויפגערעגט פון יעדער קלייניקייט.

דאָ איז עפּעס ארונטערגעפאלן און צובראָכן געוואָרן. דאָ איז עפּעס צוריסן געוואָרן און ביידע אַלטע, ווי צוויי קליינע קינדער, זיינען געשטאַנען אויפגערעגטע איינער קעגן דעם אַנדערן און זיך געקריגט, ווי דאָס וואָלט באמת געווען זייער גרעסטער אומגליק.

זיי האָבן אין דעם מאָמענט ניט געהאַט קיין שום אָנונג וועגן דער גרויסער קאַטאַסטראָפע, וואָס דערנעענטערט זיך מיט ריזן־טריט צו אַלע קינדער פון יידישן פאָלק אויפן אייראָפּעאישן קאָנטינענט.

זיי האָבן אריבערגעפירט זייערע זאַכן אין סלאָבאָדקע און איבער־געלאָזט אָשר'ן מיט זיין קראַנקן ברודער אַליין. אומזיסט האָט אָשר געפרווט זיך איינבעטן ביי זיי, אַז זיי זאָלן מיטנעמען זיין ברודער. די אַלטע זיינען געווען עגאָאיסטיש און שלעכט און האָבן בשום אופן ניט מסכים געווען.

ווען די צימערן פון זייער בעלי־בתים זיינען געבליבן ליידיק, איז אָשר געזעסן ביי זיין ברודערס בעט און זיך באַמיט צו זיין פריילעך.

אין הארצן האָט אים אָבער גענאָגט און געגריזשעט: פאַרוואָס זיינע בעלי־בתים זיינען געווען אַזוי שלעכט? און וואָס זאָל ער אָנהויבן צו טאָן? ווי דראַפּעט מען זיך ארויס פון דער אומהערטרעגלעכער און געפערלעכער לאַגע?

בלית ברירה איז ער אַוועק אין קאָמיטעט. אפשר וועט ער דאָרט געפינען אַ ישועה.

ער האָט זיך דורכגעשטופּט דורך פיל הונדערטער מענטשן, וועל־כע האָבן באַלאַגערט דעם ארבעטס־אַמט.

עפּעס אַ דייטשער ייד האָט אים אויפגענומען.

— אַ צימער פאַר אַ שווער קראַנקן? — האָט דער דייטשער ייד אַ מאַך געטאָן מיט זיינע הענט — ליידער, ליידער... גלויבט מיר, איך קען אייך גאָרניט העלפן.

— און אַן ארדער אויף אַ צימער פאַר אַ געזונטן מענטשן האָט איר

געקענט מיט אַ פּאָר מינוט פריער ארויסגעבן ? — שרייט אוים אַ מיטל־יאריקער מאנספערשוין און שטעלט אוים אַ פּאָר פויסטן קעגן דעם דייטשן ייד.

אָשר האט מיט אַ ביטערן געפיל פארלאזן דעם קאָמיטעט.

דעם זעלבן טאג איז אָשר אַוועקגעגאנגען אויפן מארק איינקויפן פּראָדוקטן.

ווען ער איז צוריקגעקומען, האט ער געפונען זיינע זאכן ארויסגע־וואָרפן אין קאָרידאָר.

אין בעט איז געזעסן זיין ברודער נאך בלאסער ווי תמיד און גע־ציטערט פון קעלט.

— משה׳לע, וואָס איז דאָס ? — האט אָשר אויסגעשריען אַ צע־טומלטער.

— דער גוי, מיט וועמען די אלטע האבן זיך געביטן מיט זייער דירה, האט זיך אהער ארייגעקליבן און האט מיך מיט אלע אונדזערע זאכן דא ארויסגעוואָרפן... — האט משה מיט טרערן אין די אויגן אים געענטפערט.

— זיי רואיק ! — האט אָשר געגלעט זיין ברודער — און אין דער זעלבער רגע האט ער אָנגענומען אַ באשלוס.

— לאָז מיך ניט איבער אליין, איך האב מורא פאר די גויים ! — האט משה זיך געבעטן, זעענדיק, אַז אָשר קלייבט זיך ווייטער אַוועק־צוגיין.

— זיי רואיק, ברודערל, אַ צען מינוט און איך בין צוריק דאָ.

אָשר, ווי אַ שטורעם וואָלט אים געטראגן, איז אראָפּגעלאָפן פון די טרעפּ.

עס זיינען פארביי עטלעכע מינוט און ער האט זיך צוריקגעקערט אַ פארסאַפּעטער.

— אונטן, משה׳לע, וואַרט אַ פור...

משה׳ס פנים האט אויפגעשטראלט. ניט אויסרעדנדיק קיין איין וואָרט האט ער גלייך גענומען זיך אָנטאָן.

אָשר האָט אין דער זעלבער צייט שנעל צוזאַמענגעפּאַקט זיינע זאַכן און עס ארונטערגעטראָגן אונטן.

צולעצט האָט אָשר אַראָפּגעפירט זיין ברודער און אים געהאָלפן זיך אריינזעצן אין דער פור.

די פור האָט זיך גערירט אין דער ריכטונג צו סלאָבאָדקע.

הונדערטער פורן געפּאַקט מיט מעבל, פּעק און קאָפערס האָבן פארפלייצט די גאסן, וועלכע האָבן געפירט צום געטאָ.

די פערד און מענשן האָבן זיך געבאָדן אין שווייס אין דעם הייסן אויגוסט־טאָג, דאך האָבן זיי געדולדיק געוואַרט אין צוויי לאַנגע רייען, וואָס האָבן זיך געצויגן אָן אַ סוף. פון איין זייט זיינען יידן געפאָרן פון קאָוונע קיין סלאָבאָדקע, פון דער צווייטער זייט — גוים פון סלאָבאָדקע קיין קאָוונע.

אויף די פּנימער פון די ערשטע זיינען געווען אויסגעגאָסן ווייטיק און שרעק.

אויף די פּנימער פון די צווייטע האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אַ גליקלעך שמייכל.

יעדע עטלעכע מינוט פלעגן די פורן בלייבן שטיין. דאָ איז עטוואָס ארונטערגעפאַלן, דאָ איז עפּעס קאַליע געוואָרן. די נסיעה האָט זיך געצויגן שעהן לאַנג.

— זע, וואָס עס ווערט פון יידיש האָב און גוטס! — האָט אויסגערופן משה אין העברעאיש און אַ צי געטאָן אָשר'ן פארן אַרבל.

אָשר האָט אומגעדרייט דעם קאָפּ.

פון אַ פור איז ארונטערגעפאַלן אַ שראַנק און איז צעשמעטערט געוואָרן אויף שטיקלעך.

— באַרואיק זיך, משה'לע! — האָט אָשר, ארויפלייגנדיק זיין האַנט אויף דעם ברודערס שולטער, אים באַרואיקט — דאָס איז ניט וויכטיק... פארשטיי: מעבל איז לחלוטין ניט וויכטיק... יידישע לעבנס... יידישע לעבנס זאָלן ניט חרוב ווערן ווי אָט דער שראַנק... דאָס איז פאַר אונדז אַלץ. אַלדאָס איבעריקע איז ניט וויכטיק.

משה האָט זיך אַ ווײַלע פארטראַכט, אָבער באַלד האָט ער געפרעגט אָשר'ן:

— אָשר, איז פאר יידן שוין דערלויבט זיך צו באנוצן מיט טראנס־פאָרט־מיטלען ?

— די דייטשן האבן עס דערלויבט נור פאר דער עוואקואציע.

— איך האב געהערט ווי די ליטווינער יידן צווישן זיך, אז די דייטשן ווילן צונעמען אונדזערע אלע זאכן פאר זיך און דערפאר דער־לויבן זיי עס אונדז אריבערפירן אין געטאָ.

— מעגלעך, אז עס איז ריכטיק, — האט אָשר פארטראכט געענט־פערט.

די פור איז צום סוף אריינגעפארן אין סלאבאדקע און געבליבן שטיין אויף לינקאווער גאס נומ. 63.

אָשר איז פלינק אראָפּגעשפרונגען פון דער פור און איז אריין אין הויז. אויפן 2־טן שטאָק האט זיך געפונען די דירה פון זיינע בעלי־בתים. צו זיין גליק איז די אלטע אין דער רגע ניט געווען אין שטוב. דער אלטער האט זיך זייער דערפרייט מיט אָשר'ן.

אָשר האט אריבערגעטראגן זיינע זאכן אין דעם צימערל, וואָס איז געווען פאר אים אָפּגעצוימט פון דער קיך. ער האט אוועקגעשטעלט האס בעט. דער אלטער האט אים געהאלפן אויסבעטן.

— ווו האט איר אריבערגעפירט אייער ברודער ? — פרעגט ער אָשר'ן.

אָשר מאכט זיך ניט הערנדיק און מיידט אויס צו געבן אים א תשובה.

ווען אלץ איז געווען פארטיק, באצאלט אָשר דעם פויער און פירט ארויף משה'ן צו זיך. ער העלפט אים זיך אויסטאן און ארייןלייגן זיך אין בעט.

דער אלטער שטייט אין קיך און קוקט דורך דער אָפענער טיר.

ער פארשטייט, אז אָשר האט אים געשטעלט פאר א געשעענעם פאקט. ער איז ניט קיין נאר. שווייגט ער.

קומט אריין די אלטע, ווען זי זעט משה'ן ליגנדיק אין בעט, ווערט איר געזיכט רויט פון כעס, זי באהערשט זיך אבער גלייך און באגריסט אים און רעדט מיט אים זייער פריינטלעך.

שפּעטער אַ ווײַלע פאַרבעט זי אָשר'ן צו זיך.

אָשר גייט איר נאָך ווי אַ פאַרזינדיקטער חדר־ייִנגל.

— ה' זעלווער, איך וואָלט קיינמאָל ניט געגלויבט, אַז איר זייט פעאיק אַזוי ניט אנשטענדיק צו האַנדלען.

— איך בין... איך בין... שטאַמלט אָשר.

— זייער ניט שיין! — רעדט די אַלטע פאַרביטערט — אַזוי האָט איר מיר באַצאָלט פאַר באַזאָרגן אייך מיט אַ צימער?

— איך בין געווען דערצו געצוווּנגען. דער גוי האָט אַרויסגעוואָרפן מיין ברודער אין קאָרידאָר... איך האָב זיך ניט געקענט העלפן.

— ניט שיין, ניט שיין... — שאָקלט די אַלטע מיטן קאָפּ.

— מיין ברודער וועט פאַרנעמען מיין אָרט און איך וועל שלאָפן ערגעץ אַנדערשוווּ.

— איר האָט מיר אָנגעוואָרפן אַ קראַנקן און איר ווילט זיך נאָך פאַרענטפערן — זאָגט בייז די אַלטע און גייט אַריין אין צווייטן צימער.

אָשר האָט אָבער געלאַכט פון דער וועלט. ער איז געווען גליקלעך. זיין ברודער איז באַזאָרגט. וועגן זיך האָט ער ווייניק וואָס געדאַגה'ט.

שפּעטער איז אָשר געזעסן ביי זיין ברודער אויפן בעט און מיט אים אויסגעאַרבעט אַ פּלאַן אויף ווייטער.

זיי האָבן באַשלאָסן, אַז די ערשטע אויפגאַבע איז צו באַזאָרגן זיך ביז דאָס געטאָ וועט געשלאָסן ווערן כאָטש מיט אַ קליינעם רעזערוו פּראָדוקטן.

אָשר אָבער האָט פאַרמאָגט ווייניק געלט. דער רובל האָט פאַרלאָרן, מיט דעם אָנקום פון די דייטשן, זיין פריערדיקן ווערט. ער איז געווען גלייכווערטיק צו 10 דייטשע פּעניג.

ניט האָבנדיק קיין אַנדער ברירה, האָט אָשר אַרויסגענומען פון זיין קאָפער — משה זאָל ניט באַמערקן — אַ ניי אויבערהעמד און איז אַוועקגעגאַנגען אין שטאָט אויפן מאַרק.

גייענדיק צוריק פון מאַרק אין זייט גאַס געבן טראָטואַר מיט אַ קערבל פּראָדוקטן אין דער האַנט און מיט די געלע לאַטעס פון פאָרנט און אויפן רוקן, הינקענדיק אויף דער לינקער פוס און שווער אָטעמענדיק

פון מידקייט און צובראכנקייט — האט דאך אָשר ניט פארלוירן זיין מוט און גלויבן.

ער איז געווען טיף איבערצייגט, אַז ער וועט נאך שטאלץ גיין, מיט דער אָפּצייכענונג פון ווייס־בלויען מגן דוד איבער די גאסן פון ירושלים.

די פאנטאזיע האט זיך ביי אים צושפּילט און ער איז אינגאנצן באהערשט געוואָרן פון זיינע געפילן.

ער האט אינגאנצן פארגעסן זיין טרויעריקע לאגע און האט ניט באמערקט די פיינטלעכע בליקן פון די פארבייגייער בנוגע אים.

ער איז געגאנגען אַ גליקלעכער און געוועבט די פעדים פון דער צוקונפט. אין זיין פארגעסנהייט איז ער ארויפגעגאנגען אויפן טראָ־טואר . . .

אַ קלאַפּ איבערן קאָפּ האט אים פלוצלונג ווי פארטויבט, ער איז געפלויגן פון טראָטואַר און האט זיך אויסגעצויגן אויף דער גאס אין זיין גאנצער גרויס.

אַ שניידיקער וויטאק האט צוליב זיין נאך ניט גאנץ־פארהיילטע וווּנדן אים דורכגענומען. זיין קוישל מיט די פּראָדוקטן איז געפלויגן וויט אויף דער גאס און איז צעמאָלט געוואָרן פון די פארביילויפנדיקע מאַשינעס.

אַ גליקלעכער געלעכטער האט זיך ארויסגעריסן פון צענדליקער גוישע העלדזער :

כאַ — כאַ — כאַ . . .

אָשר האט געעפנט די אויגן. אלע זיינע גלידער האבן אים שרעקלעך ווי געטאָן. ער האט גלייך באנומען זיין טרויעריקע לאגע און האט פאר־שטאנען, אַז ער טאר ניט בלייבן ליגן אויף דער גאס קיין איבעריקע רגע.

מיט איבערמענטשלעכע כוחות האט זיך אָשר אויפגעהויבן. ער האט זיך אָפּגעווישט דאס בלוט פון פנים און געפרווט ווייטער גיין. זיין פרווו צו שטעלן דעם ערשטן טריט האט אים פארשאפט שרעקלעכע יסורים.

אין דעם אויגנבליק האָט פאַר אָשר'ס אויגן פאַרבייגעשוועבט די אויסגעמאָגערטע געשטאַלט פון זיין ברודער און ער האָט זיך דערמאָנט, אַז יענער וועט ניט האָבן וואָס צו עסן, אויב ער זאָל גלייך ניט גיין צוריק אויפן מאַרק און... ער איז געגאַנגען.

אַן אויסגעפּוצטער גוי האָט אים צוגעשריען פון טראָטואַר.

— זאָלסט ווייסן זשיד, אַז דו האָסט געקראָגן געשלאָגן, ווייל דו ביזט, ווי אַ חזיר, אַרויפגעקראָכן אויפן טראָטואַר.

אָשר קען זיך ניט באַהערשן:

— איך ווייס — ענטפערט ער אים — מיר איז פאַרבאָטן צו גיין ווי מערדער גייען. איך דאַרף גיין איבער דער גאַס ווי אומשולדיקע בעלי־חיים גייען...

אָשר האָט דורכגעשניטן די גאַס און איז אַריבער אויף דער צווייטער זייט נעבן טראָטואַר (מען האָט געקענט גיין נור רעכטס).

ער איז צוריקגעגאַנגען צום מאַרק און נאָך באַוויזן איינצוקויפן אַ ביסל פּראָדוקטן.

שפּעט אין אָוונט האָט אָשר אַריבערגעטראָטן די שוועל פון זיין צימער.

— אָשר! — האָט משה צושראָקן אויסגעשריען — זע, ווי דו זעסט שרעקלעך אויס! וואָס האָט מיט דיר פּאַסירט?

— גאָרניט — ענטפערט אָשר — איך האָב זיך עטוואָס צעקלאַפּט.

— ביזט דאָך אינגאַנצן פאַרבלוטיקט!

— אַך, נאַרישקייטן — זאָגט אָשר און דערלאַנגט דעם ברודער אַ פּוטער־ברויט. ער שטייט פון ווייטן און מיט פרייד קוקט ער זיך צו ווי זיין ברודער עסט מיט אַפּעטיט.

— מיין ציל איז איצט אָנצווענדן אַלע מעגלעכקייטן, אַז דו זאָלסט געזונט ווערן — זאָגט פייערלעך אָשר אַרומנעמענדיק און קושנדיק זיין ברודער...

די נאַכט איז אָשר דורכגעזעסן אויף אַ שטול נעבן זיין ברודער.

אויף מאָרגן דעם 5־טן אויגוסט האָט ער זיך אויפגעכאַפּט פרי. ער האָט געפרישטיקט מיטן ברודער און איז אַוועק אין שטאָט.

אַ פּראַכטפולער אויגוסט־פרימארגן האט אים באַגעגנט ביים אַרויסגאַנג.

לינקאַווער גאס האט זיך געבאָדן אין ליכט. די קליינע הילצערנע הייזער, די שמאָלע טראָטואַרן פון ביידע זייטן גאס האבן אים דערמאָנט אין זיין שטעטל.

פון ערגעץ האט זיך דערטראָגן אַ ריח פון שבת׳דיקע פיש. פאַר זיינע אויגן האט פאַרבייגעשוועבט אַ פרוי פאַרשטעלט מיט די הענט אירע אויגן ביי ברענענדיקע ליכט, זילבערנע לייכטער, אַ שניי־ווייס טיש־טוך, פאַרדעקטע חלות, „שלום עליכם מלאכי השרת״, שטראַלנדיקע פּנימער פון אַ גליקלעכער משפחה...

אָשר האט שווער אָפּגעזיפצט און איז געגאַנגען פאַרחלומט ווייטער צו דער סלאָבאָדקער בריק.

אונטן האט געשטראָמט דער טייך. כוואַליעס האבן געראַוישט, זיך געריסן צום ברעג, זיינען געשפּרונגען איינע איבער די אַנדערע און פאַרשלונגען געוואָרן אין דער טיפעניש.

אַנדערע כוואַליעס האבן זיך שטיפעריש אַוועקגעלאָזט אין אַ ווילדן געיעג ערגעץ ווייט־ווייט...

אָשר האט זיך געאיילט. ער האט געוואָלט זיינע נייע הויזן אויס־ביַיטן אויפן מאַרק אויף פּראָדוקטן.

אָשר איז נאָר וואָס אַרונטער פון בריק און ווי פון אונטער דער ערד איז אויסגעוואַקסן נעבן אים אַ דייטש מיט אַ ביקס אין דער האַנט.

אָשר איז טויט בלאַס געוואָרן און געפּרוּווט גיין ווייטער.

יענער האט אים פאַרשטעלט דעם וועג.

— אַריינגעפאַלן! — האט אָשר געמורמלט אַ פאַרצווייפלטער.

ביידע זיינען געגאַנגען ווייטער.

פאַראויס — אָשר, נאָך אים — דער דייטש מיט דער ביקס אין דער האַנט.

פאַרבייגייער האבן נאָכגעקוקט מיט אַ שמייכל.

זיי זיינען פון לוקשיא גאס אַריבער אויף סיים גאס.

ביים אַריינגאַנג אין דער געביידע פון געוועזענעם ליטווישן

סיים זיינען געשטאַנען צוויי פאַטראָלן. זיי האָבן דורכגעלאָזט אָשר'ן און באַגלייט אים מיט גלייכגילטיקע בליקן.

אין קאָרידאָר האָט דער סאָלדאַט באַפוילן אָשר'ן צו בלייבן שטיין.

אָשר האָט באַמערקט, אַז אין צווייטן עק פון דעם לאַנגן קאָרידאָר באַוועגט זיך אַ מענטש מיט אַ בעזים אין דער האַנט.

אָשרס באַגלייטער האָט אַרויסגעריסן פון יענעמס האַנט דעם בעזים און דערלאַנגט אים איבערן קאָפּ.

פון יענעמס געשרייען און געוואָלדן האָט אָשר דערקענט, אַז יענער איז אַ ייד.

אָשר האָט באַקומען אַ בעזים און זיך געשטעלט צו דער אַרבעט.

דער סאָלדאַט איז אַרויס פון קאָרידאָר. אָשר האָט זיך אַרומגע־קוקט און איז שנעל צוגעגאַנגען צום יידן. יענער איז געשטאַנען אָנגע־שפאַרט אָן דער וואַנט און געבליבן.

— פאַרוואָס אַרבעטסט איר ניט? איר וועט דאָך ווייטער קריגן גע־שלאָגן.

— איך בין שטאַרק קורצזיכטיק און אויך האָב איך קיינמאָל אין מיין לעבן ניט געהאַלטן אין מיינע הענט קיין בעזים.

— פרווט, איך וועל אייך צוהעלפן, האָט איז אַ קנאַפּע תורה — רייסט איבער אָשר דעם יידנס רייד.

אין דעם מאָמענט איז צוריקגעקומען דער סאָלדאַט מיט אַ גומע־נעם שטעקן אין דער האַנט.

אָשר האָט אָנגעהויבן לויפן צוריק צו זיין אָרט.

— בלייב שטיין! — האָט בייז אויסגעשריען דער דייטש.

אָשר איז שטיין געבליבן.

— וואָס טוסטו דאָ, דו פאַרפלוכטער?

— איך האָב געוואָלט בייהילפיק זיין מיין קאַמעראַד — האָט אָשר געענטפערט אָן שום מורא.

— גיי שנעל אויף דיין אָרט און דו טו דיין אַרבעט, ווען ניט וועסטו ביי מיר עפּעס דערלעבן.

אַ ווייל איז דער סאָלדאַט געשטאַנען און געקוקט ווי אָשר אַרבעט

און האָן איז ער צוגעגאַנגען צום ייִדן און אים אַרונטערגעלאָזט עטלעכע מאָל מיט דעם גומי־שטעקן.

אָשר האָט זיך מער נים געקענט באַהערשן. ער האָט אַוועקגע־וואָרפן דעם בעזים און איז דרייסט צוגעגאַנגען צום סאָלדאַט:

— הער געפרייטער, איך וועל דערלייִדיקן אויך זיין אַרבעט.

— דעם לעצטן מאָל וואָרן איך דיך, אַז דו זאָלסט שטיין אויף דיין אָרט און אַרבעטן — האָט אים געענטפערט דער סאָלדאַט פּאַמעלע־דיק און דער לופט מיט זיין גומי־שטעקן.

אָשר האָט זיך געשטעלט ווייטער אַרבעטן און דער סאָלדאַט איז ווייטער אַרויס פון קאָרידאָר.

אין דער רגע איז דורכגעגאַנגען דורכן קאָרידאָר אַ העכערער אָפי־ציר און איז אַרויף אויף די טרעפּ.

ביי אָשר'ן האָט אויפגעבליצט אַ געדאַנק. ער איז שנעל צוגעגאַנגען צום ייִדן. עס האָט אים פאַרקלעמט דאָס האַרץ, ווען ער האָט געזען, אַז יענער איז אינגאַנצן צעבלוטיקט.

— איך וועל אייך פון דאַנעט גלייך באַפרייען.

דער ייִד האָט אויפגעהערט צו וויינען און אויסגעשטעלט אויף אָשר'ן אַ פּאָר פאַרוואונדערטע אויגן.

— איך וועל זיך מוזן באַנוצן מיט אַ ליגן.

— גאָט זאָל אייך באַצאָלן פאַר אייער גוט האַרץ — האָט דער ייִד אָנגעכאַפּט אָשר'ס האַנט.

— איר מוזט מיר אָבער צוזאָגן, אַז איר וועט די גאַנצע צייט וויינען און גאַרניט ענטפערן דעם סאָלדאַט אויב ער וועט אייך וואָס פרעגן.

— איך זאָג אייך אַלץ צו, אַבי זיך צו דאַטעוועען פון דאַנעט.

אין דעם מאָמענט האָט זיך צוריקגעקערט דער סאָלדאַט. פון ווייטן האָט ער באַמערקט, אַז אָשר שטייט ווייטער נעבן ייִדן און ער האָט זיך געאיילט צו אים מיט זיין גומי־שטעקן.

— הער געפרייטער! — האָט אָשר אויסגעשריען צום סאָלדאַט — דער אָבער־לייטענאַנט איז דאָ פאַרביי‌געגאַנגען און ער האָט באַפוילן

אייך צו מעלדן איר וואָלט באַפרייען דעם טויגעניכטס פון דער אַרבעט.

— וועלכער אָבער־לייטענאַנט ? — האָט פאַרוואונדערט געפרעגט דער סאַלדאַט און לאַנגזאַם צוריק אַרונטערגעלאָזט זיין אויפגעהויבענעם גומי־שטעקן.

— איך בין דאָס ערשטע מאָל דאָ און איך קען אים ניט — האָט רואיק געענטפערט אָשר.

— איך האָב ניט קיין אַנדער מאַן אים צו פאַרבייטן — האָט דער סאַלדאַט געזאָגט ווי צו זיך .

— איך, הער געפרייטער, נעם איבער אויך זיין אַרבעט — האָט אָשר געענטפערט.

דער סאַלדאַט האָט אויף אָשר'ן אַ בליק געטאָן, אָשר האָט אויס־געהאַלטן דעם בליק.

— גיי פון דאַנעט דו, דרעק־זאַק ! — האָט ער אַ געשריי געטאָן צום יידן.

יענער האָט אַוועקגעלייגט דעם בעזים און איז גלייך פאַרשוואונדן.

— דו וועסט מוזן מאַכן אויך זיין אַרבעט — האָט דער סאַלדאַט געזאָגט צו אָשר'ן.

— איך בין גרייט, הער געפרייטער — האָט צופרידן געענטפערט אָשר.

במשך אַ האַלבער שעה האָט אָשר געמאַכט די גאַנצע אַרבעט.

— איצט קום צום לייטענאַנט — האָט אים באַפוילן דער סאַלדאַט.

אָשר איז בלאַס געוואָרן ווי קאַלך.

— שנעלער ! — האָט אַ געשריי געטאָן דער סאַלדאַט זעענדיק, אַז אָשר איילט זיך ניט.

מיט אַרונטערגעלאָזענעם קאָפּ איז אָשר אַרויפגעשטיגן די טרעפּ. ער האָט זיך געמאַכט פאָרוואורפן, וואָס אין אַזאַ צייט ווען זיין ברודער ליגט קראַנק און איז אויסגעשטעלט אויסשליסלעך אויף זיין הילף, מאַכט ער אַזאַ אומפאַראַנטוואָרטלעכן שריט.

ער איז אַריין אין אַ גרויסן ליכטיקן צימער. אין מיטן איז גע־שטאַנען אַן אייננפאַכער טיש און פון ביידע זייטן לאַנגע בענק.

דער טיש איז געווען אינגאנצן פארשמוצט און פול מיט פאר־טריקנטע איבערבלייבעכצן פון עסנוואַרג.

עס איז געווען קענטיק, אַז דאס האבן איבערגעלאזט סאלדאטן, וועלכע האבן אייליק אַוועקגעמארשירט צום פראנט.

דער סאלדאט האט אָנגעקלאַפּט. עס האט זיך געעפנט אַ טיר און עס זיינען ארייננעקומען צוויי לייטענאנטן. איינער איז געווען אין די מיטעלע יארן, דער צווייטער איז נאך געווען אַ גאָר יונגער.

— קאָם הער, דו מענדלזאָן — האט אויסגערופן דער יינגערער לייטענאנט זעענדיק אָשר'ן.

— עס איז מיר אַ גרויסער כבוד צו גערופן ווערן מיט דעם האזיקן נאָמען — האט אָשר ארויסגעשאסן.

— שווייג, דו, פארפלוכטער יודע!

אָשר איז צוגעגאנגען נענטער.

— אין משך פון 20 מינוט מוז אָט דער טיש גאנץ זויבער ווערן. פארשטייסט, מענדלזאָן? — האט זיך דער יינגערער לייטענאנט גע־ווענדעט צו אָשר'ן.

אָשר האט לייכטער אָפּגעאָטעמט, אַבי מען איז ניט דערגאנגען וועגן זיין אָפּגאַרן דעם סאלדאט.

— הער לייטענאנט, צום רייניקן דעם טיש דארף איך האבן אַ מעסער, אַ טוך און וואַסער — האט אָשר געזאָגט.

— קיין איינע פון די זאכן וועסטו ניט באקומען. אויך די יידן פון מצרים האבן פאַבריצירט ציגל פון איינפאכן שטרוי — האט דער לייטע־נאנט געוואָלט וויזן זיין גרויסע בקיאות אין יידישקייט.

— דאס איז דאך אוממעגלעך! — האט פארביטערט אויסגערופן אָשר.

— אויב במשך פון 20 מינוט וועט דער טיש ניט זיין פולקאם זוי־בער, וועסטו באקומען ביי מיר 25 שמיץ — האט דער לייטענאנט גע־זאגט און אליין געקוואָלן פון זיין המצאה.

ביידע לייטענאנטן און דער סאלדאט האבן פארלאזט דאס צימער. אָשר האט געוואָרפן אַ פארצווייפלטן בליק ארום זיך. אויסער

עטלעכע צייטונגען וואָס זיינען געלעגן אויפן טיש האָט ער מער קיין זאַך ניט באַמערקט.

ער האָט צוזאַמענגעדרייט דאָס פּאַפּיר און זיך געשמעלט צו דער אַרבעט, אָבער אומזיסט. עס איז אים ניט געלונגען עפּעס אויפצוטאָן. מיטאַמאָל איז אָשר'ס בליק געפאַלן אויפן אויוון. ער האָט דאָרט באַמערקט אַ שפּיציק אייזן.

שנעל האָט אָשר אַרונטערגענומען דאָס אייזן פון אויוון. אַ רגע איז ער געבליבן שטיין פאַרטראַכט, אָבער גלייך האָט ער זיך אַ וואָרף געטאָן אונטערן טיש און האָט מיט דעם שפּיציקן אייזן אָפּגעשפּאָלטן פון אונטן אַ שטיק האָלץ.

אָשר האָט זיך גענומען אָפּרייבן דאָס פאַרטריקנטע שמוץ פון טיש. ער האָט איינגאַנצן געפיבערט. מיט זיין גאַנצן כוח האָט ער געאַרבעט, אַז אַ שוויים האָט אים באַגאָסן.

אָנשטאָט אַ מעסער האָט ער באַנוצט דאָס שאַרפע שטיק האָלץ, אָנשטאָט אַ טוך — פּאַפּיר און אָנשטאָט וואַסער — שפּייעכץ.

עס האָט לאַנג ניט געדויערט און דער טיש איז געווען זויבער.

קוים האָט אָשר באַוויזן צו פאַרענדיקן זיין אַרבעט, ווי די טיר האָט פלוצלונג אויפגעפּראַלט און אַ מענטש איז אַריינגעשליידערט געוואָרן אין צימער. גלייך נאָך דעם זיינען אַריינגעקומען ביידע לייטענאַנטן אין דער באַגלייטונג פון דריי סאָלדאַטן. אין די הענט האָבן זיי געהאַלטן גומענע שטעקנס.

— 25 שמיץ! — האָט באַפוילן צו די סאָלדאַטן דער יינגערער לייטענאַנט.

די סאָלדאַטן האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צום אומגליקלעכן.

פאַר אָשר'ס אויגן האָט מיטאַמאָל אַ גלאַנץ געטאָן אַ געלע לאַטע... און ער האָט אויפגעשוידערט.

— וואַרט! דאָ האָבן מיר נאָך איינעם — האָט דער יינגערער לייטענאַנט דערזעענדיק אָשר'ן געזאָגט צו די סאָלדאַטן.

— דער יודע האָט ערלעדיקט זיין אַרבעט! — האָט זיך אַריינגעמישט דער עלטערער.

דער ייִנגערער איז צוגעגאַנגען צום טיש, איז באַטראַכט אַ רגע און אויף זיין שטרענגן פּנים האָט זיך באַוויזן אַ שמייכל.

ער האָט זיך אויסגעדרייט צו אָשר'ן און געבליבן שטיין מיט אויס־געשפּרייטע פיס.

די הענט האָט ער אַריינגעשטעקט אין זיינע הויזן־קעשענעס און אַ צופרידענער האָט ער אָשר'ן געזאָגט:

— דו, מענדלזאָן, האָסט גוט און שנעל ערלעדיקט דיין אַרבעט, איצט וועסטו אויספירן אַ צווייטע אַרבעט און דו וועסט קענען גיין אַ היים.

אין אָשר'ס קאָפּ איז בליץ שנעל דורכגעלאָפן אַ געדאַנק צו בעטן דעם לייטענאַנט ניט באַשטראָפן דעם ייִדן און ער וועט מאַכן אויך יע־נעמס אַרבעט.

אָבער איידער ער האָט באַוויזן צו עפענען זיין מויל איז געפאַלן דעם לייטענאַנטס באַפעל:

— דו, מענדלזאָן, גיסט דיין קאַמעראַד 25 שמיץ. פאַרשטאַנען?

אָשר איז געבליבן שטיין ווי געפּלעפט.

אַ גלאַנציקער מיט שמאַלץ אָנגעגאָסענער פּנים און אַ פּאָר גלאַנ־ציקע אָפּיצערסקע שטיוול האָבן זיך אַ דריי געטאָן ווי אין קאַרעהאָד פאַר זיינע אויגן. זיין פּנים האָט איפּגעפלאַמט.

— ניין! איך וועל ניט אויפהויבן די האַנט אויף מיינעם אַ חבר

— האָט אָשר ניט טראַכטנדיק קיין איין רגע אַנטשלאָסן געענטפערט.

— וואָס? —האָט דער לייטענאַנט, רויט ווערנדיק פון כעס אויס־געשריען — דו שמוציקער יודע, אַנטזאָגסט זיך אויסצופירן מיין באַ־פעל? איך דערשיס דיר גלייך ווי אַ הונט. און ער האָט אַרויסגעכאַפּט זיין פּיסטאָלעט.

— אַלע אייערע באַפעלן, ה' לייטענאַנט, וועל איך אויספירן... דעם איינעם ניט... איך בין גרייט צו שטאַרבן... — האָט אָשר געשטאַמלט.

פאַר זיינע אויגן האָבן אויפגעבליצט אַ חיה'שער פּנים, אַ פּאָר מיט בלוט פאַרלאָפענע אויגן און אַן אויסגעשטעלטער צו אים רעוואָלווער. ער איז געשטאַנען רואיק און מאָדנע גלייכגילטיק געקוקט.

דער עלטערער האָט דעם ייִנגערן לייטענאַנט עטוואָס אַריינגעשושקעט אין אויער. יענער האָט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ און אַרונטערגעלאָזן דעם רעוואָלווער.

— 35 שמייס אָט דעם שמוציקן יודע! — האָט ער מיט רוגזה אויסגערופן צו די סאָלדאַטן.

יענע האָבן זיך אַ לאָז געטאָן צו אָשר'ן. דער עלטערער לייטענאַנט האָט אָבער זיי אָפּגעהאַלטן. ער האָט עפּעס געזאָגט דעם ייִנגערן און אויף זייערע בייזע פּנים'ער האָט זיך באַוויזן אַ שמייכל. זיי האָבן צוגערוקט אַ באַנק און זיך אַוועקגעזעצט ווי זיי וואָלטן זיך גרייטן זען אַ שיינע פאָרשטעלונג.

— קאָם הער — האָט זיך דער יונגער לייטענאַנט געווענדעט צום ייִדן.

דער ייִד איז צוגעגאַנגען נענטער.

— איך וועל דיר שענקען דיין שטראָף אויב דו וועסט ווי געהעריק אַריינציילן די 35 שמייס אָט דעם פאַרפלוכטן.

אָשר האָט אויפגעהויבן זיינע אויגן. פאַר אים איז געשטאַנען אַ ייִד מיט אַ שפּיציק בערדל פון אַ יאָר זעכציק און פופציק. זויבער געקליידעט האָט ער אויסגעזען ווי אַ סוחרל אָדער אַנגעשטעלטער. ער האָט געהאַלטן די אויגן אַרונטערגעלאָזן און געשטאַנען שטיל ווי ער וואָלט ניט געהערט די ווענדונג צו אים.

— האָסטו געהערט, וואָס איך האָב דיר באַפוילן? — האָט דער לייטענאַנט מיט כעס אים געפרעגט.

— יאָ, האַרעלע, איך האָב געהערט, האָב רחמנות... איך בין אַ קראַנקער. איך וועל עס ניט אויסהאַלטן... האָב רחמנות! — האָט דער ייִד זיך געבעטן און טרערן האָבן זיך געגאָסן פון זיינע אויגן.

— מיר גיבן דיר 3 מינוט צייט זיך צו באַקלערן — האָט זיך אָפּגערופן דער עלטערער לייטענאַנט און אַ קוק געגעבן אויפן זייגער.

אַ מאָדנע שטילקייט האָט געהערשט אין צימער.

— — — — — — —

180 סעקונדעס האָט אַ מענטשלעכע נשמה זיך געצאַפּלט צווישן צוויי וועלטן און איבערגעלעבט עפּעס אזוינס, וואָס איז געווען פאַר איר אומבאַגרייפלעך. געווען איז די נשמה אין אַ גוף פון אַ קליין מענטשע־לע, וועלכער האָט זיך פאַרנומען איבער 40 יאָר מיט זוכן חיונה, מיט הערן אַ בלאַט משניות אין בית המדרש, מיט עסן שבת אַ פעטן משאָ־לעגט און כאַפּן שפּעטער אַ דרעמל, מיט גיין אויף חתונות און ברית'ן ביי קרובים און גוטע באַקאַנטע אַדער אויף לויות להבדיל.

און געקינדלט האָט דער מענטש און אויפגעשטעלט אַ דור — אַזעלכן ווי ער אַליין איז...

און דאַ מיטאַמאָל, דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן, האָט אַ בליץ געטאָן אַ נשמה פון אַ גאַנץ אַנדער מין, וועלכע איז זיך מקריב אָן אַ פאַרוואָס און פאַרווען פאַר אים, פאַר זיין ווילזיין... און די נשמה פון קליין מענטשעלע האָט געקראָגן גרויס קנאה צו יענער אומבאַקאַנטער נשמה און געוואָלט זיך אַ שטעל טאָן אויף דער זעלבער מדרגה, לאָכן פון טויט אָט ווי יענער. דעם מענטשעלעס אויגן האָבן אָנגעהויבן גלאַנצן און אַלע אברים, באַהויכט פון הייליקייט, האָבן אָנגעהויבן זינגען דעם הערלעך־הימלשן געזאַנג: „ניין"... אָבער דער פאַרמעסט איז געווען צו גרויס און דער ריזן־שפּרונג צו געוואַגט...

אין מענטשעלעס גאָרגל איז דער „ניין" געבליבן פאַרשטיקט און זיין מויל איז געבליבן פאַרשלאָסן.

זיין פּנים איז געוואָרן פינצטער ווי די נאַכט. אַ קראַנקע פרוי... קינדער — יתומים... און מורא. פאַר דעם פּאָליציאַנט, פאַר יסורים... און דער טויט...

אַ שושקע געטאָן אין זיין אויער האָט גאַטירלעך דער מלאך וואָס באַשיצט אים, אַז ער איז גערעכטיקט...

— דו ביזט אַלט, קראַנק און שוואַך. דו וועסט זיכער די שמיץ ניט אריבערטראָגן און יענער איז פיל יינגער, יענער איז געזונט און אפשר אויך אָן משפּחה... יענער וועט זיכער אויסהאַלטן... און קריגן וועט יענער במילא די 35 שמיץ. צופיל אויפגערעגט זיינען זיי אויף אים... אויב דו וועסט זיך אַנטזאָגן, וועלן זיי אַליין אים שלאָגן.

דאָס פּנים פונעם מענטשעלע האָט אויפגעשײַנט:

— געוויס, געוויס וועל איך געבן שוואַכערע שמיץ ווי די סאָלדאַטן. איך וועל ריזיקירן. געוויס וועל איך ריזיקירן און שטאַרק ניט שמייסן אפילו ווען זיי וועלן מיר באַפוילן...

אָבער יענער קריגט דאָך די 35 שמיץ צוליב דעם, וואָס ער האָט זיך אָפּגעזאָגט מיך צו שמייסן... אָבער צו וואָס האָט זיך יענער בכלל אָנגעהויבן מיט די דײַטשן? ווער האָט עס אים געבעטן?... זיי קענען דאָך דערשיסן, וויפל פעלט עס?.. און געוויס וועל איך ריזיקירן און שמייסן שוואַכער... פיל שוואַכער ווי די סאָלדאַטן... אָבער ווי אַזוי קען איך עס טאָן? יענער... יענער האָט דאָך געקענט מיר... ניין... יאָ... איך מוז... מײַן קראַנקע פרוי, מײַנע קינדערלעך... יאָ... יאָ... ניט צו מאַכן.. און אפשר.. ניין. ניין.. אוי גאָט!..

— — — — — — —

די דרײַ געשענקטע מינוטן זײַנען פאַרבײַ.

דער עלטערער לייטענאַנט האָט זיך אויפגעשטעלט, אַ פּאָך געטאָן מיט דעם גומי־שטעקן אין דער לופט און זיך געווענדעט צום ייד:

— נו, דרעק־זאַק?

— האָט רחמנות... איך בין קראַנק... מײַן פרוי.. מײַן..

מיר האָבן שוין דאָס אַלץ געהערט! — האָט זיך אַ ריר געטאָן פון זײַן אָרט דער יונגער לייטענאַנט און זײַן פּנים האָט געפלאַמט פון כעס.

אין דער רגע האָט זיך דעם יידנס פאַרצווייפלטער בליק צופעליק געטראָפן מיט אָשר'ס...

— — — — — — —

אַ מאָדנע גלייכגילטיקייט האָט באַהערשט אָשר'ן אין משך פון די דרײַ מינוטן. זײַן בליק האָט געבלאָנדזשעט אין דעם גרויסן צימער און זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם לייטענאַנטס שפּאָרן, זיך אײַנגעפרעסן אין צייגערדיקן רעדל און שפּעטער זיך אַריבערגעטראָגן אויף דעם יידנס

בערדל און ווייטער צוריק אויפן רעדל פון די שפּאָרן און ווידעראַמאָל אויף דעם יידנס בערדל.

אָשר האָט אַליין ניט געוווּסט, וואָס פּאַרא סמיכות הפּרשה דאָס האָט.

ער איז געווען גרייט צו שווערן, אַז ער האָט ערגעץ ווו געזען אָט די גאַנץ באַזונדערע צוויי אָביעקטן. ערגעץ ווו צוזאַמען, אבער ווו? אבער ווו?

זיין מוח האָט זיך אָנגעשטרענגט אין די דריי קריטישע מינוטן צו לייזן דאָס רעטעניש פּונקט ווי זיין ווייטערדיקע עקזיסטענץ וואָלט געווען דערפון אָפּהענגיק.

מיטאַמאָל האָט אַ בליץ געטאָן אַ שטראַל אין די טיפענישן פון זיין נשמה, האָט אויף אַ רגע דורכגעריסן דעם געדיכטן נעפּל פון זיין היינט און אים מיטגעשלעפּט ערגעץ ווייט — ווייט....

קינדער־יאָרן ערב־פּסח. מען באַקט מצות. דאָס רעדל מיט די ציין דרייט זיך פלינק אין די הענט פון דעם שטופּלער און לעבערט דאָס אויס־געוועלגערטע טייג און ער, אָשר, שטייט מיט אויפגעריסענע קינדישע אויגעלעך און קוקט מיט התפעלות אויף דעם שטופּלער ווי אויף אַ כשוף־מאַכער און קען זיך ניט זעטיקן מיט יענעמס אַרבעט...

און פּלוצלונג האָט איינער, זיך מאַכנדיק אַ וועג מיט די עלנבויגנס, אים אַ שטויס געטאָן פון אָרט און זיך צעשריען אויף דעם שטופּלער, אַז יענער זאָל שטופּלען געדיכטער, ווייל עס איז דאָך מצה שמורה...

ער, אָשר, האָט דאַן אַ פאַרביטערטער אַ דריי אויס געטאָן זיין קינדיש קעפּל מיט כעס און שנאה צו יענעם וואָס האָט זיך אַריינגעריסן מיט הוצפּה און שרייט אויף דעם וווּנדערבאַרן שטופּלער...

פאַר אים איז דאַן געשטאַנען אַ ייד מיט אַ שפּיציקן בערדל... און איצט... איצט שווייגט דאָס רעדל אויף די אָפּיצערסקע שפּאָרן, פאַרוואָס? האָט דאָס יידל מיטן שפּיציקן בערדל זיך ווייטער געבייזערט אויפן שטופּלער?.. און אָשר'ס שנעונדיקער בליק האָט זיך געטראָפן מיט די אויגן פונעם יידן...

— — — — — — —

— ער איז מסכים! ער איז מסכים! — האָט דער ייִד קוקנדיק אויף אָשר'ס פּנים זיך דערפרייט — אַלץ האָט אין יידן געיובלט מיט נצחון איבער דעם „גוין”, וועלכער האָט זיך טיף איינגעגראָבן אין זיין מוח און האַרט געגוססט...

— אודאי!... אודאי איז ער מסכים!... און דער ייִד האָט גענומען דעם גומי־שטעקן אין האַנט... אויפן ווונק פון לייטענאַנט האָבן זיך אַ נעם געטאָן די סאָלדאַטן צו אָשר'ן און אים אַנידערגעוואָרפן מיטן פּנים צום דיל.

— זייט מיר מוחל... מיין פרוי... מיין קינד... — האָט גע־פּליסטערט דער ייִד האַלטנדיק דעם שטעקן אין זיין ציטערדיקער האַנט.

— וואָס מורמלסטו דאָ, פאַרפלוכטער? — האָט בייז געפרעגט דער ייִנגערער לייטענאַנט דעם אויף טויט דערשראָקענעם ייִד.

— זייט מוחל! — האָט דער ייִד געבן אָשר'ן זיך געשאָקלט, ווי ער וואָלט געשטאַנען שמונה־עשרה — איך בין געצוווּנגען... ווען ניט, וועלן זיי...

דער יונגער לייטענאַנט איז אַרויס פון די כלים. ער האָט אַ נעם געטאָן דעם גומי־שטעקן פון זיין חבר'ס האַנט און אים אַראָפּגעלאָזט איבער דעם געזיכט פון ייִד.

אַ רויטער פּאַס, ווי אַ רעגן־בויגן אויפן לויטערן הימל, האָט אַדורכ־געשניטן דעם ייִדנס פּנים. דאָס אָרט איז פאַרלאָפן געוואָרן מיט בלוט און האָט אויסגעזען ווי אַ רויט־געפאַרבענע קישקע.

פון נאָז האָט אַ גאָס געטאָן בלוט.

— געוואַלט! בלוט! בלוט! — האָט דער ייִד געיאָמערט פון ווייטאַק.

דער עלטערער לייטענאַנט האָט זיך אַריינגעמישט:

— דאָס לעצטע מאָל וואָרן איך דיך דו זאָלסט גלייך אויספירן די אַרבעט, וועלכע מיר האָבן דיר צוגעטיילט. לענגער וועלן מיר ניט וואַרטן.

— יאָ... יאָ... יאָ... — האָט געריעדט דער ייִד ווי אַ צע־מישטער און האָט אויפגעהויבן די האַנט מיט דעם גומי־שטעקן איבער אָשר'ן.

אין דער רגע האָט זיך די טיר שנעל געעפנט. עפּעס אַ דײַטש אין אַ װײַסן כאַלאַט האָט אַריבערגעטרעטן די שװעל.

— מיטאָגן, מײַנע הערן! — האָט ער װי אױסגעזונגען.

— האַלט, יודע! מיר גײען איצט מיטאָג עסן. שפּעטער װעלן מיר פאַרענדיקן — האָט געזאָגט דער עלטערער לײטענאַנט און אָפּגענומען בײַם ייִד דעם גומי־שטעקן.

דאָס צימער איז לײדיק געװאָרן. געבליבן דאָרט זײַנען נור צװײ — אָשר מיט דעם ייִד.

אָשר האָט זיך אױפגעשטעלט און זיך אױסגעגלײַכט.

— די דײַטשע פּינקטלעכקײט בײַם פרעסן האָט מיך צײטװײליק געראַטעװעט, װײַטער מוז מען זיך אַלײן העלפן — האָט אָשר װי גערעדט צו זיך און זײַן קאָפּ האָט געאַרבעט, געזוכט אַ מיטל װי אַזױ זיך אַרױס־צובאַקומען פון דער חיות־נאָרע.

דער ייִד איז געשטאַנען װי פאַרשטײנערט. ער האָט ניט געהערט אָשר׳ס װערטער און ניט אױפגעהױבן צו אים זײַנע אױגן.

אָשר איז צוגעגאַנגען צום פענצטער. ער האָט געקוקט אױף די רױשיקע גאַס, װאָס איז פול געװען מיט מענטשן, װי ער װאָלט דאָרט געזוכט זײַן רעטונג. אַ רגע איז ער אַזױ געשטאַנען װי פאַרגליװערט אָבער באַלד האָט ער זיך אױסגעדרײט צום ייִד:

— מיר מוזן אַנטלױפן! מיר מוזן זיך גלײַך ראַטעװען! — האָט אָשר׳ס פּעסטע שטימע איבערגעריסן די שטילקײט װאָס האָט געהערשט אין צימער.

אַ פּאָר פאַרצװײפלטע אױגן האָבן נאַרײש אַ קוק געטאָן אױף אָשר׳ן. אַ שפּיציק בערדל האָט זיך אַ הױב געטאָן אַרױף און אַראָפּ.

— װי אַזױ? װי אַזױ?

— אַלע זײַנען זײ דאָך אַװעק עסן! — האָט אָשר פּרובירט דעם ייִד איבערצײַגן.

— און די װעכטער בײַ דער אַרױסגאַנג־טיר? —האָט דער ייִד גע־פרעגט װי אין הינערפּלעט.

— זייט רואיק, מיר וועלן דורכגיין! מיט גאָט'ס הילף! מיר מוזן גלייך גיין!

— איך האָב מורא... זיי וועלן אונדז כאַפּן... זיי וועלן אונדז דערשיסן — האָט דער ייִד ווי אַ קליין קינד זיך געבעטן.

— האָט קיין מורא ניט! — האָט אָשר אים בארואיקט — איך וועל בעטן די גאַנצע שולד אויף זיך. איך וועל זאָגן, אַז איר האָט ניט געוואָלט גיין, אַז איך האָב אייך געצוואונגען...

— איך וויל ניט, אַז איר זאָלט נעמען די שולד אויף זיך. איך בלייב דאָ איבער! — האָט דער ייִד אַנטשלאָסן געזאָגט.

— ווען איר וועט דאָ איבערבלייבן, וועלן זיי זיך אין אייך נוקם זיין פאַר מיין אַנטלויפן.

— אוי, רבונו של עולם, וואָס זאָל איך טאָן? — האָט דער ייִד געזאָגט און טרערן האָבן זיך געגאָסן פון זיינע אויגן.

— קומט מיט מיר — האָט אָשר אים צוגעגעבן מוט — גאָט וועט רחמנות האָבן און מיר וועלן פון דאַנען אַרויסגיין. דער איינציקער וועג איז אונדז געבליבן צו אַנטלויפן, ווען ניט, זיינען מיר ביידע פאַרלוירן.

— זיי וועלן אונדז דערשיסן, זיי וועלן אונדז דערשיסן... — האָט דער ייִד געציטערט.

— שנעלער! קומט, האָט קיין מורא ניט, מיר קענען נאָך חס ושלום פאַרשפּעטיקן!

אָשר האָט גענומען דעם ייִד ביים אָרעם און יענער האָט זיך ווי אַ ניט־לעבעדיקער נאָך אים נאָכגעשלעפּט.

— מיר מאַכן זיך אומגליקלעך — האָט דער ייִד אַ קרעכץ געטאָן, פּראָטעסטירנדיק קעגן אָשר'ס האַנדלונג.

אָשר האָט לאַנגזאַם געעפנט די טיר און גלייך זי פאַרמאַכט הינטער זיך. זיי זיינען אַדורך דעם קאָרידאָר און געקומען צו די טרעפּ.

— זייט פאָרזיכטיק! — האָט אָשר אַריינגערוימט דעם ייִד אין אויער, האַלטנדיק אים פעסט פאַרן אָרעם.

דער ייִד האָט שטום צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ.

זיי זיינען גליקלעך אַראָפּ פון די טרעפּ, אבער מיטאַמאָל איז ווי פון דער ערד אויסגעוואקסן נעבן זיי אַ סאָלדאט.

דער ייד איז שרעקלעך בלאס געוואָרן.

— וואוהין ?

— דער אָבער־לייטענאנט האט אונדז באַפוילן דא צו וואַרטן — איז געקומען אָשר'ס דרייסטע תשובה.

— זאָ ?

און דער סאלדאט איז ארויף אויף די טרעפּ.

אָשר האט שנעל געשלעפּט נאך זיך דעם ייד, ניט אומקוקנדיק זיך אויף אים. מעגלעך, אַז ער וואָלט אפילו ניט געוואָרן איבערראשט, ווען ער באמערקט, אַז יענער איז טויט.

— וואוהין קריכט איר דא ? איר, שווייגען ! איר, דרעק־זעק ! ווייסט איר ניט, אַז דא איז פארבאטן אריינצוגיין — האט זיי פארלאפן דעם וועג אַ באַוואָפנטער פון קאָפּ ביז די פיס מיליטער־מאן.

— פארצייאונג ! — האט אָשר דרייסט אויסגערופן — דער אָבער־לייטענאנט האט אונדז באפרייט פון דער ארבעט. מיר זוכן די ארויס־גאנגס־טיר און האבן פארבלאנדזשעט.

— קומט ! — און דער מיליטער־מאן האט זיי אַוועקגעפירט צו דער ארויסגאנגס־טיר.

די צוויי פּאָסטנס האבן גלייכגילטיק באגלייט זיי מיט די בליקן.

— זיי קוקן אונדז נאך ! — האט דער ייד מיט אַ פארשטיקטער שטימע געוואָרגט אָשר'ן.

— לויפט ניט ! גאָט איז מיט אייך ! — האט אָשר מיט אלע זיינע כוחות קוים איינגעהאלטן דעם ייד.

— האט רחמנות.. לאזט מיך.. איך בין משוגע.. לאזט.. זיי וועלן מיך דערשיסן...

—באַרואיקט זיך !—האט אויסגערופן אָשר און צוזאמענגעדריקט, ווי מיט אייזערנע צוואַנגען זיין אָרעם — מיט אייער לויפן קענט איר ארויסרופן ביי די וועכטער אַ פארדאכט.

זיי זיינען געגאנגען נעבן טראָטואַר פון סיים גאַס.

— וווהין זאָלן מיר איצט גיין ? — האָט דער ייִד מיט משוגענע אויגן געקוקט אויף אָשר'ן.

אָשר האָט געשוויגן — ער האָט ניט געוווּסט, וואָס ער זאָל דעם ייִדן ענטפערן. יעדער טריט איז געווען סכנות־פּול. זיי זיינען געגאַנגען נעבן טראָטואַר מיט אָנגעגייטע געלע לאַטעס פון פאָרנט און הינטן. קיין אַנדערע ייִדן האָט מען ניט געזען.

— איר האָט מיך געקוילעט אָן אַ מעסער — האָט דער ייִד מיט אַ תחינה־ניגון געזאָגט צו אָשר'ן.

— שווייגט ! — האָט אָשר אַן אויפגערעגטער אַ ברום געטאָן.

— איך וויל גיין אין סלאָבאָדקע — האָט דער ייִד זיך געבעטן.

— ניין, אויף דעם וועג איז מעגלעך, אַז זיי וועלן אונדז זוכן.

— איר זייט גערעכט... דערבאַרעמט זיך און קומט שנעלער.

אָשר האָט מיט זיין קראַנקן פוס קוים נאָכגעהאַלטן דעם ייִד.

זיי האָבן דורכגעשניטן גרוים־ווילנער גאַס און זיך פאַרנומען אויף לינקס צו קליין־ווילנער גאַס.

מיטאַמאָל איז אָשר שטיין געבליבן.

— קומט ! וואָס זייט איר שטיין געבליבן, מיר קענען נאָך חס ושלום אַריינפאַלן צו די רוצחים אין די הענט ! — האָט דער ייִד גע־צויגן אָשר'ן פאַרן אַרבל.

— דאָרט... דאָרט... איר זעט ? איז מיין געוועזענע ביורא — האָט אָשר געוויזן מיטן פינגער.

— דערבאַרעמט זיך, קומט !... איך וועל עס ניט איבערטראַגן... וואָס איז אייך דאָ וויכטיק אייער געוועזענע ביורא... איך האָב מורא, אַז „זיי" זיינען שוין דערגאַנגען, אַז מיר זיינען אַנטלאָפן... „זיי" קענען נאָך — אַל תפתח פה לשטן...

— איך גיי ניט ווייטער — האָט אָשר פּלוצלונג געזאָגט.

— גאָט איז מיט אייך, וואָס מאַכט איר זיך קינדיש ? וואָס רעדט איר נאַרישקייטן ?

— ניין ! — האָט אָשר קאַטעגאָריש אויסגערופן — איך גיי צוריק.

— קומט מיט מיר, — האָט דער ייִד ביי אָשר'ן זיך געבעטן — ניט

ווייט פון דאַנען וווינט אַ יידישער שניידער, וועלכער האָט זיך נאָך ניט איבערגעקליבן אין סלאָבאָדקע.

אָשר האָט אויסגעשטרעקט דעם יידן די האַנט זיך צו געזעגענען.

— וווהין גייט איר ?

— פאַר מיר זאָרגט ניט.

— גייט מיט מיר צוזאַמען ! — האָט דער ייד נאָך געפּרוווט איינ־ריידן — דער שניידער וועט אונדז ביי זיך ביז אָוונט אויסבאַהאַלטן. ער איז מיינער אַ גוטער באַקאַנטער און דאַן וועלן מיר זיך קענען צוריק־קערן אין סלאָבאָדקע.

— שנעלער ! — האָט אָשר נערוועז אויסגערופן. ער האָט באַ־מערקט ווי די גויים פאַרביייגייענדיק שטעלן זיך אָפּ אויפן טראָטואַר און קוקן זיי ביידע נאָך.

זיי האָבן זיך האַרציק געדריקט די הענט.

— זאָל גאָט געבן, אַז מיר זאָלן זיך אין גיכן טרעפן אַלס פרייע מענטשן — האָט אָשר געווונטשן.

— איך וועל אייך קיינמאָל ניט פאַרגעסן — האָט געזאָגט דער ייד און איז טרויעריק אַוועק זיין וועג.

דער טאָג איז געווען אַ הייסער. די זון האָט אומרחמנותדיק גע־באַקן. אָשר איז געגאַנגען לאַנגזאַם און זיך געווישט דעם שווייס פון שטערן.

ער איז געגאַנגען רעכטס און איבער אויף פּרעזידענט־גאַס. פון דאָרט איז ער אַוועק אויף לוקשיא־גאַס.

זיינע אויגן האָבן געזוכט אין אַלע זייטן. אפשר וועט ער געפינען אַ הויז, וווּ ער זאָל קענען אַריינגיין און וואַרטן דאָרט ביז אָוונט.

ער איז געווען עפּעס צעשראָקן און אַליין ניט געוווּסט, פאַרוואָס זיין האַרץ האָט אים קיין גוטס ניט אָנגעזאָגט.

פּלוצלונג האָט אָשר באַמערקט עטלעכע גרופּעס ליטווישע פּאַר־טיזאַנער. זיי זיינען אַרויסגעקומען פון די הויפן מיט די ביקסן אין די הענט.

איינע פון די גרופּעס האָט געפירט צוויי יידישע יינגלעך.

אָשר איז געבליבן שטיין פאַרשטיינערט אויף זיין אָרט.
— וואָס איז דאָס ?

— — — — — — —

דאַנערשטיק דעם 7־טן אויגוסט 1941 האָט דער יידישער קבוץ אין קאָוונע ווידעראַמאָל געבראַכט אַ גרויסן קרבן.

גלייך אינדערפרי האָבן זיך באַוויזן אין פאַרשיידענע טיילן פון שטאָט גרופּעס פאַרטיזאַנער. באַוואָפנטע מיט ביקסן האָבן זיי צונויפגע־כאַפּט די יידן, וועלכע זיינען געקומען פון סלאָבאָדקע זיך צו באַזאָרגן ביי באַקאַנטע קריסטן מיט אַ ביסל פּראָדוקטן.

דעם גאַנצן טאָג האָבן די מערדער געבושעוועט אין די גאַסן פון קאָוונע און האָבן צונויפגעכאַפּט יידישע מענער אומאָפּהענגיק פון זייער עלטער און פיזישן צושטאַנד. שפּעטער האָבן זיי מיט לאַסט־מאַשינעס איבער 1000 יידן אַוועקגעפירט אין דער „געלער טורמע”. פון דאָרט זיינען די אַרעסטירטע אין אַ פּאָר טעג אַרום אַריבערגעפירט געוואָרן אויף איינעם פון די קאָוונער פאָרטן און זיינען דורך די מערדער אומ־געבראַכט געוואָרן.

דאָס איז געווען דער לעצטער קרבן פון דער שטאָט קאָוונע פאַרן שליסן דאָס געטאָ.

עס איז מערקווירדיק, אַז ניט נור די אַרעסטירטע יידן האָבן גע־גלויבט, אַז די פאַרטיזאַנער פירן זיי אויף אַרבעט, נור אפילו די קרובים פון די אומגעקומענע האָבן נאָך אַ לאַנגע צייט שפּעטער געגלויבט, אַז די טויזנט מאַן לעבן, אַז זיי געפינען זיך אויף אַרבעט . . .

— — — — — — —

— מאַרש ! פאַרשאָלטענער זשיד, צו דער אַרבעט ! —האָט אָשר געהערט אַ באַסאָווע שטימע.

נעבן אים זיינען געשטאַנען צוויי פאַרטיזאַנער מיט ביקסן אין די הענט.

— איך בין ניט לאַנג אַרויס פון קראַנקנהויז. איך קען נאָך ניט אַרבעטן.

Gefangene litauische Juden
welche die Unsicherheit der ersten Kriegstage zu dunklen Machenschaften zu nutzen suchten, wurden sofort dingfest gemacht

ארעסטירטע יידן אין קאָוונע.

צ. ה. ק.

— דו, הינטישער זון! שנעלער צו דער ארבעט! ווען ניט... — און דער פּאַרטיזאַנער האט גלייך מכבד געווען אָשר'ן מיט אַ זעץ איבערן רוקן.

אַ הייסער שטראם האט זיך אַ גאָס געטאן איבער אָשר'ס קער־פּער. זיין בלוט האט — ווי תמיד, ווען ער האט זיך געפונען אין סכנה — אנגעהויבן שנעלער צירקולירן.

עפּעס אַ שטימע האט אין אים געשריען: — דו ביסט ווידער ארייננעפאלן, ראטעווע זיך!.. ראטעווע זיך!...

— זיי ניט אזוי צעשראקן! — בארואיקט אים דער שכל הישר — די פּאַרטיזאַנער זאָגן דאך: — „צו דער ארבעט". צו וואָס זאלן זיי ליגן זאגן?

— צום טויט!... צום טויט... — ליאַרעמט ווייטער די זעלביקע שטימע.

אַ שרעק איז אָשר'ן באפאלן. ער האט אינגאנצן געפיבערט און זיינע ליפּן האבן זיך באוועגט ווי אין אַ שטילער תפילה צו גאָט.

מיטאַמאָל האט זיך אויף אים אַראָפּגעלאָזט אַ האָגל פון קלעפּ.

אַ שניידיקער ווייטאק האט אים דורכגענומען. ער האט זיך גע־פילט שוואַך אויף די פיס און זיך אַראָפּגעלאזט אויף די שטיינער.

צוויי פּאָר פעסטע הענט האבן אים אַ נעם געטון און אָשר האט זיך געשלעפּט, געשלעפּט נאך זיי...

— ווו שטייט דער לאסט־וואגן? — האט געפרעגט איינער פון די פּאַרטיזאַנער.

— דא ניט ווייט! — איז געפאלן אַ תשובה פון צווייטן.

אָשר איז געקומען צו זיך. ער האט פארשטאנען, אז אויב ער וועט זיך ניט שטארקן, איז ער פארלוירן.

ער האט באשלאסן זיך אנשטרענגען און אליין גיין, אפשר וועט אים דאן גאט צושיקן אַ מעגלעכקייט זיך צו ראטעווען.

— לאזט! לאזט! — האט ער זיך גענומען רייסן פון זייערע הענט — איך וועל אליין פּרווון גיין.

— דו ביסט האָך געקומען צום שכל, דו, שמוציקער זשיד! — האָט איינער פון זיי געענטפערט.

אָשר האָט זיך מיט שווערקייטן אויפגעשטעלט.

— נו, שנעלער! ניטאָ קיין צייט! — האָט איינער אַ קאָמאַנדע געטאָן.

אָשר האָט גובר געווען זיינע שמערצן און איז געגאַנגען...

אויפן געדאַנק איז אים געקומען יענער בלוטיקער דינסטיק מיט אַנדערהאַלבן מאָנאַט צוריק גלייך נאָכן אויסברוך פון קריג. דאַן האָבן באַגינען די גרינע בוימער פון פּרעזידענטס גאָרטן געקוקט דורכן פענצטער אין זיין קליין צימערל אַריין... און שפּעטער... שפּעטער ווערט ער געפירט אַט פּונקט ווי איצט צום טויט... דאַן האָט ער געראַטעוועט זיין לעבן, אָבער איצט? איצט איז זיין לאַגע אַ גאַנץ אַנדערע.

איצט קען ער ניט לויפן, זיין וווּנד איז נאָך ניט פאַרהיילט... איצט איז ער איינער אַליין און די פּאַרטיזאַנער זיינען צוויי. ווי זאָל ער זיך ראַטעווען? ווי אַזוי?...

— שנעלער, זשיד! מיר האָבן ניט אַזוי פיל צייט צו קענען זיך שלעפּן דאָ מיט דיר.

אָשר גייט שנעלער.

זיי זיינען דורכגעגאַנגען קליין־ווילנער גאַס, דורכגעשניטן לייס־וועס־אַלעע און אַריין אין פּוטווינסקאַ גאַס.

פון ווייטן האָט אָשר באַמערקט דעם לאַסט־אויטאָ און ער האָט אויפגעשווידערט. ער האָט פאַרלאַנגזאַמט זיין גאַנג און זיין קאָפּ האָט אָן אויפהער געאַרבעט, געזוכט אַ מיטל ווי זיך צו ראַטעווען. דער אומגליקלעכער האָט פאַרשטאַנען, אַז אויב ניט איצט, איז ער פאַרלוירן.

די פּאַרטיזאַנער האָבן אים געזידלט און געדראָט, אַז אויב ער וועט ניט גיין שנעלער וועלן זיי אים דערשיסן. ער האָט עס אָבער אפילו ניט געהערט, ער איז געווען פאַרנומען נור מיט דעם איינעם געדאַנק: ווי אַזוי ראַטעוועט מען זיך?

פּלוצלונג האָבן אָשר'ס אויגן אָנגעהויבן גלאַנצן.

אויף דער צווייטער זייט טראָטואַר האָט ער באַמערקט צוויי דײַ־טשע מיליטער־לײַט.

ער האָט זיך מיטאַמאָל אַ ריס געטאָן פון אָרט און ווי באַהערשט פון אַ שנעון האָט ער אָנגעהויבן צו לויפן.

— בלייב שטיין! מיר שיסן! — האָבן אויסגערופן די פּאַרטיזאַ־נער און געצילט אין אים מיט זייערע ביקסן.

אָבער אָשר איז שוין געשטאַנען נעבן די דײַטשן.

— פּאַרצייאונג — האָט ער, שווער אָטעמענדיק, אויסגערופן צו זיי.

די ביידע סאָלדאַטן, וועלכע זיינען געשטאַנען ביים ברעג טראָטואַר און געמיטלעך געשמועסט צווישן זיך, האָבן פאַרוואונדערט אויפגעהויבן די אויגן אויף אים.

— וואָס ווילסטו דען, יודע? האָט איינער פון זיי מיט פאַראַכטונג אַ פרעג געטון.

אין דעם מאָמענט זיינען צוגעגאַנגען ביידע פּאַרטיזאַנער.

— איך בין איצט אַרויס פון קראַנקנהויז וווּ איך בין געלעגן אַ מאָ־נאַט צייט און זיי ווילן מיר איצט נעמען צו שווערער אַרבעט, — האָט אָשר געוויזן אויף די פּאַרטיזאַנער.

— וואָס ווילסטו פון אונדז, דו, שמוציקער יודע? דאָס גייט דאָך אונדז אַבסאָלוט ניט אָן! — האָט דער סאָלדאַט אויסגערופן אַן אויפ־געערגטער.

— ריכטיק! ריכטיק! דאָס גייט אייך אַבסאָלוט ניט אָן, — האָט אָשר אַ פּאַרצווייפלטער זיך נאָך געפּרוּווט ראַטעווען — אָבער די ביידע אומפאַרשעמטע ליטווינער וואַרפן די שולד אויף אייך, דײַטשע מילי־טער־לײַט, אַז איר האָט זיי באַפוילן צונעמען קראַנקע צו שווערער אַר־בעט און אַז זיי זיינען אין דעם ניט שולדיק...

— וואָס? — זיינען ביידע סאָלדאַטן אויפגעשפּרונגען פון אָרט — זיי זאָגן, אַז מיר האָבן עס זיי באַפוילן?

— יאָ! יאָ! — האָט אָשר דרייסט געענטפערט.

— איר, ליטווישע הינט! שטימט עס, וואָס דער יודע זאָגט?...

— האָבן זיי זיך געווענדעט צו די פּאַרטיזאַנער.

די לעצטע האָבן געקוועטשט מיט די פּלייצעס. זיי האָבן ניט פאַר־שטאַנען די דייטשע שפּראַך.

— ניקטש פאַרשטעע, ניקטש פאַרשטעע... — האָבן זיי געגלאָצט מיט די אויגן.

— איצט וועסטו פאַרשטיין! — האָט אויסגערופן איינער פון די סאָלדאַטן און אַריינגעפּאַרן מיט זיין פויסט אין פּנים פון דעם פּאַרטיזאַן, וועלכער איז געשטאַנען נעענטער צו אים.

— וויר ניקטס... וויר ניקטס... האָבן די פּאַרטיזאַנער מיט שרעק געפּרוווט באַרויקן די אויפגערעגטע דייטשן.

דער צווייטער סאָלדאַט, וועלכער איז געווען ווייניקער אויפגערעגט, האָט זיך מיטאַמאָל אַ קער געטאָן צו אָשר'ן:

— ווי אַזוי וועסטו באַווייזן, אַז דו גייסט איצט פון קראַנקנהויז?

— איך האָב אַ דאָקומענט, אַ דאָקומענט פון קראַנקנהויז — האָט אָשר קוים געענטפערט, ווי עס וואָלט אים פאַרפעלט לופט. ער האָט אַרויסגעשלעפּט פון זיין טאַש אַ דאָקומענט, וואָס ער האָט באַקומען אַרויסגייענדיק פון „בקור חולים" און עס דערלאַנגט דעם סאָלדאַט.

מיטאַמאָל האָט אָשר אויפגעציטערט. ער האָט זיך געכאַפּט, אַז דער דאָקומענט איז דאַטירט דעם 22־טן יולי — וואָס האָב איך געטאָן? זיך אַליין אומגליקלעך געמאַכט. איצט וועלן זיי מיך כאַפּן ביי אַ ליגן און אַלץ איז פאַרענדיקט, — האָט אָשר געטראַכט, קוים זיך האַלטנדיק אויף די פיס.

דער סאָלדאַט האָט אַ ווײַלע אַריינגעקוקט אין דאָקומענט און באַלד עס איבערגעגעבן איינעם פון די פּאַרטיזאַנער.

— שטייט דאָ געשריבן, אַז דער יודע איז היינט באַפרייט געוואָרן פון קראַנקנהויז?

— ניקטס פאַרשטעע...

— אַך, דו עזל־קאָפּ! איך האָב פאַרגעסן, אַז דו פאַרשטייסט ניט. איבערזעץ אים, יודע, וואָס איך פרעג.

אָשר האָט איבערזעצט:

— ער פרעגט אויב עס שטייט געשריבן אין דאָקומענט, אַז איך בין באפרייט געוואָרן מיט אַ האלבן מאָנאַט צוריק פון קראנקנהויז.

ביידע פארטיזאַנער האבן אויפן קול איבערגעלייענט דעם דאָקומענט.

— יאָ! יאָ! — האבן זיי נאכן איבערלייענען געשאָקלט מיט די קעפ.

— לאזט אים גלייך אָפּ! איר, דרעקישע ליטווינער! איר האט ניט קיין רעכט צו נעמען קראנקע צו שווערער אַרבעט און שפעטער אונדז צו באשמוצן.

— ניקטש פארשטעע...

— איבערזעץ, יודע!

— דער סאלדאט זאגט, אַז איר זאלט מיך זאָפאָרט פריילאָזן און אַז איר זייט דרעקישע ליטווינער.

— מיר פארשטייען ניט, פארוואָס ער זידלט אונדז.

— וואָס זאגט ער? — האט דער סאלדאט געפרעגט אָשר'ן.

— ער זאגט, אַז איר האט קיין שום רעכט ניט אים צו זידלען — האט אָשר רואיק געענטפערט.

דער סאלדאט איז רויט געוואָרן פון אויפרעגונג און ארויסגעכאַפּט זיין רעוואָלווער.

— ניקטס פארשטעע... וויר ניקטס... — האבן די פאַרטיזאַנער צושראקענע זיך גערוקט אויף צוריק.

— וואָס גייסטו טון? — האט דער צווייטער סאלדאט אים אַ כאַפּ געטון ביי דער האנט — צוליב אַ דרעקישן יודע גייסטו מאכן אַ פּראַצעס אויף זיך? זאלן זיי אים אויפהענגען, וואָס איז דאס דיין עסק?

אָשר האט זיך דערשראקן. ער האט געזען, אַז זיין לאגע ווערט ווייַטער קריטיש און ער האט זיך אנגעהויבן בעטן ביים סאלדאט, וועלכער האט געהאלטן דעם רעוואָלווער אין האנט:

— איך וויל ארבעטן ביי אייך!... גיט מיר וועלכע עס איז אַרבעט. איך וועל אַלץ גוט דערליידיקן... נאר ניט ביי די ליטווינער... נאר ניט ביי זיי.

— גוט ! — האט געענטפערט דער סאלדאט : דו גייסט מיט מיר.

— צו וואָס ? — האט געפרעגט דער צווייטער.

— וואָס איז דאס דיין עסק ? איך דארף אים האבן.

— זאָג די דרעקישע ליטווינער, אַז זיי קענען גיין — האט דער סאלדאט געזאגט צו אָשר'ן.

די פּארטיזאַנער האבן זיך אָפּגעטראָגן.

אָשר איז געגאנגען פאָרויס נעבן טראָטואר און ביידע סאלדאטן אויפן טראָטואר ניט ווייט פון אים.

זיי האבן דורכגעשניטן לייסוועס אן געגאנגען דורך קליין ווילנער גאַס.

אונטערוועגס האט אָשר געטראָפן גרופּעס פּאַרטיזאַנער וועלכע האבן געפירט יידישע מענער.

אָשר האט שווער אָפּגעקרעכצט. זיין הארץ האט אים געבלוטיקט. פון קליין ווילנער איז ער אריין אין סיים גאַס.

ער האט מיטאַמאָל אָנגעהויבן גיין שנעל, אַז די סאלדאטן האבן אים קוים נאָכגעהאלטן די טריט. ער האט מורא געהאט, אַז ווער פון די דייטשן וועלכע זוכן אים געווים ארום, זאלן אים דא דערקענען.

— היר !

אָשר'ן איז פינצטער געוואָרן אין די אויגן. די סאלדאטן האבן אים געהייסן אריינגיין אין דער סיים-געביידע פון וואַנען ער איז מיט אַ פּאָר שעה פריער אנטלאָפן מיטן ייד.

— ניט צו מאכן — האט ער זיך געקלערט — פון גורל קען מען ניט אַנטלויפן. באַשערט דא אומצוקומען.

ער איז מיטאַמאָל געוואָרן אַפּאַטיש. זיין גאנצע ענערגיע האט אים פארלאזן. ער האט אויפגעהערט אינגאנצן צו טראכטן.

ביידע פּאָסטנס ביים טיר האבן אים ווי פריער באגלייט מיט גלייכ-גילטיקע בליקן. ער איז אַדורך דעם קאָרידאָר, ארויף אויף די טרעפּ... אָט איז די טיר פון צימער ווו די לייטענאנטן האבן אים, אָשר'ן, און דעם עלטערן יידן געפייניקט... און אָשר איז מעכאניש געגאנגען צו דער טיר...

— ווייטער! — איז געפאלן אַ באַפעל. אָשר איז געגאנגען ווייטער. טרעפּ. ווייטער אַ קאָרידאָר. דא האט אים דער סאלדאט באַפוילן צו בלייבן שטיין. אָשר האט זיך אָנגעשפּאַרט ווי אַ שיכור אָן דער וואַנט.

לאנג האט ניט געדויערט. דער סאלדאט האט אים ארויסגעטראגן אַ פּאָר שטיוול, אַ גורט, שיך־פּאַסטע, אַ טוך און אַ בערשטל.

— זאל גלאנצן! — האט דער סאלדאט באַפוילן.

— אַ דאַנק! — האט אָשר ווי צומישט געענטפערט.

יענער האט אויף אים מאדנע אַ קוק געטון און איז אריין אין צי־מער.

אָשר האט זיך מיט זיין גאנצן כוח גענומען זוּיבער מאכן די שטיוול.

דער סאלדאט איז שפּעטער ארויסגעקומען, באקוקט די ארבעט און געבליבן צופרידן. ער האט געבראכט נאך 3 פּאָר שטיוול. פון אלע זייטן האבן סאלדאטן געטראגן צו אָשר'ן זייערע שטיוול און אָשר איז מיט אלע זיינע רמ״ח אברים געווען אריינגעטון אין זיין ארבעט.

עס זיינען פארביי עטלעכע שעה און אַ פּאָר צענדליק שטיוול און לעדערנע גירטלען האבן זיך געשפּיגלט אין דער אונטערגייענדיקער זון...

איבער אָשר'ס פּנים זיינען גערונען גרויסע טראָפּנס שוויים. ער איז געווען הונגעריק און דורשטיק און דאך האט ער זיך געפילט גוט. נאָכן זון־אונטערגאנג האט ער פארענדיקט זיין אַרבעט.

דער סאלדאט האט אים באַפוילן: — קום! אָשר איז אים נאָכ־געגאנגען.

זיי זיינען אריין אין אַ קליין צימערל. דארט איז געשטאנען אַ טיש, אַ באַנק און אַסאלדאטסקע בעטל.

דער סאלדאט האט פארשלאסן הינטער זיך די טיר.

אָשר האט אויף אים געקוקט מיט חשד.

יענער האט אויפגעשלאסן אַ שראַנק, וועלכער איז געווען איינגע־מויערט אין דער וואַנט, און האט פון דארט ארויסגענומען אַ סאָל־דאטסקן ברויטל.

— באהאלט עס! — האט ער דערלאנגט אָשר'ן.

אָשר איז געשטאַנען איבעראַשט און זיך ניט גערירט פון אָרט. ער האָט עס ניט דערוואַרט פון אַ דײַטש.

— איך בין אַן עסטרײַכער — האָט דער סאָלדאַט געזאָגט, ווי ער וואָלט געלײענט אָשר'ס געדאַנקען — איך בין ניט קיין אַנטיסעמיט... איך האָב פאַר דעם קריג פיל ייִדישע פרײַנט געהאַט... איך באַדויער אײַער לאַגע...

אָשר האָט באַדאַנקט און פאַרשטעקט דאָס ברויטל בײַ זיך אונטערן רעקל.

דער סאָלדאַט האָט אים אַרויסבאַגלײט פון צימער און איז מיט אים אַרונטערגעגאַנגען פון די טרעפּ.

אָשר איז שנעל פאַרבײַגעגאַנגען די פּאָסטנס בײַ דער אַרויסגאַנג־טיר.

אויף דער גאַס האָט ער לײַכטער אָפּגעאָטעמט.

אַ שעה צײַט האָט געדויערט ביז ער איז געקומען אין סלאָבאָדקע.

לינקאָווער גאַס האָט זיך געטונקט אין עפּעס אַ סודות'פולער שטיל־קייט. געווען אַ ליכטיקער, וואַרעמער אויגוסט־אָוונט.

די הײַזער — אין וועלכע ייִדן האָבן זיך אויס מורא שוין אין די פריע אָוונט־שעה'ן פאַרשלאָסן — האָבן פאַרריסן זייערע קעפּ ווי אין אַ שטומער תפילה צו די הימלען.

אָשר איז געגאַנגען לאַנגזאַם. ער האָט זיך געפילט מיד און צע־בראָכן.

זײַן פּוס האָט מיטאַמאָל אויף עפּעס אַ ווייכע זאַך אַרויפגעטראָטן. ער האָט אויפגעריסן זײַנע אויגן:

אַ פּעקל טשערוואָנצעס (רוסישע צען רובלדיקע) איז געלעגן אויפן טראָטואַר.

ער האָט עס שנעל אויפגעהויבן און פאַרשטעקט אין די קעשענעס.

אַ ווײַלע איז ער שטיין געבליבן און געווענדעט זײַנע אויגן, וואָס זײַנען פול געווען מיט טרערן, צו די הימלען.

— איך דאַנק דיר, שעפּער פון דער וועלט! פאַרבאַרגן זײַנען דײַנע וועגן!

דער צוים פון שטעכל־דראָט.

זיין גאַנצער וועזן איז פול געווען מיט מוט און ענערגיע.

כוואַליעס ליכט האָבן געשטראַמט אין זיין נשמה פון אַ שטאַרקן גלויבן אין דער השגחה.

ער האָט אין דעם מאָמענט געגלויבט באמונה שלמה, אַז אַן אומזעבאַרע אויג באַגלייט אים אויף זיין פינצטערן וועג.

ווען ער איז אַריבערגעטראָטן די שוועל פון זיין צימערל האָט זיין פּנים געלויכטן.

— דאַנק גאָט! — האָט משה אויסגעשריגן זיך אַוועקזעצנדיק אין בעט.

— וואָס איז, ברודערל? — האָט אים אָשר אַרומגענומען און אַ קוש געטון.

— איך האָב געהערט, אַז מען כאַפּט יידן אין שטאָט, בין איך געווען זייער אומרואיק... אַזוי שפּעט! אַזוי שפּעט און דו ביזט נאָך ניטאָ!

— האָט משה מיטאַמאָל זיך פאַנאַנדערגעוויינט.

— נו, שאַ! איך בין דאָך געקומען — האָט אָשר אים געגלעט און זיין פּנים איז פינצטער געוואָרן.

— איך האָב די גאַנצע צייט געוויינט און געבעטן גאָט, אַז מען זאָל דיך פון מיר ניט אַוועקנעמען — האָט משה געכליפּעט און צוגעדריקט אָשר׳ס קאָפּ צו זיך.

ווען משה האָט זיך באַרואיקט, האָט אָשר אַרויסגענומען פון אונטער זיין רעקל דאָס ברויטל.

— סאָלדאַטסקע ברויט? ווי קומט עס צו דיר?

— איך האָב עס פאַרדינט.

— ביי וועמען?

— ביי די דייטשן.

— ביי דייטשן?

— יאָ!

אָשר האָט אַרויסגעשלעפּט פון די קעשענעס פּעקלעך געלט און עס אַרויפגעלייגט אויפן טיש.

משה האָט אויפגעריסן די אויגן:

— און דאס ? — האט ער פארוואונדערט געפרעגט.

— האָס איז אַ מתנה — האט אָשר מיט אַ טרויעריקן שמייכל געענטפערט.

— אַ מתנה ? פון וועמען ?

— פון דעם גאט פון נקמה !

— איך פארשטיי דיך ניט ! — האט משה געזאגט און אַ שרעק איז אים באפאלן.

— פון גאט, וועלכער איז זיך אזוי גרויזאם נוקם אן דעם יידישן פאָלק.

— איך בעט דיך, אָשר, רייד ניט מיט מיר אזוי מאדנע, איך בין נאָך קראנק און דו שרעקסט מיך איבער.

— שרעק זיך ניט, ברודערל, איך האב עס געפונען !

און ביידע ברידער מיט טרערן אין די אויגן האבן איבערגעציילט צען טויזנט רוסישע רובלס.

— — — — — — —

די ערשטע צייט האבן די יידן ניט געוווסט ווי עס וועט אויסזען דאס געטאָ און ווו וועלן זיין זיינע גרענעצן.

שפעטער האט מען דעם פּלאַץ, וואָס איז באשטימט געוואָרן פאר יידן, אָנגעהויבן ארומצוימען מיט שטעכל־דראָט.

יידן האבן געמוזט מאָביליזירן יידן, בכדי צו מאכן פאר זיך אַ צוים פון שטעכל־דראָט, מאכן פאר זיך אַ לאַגער, אַ טורמע.

אויסער דעם צוים האבן נאך די יידן געבויט אַ טונעל אונטער דער יורבורקער גאס צו פארבינדן ביידע טיילן פון געטאָ.

עס איז פּלוצלונג געקומען אַ באפעל דעם טונעל צוריק צו פאר־שיטן. עס האבן זיך געענדערט די גרענעצן. פיל גאסן זיינען אָוועקגענו־מען געוואָרן פון דעם יידישן שטח.

שפעטער האט מען אויסגעבויט אַ בריק איבער פּאַנערו גאַס, וואָס זאָל פארבינדן דאס געטאָ מיט דעם אזוי גערופענעם „קליין־געטאָ".

די עטלעכע גאסן פון קליין־געטאָ האבן ביזן 4־טן אָקטאָבער גע־האט די איינציקע פארבינדונג מיטן געטאָ דורך דער הויך־בריק.

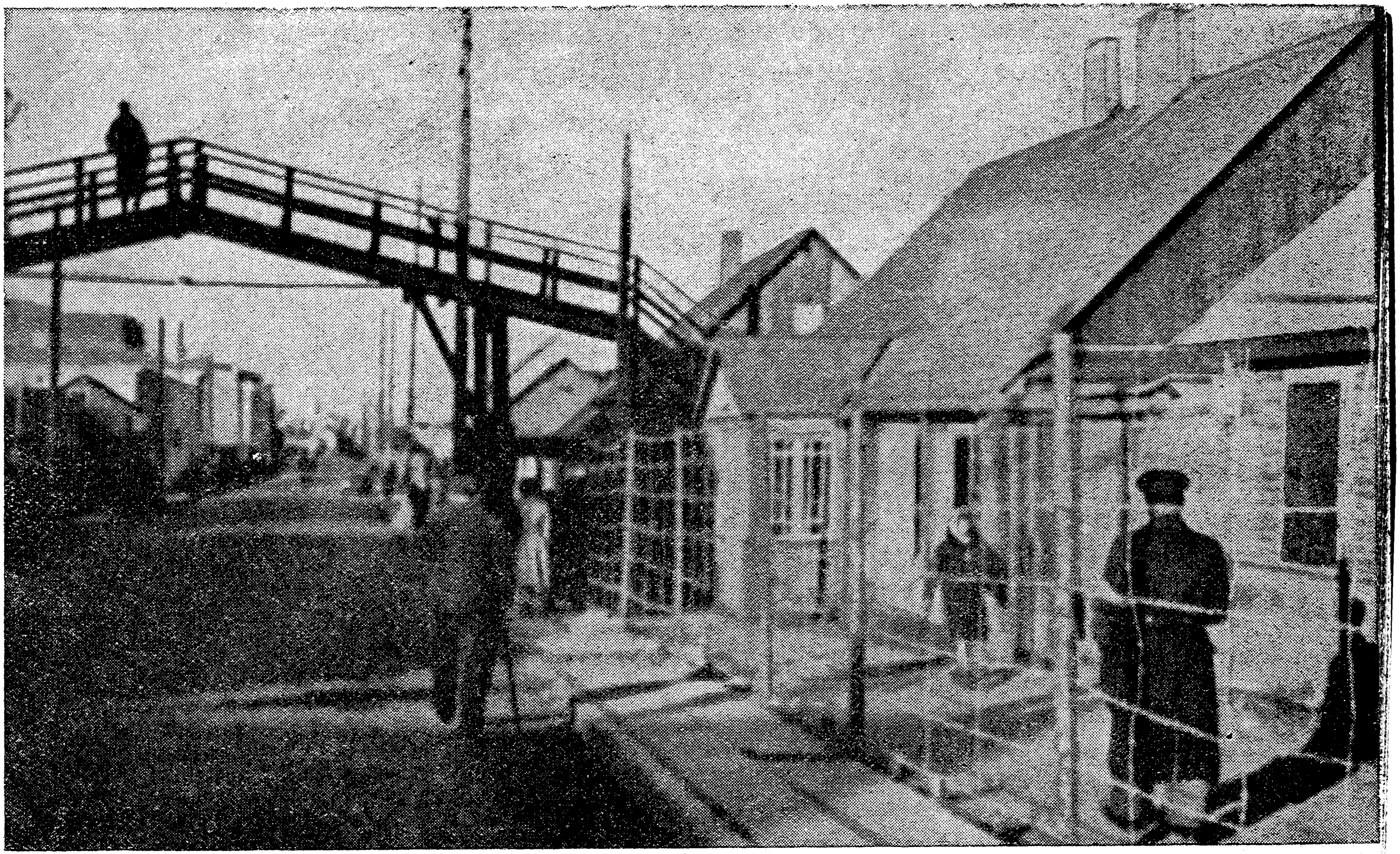

די בריק איבער פאַגערן גאַס, וואָס האט פארבונדן דאס געטאָ מיטן קליין-געטאָ.

בכדי אָפּצושרעקן די יידן, זיי זאָלן ניט ארויסגיין מחוץ פון סלאָ־באָדקע זיך צו באַזאָרגן מיט עסנוואַרג, האָבן די דייטשן געכאַפּט אויף פּאַנערו גאַס דעם 6־טן אויגוסט 26 יידן, זיי אַוועקגעפירט אין אַ וועלדל ביים דאָרף סערגאַן און דערשאָסן.

נאָכדעם איז אַ דייטש געקומען אין יידישן קאָמיטעט און געהייסן וואָרנען, אַז עס איז פאַר יידן פאַרבאָטן ביי ניט־יידן עפּעס צו קויפן אָדער פאַרקויפן.

ער האָט אונטערגעשטראָכן, אַז דאָס דערשיסן די 26 יידן איז די ערשטע לעקציע וואָס יידן האָבן שוין געקראָגן.

ביזן 15־טן אויגוסט האָבן פיל געהאַפט, אַז די יידן וועלן מעגן געוויסע שעה'ן אין טאָג גיין פון געטאָ אין שטאָט זיך איינקויפן פּראָ־דוקטן.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז גלייך ווי אַלע אַנדערע האָפנונגען — וואָס יידן האָבן געהאַט אין די ערשטע טעג — איז אויך די האָפנונג אויסגערונען.

— — — — — — —

די לעצטע עטלעכע טעג, פאַרן שליסן דאָס געטאָ, פלעגט אָשר יעדן פרימאָרגן, פאַר זון־אויפגאַנג, אַוועקגיין אין שטאָט און קומען שפּעט אין אָוונט צוריק אַהיים.

פאַר אַ קורצער צייט האָט ער זיך איינגעשאַפן אַ רעזערוו פּראָ־דוקטן.

מיט זיין באַלעבאָסטע האָט אָשר אָפּגעמאַכט, אַז זי זאָל צוגרייטן פאַר משה'ן מיטאָג און פאַר דעם פלעגט אָשר איר אָפּגעבן אַ טייל פון די פּראָדוקטן, וואָס ער פלעגט ברענגען פון שטאָט.

אַ מידער פון אַ גאַנצן טאָג ארומגיין איבער די קאָוונער גאַסן, פלעגט אָשר אין אָוונט, האַלב דרעמלענדיק, אויסהערן פון ברודער די אַלע געשיכטעס, וואָס זיינען זיך פאַרלאָפן אין סלאָבאָדקע דורכן טאָג.

און געוווסט האָט משה אַלע נייעס, ווייל ליגנדיק דעם גאַנצן טאָג אין בעט און ניט האָבנדיק וואָס צו טון, פלעגט ער ביי זיינע בעלי־בתים און די שכנים וואָס פלעגן ארויפקומען וועגן אַלץ אויספרעגן.

— אָשר, דו הערסט ?

— יאָ.

— דו שלאָפסט דאָך.

— ניין.

אין הארצן פלעגט אָשר בשעת מעשה טראַכטן : ווען דו וואָלסט געוווסט, ברודערל, וואָס איך האָב דעם טאָג אין שטאָט איבערגעלעבט, וואָלסטו געווים מיך ניט געפּייניקט מיט דיינע געשיכטעס.

אָבער משה, וואָס פלעגט זיך שפּירן דעם גאַנצן טאָג אַזוי איינזאַם און עלנד, פלעגט אָשר'ן ניט אָפּלאָזן.

און יעדעס מאָל פאַרן שלאָף פלעגט זיך פאַרענדיקן דאָס געשפּרעך צווישן ביידע ברידער אַזוי :

— וואָס רעדט מען אין שטאָט ?

— דאָס זעלבע.

— פאַרוואָס האָסטו ניט געבראַכט קיין ליטווישע צייטונג ?

— איך האָב פאַרגעסן.

— וואָס הערט זיך אויף די פראָנטן ?

— אויף די פראָנטן ? . . .

— מען רעדט אין סלאָבאָדקע, אַז דער דייטש כאַפּט שוין קלעפּ.

— קלעפּ ? . . . יאָ . . . יאָ.

— מען רעדט, אַז אין אַ וואָך אַרום וועלן דאָ שוין זיין די רוסן.

— די רוסן ? מעגלעך . . .

— דו האָסט דאָס געהערט אויך אין שטאָט ? אָשר, דערציייל !

— וואָס דערציילן ?

— אַזעלכע וויכטיקע נייעס און דו ווילסט מיר ניט דערציילן.

— ברודערל, האָב רחמנות, איך וויל שלאָפן. מאָרגן דאַרף איך דאָך פרי אויפשטיין . . .

— איך ליג אַ גאַנצן טאָג און ווער משוגע טראַכטנדיק — האָט משה אָפּגעזיפצט.

— נו גוט, מאָרגן, יאָ ?

— גוט.

— אַ גוטע נאַכט.

דעם 14־טן אויגוסט איז אָשר אויפגעשטאַנען פריער ווי תמיד. דאס לעצטע מאָל, פאַרן שליסן דאס געטאָ, איז ער געגאַנגען אין שטאָט.

לינקאָווער גאַס איז נאָך געווען פאַרזונקען אין שלאָף.

אַ קליין וואָלקנדל מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט אין די הויכע הימלען האָט שטום באַגלייט אָשר'ן מיט אַ פינצטערן בליק. אָשר'ן האָט אויסגעוויזן, ווי ער וואָלט אים ווייזן דעם וועג אויף צוריק.

— ניין! איך וועל דאָך ניט גלויבן אין אַלע נאַרישקייטן, — האָט אָשר אַ מורמל געטון און איז געגאַנגען עקשנותדיק ווייטער.

די בריק איבער פאַנערו גאַס, וועלכע איז די לעצטע טעג אויפגע־שטעלט געוואָרן, האָט מיט זיין משוגה'דיקער הויכקייט אויסגעוויזן פונ־דערווייטנס ווי עפּעס אַ לעגענדאַרער ריז פון אַמאָליקע צייטן. אָשר'ן האָט זיך געדוכט, אַז אַ לעבעדיקע באַשעפעניש קוקט אים נאָך: ער האָט זיך ניט געטרויט אומצודרייען דעם קאָפּ, יענער זאָל צו אים מיט־אַמאָל ניט שרייען:

— וואוהין? צוריק!

אַ שטעכל־דראָט־צוים האָט אָשר'ן פאַרשטעלט דעם וועג. ער איז דורכגעגאַנגען דעם ניי־אויפגעשטעלטן געטאָ־טויער און איז אַוועק אין שטאָט.

גייענדיק איבער קאָוונער גאַס כמעט ליידיקע גאַסן ערב שליסן דאס געטאָ, האָט זיך אָשר געפילט אין אַ מין ערב יום־כפּור שטימונג...

— ווער ווייס — האָט זיך אָשר געטראַכט — אויב מיר אַלע יידן אין געטאָ שטייען ניט פאַר אַ גאַר גרויסן תענית... ווייל פאַרגעפּלט האָט אים אויסגעזען די צוקונפט און אומקלאָר איז פאַר אים געווען דער מצב פון די יידן אין געטאָ נאָך דעם 15־טן אויגוסט.

אָשר איז דורכגעגאַנגען סיים־גאַס און זיך פאַרנומען אויף ווילנער גאַס.

נעבן הויז נומ. 9 איז ער אַ ווײַלע שטיין געבליבן, ווי ער וואָלט זיך עפּעס איבערלייגט...

— — — — — — —

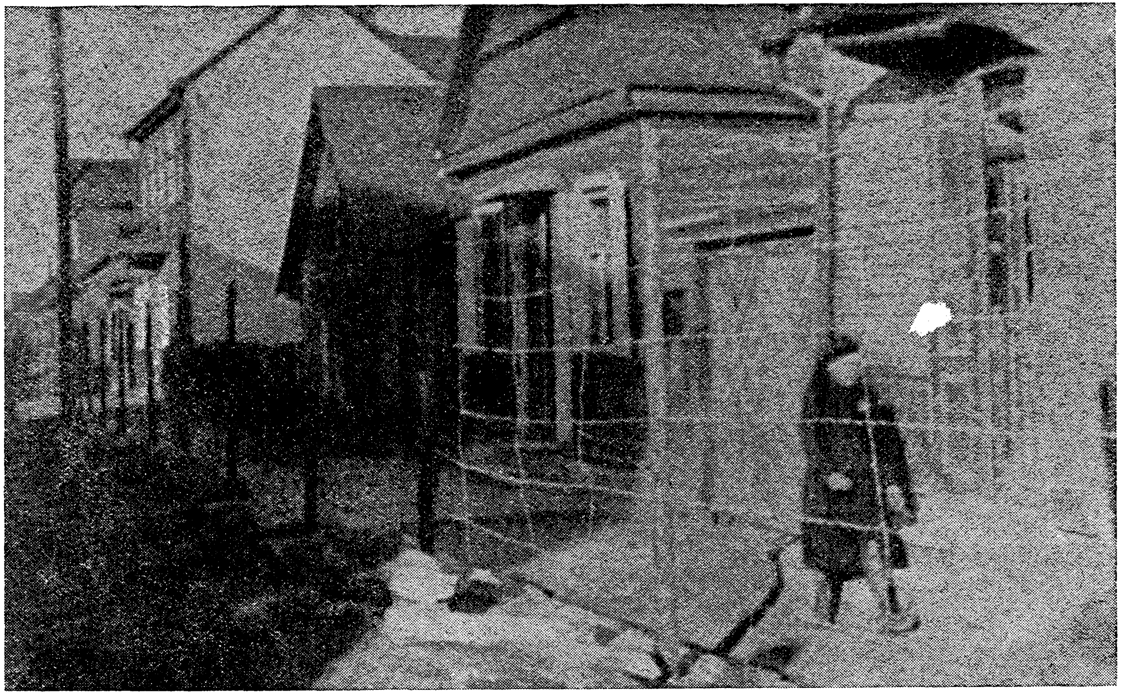

א ווינקל ביי די דראָטן פון קאָוונער געטאָ.   צ. ה. ק.

אויף ווילנער גאס 9 אויפן צווייטן שטאָק האט געהאט געוווינט אָשר'ס אַן אַלטער באַקאַנטער מיטן נאָמען אליהו ווארקול.

ווארקול האט געשטאַמט פון ווילנע. ער האט אין דער צייט פון ערשטן וועלט-קריג חתונה געהאט אין אַ שטעטל עטלעכע קילאָמעטער פון אָשר'ס געבורטס שטעטל שאַקי.

אָשר איז געווען אַ קורצע צייט לערער אין דער פאָלקס-שולע פון יענעם שטעטל. ער האט זיך שטאַרק באַפריינדעט מיט ווארקולס פאַ-מיליע.

שפּעטער האט זיך די פאַמיליע ווארקול ארויסגעצויגן אין קאָוונע. ווארקול האט געקראָגן אַ שטעלע אַלס הויפּט-בוכאַלטער און די פרוי האט געעפנט אַ גאַסט-הויז.

ווען אָשר פלעגט קומען אין קאָוונע, פלעגט ער שטענדיק פאַרפאָרן צו די ווארקולס און געווען דאָרט אַ בן-בית.

אויך די פּוילישע דינסט, וועלכע האט געדינט ביי די ווארקולס איבער 20 יאָר און איז געווען זיי איבערגעגעבן ווי אַ געטרייער הונט, פלעגט אָשר'ן באַטראַכטן אַלס אַן אייגענעם מענטשן.

פיל געוויינט האט די געטרייע דינסט ווען זי האט זיך געמוזט שיידן מיט אירע בעלי-בתים, וועלכע זיינען אריבער אין סלאָבאָדקע.

זי איז געבליבן אין דער וווינונג היטן די מעבל ביז זיי וועלן זיך צוריקקערן.

— — — — — — — —

אָשר האט אָנגעקלונגען.

די דינסט האט אים געעפנט די טיר.

— איר... איר.. האט גאָר קיין מורא ניט? — האט זי גע-שטאַמלט און אריינגעבעטן אָשר'ן אינעווייניק.

אָשר האט זיך שווער אריינגעזעצט אין אַ פאָטעל.

— וועראָניקאַ! — האט ער זיך געווענדעט צו דער דינסט — איך בין געקומען בעטן איינצוקויפן פאַר מיר אויפן מאַרק אַ ביסל פּראָ-דוקטן.

די דינסט האט גלייך מסכים געווען.

— וויפל איך וועל נאר קענען טראגן, וועל איך איינקויפן — האט זי מיט אַ שמייכל געזאגט, געמענדיק ביי אָשר'ן דאס געלט.

פארן אוועקגיין האט זי געבעטן אָשר'ן, ער זאל זיך פארשליסן אינעווייניק און קיינעם אין ווינונג ניט ארייננלאזן.

נאך דעם, ווי וועראניקא איז אוועק אויפן מארק האט זיך אָשר אוועקגעזעצט ביים פענצטער און איז פארזונקען אין געדאנקען...

שווער צו זאגן ווי לאנג אָשר איז אזוי געזעסן.

אַ גרויסער טומל אויפן הויף האט אים מיטאַמאָל אויפגעוועקט.

מענטשן זיינען געלאפן פון אלע זייטן.

אָשר האט דערהערט קולות:

— עס ברענט! עס ברענט! פייער! פייער!

ווי איינער וואָס וועקט זיך אויף מיטאַמאָל פון שלאף און די ערשטע רגע קען ער ניט געפינען דעם גרענעץ צווישן חלום און וואר, אזוי האט אָשר באלד ניט געקענט אונטערשיידן צווישן פאנטאזיע און רעאלערווירקלעכקייט.

עפעס האבן זיך אין זיין קאָפּ צוזאמענגעמישט די מיטאַמאָל אָפּ־געהאקטע געדאנקען מיט די געשרייען אויף דער גאס.

— עס ברענט... די מוטער איז געבליבן עלנט אין שטעטל... עס ברענט!... משה ליגט קראנק אין סלאבאדקע..., עס ברענט דאס שטעטל... עס ברענט סלאבאדקע... פייער! פייער!

אבער באלד האט זיך אָשר אויסגעניכטערט. אינסטינקטיוו האט ער געשפירט, אַז ער געפינט זיך אין אַ סכנה.

ער האט זיך אַ הויב געטאן פון אָרט.

פאר זיינע אויגן האט זיך פארביינגעטראגן דער קליינער וואָלקן מיט דער אויסגעשטרעקטער האנט.

איצט האט אָשר געגלייבט באמונה שלמה, אז ביים געטאָ־טויער האט מען אים מן השמים געוואָרנט, ער זאל גיין צוריק.

אַ ציטער איז אדורך זיין קערפער. ער האט געפרוווט זיך באַרואיקן:

יאָ, עס ברענט, איז וואָס? דאס האט דאך אַבסאלוט ניט צו טון מיט מיר. איך וועל גלייך ארונטערגיין און העלפן לעשן דאס פייער.

— עס ברענט! עס ברענט! — די קולות פון אונטן האבן זיך פארשטארקט.

אָשר איז געגאנגען צו דער טיר.

— וווהין? — האט אן אינערלעכע שטימע אים מיטאַמאָל פארהאלטן.

ער איז צוריקגעגאנגען און געעפנט דאס פענצטער און ארויסגעקוקט אין הויף.

— פייער! פייער! גוים זיינען ארומגעלאפן צעמישטע. עמערס האבן זיך צעקלונגען... טש... טש... האט זיך דאס וואסער געריסן פון דער פייערלעשער־קישקע און פארגאסן דעם הויף ווי א שלאקס־רעגן.

אָשר איז געשטאנען פארגלאצט די אויגן און עס האט אים אויסגעזען, ווי די העלע זון האט זיך שמייכלענדיק צווויינט און גיסט מיט טרערן אויף זיין גורל.

ער האט פארמאכט דאס פענצטער, זיך אוועקגעזעצט ביים טיש און ארונטערגעלאזן דעם קאָפּ.

— אפשר ברענט דאס הויז, איך קען נאך פארזאמען זיך צו ראטעווען...

אָשר האט ניט געקענט באשליסן, און ער האט זיך קיין אָרט ניט געפונען. ער איז ווידער אַמאָל צוגעגאנגען צום פענצטער.

וואָלקנס רויך האבן זיך געצויגן צו די הימלען און האבן פארשלונגען די מענטשן און די געביידעס. דא און דארט האט זיך דורכגעריסן א פאראיינצלטער זון־שטראל, אבער די שווארצע מחבלים האבן אים נאָכגעיאָגט און פארשלונגען...

אין צימער האט אנגעהויבן אריינדרינגען דער רויך.

פלוצלונג האט עמיצער פעסט אָנגעקלאַפּט אין טיר.

אָשר האט אויפגעציטערט.

— עפן שנעל — איך, וועראניקא! — האט זיך געהערט א שטימע פון דער צווייטער זייט טיר.

אָשר האט די גויע אריינגעלאזט. זי האט זיך אריינגעריסן אין צימער מיט א פולן זאק אויף דער פלייצע. זי האט גלייך פון זיך ארונטער

געוואָרפֿן די משא און קוים כאַפּנדיק דעם אָטעם האָט זי אויסגעשריען צו אָשר'ן:

— ראַטעווע זיך!

— גוט! מיר לויפֿן צוזאַמען, וועראָניקאַ! — האָט אָשר איר אָנגעכאַפּט פֿאַרן האַנט.

— ניין! — האָט זי געשאָקלט מיטן קאָפּ, זיך שווער אַריינזעצנדיק אין אַ פֿאָטעל, ווי עס וואָלטן איר פֿאַרפֿעלט ווערטער.

— איך וועל דיר העלפֿן אַרונטערגיין די טרעפּ — האָט געזאָגט אָשר מיינענדיק, אַז די גרויסע, דיקע גויע, וועלכע איז כמעט צוויי מאָל אַזוי אַלט ווי ער, האָט פֿאַרלוירן אירע כּוחות.

— ניין! — האָט זי שטיל קוים אַרויסגערעדט — דאָס פֿייער איז שוין כמעט איינגעלאָשן, אָבער... דו... ד...

— וואָס איך? — האָט אָשר פֿאַרחוונדערט געפֿרעגט.

— זיי זאָגן אַלע, אַז די ייִדן האָבן דורכדעם געוואָלט זיך נוקם זיין פֿאַרן אַרויסוואַרפֿן זיי פֿון זייערע הייזער... זיי גייען זוכן ייִדן... זיי וועלן דיך דאָ געפֿינען, וועלן זיי אויך מיר אומברענגען — האָט זיך די גויע מיטאַמאָל פֿאַנאַנדערגעוויינט.

אָשר איז טויט בלאַס געוואָרן, אָבער ער האָט זיך באַלד באַהערשט און ווי תמיד, אין דער צייט פֿון סכּנה, האָט ער שנעל אָנגעהויבן זוכן אַ וועג זיך צו ראַטעווען. ער האָט פֿאַרשלאָסן די טיר און איז צוגעגאַנגען צו וועראָניקאַ, וועלכע איז האַלב געזעסן אויפֿן שטול און האַלב געלעגן אָנמעכטיק אויפֿן טיש — און האָט איר געזאָגט:

— באַרויִק זיך און שטאַרק זיך, ווען ניט זיינען מיר ביידע פֿאַרלוירן.

ער האָט איר דערלאַנגט אַ גלאָז קאַלטע וואַסער.

— קריך אַריין אין בעט, איך וועל דיר צודעקן מיט דעם בעטגעוואַנט — האָט זי עפּוואָס קומענדיק צו זיך, אים געעצה'ט.

ער האָט איר ניט געפֿאָלגט און איז שנעל אַרויסגעלאָפֿן אין צווייטן צימער.

דערווייל איז דאָס פֿייער איינגעלאָשן געוואָרן.

אַ מאַסע גויים זיינען געשטאַנען אויפן הויף און איינער האָט גע־זוכט צו איבערשרייען דעם צווייטן:

— די זשידעס האָבן אונטערגעצונדן די דרוקעריי!

— געוואַלד! ווי קען אַנדערש אויסברעכן אין מיטן העלן טאָג אַזאַ מין שרפה? דאָס האָבן די זשידעס געמאַכט דאָס שטיקל אַרבעט!

— די זשידעס האָבן זיך געוואָלט אין אונדז נוקם זיין, איידער זיי וועלן מאָרגן פאַרשלאָסן אין געטאָ.

— מען דאַרף ניט לאָזן לעבן קיין איין זשיד!

— גלייך זיי דאָ צונויפקלייבן און אויסשיסן ווי הינט!

— יאָ, יאָ, זאָלן מיר זיי גלייך דאָ ברענגען צושלעפן!

— יאָ! יאָ! — האָט געשטורעמט די מאַסע.

— זיי זיינען דאָך שוין אַלע אין געטאָ, ווי וועט איר זיי ברענגען?
— האָט געשטעלט איינער אַ קשיא.

— דו, אַלטער נאַר — האָט אים צוגעוואָרפן אַ צווייטער — ווען זיי האָבן אונטערגעצונדן די דרוקעריי, מוזן זיך דאָך כאָטש עטלעכע פון זיי געפינען.

— זוכן אין אַלע ווינקלען! — האָט געשריען דער המון: — זאָלן מיר זיך צעטיילן אין גרופּעס און דורכזוכן אַלע ווינקלען — האָט איינער אַ קאָמאַנדע געגעבן.

— שאַ! שטיל! לאָזט הערן, וואָס עס דערציילט דאָס יינגל פון סטרוזש.

די מאַסע איז שטיל געוואָרן. דער 13 יעריקער יינגל האָט דער־ציילט:

— מיט עטלעכע שעה צוריק האָב איך דאָ געזען אַרויפגיין אויף די טרעפּ אַ יונגן ייד אין אַ בלויען קאָסטיום. ער האָט אַביסל אונטער־געהונקען און מיר האָט זיך, אַז ער איז אַריין אין וואַרקולס ווינונג.

אַ גרופּע גויים האָט זיך אַ לאָז געטון צו די טרעפּ.

— — — — — — —

דערווייל איז אָשר אַרומגעלאָפן, ווי אַ געפאַנגענע חיה, פון איין צימער אין צווייטן און ניט געפונען קיין באַהעלטעניש.

פון הויף האבן צו אים זיך דערטראגן די קולות.

— אוי, גאָט האב רחמנות ! — האט אָשר ארויסגעקרעכצט און פון זיין פנים האט זיך געגאסן אַ שווייס.

— זיי גייען ! — האט ער מיטאמאָל געהערט פון צווייטן צימער ווערגאניקאס פארצווייפלטן קול.

— שליס שנעל אויף די דרויסן-טיר ! — האט אָשר אַ פּארסאָ-פעטער איר געענטפערט און איז ארייגעלאָפן אין קיך.

ווי נאר ער איז אריבערגעטרעטן די שוועל, אזוי איז זיין בליק גלייך געפאלן אויף דער וואַנט ליגקס, ווו ס'איז שטענדיק געהאנגען אַ פּאַק שליסלען.

די שליסלען האבן זיך געפונען אויפן זעלבן אָרט. אָשר'ן איז ליכ-טיק געוואָרן אין די אויגן. ער האט זיך צו זיי געוואָרפן ווי אַ דורש-טיקער צו וואַסער.

מיט ציטערדיקע הענט האט ער געפרוווט אויפשליסן אַ טיר, וועל-כע האט פון דער קיך געפירט צו אַ זייטיקן צימערל.

ער האט אבער באלד ניט געפונען דעם פּאַסיקן שליסל און איז גע-וואָרן שרעקלעך נערוועז.

צום סוף האט זיך אים דאך איינגעגעבן אויפצושליסן די טיר און ווי אַ שטורעם האט ער זיך אריינגעריסן אין צימערל און באלד עס צוריק פארשלאסן פון אינעווייניק.

ער איז געבליבן שטיין אין אַ קליינעם טונקעלן צימערל.

דער איינציקער פענצטער, וואָס דאס צימערל האט פארמאגט, האט זיך געפונען אין צפון-זייט. זייער קליין און נאך דערצו פארשטעלט פון אַ צווייטן הויז, וואָס האט זיך געפונען בשכנות.

אָשר'ס פלוצלונגער אריבערגאנג פון די העל-באלויכטענע צימערן אין אָט דער טונקלקייט האט אים די ערשטע רגע ווי בלינד געמאכט.

די פייכטע לופט האט געווירקט אויף אים עטוואָס בארואיקנדיק. ער האט זיך אויך לאנגזאם צוגעוווינט צום שוואכן ליכט און זיך ארומ-געקוקט — — —

ניט איינמאל קומענדיק צו די ווארקולס, פלעגט ער טרעפן אין די

זומערדיקע הייסע טעג די פרוי וואָרקול אדער וועראניקא ארויםטראגנדיק פונעם צימערל פארפרוירן פלייש אדער פיש.

דאן האט אים ניט געקענט איינפאלן, אז עס וועט קומען אַ טאָג און ער וועט דווקא דא מוזן זוכן אַ רעטונג פאר זיין לעבן.

איצט איז ער דא געשטאנען, געווישט זיך דעם שווייס פון פנים און געזוכט אַ באַהעלטעניש פאר זיין פיבערדיקן גוף. אבער אַ חוץ אַ קיל־שראנק און עטלעכע פּאָליצעס פול מיט געשיר, פושקעס און ליידיקע פלעשער, האט ער אין צימערל מער קיין זאך ניט געזען.

ער איז געוואָרן פארצווייפלט און אָנגעהויבן זיך צו שליידערן הין און צוריק ווי אַ חיה אין אַ שטייג. ער איז איצט זיכער געווען, אז ער האט געמאכט אַ פאטאלן טעות מיטן פארשליסן זיך אין צימערל.

ער האט אַ פאריאושטער אַ מאַך געטון מיט די הענט:

— יאָ! זיי וועלן קומען! פון דאנעט קען איך דאך ניט אנטלויפן. ער האט איצט שטארק באדויערט וואָס ער האט ניט געפאלגט וועראניקאס עצה זיך אויסצובאהאלטן אין אַ בעט.

פון די ווייטע צימערן האט זיך צו אים דערטראגן אַ טומל. ער האט אינגאנצן אויפגעשווידערט.

אַ מין שגעון איז אים מיטאמאָל באפלן. ער האט אַ כאַפּ געטאָן עפעס אן אייזן וואָס איז געשטאנען אין ווינקל און זיך אוועקגעשטעלט ביי דער טיר גרייט צו באגעגענען די מערדער, וואָס קומען רויבן זיין לעבן.

ער איז אין דער רגע גרייט געווען צו קעמפן און צו שטארבן, כדי ניט אריינצופאלן אַ לעבעדיקער צו די מערדער אין די הענט. פלוצלונג איז זיין בליק געפאלן אויפן פענצטערל.

— אפשר וועל איך דורך אים דורכקריכן? — האט אַ בליץ געטון ביי אָשר׳ן אַ געדאנק. ער האט צוריק אוועקגעשטעלט דעם אייזן אין ווינקל, ארויסגעצויגן די שליסלען פון דער טיר און איז שנעל צוגעגאנגען צום פענצטערל. דאס פענצטערל איז געווען גאר הויך און אָשר האט אים ניט געקענט דערגרייכן.

— אָ, יעזוס מאריא! אָ, יעזוס מאריא! — האט אָשר מיטאַמאָל דערהערט ווראַניקאס קלאָגעדיקע שטימע.

אָשר האט זיך אַ הויב געטאָן אויפן קיל־שראנק און פון דארט זיך אַ וואָרף געטון צום פענצטערל.

ער האט אים אויפגעפראלט און דורכגעשטעקט דעם קאָפּ, אבער ווייטער איז ניט געגאנגען.

ער האט ארונטערגעוואָרפן פון זיך דאס רעקל, זיך צוזאמענגע־קוועטשט, געשטעקט די הענט פאָרויס — עס האט ניט געהאָלפן. ער האט בשום אופן ניט געקענט ארײנקריגן בײדע פלײצעס אין דער עפנונג.

געוויס האט זיך דאס אים ניט אײנגעגעבן צוליב זײן נערוועזי־טעט, צוליב זײן פארצווייפלונג, צוליב זײן אײלעניש.

ער האט כמעט דעזיגנירט פון זײן פּלאַן און שוין געוואָלט צוריק ארונטערקריכן פון פענצטער.

אבער מיטאַמאָל איז אין קיך געוואָרן אַ גרויסער טומל.

אָשר האט געהערט אַ פעסטע מענער־שטימע.

— צום לעצטן מאָל וואָרן איך דיך, מכשפה! אויב דו וועסט אונדז גלייך ניט זאָגן, ווו דו האסט דעם זשיד באהאלטן, וועלן מיר דיך גלייך דערשיסן ווי אַ הונט.

— איך ווייס ניט! האט רחמנות, איך ווייס אליין ניט ווו ער האט זיך פארשטעקט — האט אָשר דערקענט ווראַניקאס וויינענדיקע שטימע.

— וואָס איז דאס פאר אַ טיר?... ווייטער האט שוין אָשר ניט געהערט. ווי אַ קלאָאון האט ער זיך אַ וואָרף געטון אין פענצטערל מיט די פיס פאָרויס. זײן קערפּער איז געבליבן הענגען האלב אינדרויסן האלב אינעווייניק.

ער האט זיך געדרייט, צזאמענגעקוועטשט, געדריקט, געשטופּט, זיך געוואָרפן רעכטס און לינקס. זײן קערפּער ביז די פלײצעס האט זיך צום סוף שוין געפונען אין דרויסן.

איצט איז אָשר'ן נאר געבליבן איין אויסוועג, אויפצוהויבן די הענט אין דער הויך און מיטאַמאָל זיך אַ ריס געבן פון פענצטער. ער האט

עס אָבער ניט געטאָן, ווייל ער האָט געוווּסט, אַז ווען ער זאָל זיך אַרונ־טערוואַרפן פון כמעט 10 מעטער הויך אויף דעם שטיינערנעם באָדן איז עס אַ זיכערער טויט.

פּלוצים האָט אימיצער אַ שטאַרקן ריס געטון די טיר פון צימערל.

— רבונו של עולם, טו ניט אָפּ פון מיר דיין חסד, לאָז מיר ניט אַריינפאַלן צו די מערדער אין די הענט! — האָבן אָשר'ס ליפּן זיך באַ־וועגט מיט אַ שטילער תפילה.

אויפריסן די טיר! — איז געפאַלן אַ באַפעל.

אָשר האָט צוגעמאַכט די אויגן:

— בידך אפקיד רוחי!...

ער האָט אויסגעצויגן די הענט. דער קערפּער האָט זיך קאָנ־ווולסיוו צוזאַמענגעדרייט ווי ביי אַ געהאַנגענעם און מיטאַמאָל זיך אַ ריס געטון מיט זיין גאַנצן כוח פון פענצטערל.

אַ הייסער שטראָם האָט זיך אַ גאָס געטאָן איבערן קערפּער, וועל־כער איז אַרויסגעפלויגן מיט גרויס געשווינדקייט.

אַ פּאָר פאַרצווייפלטע אויגן האָבן זיך מאָמענטאַל אויפגעריסן. עס האָט אַ בליץ געטאָן אַן אָפּגרונט... בום! האָט זיין קאָפּ פּלוצלונג אַ וועץ געטאָן.

בו—ו—מ—ם!... — האָט אין זיין מוח ווי אַן עכאָ אָפּגעקלונגען.

— — — — — — — —

אַ צענדליק גוים, אין דער באַגלייטונג פון צוויי באַוואָפנטע פאַר־טיזאַנער, האָבן זיך אַריינגעריסן אין וואַרקולס דירה.

— וווּ איז דער זשיד, וועלכער באַהאַלט זיך אויס דאָ ביי דיר? — האָבן זיי זיך געוואָרפן צו וועראַניקאַ, וועלכע האָט פאַר זיי געעפנט די טיר.

— איך ווייס ניט — האָט וועראָניקאַ קוים אַרויסגעשטאַמלט און אירע ציינער האָבן געקלאַפּט פון שרעק.

— דו פאַרשאָלטענע פּאָליאַטשקע, דו אַלטע פּאַסקודע, דו יידן־קנעכטין, אויב דיר איז עפּעס ווערט דיין לעבן, זאָלסטו אונדז גלייך ווייזן וווּ עס געפינט זיך דער זשיד, וועלכער האָט אונטערגעצונדן דאָס

הויז! — האָט זיך צו איר געווענדעט איינער פון די „פּאַרטיזאַנער" און צוגעשטעלט צו איר פּנים אַ רעוואָלווער.

— איך... איך ווייס ניט — האָט וועראָניקאַ אין טויט־שרעק זיך געצלמט.

— זאָג נור מיר, דו אַלטע מכשפה! — האָט זיך אַריינגעמישט דער צווייטער „פּאַרטיזאַן" — איז אַ זשידלאַק אַרויפגעקומען היינט פרי אין דיין וווינונג? זאָג אָבער דעם אמת! ווען ניט, וועלן מיר דיר די קישקעס פון בויך אַרויסציִען.

— געווען... אַ באַקאַנטער... יאָ... איך ווייס ניט ווו...

— גענוג! — האָט דער „פּאַרטיזאַן" אויסגעשריען מיט צאָרן.

די גויים האָבן זיך אַ לאָז געטאָן איבער די צימערן. זיי האָבן גענישטערט אין די בעטן, געזוכט אין די שרענק, און ניט דורכגעלאָזט קיין איין אָרט, וווּ עס איז מעגלעך פאַר אַ מענטשן זיך צו פאַרשטעקן.

געזוכט, גענישטערט און קיינעם ניט געפונען. זיינען זיי אַרויס פון די כלים.

זיי האָבן זיך געוואָרפן מיט די פויסטן אויף וועראָניקאַ און גע־שלאָגן איר מכות רצח.

אָבער די גויה האָט געשטומט ווי אַ פיש, ווייל זי האָט באמת ניט געוווּסט, וווּ אשר געפינט זיך.

שפּעטער האָבן זיי אַנטדעקט אין קיך די פאַרשלאָסענע טיר, וואָס פירט אין קעמערל פון די פּראָדוקטן.

— ווו איז דער שליסל צו אָט דער טיר? — האָט איינער פון די פּאַרטיזאַנער מיט רוגזא אַ געשריי געטאָן צו וועראָניקאַ, וואָס איז גע־בליבן אין צווייטן צימער.

— די שליסלען הייגען אויף דער וואַנט נעבן דער טיר — האָט וועראָניקאַ כליפּענדיק געענטפערט.

זיי האָבן געזוכט און ניט געפונען.

דער פּאַרטיזאַן האָט אַריינגעשלעפּט וועראָניקאַ אין דער קיך.

— ווו?

וועראָניקאַ האָט געוואָרפן אַ בליק אויף דער וואַנט, ווו שטענדיק

איז געהאַנגען דער פּאַק שליסלען און האָט אויפגעציטערט: — שלעכט, ײִ האבן אים געפּאַקט! — איז איר דורכגעלאָפן אַ געדאַנק.

— וואָס ביזטו געבליבן שטיין ווי אַן אידיאָטקע? אויב דו ווילסט בלייבן לעבן, זאָלסטו אונדז גלייך זאָגן, ווו די שליסלען זיינען! — האָט איינער פון דער באַנדע געדראָט וועראָניקאַן.

— מן הסתם האבן די וואַרקולס מיטגענומען די שליסלען מיט זיך — האָט וועראָניקאַ פּלוצלונג דרייסט געענטפערט און אויפגעהויבן איר קאָפּ.

— אזוי?! — האָט דער פּאַרטיזאַן אויסגעזונגען און מיט זיין גאַנצן כוח האָט ער אַ שלעפּ געטאָן דאָס טירל.

אבער אומזיסט איז געווען זיין טירחה. די טיר איז געווען אַ מאַסיווע מיט אַ פעסטן שלאָס און זי האָט זיך קוים אַ ריר געטאָן.

די גויים האבן געבראַכט אַ האַק. די טיר איז אויפגעבראכן געוואָרן.

די פּאַרטיזאַנער מיט רעוואָלווערן אין די הענט זיינען אריין אין טונקעלן קעמערל און עם באַלויכטן מיט אַן עלעקטרישן לעמפּל.

זיי זיינען געבליבן שטיין איבעראשטע. דאָס קעמערל איז געווען ליידיק. קיין לעבעדיקע באַשעפעניש איז דארטן נישט געווען.

אויך וועראָניקאַ איז געשטאַנען מיט אַן אָפענער מויל און געסאַפּעט ווי אַ גאַנדז. דערויף האָט זי זיך גיט געריכט. אויסער אָשר'ן האָט האָך קיינער די שליסלען גיט געקענט נעמען.

— דער יידישער גאָט! — איז ביי דער גויה דורכגעלאָפן אַ געדאַנק — דער יידישער גאָט האָט געראַטעוועט דעם אומשולדיקן אָשר'ן.

די גויים האבן געעפנט דאָס טירל פון קיל־שראַנק. זיי האבן באַקוקט יעדע קלייניקייט אין קעמערל, ווי זיי וואָלטן געזוכט שפּורן פון פאַרשוווּנדענעם יידן.

— אפשר איז די פויגל דורכגעקראָכן דורכן פענצטערל? — האָט אימיצער מיטאַמאָל אַ פרעג געטאָן.

— נאַרישקייטן! — האָט אַ צווייטער געענטפערט — דורך אַזאַ קליין פענצטערל איז אוממעגלעך אפילו פאַר אַ קינד דורכצוקריכן.

יענעם פּאַרטיזאַן אָבער האָט די האַזיקע ווערטער ניט איבערצייגט. ער האָט אַריינגעטראָגן פון קיך אַ באַרשט מיט אַ לאַנגן שטעקן און פּרובירט דערמיט צו עפענען דאָס פענצטערל.

אָבער דאָס פענצטערל איז געווען פעסט צוגעקייטלט פון אויסן!

— איך מיין — האָט זיך אָפּגערופן אימיצער — אַז דער פאַר־שאָלטענער זשיד האָט ויסגענוצט די בהלה, וואָס איז אַנטשטאַנען בעתן דער שרפה און געמאַכט פּליטה דורכן הויף. מיר האָבן געווים דאָן געלאָשן דאָס פייער און אים ניט באַמערקט.

די זאַך האָט זיך געלייגט אויפן שכל. אַלע האָבן מסכים געווען. זיי האָבן זיך געקליבן אַוועקצוגיין.

— וואָס מאַכט מען מיט איר? — האָט זיך אייגער פון זיי דער־מאָנט אָן וועראָניקאַ, וועלכע איז געשטאַנען אַ צוזאַמענגעבראָכענע.

— לאָז איר צופרידן! — האָט אַ צווייטער זיך אָפּגערופן — זי איז דאָך ניט שולדיק. אַ גאַנץ לעבן איז זי געווען, נעבעך, אַ שקלאַפין ביי די הינטישע ווארקולס און זיך געפונען מער צווישן די זשידעס ווי צווישן אונדזעריקע. עס וועט נאָך אַ לאַנגע צייט נעמען צו ברייגגען איר מוח אין אָרדנונג.

— אמת! — האָבן אַלע מסכים געווען.

עי, דו! — איז צוגעשפּרונגען צו וועראָניקאַ אַ יונגער גוי פון אַ יאָר 17 — דאָס מאָל שיינקען מיר דיר, אָבער געדיינק! אויב דו וועסט ווייטער האָבן געשעפטן מיט די פאַרשאָלטענע זשידעס, וועלן מיר דיר דערשיסן ווי אַ הונט!

די באַנדע האָט זיך אָפּגעטראָגן.

וועראָניקאַ האָט געקרעכצט פון ווייטאָק. איר ליכקן אָרעם האָט זי ניט געקענט רירן.

— אוי, יעזוס! אוי, יעזוס — האָט זי ווייגענדיק געמורמלט.

זי האָט אַ בליק געטאָן דורכן פענצטער. די זון איז געווען פאַר־שטעקט אין וואָלקנס. וועראָניקאַ האָט זיך דערמאָנט, אַז דעם גאַנצן טאָג האָט זי ניט געגעסן.

זי האָט געמאַכט פייער און אַרויפגעשטעלט אַ טיי־קענדל.

— אָן אמתער מייוול! — האָט זי אַ קלער געטאָן וועגן אָשר'ן. אַ שוואַכער שמייכל האָט זיך באַוויזן אויף דעם פנים פון דער קריסטין. עס איז פאַר איר געווען אַ רעטעניש, ווי האָט אָשר זיך געקענט באַהאַלטן.

ווען וועראָניקאַ האָט זיך געזעצט עסן האָט זי אַ קלער געטאָן: אַ רחמנות, נעבעך, דעם גאַנצן טאָג האָט ער ניט געגעסן.

די קריסטין האָט געלאָזן שטיין איר עסן און געגאַנגען פון איין צימער אין צווייטן און שטיל געריעדט צו די צעוואָרפענע בעט־געוואַנט און צו די אָפענע שריינק: — אָשר! אָשר! איך האָב דיר עסן געבראַכט!

ווען זי האָט ניט געקראָגן קיין תשובה, האָט זי זיך געטראַכט: געוויס וויל ער ניט אַרויסקריכן פון זיין באַהעלטעניש, ביז ס'וועט פינצטער ווערן.

די קריסטין האָט זיך ניט געפונען קיין אָרט. מורא פאַר אירע שכנים און גייגיר צו וויסן ווו אָשר געפינט זיך האָבן זיך געמישט אין איר קאָפּ.

— און אפשר האָט ער זיך דורכגעוואָרפן דורכן פענצטער און ער איז טויט? — האָט זי אַ טראַכט געגעבן: — נאַרישקייטן! — האָט זי פאַרטריבן די שלעכטע מחשבה. זי האָט געוווּסט, אַז די פענצטער גייען אַרויס אין גאַס און אין הויף. מאָמענטאַל וואָלטן זיך צוזאַמענגעלאָפן מענטשן.

אַ פּאַרוואָלקנטע נאַכט האָט זיך פאַמעלעך אַרונטערגעלאָזן אויף די הייזער.

— קריך אַרויס, אָשר, פון דיין באַהעלטעניש און לויף שנעל אַ היים! — האָט וועראָניקאַ זיך געשלעפּט איבער די צימערן מיט איין פזמון.

קיין תשובה!

דער זייגער האָט געשלאָגן 9 און אויך 10. אָשר איז ווי אין דער ערד אַריין.

אַ מידע האָט זיך די קריסטין צוגעשפּאַרט אויף דער סאָפע און איז אַנדרעמלט געוואָרן.

אַ שאַרפער קלונג האָט זי פּלוצלונג אויפגעוועקט.

זי האָט אויפגעריסן די אויגן:

— זייגען זיי ווייטער געקומען אים זוכן? — האָט זי אויפגעשוידערט. ס'איז געווען ארום האַלב עלף.

מיט געבויגענע פיס איז ווערראַניקאַ צוגעגאַנגען צו דער טיר.

— ווער איז דאָ? — האָט זי ציטערנדיק געפרעגט.

— עפן שנעל, ווערראַניקאַ! — האָט זי דערהערט עפּעס אַ באַקאַנטע שטימע.

זי האָט געעפנט די טיר.

פאַר איר איז געשטאַנען אָשר זעלוווער.

— — — — — — —

ווען אָשר האָט אַ פּאַרצווייפלטער זיך ארונטערגעוואָרפן דורכן פענצטערל, כדי ניט אריינצופאַלן צו די מערדער אין די הענט, האָט פּאַסירט איינער פון די פילע ניסים, אַ דאַנק וועלכע אָשר האָט זיך געראַטעוועט פון אַ זיכערן טויט. דער אויבערשטער טייל פון זיינע הויזן האָט זיך פאַרטשעפּעט אָן אַן אייזערנעם שטאַנג, וואָס האָט ארויסגעשטאַרצט פון דער מויער־וואַנט.

אָשר איז געבליבן הייגגען בערך 9 מעטער איבער דער ערד.

פון גרויסן שוונק האָט זיין קאָפּ אַ זעץ געטאָן אָן דער וואַנט און ער האָט פאַרלאָרן דאָס באַוווסטזיין. דער קלאַפּ איז אָבער ניט געווען קיין געפערלעכער. — אין אַ פּאָר מינוט ארום איז אָשר געקומען צו זיך פון זיין פאַרחלשט'קייט און ער האָט געעפנט די אויגן.

ער האָט אויפגעציטערט. ער האָט דערזען, אַז זיין לעבן הייגגט אויף אַ האָר. איין פאַלשע באַוועגונג — און ער פליט פון אַזאַ ריזיקער הויך.

אָשר האָט זיך אָבער באַלד באַהערשט. פאָרזיכטיק האָט ער זיך אַ וויג געטאָן אין דער לופט און מיט איין האַנט זיך אָנגעכאַפּט אָן דעם אייזן, מיט דער צווייטער האָט ער באַפרייט די הויזן.

גלייך נאכדעם האט ער אויך מיט דער צווייטער האנט זיך ארויפ־געצויגן אויפן אייזערנעם שטאַנג. ער האט זיך אויפגעשטעלט און זיך האלטנדיק אָן דער ראַם פונעם פענצטערל האט ער ארונטערגעצויגן זיין רעקל, וואָס איז הארט געהאנגען. מיטאַמאָל האבן זיך דערטראָגן צו זיינע אויערן שטארקע קלעפּ. ער האט פארשטאנען, אַז מען ברעכט די טיר.

ער האט שנעל צוגעמאכט דאס פענצטערל און פארבויגן דאס משוועקל וואָס איז געווען אין דער ראַם, אַז מען זאל ניט קענען עפענען דאס פענצטערל פון אינעווייניק.

אָפּגעפּטרט דאס וויכטיקע שטיקל מלאכה האט זיך אָשר צוריק אַראָפּגעזעצט אויפן אייזערנעם שטאַנג און זיך ארומגעקוקט, וואָס ער האט ווייטער צו טאָן.

ער האט זיך געפונען צווישן צוויי גרויסע ווענט, וועלכע זיינען געשטאנען בערך אַ צוויי מעטער איינע פון דער אַנדערער.

אָשר'ס אויגן האבן אויפגעלויכטן. ער האט באמערקט אַ סך איי־זערנע שטאַנגען אין דער וואַנט, וועלכע האבן זיך געפונען אין אַ גלייכן מרחק איינער פון דעם אנדערן.

דאס איז געווען אַ ספּעציעלער לייטער פארן קוימענקערער.

זיין שמחה איז אבער באלד צושטערט געוואָרן. די שטאַנגען זיינען געווען זייער ווייט פון אים. דער נאָענטסטער האט זיך געפונען בערך 3 מעטער נידעריקער.

אָשר איז געוואָרן פארצווייפלט. עס איז אים קלאר געוואָרן, אַז ער טאָר ווייטער ניט בלייבן אין אַזאַ געפערלעכן מצב. יעדע מינוט האט אימיצער פון הויף געקענט אים באמערקן. אַ רגע האט זיך אָשר פאר־טראַכט, אָבער באלד האט ער עפּעס באשלאָסן.

ער האט ארונטערגעצויגן פון זיך זיין רעקל. פעסט צוזאמענגע־בונדן ביידע אַרבל און ארויפגעטאָן זיי אויפן שטאַנג. דאַן האט ער זיך אַראָפּגעלאָזן, זיך האלטנדיק פעסט פאר די פּאָלעס פון רעקל.

אַ טויט־שרעק איז אים מיטאַמאָל באפאלן. זיינע פיס האבן ניט

דערהרגייכט דעם אייזן און עס איז אים אויסגעקומען, אַז דער קנופּ פון די צוזאמענגעבונדענע אַרבל ווערט לויז און גייט זיך פונאַנדער.

אַ קאַלטער שווייס האט אים באגאסן. עס האט אים אַ שווינדל געטאָן פאר די אויגן. נאך אַ רגע און ער וואָלט ארויסגעלאזן די פאַלעם פון רעקל פון זיינע פארקראמפּטע פינגער.

ער האט זיך אָנגעשלאָסן אויף דאס לעצטע.

זיך צודריקנדיק מיטן אויבערשטן טייל קערפּער צו דער וואַנט, האט ער מיט די פיס אַ פיר געטאָן אין דער לופט.

די ישועה איז געקומען. זיינע פיס האבן דערהרגייכט דעם שטאנג.

— גאָט צו דאנקען! — האט זיך ארויסגעריסן פון אָשר'ס מויל. ער האט זיך ארונטערגעזעצט אויפן אייזן און זיך אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנט.

אַ געוויסע צייט איז אָשר געזעסן אַ פארגליווערטער און ניט געקענט קומען צו זיך. ער איז געווען שרעקלעך אויסגעשעפּט ביז דער לעצטער מדרגה, ווי אַ מענטש, וואָס טרינקט זיך, ווען ס'געלינגט זיך צו ראטעווען אין דער לעצטער מינוט.

ווי נור אָשר האט זיך אַ ביסל געשטארקט, האט ער ארונטערגעשלעפּט פון אויבן זיין רעקל און אַ שטראַלנדיקער אָנגעהויבן פּאַרזיכטיק צו קלעטערן איבער די אייזערנע שטאַנגען אַראָפּ צו דער ערד.

אונטן האט ער באמערקט אַ קאַסטן מיט זאמד. ער האט לאנג ניט געקלערט, איז אהין אריינגעקראָכן און זיך איינגעגראבן אין דעם זאַמד מיטן פּנים צום הימל.

אַ פארחלומטער איז ער געלעגן און געקוקט אויף די פארוואָלקנטע הימלען, וועלכע זיינען וואָס ווייטער געוואָרן אַלץ מער פארכמורעט.

ער האט זיך געשפּירט טויט מיד. זיינע ביינער האבן אים געבראכן ווי נאך אַ קריינק. אויך איז ער געווען הונגעריק נאך אַזאַ טאָג פון פאַסטן. טראָץ דעם איז ער אין אַ ווײַלע ארום אנדרעמלט געוואָרן.

ווען ער האט זיך אויפגעכאַפּט איז שוין געווען פינצטער. די לופט האט געשטיקט און ס'האט געוויזן אויף אַ געוויטער.

אָשר איז ארויסגעקראָכן פון קאַסטן, אָפּגעשאָקלט דעם זאַמד פון די בגדים. פארזיכטיק, איינהאַלטניק דעם אָטעם, ווי אַ געדודפטע חיה האָט ער געשלייכט צווישן די ווענט.

ער איז אריין אין הויף. שטיל איז געווען ארום. אַלץ האָט זיך געטונקט אין שלאָף.

ערגעץ ווו אין אַ הויף האָט אַ קינד זיך פונאנדערגעוויינט.

אָשר איז געגאַנגען און מיט די הענט געטאַפּט אין דער פינצטער. זיינע פיס האָבן אים געבראַכט צו די טרעפּ, וואָס פירן צו וואָרקולס וווינונג.

אַ ווײַלע איז ער געשטאַנען פארקלערט. פאַר זיינע אויגן האָבן געשוועבט זיין ברודערס לענגלעך און מאָגער געזיכט און אַ זאַק פול מיט פּראָדוקטן...

ער האָט זיך געפרעגט:

— אין אַזאַ פינצטערער נאַכט — ווער וועט מיך דערזען? און אָשר איז שנעל ארויף אויף די טרעפּ און אָנגעקלונגען צו ווערעָניקאַ.

— — — — — — —

— דו!.. וואָס.. — האָט ווערעָניקאַ אַ צושראָקענע קוים ארויס־געדערט.

— איך! שאַ־שטיל! — האָט אָשר מיט אומרו געענטפערט.

— גיי שנעל פון דאַנעט! — האָט ווערעָניקאַ מיט איר געזונטער האַנט אים געפּרוווט ארויסשטופּן צוריק דורך דער טיר.

— יאָ, יאָ, איך גיי!..

— גיי! גיי! זיי וועלן מיך דערהרגענען! אַ האַנט האָבן זיי שוין מיר אויסגעבראָכן....

— יאָ, יאָ, ווערעָניקאַ, לאָז, איך גיי שוין! איך וויל נור נעמען דעם זאַק מיט די פּראָדוקטן.

די קריסטין האָט אויסגעגלאָצט אַ פּאָר אויגן, ווי פאַר איר וואָלט געשטאַנען ניט קיין נאָרמאַלער מענטש. פון איר מויל האָט זיך נאָר ארויסגעריסן איין וואָרט:

— וואָס?...

אָבער איידער די גויה האָט אים באַוויזן צו פאַרהאַלטן, האָט זיך שוין אָשר געטראָגן מיטן זאַק פּראָדוקטן אויף דער פּלייצע.

— בלייב געזונט, וואַראָניקאַ!

די גויה האָט זיך פונאַנדערגעכליפּעט.

— — — — — — —

אַ שטורעם האָט אויסגעבראָכן אין דער נאַכט־פינצטערניש.

מאָוימדיק האָט געוואָיעט דער ווינט איבער דער שטאָט, ווי ער וואָלט זיך פאַרמאָסטן אַרונטערצורייסן די דעכער און פאַרניכטן די הייזער מיט די מענטשן צוזאַמען.

אַ בליץ האָט דורכגעשניטן דעם הימל.

— טראַך, טאַראַראַך! — האָט אַ דונער אָפּגעהילכט ערגעץ אין די מרחקים. אַ שלאַקס־רעגן האָט אַ פּלייץ געטאָן.

דורכגענעצט ביזן ביין האָט אָשר קוים זיך צוגעשלעפּט צום געטאָטויער.

ער האָט אַ שליידער געטאָן פון זיך דעם זאַק עסנוואַרג און געבליבן שטיין ווי פאַרשטיינערט.

ער האָט אויסגעשטרעקט זיינע מידע הענט צו די פינצטערע הימלען:

— ווו ביזטו, גאָט פון נקמה? אין ווינט? אין שטורעם? ניין!

אַ שטיק פייער האָט פאַר זיינע אויגן אַ בליץ געטאָן פון די הימלען. ניין, אויך דאָרט איז גאָט ניט געווען.

ער האָט דערהערט עפּעס אַ קול אין זיך גופא:

— גיי צו דיינע ברידער אין געטאָ און צוזאַמען מיט זיי לייד און קויף אויס די זינד פון מענטשן...

אָשר האָט די שטימע גלייך דערקענט. דאָס האָט גערעדט דער גאָט פון רחמים.

אַ רגע האָט אָשר אַרונטערגעלאָזן דעם קאָפּ און געבליבן שטיין מיט הכנעה, גרייט צו זיין דער געפּאַדערטער קרבן.

אָבער דאַך האָט עפּעס אין אים רעוואָלטירט. ער האָט זיך אינגאַנצן פאַרענדערט.

אַ געשריי האָט זיך ארויסגעריסן פון זיין נשמה־טיפעניש:

— ווו ביזטו, גאָט פון נקמה?

— טראַך, טאַראַראַך!... — האָבן די הימלען געשאָסן מיט פייער. ס'איז ליכטיק געוואָרן אויף דער גוישער גאַס נעבן געטאָ־טויער ווי אין מיטן העלן טאָג.

זיין בליק איז אין דער רגע געפאַלן אויף אַ פענצטער:

אויף אַ נאַכט־טישל האָט געגלאַנצט אַ גאָלדענער מגן־דוד באַצירט מיט בריליאַנטן און נעבן בעט האָט געקניט אַ קריסטין פאַר די בילדער פון יעזוס און מאַריא...

דאָס אַלץ איז באַלד פאַרשלונגען געוואָרן אין דער פינצטערניש.

אָשר'ן האָט געדרוישט אין די אויערן. עס האָט זיך אים געדוכט, אַז די מערדערין זאָגט דאָרט איר נאַכט־געבעט:

„אין דיינע ווונדן, אָ גאָט, שליס מיך איין, דאַן שלאָף איך זיכער, לויטער און ריין".

אָשר האָט אויפגעפלאַמט ווי אַ שטיק פייער. ער האָט פאַרביילט זיינע פויסטן צום הימל:

— ווו ביזטו, גאָט פון משפּט? ווו ביזטו, גאָט פון נקמה? ווו ביזטו, גאָט פון מיינע אבות?

— או—או—או! — האָט זיך דער שטורעם פונאַנדערגעהוליעט.

אין דער רגע האָט אָשר אויפגעשטראַלט:

דער אור־אַלטער יידישער גאָט, אָנגעטאָן אין אַ לבוש פון נקמה האָט אַראָפּגענידערט פון די הויכע הימלען...

אָשר האָט אים גלייך דערקענט. דאָס איז געווען דער זעלביקער גאָט, וואָס פלעגט אַמאָל מיט אַ מעכטיקער האַנט נקמה נעמען פון ד יידישע שונאים.

— לויף אין וואַלד! — האָט זיך געהערט גאָט'ס שטימע ווי אַמאָל צו איובן דורכן שטורעם.

— אַ קראַנקער ברודער... — שטעלט אוים אָשר זיינע שגעון־פולע אויגן צו דעם קאָכיקן ארום.

— דאַן גיי אין געטאָ און גרייט זיך דאָרטן צו קאַמף און נקמה!

אַשר האָט ארויפגעלייגט דעם גאָסן זאַק אויף די פּלייצעס און איז מיט פעסטע טריט דורכגעגאַנגען דעם געטאָ־טויער.

טראַך!... טראַ—ראַ—ראַך! — האָט אַ דונער זיך געקייקלט איבער די שוואַרצע הימלישע ווייטקייטן.

אַ בליץ האָט ווידער דורכגעשניטן די פינצטערניש. דער מבול האָט געפּלייצט אָן אויפהער.

אַ געבויגענע געשטאַלט פון אייביקן וואַנדערער, מיטן זאַק אויף דער פּלייצע האָט אַ שימעריר געטאָן פונדערווייטנס און איז פאַר־שוואונדן אין דער גרויליקער שטאָק־פינצטערניש פון דער נאַכט.

— — — — — — —

דעם 15־טן אויגוסט 1941 איז האָט געטאָ אָפּגעשלאָסן געוואָרן.

(סוף פון ערשטן טייל)